

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

ŠIUOLAIKINIŲ POLITIKOS STUDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

GABRIELĖ BLIKERTAITĖ

II kurso studentė

**POSTATMINTIS IR KULTŪRINĖ TRAUMA: TREMTINIŲ PALIKUONIŲ
KOLEKTYVINĖS TAPATYBĖS ANALIZĖ**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: Prof. Violeta Davoliūtė

Vilnius, 2023

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:
Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Blikertaitė G. Postatmintis ir kultūrinė trauma: tremtinių palikuonių kolektyvinės tapatybės analizė: Šiuolaikinių politikos studijų specialybės, Magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė V. Davoliūtė, 2023. 52 p., 123 743 spaudos ženklų su tarpais, neįskaitant išnašų.

Reikšminiai žodžiai: postatmintis; kultūrinė trauma; tremtis; kolektyvinė tapatybė; atminties studijos

Šiame darbe bandoma išanalizuoti, kaip 1940-1953 m. Lietuvos gyventojų trėmimus patyrusių Lietuvos gyventojų atmintis ir skausmingos patirtys perteikiamos jų palikuonims, kaip represijų praeitis formuoja ir veikia tremtinių palikuonių tapatybę, ir kaip ši tapatybė transformuojasi skirtingose kartose veikiant šeiminiams ir bendresniems kultūriniais pasakojimams. Darbe pritaikant postatminties ir kultūrinės traumos koncepcijas buvo atskleista antrosios ir trečiosios kartos tremtinių palikuonių kolektyvinės tapatybės kismas. Darbo tikslams pasiekti buvo atlikta 20 interviu su antrosios ir trečiosios kartos tremtinių palikuonimis bei 2 tremtinių palikuonėmis, kuriančiomis kūrinis tremties postatminties tema.

Tremtinių palikuonių postatminties tyrimas, taikant kokybinio interviu metodą, suteikė platesnį požiūrį į sąlyginai naują postatminties koncepciją ir jos taikymą tremties atminties studijose. Skirtumai atsiranda tiek tarp skirtingų kartų, tiek tarp bendrai skirtingų požiūrių, kaip reikėtų žvelgti į tremties patirtį, kokia šio pasakojimo svarba nacionaliniame kontekste. Kultūrinės traumos pasakojimas susiformavęs po nepriklausomybės išlieka gajus, tačiau su postatminties kartomis atsiranda nauji požiūrio taškai ir būdai kalbėti apie tremtį.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas *Postatmintis ir kultūrinė trauma: tremtinių palikuonių kolektyvinės tapatybės analizė* yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose.
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje.
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Gabrielė Blikertaitė

TURINYS

ĮVADAS	5
1. TEORINIS PAGRINDAS	11
1.1. Socialinės atminties studijos ir pagrindinės kolektyvinės atminties koncepcijos	11
1.2. Postatmintis, šeima ir kartų efektas	12
1.3. Kultūrinė trauma kaip naratyvo formavimo įrankis	14
1.4. Atmintis ir kolektyvinė tapatybė	17
2. METODOLOGIJA	19
2.1. Tyrimo objektas, imtis ir duomenų atranka	19
2.2. Biografinis šeimos pasakojimas giluminio interviu metodu	21
3. KOLEKTYVINĖS TREMTINIŲ PALIKUONIŲ TAPATYBĖS ANALIZĖ	24
3.1. Šeimisinis/asmeninis pasakojimas	24
3.1.1. Netiesioginė trauminio šeimos pasakojimo perdava	24
3.1.2. Medijuotos atminties formos palikuonių atmintyje	26
3.1.3. Traumos perdava postatminties kartų kūryboje	28
3.1.4. Santykis su trauma vėlesnėse kartose: tarp nuoskaudos ir atleidimo	31
3.1.5. Skirtingų kartų požiūriai	33
3.1.5.1. Antroji „tarpinė“ karta	33
3.1.5.2. Trečiosios kartos žvilgsnis iš šalies	35
3.1.6. Pasekmės šeimos istorijai: elgesio ir auklėjimo modeliai tremtinių šeimose	37
3.2. Šeiminio pasakojimo santykis su nacionaliniu pasakojimu	40
3.2.1. Vienas institucionalizuoto pasakojimo palaikymas	40
3.2.2. Tremties atmintis – šaltinis kitų atminties bendruomenių supratimui	44
3.2.3. Tremtinių palikuonių politinė tapatybė	44
3.2.4. Sovietmečio, Rusijos ir rusiškumo motyvai	46
IŠVADOS	49
LITERATŪROS SĄRAŠAS	52
SUMMARY	55
1 PRIEDAS. KLAUSIMYNAS	58
2 PRIEDAS. KLAUSIMYNAS POSTATMINTIES KŪRĖJOMS	60
3 PRIEDAS. INTERVIU TRANSKRIPCIJOS	61

ĮVADAS

Tragiški XX a. Lietuvos istorijos įvykiai – karai, genocidas, represijos, priverstiniai gyventojų perkėlimai, priverstinė emigracija ir kt. – paliko įspaudą Lietuvos istorinėje atmintyje: psichologinėje, socialinėje ir politinėje plotmėse. Vienas iš tokių įvykių – Lietuvos gyventojų trėmimai, trukę nuo 1940 iki 1953 metų, kurių metu iš Lietuvos buvo išstremta daugiau nei 130 000 žmonių, žuvo apie 28 000.¹

Tremties atsiminimai buvo plačiai aprašomi pačių tremtinių – rašyta apie tokias traumines patirtis kaip vergiškas darbas, badas, šaltis, neįvykdomos darbo normos, komendantų ir administracijos patyčios bei žiaurumas.² Į Lietuvą buvę tremtiniai pradėjo grįžti 1956 m., iš pradžių buvo paleista apie 17 000. Šie skaičius didėjo 1958-1970 metais iki maždaug 80 000 sugrįžusiųjų³, tačiau jie negalėjo reikšti pretenzijų į tremties metu nusavintą turtą, jiems teko susidurti su daugybe administracinių sunkumų priregistruojant gyvenamąją vietą, gaunant darbą. Nerija Putinaitė pabrėžia, jog sovietinėje visuomenėje kuriamas tremtinių „kaltumo“ vaizdinys trukdė jiems įsitvirtinti, jų patirtys buvo nutylimos ir pamirštos iki pat 1988 m., kuomet tremtinių statusas buvo reabilituotas.⁴ Devintajame dešimtmetyje kuriantis nacionaliniams judėjimams, atminties klausimų svarba vėl iškilo. Buvo pradėti leisti tremtinių memuarai, atverti dokumentų archyvai. Pasak V. Davoliūtės, individualūs tremtinių liudijimai padėjo kurti bendrą traumos diskursą ir universalų tremties mitą, kalbantį apie tai, kad visi lietuviai, viena ar kita prasme, buvo tremtiniai, atskirti ne tik nuo savo tėvynės, bet ir nuo kalbos, kultūros. Tai padėjo konsoliduoti bendrą nacionalinį identitetą ir mažinti socialines priešpriešas naujai kuriamoje valstybėje.⁵ D. Budrytė taip pat teigia, kad Lietuvos nacionalinis naratyvas sovietmečio trėmimus ir represijas apibūdina kaip genocidą. Pagal šį pasakojimą, lietuvių tauta buvo „mirusi“, tik Atgimimo laikotarpiu ji grįžo atgal į gyvenimą, kuomet atsirado galimybės tyrinėti skausmingą ir trauminę praeitį.⁶ Galima teigti, kad šiuo metu ir prasidėjo tremties kaip kultūrinės traumos suvokimo procesas. Pasak N. Klumbytės, Baltijos šalių vyriausybės, kurdamos vienijantį tautos mitą, nustūmė į paraštes alternatyvias praeities versijas ir

---

¹ Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, „Lietuvos gyventojų netektys okupacijų metais“, Genocid, žiūrėta 2023 m. sausio 9 d., <http://www.genocid.lt/centras/lt/147/c/>

² Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, „Tremties ir kalinimo vietos“, Genocid, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <http://www.genocid.lt/centras/lt/1491/a/>

³ Violeta Davoliūtė, Tomas Balkelis, *Maps of Memory. Trauma, Identity and Exile in Deportation Memoirs from the Baltic States* (Vilnius: Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 2012), 125.

⁴ Nerija Putinaitė. „Tėvynė tremtinių prisiminimuose: sutaikanti šventa gyvųjų ir mirusiųjų lietuvių žemė“. *Naujasis Židinys - Aidai*, Nr. 4, (2021): 14-24.

⁵ Violeta Davoliūtė. „‘We Are All Deportees.’ The Trauma of Displacement and the Consolidation of National Identity during the Popular Movement in Lithuania.“ kn. *Narratives of Exile and Identity: Soviet Deportation Memoirs from the Baltic States*, sud. Violeta Davoliūtė ir Tomas Balkelis (Central European University Press 2018), 119-146.

⁶ Dovilė Budrytė. „Experiences of Collective Trauma and Political Activism: A Study of Women ‘Agents of Memory’ in Post-Soviet Lithuania.“ *Journal of Baltic studies* 41.3 (2010): 331-350.

tapatybes. Vis dėlto, kaip atskleidė jos tyrimas, nepriklausomos Lietuvos visuomenėje sugyvena tiek pasakojimai apie sovietų represijas, tiek ir prisiminimai apie teigiamus sovietinio laikotarpio aspektus.⁷

Daug diskusijų Lietuvos atminties politikos erdvėje, bandant diskutuoti apie nacionalinius tautos didvyrius ir nusikaltėlius, sukelia tokios temos, kaip lietuvių prisidėjimas prie Holokausto bei kolaboravimas su nacių valdžia. Pasak V. Davoliūtės, šis klausimas įgauna naują aštrumą, bandant visas antisovietinio pasipriešinimo formas laikyti nekvestionuojama pilietine dorybe.⁸ Partizaninis karas tampa dar viena tema, šalia tremties, kuri leidžia kurti vienijančią tautos tapatybę. M. Pocius savo monografijoje „Kita mėnulio pusė“ aprašo Lietuvos partizanų kovą su kolaboravimu, kurioje tiriamos partizanų baudžiamosios akcijos prieš civilius, tikrai ar tariamai prisidėjusius prie kolaboravimo su sovietų valdžia; veiksmus, kurie turi sunkausti tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimo (genocido nusikaltimo) požymių.⁹ Ši tema Lietuvos atminties politikos lauke atkreipė dėmesį į ne tokias šviesias istorijos puses. Tai gerai iliustruoja ir 2017 metais į viešumą iškilusi Lebrikų šeimos istorija. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centrui nepagrįstai paskelbus, kad 1947 metais partizanų nužudyti Lebrikų šeimos asmenys buvo „stribai“, kilo daug konfliktų dėl požiūrio į tautos didvyrius; ar pakankamai gerai suvokiamas praeities sudėtingumas.¹⁰ Tokios viešos diskusijos gerai atskleidžia komplikuoatą Lietuvos atminties politikos lauką. Viena vertus, homogenizuoto, herojiškumu ir viktimizacija grįsto naratyvo kūrimas leido naujai, šiuo atveju posovietinei, valstybei užtikrinti tam tikrą mnemoninį ontologinį saugumą reaguojant į užsienio grėsmes. Kita vertus, priešingas požiūris – mnemoninis agonistinis pliuralizmas, kuriame skleidžiasi skirtingos patirties grupių istoriniai pasakojimai, paremti kritiniais istoriniais tyrimais, leisti užtikrinti brandų suvokimą ir skirtingų interpretacijų apie praeitį priėmimą atminties politikos lauke.¹¹ Šioje sudėtingoje terpėje skleidžiasi ir tremtinių palikuonių atmintis, kurios istorinis pasakojimas po nepriklausomybės atkūrimo tapo universaliu herojizuotu tremties mitu, kuris čia turėtų būti suvokiamas kaip šventas, neliečiamas naratyvas, paaiškinantis, kaip tauta pasiekė dabartinę savo padėtį ir legitimuojantis jos egzistavimą¹².

⁷ Neringa Klumbytė. „Memory, identity, and citizenship in Lithuania.“ *Journal of Baltic Studies* 41.3 (2010): 295-313.

⁸ Violeta Davoliūtė. „Genealogical Writing and Memory of the Holocaust in Lithuania.“ *East European Jewish Affairs* 51.1 (2021): 70–85

⁹ Mindaugas Pocius. *Kita mėnulio pusė: Lietuvos partizanų kova su kolaboravimu 1944-1953 metais*, (Vilnius: LII leidykla), 2009.

¹⁰ Mindaugas Jackeivičius. „Istorija, kurią bandoma perrašyti: iššaudytus nekaltus žmones išvadinę stribais buvo priversti atsiprašyti“, DELFI, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/istorija-kuria-bandoma-perrasyti-issaudytus-nekaltus-zmones-isvadine-tribais-buvo-pri-versti-atsiprasyti.d?id=77615431>

¹¹ Maria Mälksoo. „‘Memory must be defended’: Beyond the politics of mnemonical security.“, *Security dialogue* 46.3 (2015): 221-237.

¹² Epp Annus. National Mythology: *Past and Present*. Interlitteraria, 5, (2000): 115–130.

Tad svarbu pažvelgti ir į tai, kaip antroji bei trečioji tremtinių palikuonių kartos save mato bendrame, daug prieštaravimų keliančiame atminties politikos lauke, kiek reflektuojama ir priimama kitų grupių atmintis.

D. Gailienė savo monografijoje apie politinių represijų sukeltų sunkių ilgalaikių traumų psichologinius ir psichopatologinius padarinius nagrinėja nacizmo ir komunizmo represijų pasekmes Lietuvoje bei Europoje. Jos tyrimas atskleidžia, kad žmonės, sovietmečiu buvę politiniais kaliniais, tremtiniais ar patyrę kitokias represijas, vėliau kenčia nuo įvairių potrauminių padarinių, tokių kaip nuolatinė įtampa, nevisavertiškumo kompleksas, kvėpavimo, miego sutrikimai ir kt. Tyrime taip pat atskleidžiama, kad būtent dalyvavimas pilietinėje veikloje ir politiniai įsitikinimai leido politinių represijų aukoms dorotis su savo traumine praeitimi. Vis dėlto D. Gailienės tyrime taip pat pastebima, kad tėvų traumos atsiliepia ir jų vaikų bei vaikaičių gyvenimams.¹³ Vėliau šiuos tyrimus tęsė ir vėlesnių kartų šeimos istorinių traumų padarinius disertacijoje analizavo E. Mažulytė-Rašytinė, pastebėjusi, jog akivaizdžių potrauminio streso simptomų tiriamuosiuose nepastebėta, tačiau pastebėtas palikuonių tapatinimasis su šeimos istorija. Be to, palikuonys pasižymėjo geresne savijauta bei labiau išreikštomis psichologinio atsparumo savybėmis, optimizmu ir viltingumu.¹⁴ Didelę įtaką kalbėjimui apie tremtį padarė sovietmetis, kuomet apie tremties patirtis visuomenėje, o taip pat ir šeimose, nebuvo kalbama, tad analizuojant tremties atmintį, svarbu suvokti ir bendrą sovietmečio kontekstą, kai trauminių patirčių atmintis buvo užgniaužta. (Po)sovietinės atminties studijų centro mokslininkė L. Vervečkienė savo tyrimuose plačiai nagrinėja, kaip skirtingos kartos atsimenta ir vertina sovietmetį, kaip šiame procese veikia „kartų efektas“. Čia išryškintas skirtumas tarp senelių kartos, augusios karų laikotarpiu, tėvų, augusių pokario sovietinėje visuomenėje, ir anūkų, augusių jau nepriklausomoje Lietuvoje. Toks skirtingų vienos šeimos kartų lyginimas atskleidžia, kaip režimo pokyčiai veikia asmeninę istorinę ir nacionalinę savivoką, kaip ji siejama su didžiais pasakojimais apie sovietmetį.¹⁵ Vis dėlto, nuodugnesnių tyrimų apie būtent tremties kaip kolektyvinės traumos postatmintį Lietuvoje trūksta, nors pasaulyje postatminties studijos plačiai pritaikomos tirti įvairių kultūrinių traumų patirtis.

M. Hirsch teigia, kad traumuojančių įvykių prisiminimai išlieka gyvi bei veikia ir tų, kurie nebuvo jų patyrę, gyvenimą. Išgyvenusiujų vaikai ir jų palikuonys katastrofiškas istorijas paveldi ne tiesiogiai

---

¹³ Danutė Gailienė, *The psychology of extreme traumatisations: The Aftermath of Political Repression* (Vilnius: Akreta), 2005.

¹⁴ Eglė Mažulytė-Rašytinė. „Šeimos istorinių traumų ilgalaikiai padariniai: vėlesnių kartų psichologinio atsparumo tyrimas“ (Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas).

¹⁵ Liucija Vervečkienė, „Pabrėžta, nutylėta, pateisinta: „kartų efektas“ senelių, tėvų ir anūkų sovietmečio atmintyje“, *Polilogija* 4.96, (2019): 8-37.

jas prisimindami, o per tarpininkaujančius vaizdus, daiktus, istorijas, elgesį ir jo poveikį, perduodamus šeimoje ir bendrai kultūroje. Šį procesą ir ryšį su savo praeitimi M. Hirsch apibrėžia kaip postatmintį. Augant su paveldėtais tėvų ar senelių prisiminimais, klausantis pasakojimų, kyla rizika, kad vaiko tapatybė bus formuojama traumuojančių skausmingos protėvių praeities fragmentų. Paveldima trauma, perduodama šeimos ar net kultūros diskursu, gali turėti reikšmingą poveikį palikuonių gyvenimui, tačiau svarbu suprasti, kad ne jie patys ją patyrė. Todėl palikuonims iškyla iššūkiai, siekiant atrasti teisingą santykį su savo protėvių praeitimi, jos nesisavinant ir tuo pačiu išsaugant savo asmeninį tapatumą.¹⁶

Su postatmintimi glaudžiai siejama kolektyvinės ir kultūrinės traumos sąvoka, kuri ne tik atspindi istorinį įvykį ar faktą, tačiau kalba apie tai, kaip tas įvykis reprezentuojamas jį patyrusios grupės kolektyvinėje atmintyje jau faktui įvykus.¹⁷ Tokiu būdu atmintis ne tiesiog atgaminama, bet ir rekonstruojama bandant ją suvokti, todėl ji gali kisti skirtingų kartų palikuonių suvokime.¹⁸

Postatminties studijos kilo iš Holokausto atminimo kultūros nagrinėjimo, visų pirma analizuojant, kaip ji skleidžiasi įvairiuose kultūrinės atminties produktuose per skirtingas medijų formas. Pati M. Hirsch, pritaikydama postatminties koncepciją, analizuoja Art Spiegelman grafinį romaną „Maus“, kaip atminties vietą (pranc. *lieux de memoire*). Romane autorius vaizduoja savo šeimos patirtį Aušvico koncentracijos stovykloje, tokiu būdu per iliustracijas ir fotografijas – kaip medijų kanalus – skleidžiasi individuali ir kolektyvinė šeimos atmintis iš antros kartos perspektyvos.¹⁹ Vėliau postatminties koncepcija buvo pritaikyta tirti ir kitų bendruomenių trauminės patirtis. G. Maguire savo studijoje tyrinėja Argentinos „purvinojo karo“ (angl. *dirty war*) postatmintį iš konflikte tėvų netekusių vaikų perspektyvos, nagrinėjant antrosios kartos kurtą literatūrą, kiną, vaizduojamąjį meną. Studija atskleidžia, kad podiktatorinė karta vis dažniau žvelgia į praeitį siekdama kvestionuoti dabartinės Argentinos politikos procesus.²⁰ Panašių postatminties tyrinėjimų pastebėta ir Lietuvoje. Pavyzdžiui, O. Žukauskienė savo tyrime nagrinėja lietuviškus filmus, kaip postatminties variacijas – filmas „Ekskursantė“ pateikiamas kaip pavyzdys, kuris leidžia ateities kartoms perduoti gyvą istorinę tremties

---

¹⁶ Marianne Hirsch, „The Generation of Postmemory“, *Poetics Today*, 29.1 (2008): 103-128.

¹⁷ Jeffrey C. Alexander, *Trauma: A Social Theory*, (Kembrižas: Polity Press, 2015): 102-106.

¹⁸ Gilad Hirschberger. „Collective trauma and the social construction of meaning“, *Frontiers in Psychology*, 9 (2018): 1441.

¹⁹ Marianne Hirsch, „Family pictures: Maus, mourning, and post-memory“, *Discourse: Journal for Theoretical Studies in Media and Culture*, 15.2 (1993): 3-29.

²⁰ Geoffrey Maguire, *The politics of postmemory: Violence and victimhood in contemporary Argentine culture*, (Springer, 2017).

atmintį ir suvokti trauminę patirtį, kuri buvo užgniaužta tiek sovietmečio ideologinių pančių, tiek dėl skaudžių tą atmintį nešiojusių žmonių išgyvenimų.²¹

Visgi, akademinėje erdvėje pasigirsta nemažai kritikos dėl traumos ir postatminties sąvokų naudojimo kaip sinonimų bei postatminties koncepcijos išnaudojimo įtvirtinant tam tikrą galios poziciją. Pavyzdžiui, įvairiomis meno formomis užfiksuota trauma dažnai įgauna tam tikrą legitimumą ir sulaukia pagarbaus vertinimo, o tokių kūrinų kūrėjai įgauna privilegijuotą poziciją vien dėl to, kad yra represuotos socialinės grupės palikuonys.²² Tai kelia naujus iššūkius, siekiant kritiškai suvokti postatminties ir kolektyvinės traumos koncepcijų pritaikymą kuriant panaudojamos praeities (angl. *usable past*) naratyvus.

Vis dėlto postatmintis dažnai nagrinėjama ne tik per kultūrinės atminties formas, tačiau ir bandant tiesiogiai suprasti, kaip palikuonys suvokia savo šeimos praeitį. Tokiu būdu galima atidžiau pažvelgti į tai, kaip šeimos atmintis padeda palikuonių kartoms formuoti savo kolektyvinę tapatybę, kaip individualus asmuo formuoja savo istorinę savivoką, derindamas šeimos istorinį pasakojimą ir viešą, institucionalizuotą, valstybėje ar tam tikroje bendruomenėje formuojamą diskursą. R. Nugin, nagrinėdama Estijos atvejį, atlieka interviu su trijų skirtingų kartų atstovais ir aptaria sovietmečio atmintį šeimoje. Tyrimas atskleidžia, kad dažnai šeimos narių tarpe kuriami naratyvai turi būti pertvarkyti ir pagrįsti, kad atitiktų nacionalinius tų valstybių pasakojimus, nes priešingu atveju nacionalinis diskursas yra atmetamas, ignoruojamas ar reliatyvinamas siekiant suderinti konfliktuojančias praeities versijas.²³ Tuo tarpu M. Pohn-Lauggas pastebi, kad tais atvejais, kai hegemoninis naratyvas prieštarauja ar ignoruoja šeimose perteikiamus istorijos aspektus, o kolektyvinė trauma nėra sprendžiama instituciniu lygmeniu, atsiranda daug prieštaravimų grupių, kurių atmintis ignoruojama, savivokoje. Konkrečiu atveju, Austrijos hegemoninis naratyvas, neigiantis pasipriešinimą nacizmui ir austrų vaidmenį nacių nusikaltimuose pristatant save tik kaip auką – nukentėjusią valstybę, kuria priešpriešą su šeimos, kurios protėviai buvo pasipriešinimo judėjimo dalyviai, istorija. Tyrime pastebima, kaip individualiame bei šeiminiame lygmenyse iškyla asmeninės atsakomybės ir kaltės problemos.²⁴ Iš čia galime kelti pagrindinę šio darbo **problema**, kuri atsiranda bandant apibrėžti kolektyvinę tremtinių palikuonių

²¹ Odeta Žukauskienė, „Kinas ir daugialypis atminties diskursas“, *Lietuvos kultūros tyrimai*, 6 (2015): 36-57.

²² Samuel O'Donoghue, „Postmemory as Trauma? Some Theoretical Problems and Their Consequences for Contemporary Literary Criticism“, *Politika*, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <https://www.politika.io/en/notice/postmemory-as-trauma-some-theoretical-problems-and-their-consequences-for-contemporary>

²³ Raili Nugin, „Rejecting, re-shaping, rearranging: Ways of negotiating the past in family narratives“, *Memory Studies* 14.2 (2019): 197-213.

²⁴ Maria Pohn-Lauggas, „Memory in the shadow of a family history of resistance: A case study of the significance of collective memories for intergenerational memory in Austrian families“, *Memory Studies* 14.2 (2021): 180-196.

tapatybę, besiformuojančią tiek šeimoje veikiant asmeniniams pasakojimams, tiek bendresnėje kultūrinėje erdvėje, kurioje įsitvirtinęs aiškus tremties kaip kultūrinės traumos naratyvas.

Taigi, šio tyrimo **objektu** tampa tremtinių palikuonių kolektyvinė tapatybė. Tyrimo **tikslas** – išanalizuoti, kaip 1940-1953 m. Lietuvos gyventojų trėmimus patyrusių Lietuvos gyventojų atmintis ir skausmingos patirtys perteikiamos jų palikuonims, kaip represijų praeitis formuoja ir veikia tremtinių palikuonių tapatybę, ir kaip ši tapatybė transformuojasi skirtingose kartose veikiant šeiminiams ir bendresniems kultūriniais pasakojimams. Šiam tikslui pasiekti, darbe keliami šie **uždaviniai**:

1. Parengti tyrimo teorinį pagrindą, remiantis atminties studijų, postatminties, kultūrinės traumos ir kolektyvinės tapatybės koncepcijomis.
2. Aprašyti bei pagrįsti tyrimo dizainą ir biografinio interviu tyrimo metodologiją.
3. Atlikti 20 kokybinių, pusiau struktūruotų interviu su 10 šeimų skirtingų kartų tremtinių palikuonių atstovais ir atstovėmis.
4. Atlikti kokybinius pusiau struktūruotus interviu su 2 tremtinių palikuonėmis, postatminties kūrėjomis.
5. Įvertinus gautus duomenis atskleisti, kaip gali būti suvokiama tremtinių palikuonių kolektyvinė tapatybė ir postatmintis Lietuvoje.

1. TEORINIS PAGRINDAS

1.1. Socialinės atminties studijos ir pagrindinės kolektyvinės atminties koncepcijos

Atmintis, kaip socialinis fenomenas, imta plačiau tirti XIX-XX amžių sandūroje, visų pirma, kaip žinojimo sociologijos pogrupis. Vėliau socialinės atminties studijos tapo atskira tarpdiscipline paradigma, jungiančia sociologijos, psichologijos, istorijos, politikos mokslų ir kitas disciplinas.²⁵ Pirmasis individualią atmintį nuo kolektyvinės atminties atsiejė M. Halbwachs, suvokęs atmintį kaip bendrus socialinės grupės prisiminimus, žinias ir informaciją, kuri formuoja tų grupių tapatybę.²⁶

Vėliau, bandant klasifikuoti kolektyvinę atmintį, J. Assman išskyrė komunikacinės ir kultūrinės atminties tipus. Komunikacine atmintimi galima laikyti tokią atmintį, kuri perduodama bendraujant kasdienėje aplinkoje. Tai tarsi „gyvoji“ atmintis, perduodama iš lūpų į lūpas žmonių, kurie patys išgyveno ir patyrė praeities įvykius ir juos prisimena. Tuo tarpu kultūrine atmintimi galima laikyti atmintį, kuri yra įamžinama ir medijuojama simbolinėje plotmėje per įvairius kultūrinius produktus, tokius kaip filmai, socialinė medija, paminklai.²⁷ P. Norra tokius kultūrinius artefaktus vadina atminties vietomis (pranc. *lieu de memoire*), kurios skleidžiasi per įvairias kultūrinės lankytinas vietas, taip pat praktikas, tokias kaip įvairūs minėjimai ir išraiškas, kylančias iš bendros praeities, tokiu būdu kuriant bendrą istorinę tapatybę, kuri išlieka ir po to, kai nebėra kam perduoti „gyvosios“ komunikacinės atminties.²⁸ Siejant šias koncepcijas su vėlesnių kartų postatmintimi galima kalbėti ne apie skirtį tarp „gyvų“ prisiminimų ir jų perkėlimo į simbolinę plotmę, tačiau apie skirtį prisiminimų, kurie perduoti šeimoje – t. y. tų, kuriuos palikuonys įgauna per komunikacinę atmintį – ir tų prisiminimų, kurie įgaunami per simbolines atminties vietas.

A. Landsberg papildė šią klasifikaciją kultūrinę atmintį susiedama su protezinės atminties (angl. *prosthetic memory*) koncepcija. Masinės ir suprekinimo (angl. *commodification*) kultūros laikais, kultūrinės atminties produktai, tokie kaip filmai, knygos ar muziejai, leidžia individui kurti unikalų santykį su tam tikru istoriniu naratyvu ne autentiškai išgyvenant tam tikrą istorinį įvykį, tačiau patiriant jį per medijuotas įvykių reprezentacijas. Šioje vietoje svarbiu tampa santykis su prisiminimais, kurie nėra

---

²⁵ Jeffrey K. Olick ir Joyce Robbins, „Social Memory Studies: From “Collective Memory” to the Historical Sociology of Mnemonic Practices“, *Annual Review of Sociology*, 24.1, (1998): 105–140.

²⁶ Maurice Halbwachs, *On collective memory*, (Čikaga: University of Chicago Press, 1992).

²⁷ Jan Assmann, Astrid Erll ir Ansgar Nünning, „Communicative and cultural memory“, kn. *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, sud. Astrid Erll ir Ansgar Nünning (Berlynas: Walter de Gruyter, 2008): 109–118.

²⁸ Pierre Nora ir Astrid Erll, *Les Lieux de Mémoire*, Vol. 3 (Paryžius: Gallimard, 1997).

mūsų pačių autentiškai patirti, tačiau tam tikru būdu empatiškai perduodami kitam. Kalbant apie palikuonių atmintį, tai virsta labai svarbiu aspektu, galinčiu atskleisti, kaip tremtinių palikuonys suvokia savo patirtį per įvairius kultūrinius produktus, kiek jie šią patirtį susieja su protėvių prisiminimais, valstybės kuriamu pasakojimu. Taip pat svarbu pabrėžti, kad įgyjant tokius patyriminius prisiminimus per protezinės atminties formas, galima kurti santykį ne tik su savo šeimos ar grupės atmintimi, tačiau ir kitų socialinių grupių atmintimi, tokiu būdu ugdant kritiškesnę požiūrį į istorinius įvykius ir kuriant glaudesnius ryšius tarp grupių, turinčių skirtingas atminties vizijas. Toks santykis ugdomas per empatiją, aiškiai suvokiant ribą tarp savęs ir kito, tačiau vis tiek sugebant iki tam tikro lygio patirti ir suprasti kito patirtį.²⁹

Šiame tyrime tremties palikuonių postatmintį galima laikyti tarsi hibridine atminties forma, jungiančia individualią, šeimos, ir kolektyvinę atmintį, kuri reiškiasi tiek per komunikacinę atmintį, kuomet palikuonys išgirsta apie savo šeimos praeitį iš protėvių, tiek ir per kultūrinę atmintį, įvairias simbolines praktikas ir produktus, kurie formuoja jų tapatybę ir istorinę savivoką.

1.2. Postatmintis, šeima ir kartų efektas

Šiame skyriuje bus plačiau aptarta postatminties koncepcija kaip viena iš formų, užtikrinančių kolektyvinės atminties perdavimą, apibūdinami jos probleminiai aspektai. Taip pat atkreipiamas dėmesys į šeiminio dialogo ir kartų efekto įtaką atminties formavimuisi.

Kalbant apie antrosios ir trečiosios kartos tremtinių palikuonių atmintį bus remiamasi M. Hirsch iškelta postatminties koncepcija, kuri tapo labai aktuali kalbant apie Holokausto atmintį ir jos perdavimą, tačiau gali būti pritaikoma ir bendresniu požiūriu įvairioms istorinėms, neretai trauminėms, patirtims, tokioms kaip priverstinės deportacijos. Postatmintis apibūdina vėlesnių, šio tyrimo atveju antrosios ir trečiosios, kartų santykį su galingomis, dažnai trauminėmis patirtimis, įvykusiomis dar prieš jiems gimstant, kurios šių kartų atstovams buvo perduotos taip giliai bei asmeniškai, jog tam tikra prasme sudaro jų pačių prisiminimus.³⁰ Iš čia kyla ir galimas probleminis vėlesnių kartų santykis su savo šeimos protėvių patirtimi, autentiškai formuojant savo tapatybę ir neaproprijuojant savo protėvių istorinės, trauminės patirties bei ugdant su ja sveiką santykį. Pasak E. Hoffman, svarbiausi XX amžiaus įvykiai, stipriai darė įtaką kartos, ateinančios po to gyvenimams, kartais keldami grėsmę užgožti jų pačių patirtis. Šios kartos netiesioginis santykis su praeitimi gali būti apibrėžiamas per patį buvimą *post* karta bei per

²⁹ Alison Landsberg, *Prosthetic memory: The transformation of American remembrance in the age of mass culture*, (New York: Columbia University Press, 2004).

³⁰ Marianne Hirsch, „The generation of postmemory“, *Poetics today*, 29.1 (2008): 103-128.

galingas medijuotas iš to sekusias žinojimo formas.³¹ M. Hirsch kalbėdama apie postatmintį daugiausia koncentruojasi į antrąją – vaikų – kartą, kurie patys tiesiogiai nepatyrę įvykių disocijuoja save nuo savo tėvų ir tarsi jaučia atsakomybę iš naujo „sulipdyti“ nuoseklų pasakojimą, apie kurį pirmajai kartai sunku nuosekliai kalbėti dėl traumos; ši karta tampa ta, kuri dažniausiai ir kuria integralų kolektyvinį pasakojimą apie tai, kas įvyko jų tėvams.³² Tuo tarpu N. Arlauskaitė, kalbėdama apie trečiosios kartos pasakojimus, apibūdina juos kaip antrosios kartos pasakojimų reviziją, į juos žvelgiama nebandant suintegruoti fragmentuotą trauminį pasakojimą, bet pažvelgti į jį naujai ir kritiškai; čia bandoma ieškoti naujų atsiminimo variacijų.³³ Vis dėlto, kalbant apie Lietuvos kontekstą, šias kartas sunku atskirti, mat antroji karto augo sovietmečiu, kuomet šie pasakojimai buvo slepiami ir girdimi tik uždarame šeimos rate, vieši jie tapo tik atgavus nepriklausomybę, dažnai jau gimus trečiajai kartai. Taip pat kalbant apie postatmintį nebūtina jos sudėti į amžiaus, laikotarpio ar kitokius rėmus, užteka to, kad palikuonis bando integruoti savo asmeninę, šeimos ir valstybės istorijas tokiu būdu kurdamas savo tapatybę. Taigi, postatmintis, kaip ir jau minėta protezinė atmintis, taip pat įgaunama per vaizduotės lauką, projektuojant ir kuriant savo prisiminimus, kurie nėra autentiškai patiriami pačių asmenų, ir ieškant tinkamo kritinio santykio bei atstumo, siejant dabartį su praeitimi, savo patirtis su kitų patirtimis.

Šio kritinio santykio problemiškas kyla ir iš to, jog postatminties koncepcija dažnai siejama su trauma, ypač svarstant, kiek galima kalbėti apie traumos perdavimą vėlesnėms kartoms. E. Van Alphen, tirdamas Holokaustą išgyvenusiųjų atmintį per antrosios ir trečiosios kartos liudijimus, kritiškai žvelgia į šių liudijimų apeliavimą į traumos perdavimą per kartas. Keliamas klausimas, ar dažnai naudojamas „traumos perdavimo“ motyvas yra tinkamas ir naudingas atsakas sprendžiant postatminties kartų santykio su savo praeitimi problemas. Ar yra kitų procesų, vykstančių tokiuose tarpkartiniuose santykiuose?³⁴ Kasdieniuose santykiuose tos pačios ar skirtingų kartų šeimos nariai bendrauja remdamiesi šeimos atminties pagrindu, tokio šeiminio dialogo metu jie tarsi išgyvena ir patiria praeitį, taip perduodami bendras normas, pamokas ir vertybes.³⁵ Vis dėlto, svarbu suvokti, kad postatmintis ir per kartas perduodama trauma nereiškia fundamentalaus tęstinumo tarp kartų atminčių; dinamika tarp

---

³¹ Elizabeth A. Cole, „After Such Knowledge: Memory, History, and the Legacy of the Holocaust, Eva Hoffman (New York: Public Affairs, 2003), 320 pp., \$25 cloth“, *Ethics & International Affairs* 18.2 (2004): 109-112.

³² Marianne Hirsch, *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture After the Holocaust (Gender and Culture Series), Illustrated* (New York: Columbia University Press, 2012), 33-34.

³³ Natalija Arlauskaitė, *Nuožmi Taika: Žlugusių Režimų Fotografija Dokumentiniame Kine* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020), 260-263.

³⁴ Ernst Van Alphen, „Second-generation testimony, transmission of trauma, and postmemory“, *Poetics Today* 27.2 (2006): 473-488.

³⁵ Maria Pohn-Lauggas, „Memory in the shadow of a family history of resistance: A case study of the significance of collective memories for intergenerational memory in Austrian families“, *Memory Studies* 14.2 (2021): 180-196.

tėvų ir vaikų, perduodant prisiminimus, dažnai pasižymi ir nesusikalbėjimu, neturėjimu bendrų intersubjektyvių prasmų.³⁶

Didelę reikšmę atminties perdavimui daro ir skirtingų kartų efektas. Vienas pirmųjų kartų arba kohortų efektą aprašė K. Mannheim, akcentuodamas kartos socialinę prigimtį bei pabrėždamas gyvenimo eigos, t. y. laikotarpių, kuomet žmogaus gyvenime formuojasi ryškiausi prisiminimai, svarbą. Čia jis išskiria vėlyvąją paauglystę ir ankstyvą pilnametystę, kaip metus, kuomet formuojasi savitas asmeninis žmogaus požiūris į politiką ir socialinę aplinką bendrai.³⁷ Amžių nuo 10 iki 30 metų galima laikyti kritiniu laikotarpiu, kuomet individas tampa labiausiai atviras išorinių įvykių įtakai.³⁸ Vis dėlto, svarbu suvokti, kad atmintį formuoja ne tik tai, kokio amžiaus kažkam įvykus buvo prisimenantysis, tačiau ir kaip pati socialinė struktūra galėjo lemti tai, kas prisimenama ir kaip tai daroma. Šiame darbe analizuojant tremties postatmintį išskiriamos antroji – sovietmečiu augusi ir besiformavusi vaikų, ir trečioji – augusi ir besiformavusi jau nepriklausomoje valstybėje – kartos. Tiriant sovietmečio atmintį per kartų efektą Lietuvoje galima išskirti L. Vervečkienės tyrimus, kuriuose pažymima, jog skiriantis kartoms, skiriasi ir tai, kurie istoriniai momentai pabrėžiami bei išryškinami, kurie nutylimi, o kuriuos bandoma pateisinti. Tai gali lemti ir atmintyje įsirežę ryškūs istoriniai įvykiai ir jų aplinkybės, bei laikotarpis, kada tie prisiminimai buvo patirti.³⁹

1.3. Kultūrinė trauma kaip naratyvo formavimo įrankis

Vis dėlto suvokimą apie savo istoriją formuoja ne tik šeiminiis santykis ar kartų efektas, tačiau ir platesnės bendruomenės, kuriose įgyjami nauji simboliai ir reikšmės, siejami su praeitimi. Tokios kolektyvinės atmintys suteikia žinių ne tik apie pačią praeitį, tačiau ir apie tai, kam leidžiama kalbėti, koku būdu, kokiose socialinėse vietose. Naratyvai formuoja esminį pagrindą, kuriuo remiantis vieni praeities aspektai nutylimi, kiti paryškinami.⁴⁰ Tad kalbant apie sėkmingą šių patirčių ir trauminės atminties perdavimą, apie pačią traumą ir jos raišką socialiniuose santykiuose tiek šeimoje, tiek ir platesnėje bendruomenėje, bus bandoma į tai pažvelgti struktūralistiniu požiūriu.

---

³⁶ Ernst Van Alphen, „Second-generation testimony, transmission of trauma, and postmemory“, *Poetics Today* 27.2 (2006): 473-488.

³⁷ Karl Mannheim, „The problem of generations“, *Psychoanalytic review* 57.3 (1970): 378-404.

³⁸ Howard Schuman, Amy Corning, „The Conversion of Generational Effects into Collective Memories: Research Note“, *International Journal of Public Opinion Research* 29.3 (2017): 520-532.

³⁹ Liucija Vervečkienė, „Pabrėžta, nutylėta, pateisinta: „kartų efektas“ senelių, tėvų ir anūkų sovietmečio atmintyje“, *Politologija* 4.96 (2019): 8-37.

⁴⁰ Maria Pohn-Lauggas, „Memory in the shadow of a family history of resistance: A case study of the significance of collective memories for intergenerational memory in Austrian families“, *Memory Studies* 14.2 (2021): 180-196.

Šiame tyrime analizuojant tremties postatmintį per kultūrinės traumos koncepciją, svarbu suvokti, kad trauma šiuo atveju tiriama ne kaip pats įvykęs įvykis, ar po jo sekę psichologiniai padariniai, tačiau kaip socialinio proceso metu kuriamos tam tikro istorinio įvykio reprezentacijos – šio tyrimo atveju tai būtų tremtinių palikuonių savęs suvokimas bendrame Lietuvos istorijos atminties lauke, koks naratyvas yra kuriamas šioje atminties bendruomenėje. Pasak J. C. Alexander, kultūrinė trauma atsiranda tuomet, kai tam tikros bendruomenės nariai jaučiasi patyrę siaubingą įvykį, paliekantį neišdildomus pėdsakus jų grupės sąmonėje, visam laikui pažymintį jų prisiminimus ir esmingai bei neatšaukiamai pakeičiantį būsimą tapatybę. Taigi, traumą svarbu suvokti ne kaip patį įvykį *per se*, o kaip simbolių reikšmių ir bendros tvarkos konstravimą per sociokultūrinį procesą, kuriant ir transformuojant grupės kolektyvinę tapatybę. Autorius pateikia teoriją, pagal kurią gali būti tiriamas kultūrinės traumos procesas. Pastarojo vyksmui svarbūs 5 elementai⁴¹:

1. Pretenzijos pareiškimas, kuomet tam tikra grupė atkreipia dėmesį į tai, jog socialinės tikrovės tinklas yra pažeistas, kai tos grupės patirtys yra nutylimos, į jas nekreipiama dėmesio ir pareiškiami pretenziją į emocinių, institucinių, simbolių skriaudų atitaisymą.
2. Naratyvo nešėjai (angl. *carrier groups*) – tai socialiniai veikėjai, reprezentuojantys tam tikrą grupę, pavyzdžiui mokslo ir meno elitas, marginalizuotos grupės.
3. Performatyvus veiksmas, kurio metu kultūrinės traumos pasakojimas yra perteikiamas platesnei auditorijai, vyksta tam tikras platesnės visuomenės įtikinėjimas.
4. Traumos naratyvo kūrimas, apibrėžiant tokius klausimus kaip: a) kokia yra skausmo prigimtis ir kas konkrečiai įvyko; b) kas užima aukos vaidmenį pasakojime; c) santykio tarp viktimizuotos grupės ir platesnės visuomenės kūrimas; d) kas užima kaltininko vaidmenį pasakojime.
5. Institucinės terpės, kuriose traumos naratyvas gali skleistis. Išskiriamos religinė, estetinė, teisinė, mokslinė, žiniasklaidos ir biurokratinė terpės.

Analizuojant tremties atmintį, šie aspektai leis geriau suvokti, koku būdu kuriamas tremties, kaip kultūrinės traumos, pasakojimas antroje ir trečioje tremtinių palikuonių kartose, tačiau svarbu suvokti ir tai, jog kuriamas traumos naratyvas gali kisti bėgant laikui, bandant atrasti teisingą santykį, siejant dabartį su praeitimi, suvokiant istorijos kompleksškumą ir kitų atminties grupių patirtis.

---

⁴¹ Jeffrey C. Alexander, *Trauma: A Social Theory*, (Cambridge: Polity Press, 2015): 102-106.

Vėlesnės, traumą išgyvenusių žmonių palikuonių kartos, kurios niekada nepatyrė pačių įvykių, prisimena šiuos įvykius kitaip nei juos tiesiogiai išgyvenę, todėl kultūrinės traumos konstravimas gali įgauti naujas formas keliaujant per kartas. S. O' Donoghue teigia, kad postatminties suvokimas per traumos perdavimo procesą skatina tam tikrą nekritišką pasitenkinimą esama padėtimi, pranašumo praeities atžvilgiu jausmą ir įspūdį, kad istorinės pamokos išmoktos ir nusistovėjusios.⁴² D. LaCapra, kalbėdamas apie traumą, pabrėžia nebuvimo (angl. *absence*) ir praradimo (angl. *loss*) skirtį. Kai kažko nebuvimas dabartyje yra prilyginamas praradimui praeityje ir apipinamas pasakojimu, tuomet pastarasis gali būti pernelyg redukuojamas, taip pat kuriamas mitas, kaip struktūra, įrėminantis visą patirtį. Toks nebuvimo ir praradimo supainiojimas leidžia pasisavinti tam tikras traumas tiems, kurie jų nepatyrė, pavyzdžiui postatminties kartoms. Tokiu būdu kultūrinė trauma gali būti gudriai ir ideologiškai panaudota kaip simbolinis kapitalas, pavyzdžiui, vėlesnėms kartoms toliau suvokiant save kaip auką, taip suteikiant sau privilegijuotą statusą ar neliečiamą poziciją.⁴³

D. LaCapra išskiria du atsakus į praradimą ar istorinę traumą – traumos atkartojimą (angl. *acting-out*) ir traumos darbą (angl. *working-through*).⁴⁴ Remdamasis S. Freud, pirmąjį atsaką autorius sieja su melancholija, kuomet save gniuždanti, prislėgta, traumota tapatybė yra narcizistiškai paskendusi nuolatiniam traumos atkartojime, apsėsta praeities įvykių ir nemato išeities, tapatindama save su prarastu objektu. Tuo tarpu traumos darbas siejamas su gedėjimo samprata, kuomet trauma patiriama ir išgyvenama, tačiau atrandamas sveikesnis santykis su ja, leidžiantis sukurti būdus, judėjimui į priekį. Dirbant su atmintimi, ypač socialiai išitraukiant į atminties kūrimo procesą, individas ar bendruomenė gali sąmoningiau atskirti praeitį nuo dabarties ir atpažinti tai, kas atsitiko jo protėviams anuomet, ir suvokti, kad tai, nors ir susiję su dabartimi, nėra identiška palikuonio ar palikuonių bendruomenės patirčiai. Čia, taip pat, kaip ir kalbant apie protezinę atmintį, tampa svarbi empatijos sąvoka ir aiškus skirtumas tarp savęs ir kito suvokimas. Pasak A. Lansberg, per empatiją sukuriamas ryšys yra daugiau nei tik emocinis, o kognityvinio, intelektualinio ryšio jausmas, intelektualus susitaikymas su kito žmogaus aplinkybėmis.⁴⁵ Taigi, empatiško santykio, grindžiamo ne pilnu tapatinimusi ar savinimusi, o skirtumų

---

⁴² Samuel O'Donoghue, „Postmemory as Trauma? Some Theoretical Problems and Their Consequences for Contemporary Literary Criticism“, *Politika*, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <https://www.politika.io/en/notice/postmemory-as-trauma-some-theoretical-problems-and-their-consequences-for-contemporary>

⁴³ Dominick LaCapra, „Trauma, absence, loss“, *Critical inquiry* 25.4 (1999): 696-727.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Alison Landsberg, *Prosthetic memory: The transformation of American remembrance in the age of mass culture*, (New York: Columbia University Press, 2004).

suvokimu ir atstumo palaikymu, kūrimas yra esminis, siekiant tinkamai susidoroti su trauma ir kuriant santykį su istorine atmintimi.

1.4. Atmintis ir kolektyvinė tapatybė

Šio darbo analizės objektu tampa tremtinių palikuonių bendruomenės kolektyvinė tapatybė, todėl svarbu apibrėžti darbe naudojama tapatybės sampratą, susiejant ją su atmintimi.

Tapatybės koncepcija socialiniuose moksluose yra itin plačiai aptarinėjama ir naudojama skirtingų disciplinų atstovų. Dėl plataus panaudojimo sąvoka neturi vienos, bendros prasmės, todėl analizuojant tapatybę svarbu iš anksto pateikti aiškų apibrėžimą, siekiant nepasiklysti tarp skirtingų jos interpretacijų.⁴⁶ G. Požarlik siūlo į tapatybės sąvoką žvelgti iš simbolinio interakcionizmo perspektyvos – jis akcentuoja nuolat kintantį ir interaktyvų tapatybės konstravimo pobūdį, jungdamas subjektyvių reikšmių konstravimą, susijusį su savęs supratimu, ir objektyvią (są)veiką, save apibrėžiant per santykį su kitu.⁴⁷ Remiantis S. Hall, apie tapatybę reikėtų kalbėti kaip apie nuolat kintantį tapatinimosi procesą. Pasak jo, tapatybė atsiranda ne tiek iš pilnatvės, kuri jau yra individų viduje, bet dėl jos stokos, kuri turi būti užpildyta ir iš išorės.⁴⁸

Pagrindinę bet kurio individo ar grupės tapatybės reikšmę, būtent vienodumo jausmą laike ir erdvėje, palaiko atsiminimai; o tai, kas prisimenama, apibrėžiama prisiimtos tapatybės. Atmintis ir tapatybė nėra fiksuoti, objektyvūs reiškiniai, veikia subjektyvios tikrovės reprezentacijos ar konstrukcijos. Tad, tapatybė ir atmintis yra selektyvios, tokiu būdu jos gali tarnauti konkreitiems interesams ir ideologinėms pozicijoms. Kaip atmintis ir tapatybė palaiko viena kitą, jos taip pat palaiko tam tikras subjektyvias pozicijas, socialines ribas ir galios santykius.⁴⁹ Tad šiame darbe, analizuojant tremtinių palikuonių kuriamus biografinius pasakojimus, buvo bandoma suvokti, kaip konstruojama tremties kolektyvinė tapatybė ir mėginama ją atkoduoti suvokiant, koks santykis kuriamas su kitomis atminties grupėmis bei su savo pačių praeitimi ir istorija. Atmintis ir tapatybė čia suvokiamos ne kaip

---

⁴⁶ Marilyn B. Brewer „The many faces of social identity: Implications for political psychology“, *Political psychology*, 22.1 (2001): 115-125.

⁴⁷ Grzegorz Pożarlik, „Individual, Collective, Social“, kn. *Europe-Space for Transcultural Existence?*, sud. Janny de Jong, Lars Klein, Martin Tamcke, Margriet Waal (Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2013), 77.

⁴⁸ Stuart Hall, Paul Du Gay, *Questions of Cultural Identity*, (Newbury Park: SAGE Publications, 1996).

⁴⁹ John R. Gillis „Introduction. Memory and identity: the history of a relationship“, kn. *Commemorations*. (Princeton: Princeton University Press, 2018), 1-24.

ontologinės sąvokos, apie kurias galvojama, tačiau kaip epistemologinės, kurios kaip įrankiai padeda galvoti apie socialinį pasaulį.⁵⁰

P. Ricoeur teigė, kad savo tapatybę individai suvokia per naratyvą, siejant jį su tuo, kaip suvokiamas laikas, ateities galimybės, taip pat kaip organizuojamas suvokimas apie praeitį. Tokia naratyvinė tapatybė sukuriama, kai subjektas interpretuoja ir įtraukia jau esamus pasakojimus į savo asmeninį pasakojimą ir taip jį medijuoja.⁵¹ Iš šios tradicijos ir kyla šio darbo metodologinės prielaidos; darbe bus taikoma biografinio pasakojimo ir hermeneutinės rekonstrukcijos metodologija.

---

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Paul Ricoeur, „Narrative identity“, *Philosophy today*, 35.1 (1991): 73-81.

2. METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo objektas, imtis ir duomenų atranka

Šio tyrimo objektu tampa tremtinių, ištremtų iš Lietuvos 1940-1953 m., palikuonių kolektyvinė tapatybė, kylanti iš tremties atminties. Bandant suprasti, kaip dažnu atveju trauminė tremties praeitis formuoja ir veikia tremtinių palikuonių tapatybę, kaip ji keičiasi, buvo atlikta dvidešimt du pusiau struktūruoti, giluminiai interviu, apklausiant devynių šeimų antrosios ir trečiosios kartos atstovus, bei po vieną pirmos ir antros kartos atstovą, kadangi šių žmonių šeimos nariai atsisakė dalyvauti tyrime. Vėliau bandant įsigilinti į kultūrinės traumos medijavimo procesą per kultūrinius produktus, interviu buvo paimti iš dviejų postatminties kartos kūrėjų – rašytojos Jurgos Vilės, išleidusios grafinį romaną vaikams „Sibiro haiku“ ir režisierės Giedrės Beinoriūtės, sukūrusios dokumentinį-animacinį filmą „Gyveno senelis ir bobutė“. Informantai buvo ieškomi įvairiais informaciniais kanalais: 4 informantai buvo atrasti tiesiogiai susisiekus per Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungą, tačiau galiausiai paaiškėjo, kad ir daugiau informantų tėvai ar seneliai buvo įsitraukę į organizacijos veiklą. Tyrime dalyvavo ir keli informantai, kurių protėviai buvo ne tik tremtiniai, tačiau ir politiniai kaliniai. Kiti informantai buvo atrasti neformaliais būdais sniego gniūžtės principu, aktyviai ieškant tremtinių palikuonių, kurie nukreipdavo pas kitus žmones, savo pažįstamus tremtinių palikuonius ar tremtinius.

Ieškant informantų ir bendraujant su pačiais tremtiniais dažnai buvo galima išgirsti skeptiškas nuomones apie savo vaikų ir vaikaičių susidomėjimą šia tema – nemaža dalis tremtinių teigė, kad palikuonys nesidomi, nieko nežino apie temą, dažnai nenorėta dalintis savo palikuonių kontaktine informacija. Tuo tarpu susisiekiant su pačiais tremtinių vaikais ar anūkais buvo galima pastebėti daugiau entuziazmo ir noro dalyvauti tyrime. Nepaisant to, kad daug tremtinių palikuonių nesutiko dalyvauti interviu, grįsdami tuo, kad neturi, ko papasakoti, vis dėlto galiausiai buvo atrinkti 22 informantų, kurie sutiko pasidalinti savo įžvalgomis.

Svarbu atsižvelgti į tai, kad tyrimo imtis nėra reprezentatyvi ir neatspindi bendros Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių populiacijos, todėl visos išvados daromos taikant jas imčiai, o ne populiacijai.

Galima daryti prielaidą, kad informantai, sutikę dalyvauti tyrime, yra labiau susidomėję savo protėvių atmintimi, galimai yra labiau linkę apie šią patirtį kalbėti savo šeimose, ir tai nėra neliečiama

tema. Nors tyrime buvo bandoma išlaikyti lyčių pusiausvyrą, galiausiai 15 informančių buvo moterys, o 5 – vyrai, nes dauguma pastarųjų arba atsisakė dalyvauti tyrime, arba nurodė savo šeimos narių moterų kontaktus, kurios būtų labiau linkusios kalbėti.

Siekiant geriau suprasti atminties kaitą, vykstant režimo transformacijai iš sovietmečio į nepriklausomos Lietuvos laikotarpį, tyrimo imtis sudaryta iš tremtinių vaikų, gimusių nuo 1961 iki 1977 metų, atstovų, ir tremtinių anūkų, gimusių nuo 1984 iki 2004 metų. Viena tyrime sudalyvavusi informantė pati buvo gimusi tremtyje ir grįžusi į Lietuvą, kuomet jai sukako 3 metai, todėl turint omenyje tai, kad ji pati beveik neturi tiesioginių tremties prisiminimų, buvo nuspręsta jos interviu įtraukti į tyrimo imtį. Informantų šeiminės patirtys dažnai būdavo persidengiančios, pavyzdžiui, vienas trečios kartos palikuonis turėjo tremtinių protėvių tiek iš mamos, tiek iš tėčio pusės. Taip pat kai kurių informantų protėviai taip pat dalyvavo partizaniniame judėjime, slapstėsi nuo tremties, slėpė žydus Antrojo pasaulinio karo metu, todėl informantų patirtys nėra izoliuotos nuo bendro istorinio konteksto, jas buvo bandoma suprasti, atkreipiant dėmesį ir į kitus Lietuvos istorijos momentus, didelį dėmesį skiriant ir šeimų padėčiai po tremties, gyvenant sovietmečiu, keičiantis režimui ir nepriklausomoje Lietuvoje, tokiu būdu bandant suvokti, kokiame kontekste gyveno ir savo šeimos patirtis suvokė būtent tremtinių palikuonys.

Sudarant informantų sąrašą buvo stengiamasi diversifikuoti imtį ne tik pagal lytį ar amžių, tačiau ir pagal skirtingą gyvenamą vietą, išsilavinimą bei profesiją, siekiant atrasti kuo įvairesnių požiūrio taškų. Visi apklausti informantai buvo lietuvių kilmės, vis dėlto ateities tyrimuose derėtų atsižvelgti į tautybės aspektą, mat tremiami buvo tiek lenkų, tiek žydų, tiek kitų tautybių žmonės; tautinė represuotųjų sudėtis buvo artima to meto Lietuvos gyventojų tautinei sudėčiai.⁵² Vis dėlto, šiame tyrime nepavyko atrasti šių tautybių informantų, ir svarbu turėti omenyje tai, kad daugumos išlikusiųjų šeimos repatriavo į savo tėvynę.

Interviu atlikimui buvo iš anksto sudarytas klausimynas, kuriuo vadovautasi pokalbių metu, tačiau tuo pat metu lanksčiai žiūrint į interviu procesą ir reikiamose vietose leidžiant nuo jo nukrypti. Interviu buvo atliekami tiek pasitelkiant nuotolinio ryšio platformas, tiek gyvai, prisitaikant prie informantų poreikių ir galimybių. Interviu trukmė varijavo nuo maždaug 15 min. iki 1 valandos, priklausomai nuo to, kiek informantai buvo linkę pasakoti, prisiminti ir dalintis savo mintimis. Interviu

---

⁵² Birutė Burauskaitė, „Genocido aukų vardyno statistikos duomenys“, Genocid, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <http://www.genocid.lt/GRTD/Tremtis/birute.htm>.

buvo anonimizuoti, išskyrus aukščiau minėtus asmenis, informantų buvo prašoma pateikti savo gimimo datą.

Atlikti interviu leido geriau suprasti, kokį santykį postatminties kartos formuoja su savo šeimos istorija. Taip pat, tremties pasakojimą suvokiant kaip kultūrinę traumą, buvo bandoma pažvelgti, kaip kuriamas tremties naratyvas, per kokias institucines terpes jis reiškiasi, kokie veikėjai veikia šiame procese bei kaip kuriamas kritiškas santykis su savo šeimos praeitimi, ją suvokiant bendrame skirtingų atminčių kontekste. Interviu metodą galima apibūdinti kaip jungiantį biografinio pasakojimo ir pusiau struktūruoto interviu metodus. Vėliau šie interviu buvo transkribuojami, duomenys koduojami į atskiras temas pagal teorinėje dalyje iškeltas koncepcijas, stebimi atsikartojimai, atskiriamos citatos, kuriose kalbama apie tam tikras temas. Galiausiai šios temos empirinėje dalyje atskiriamos poskyriais bandant jungti jas į nuoseklų pasakojimą.

2.2. Biografinis šeimos pasakojimas giluminio interviu metodu

Biografinis metodas dažniausiai skiriamas į dvi atšakas: dažniau taikomą gyvenimo istorijos ir šiame tyrime taikytiną šeimos istorijos metodą. Taikant biografinį šeimos pasakojimo metodą svarbu suprasti, jog kiekvieno informanto istoriją sudaro tiek asmeninė, tiek šeiminė, tiek kolektyvinė dimensija, todėl svarbu atsižvelgti į kultūrinius aspektus, kurie leidžia suvokti naratyve kuriamas prasmes. Taip pat svarbu atsižvelgti į subjektyvią dalyvio sąmonę, refleksyvias žinias, formuojant savo pasakojimą. Nuo tada, kai surenkami pirmieji duomenys, tyrėjas pradeda dalinę išankstinę duomenų analizę, iš kurios kilo nuolatiniai klausimai ir darbo hipotezės, kurios kreipė tyrimą, klausimus, kurių buvo klausama informantų.⁵³

Taikant šį metodą iš dalies buvo remiamasi G. Rosenthal metodologija, kuomet, visų pirma, pasakojimo biografams, t. y. informantams, yra užduodamas pradinis klausimas, kuriuo prašoma papasakoti savo šeimos istoriją ir patirtį tremtyje bei tai, kaip įvykiai klostėsi po to. Šis pagrindinis pasakojimas nepertraukiamas tolimesnių klausimų, bet skatinamas neverbalinių ir paralingvistinių susidomėjimo ir dėmesio išraiškos priemonių, reiškiant pritarimą ir aktyviai klausant. Antroje interviu dalyje buvo judama prie labiau struktūruoto klausinėjimo, užduodant tikslinamuosius klausimus, atkreipiant dėmesį į svarbiausius elementus, formuojančius pasakojimą ir tuos elementus, apie kuriuos

---

⁵³ Magdalena Suárez-Ortega, „Performance, Reflexivity, and Learning Through Biographical-Narrative Research“, *Qualitative Inquiry*, 19.3, (2013): 189-200.

informantas neišsiplėtė ar vengė kalbėti.⁵⁴ Interviuotojo poziciją buvo bandoma išlaikyti kuo labiau nešališką, nepertraukiant informanto laisvo minčių srauto, stengiantis neprimesti savo pozicijos. Prieš interviu informantų buvo prašoma pasakoti kuo daugiau savo prisiminimų, net jei iš pirmo žvilgsnio tai neatrodė iki galo susiję su interviu tema.

Interviu su postatminties kūrėjomis šiek tiek skyrėsi nuo standartinio interviu, mat šių kūrinių autorių nebuvo prašoma papasakoti savo šeimos istorijos, kadangi viena ar kita forma ši istorija pateikta jų kūriniuose, tačiau buvo klausiama panašių klausimų apie jų santykį su savo šeimos istorija atkreipiant dėmesį ir į pasirinkimą užfiksuoti savo šeimos ir šalies istoriją į kitokią formą. 2 priede pridamas klausimynas, naudotas būtent šiems interviu.

Analizuojant duomenis ir koduojant surinktą medžiagą į atskiras temas buvo remiamasi L. Vervečkienės išskirtais biografinio pasakojimo analizės kriterijais, kurie gali būti pritaikomi ir tremties postatminties kartų pasakojimų analizei:

- Kur dedami *pasakojimo akcentai*, kuriems momentams skiriama daugiausiai dėmesio, prie kurių vis sugrįžtama ar „vedama“;
- *Pozicionavimas individualių prasmų sistemoje*. Kaip tam tikri šeimos biografiniai momentai siejasi su informanto vertybių sistema;
- *Paauglystės ir ankstyvos jaunystės patirtys*. Nors šiuo atveju informantai patys ir nepatyrė tremties, tačiau interviu atkreipiamas dėmesys į jų asmeninį santykį ir susidūrimus su šeimos istorija, kuomet tai tapo jiems svarbu, kas paskatino susidomėjimą šeimos atmintimi, kaip skirtingi gyvenimo tarpsniai skatina domėtis savo šeimos istorija, kada šis susidomėjimas užgimsta;
- *Santykis su kitais pasakojimais*. Šioje vietoje svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip tremtinių palikuonys pozicionuoja save bendrame valstybės istoriniame pasakojime, ar išlaikomas kritinis santykis suvokiant protėvių trauminę patirtį, kaip suvokiama kitų atminties grupių atmintis;

---

⁵⁴ Gabriele Rosenthal, „Reconstruction of life stories: Principles of selection in generating stories for narrative biographical interviews“, *The narrative study of lives* 1.1, (1993): 59-91.

- *Nutylėjimo aspektas.* Skirtingų kartų pasakojimų lyginimas šiuo atveju leis geriau atskleisti, kurie istorinio pasakojimo momentai nutylimi, kurie pabrėžiami, kuriuos momentus pabrėžia viena karta, kuriuos kita;
- *Vertinimo aspektas,* kaip tam tikri įvykiai vertinami susiejant su dabarties perspektyva, kokią įtaką praeitis ir istorija daro dabarčiai, palikuonių tapatybės formavimuisi.⁵⁵

Taigi, pritaikant šiuos kriterijus atliktiems interviu, buvo palyginti antrosios ir trečiosios kartos tremtinių palikuonių pasakojimai ir santykis su savo šeimos istorija, leidžiantis geriau suvokti, kaip formuojasi tremties postatminties kartų istorinė tapatybė, ir kokie jos transformacijos bruožai išryškėja žvelgiant iš skirtingų kartų perspektyvų.

---

⁵⁵ Liucija Vervečkienė, „Pabrėžta, nutylėta, pateisinta: „kartų efektas“ senelių, tėvų ir anūkų sovietmečio atmintyje“, *Politologija* 4.96, (2019): 8-37.

3. KOLEKTYVINĖS TREMTINIŲ PALIKUONIŲ TAPATYBĖS ANALIZĖ

Tyrimo objektas – tremtinių palikuonių kolektyvinė tapatybė – yra analizuojama per dvi ašis. Visų pirma, kalbama apie šeiminių/asmeninių pasakojimą, aptariant, kokį santykį tremtinių palikuonys turi su savo protėvių atmintimi, kaip ir kiek plačiai apie šią temą kalbama šeimoje, suvokiant tremties patirtį kaip itin trauminę ir jautrią šeimos istorijos dalį, kuri formuoja tiek antrosios, tiek trečiosios kartos tremtinių palikuonis. Taip pat aptariami skirtingų kartų požiūriai, kokie esminiai skirtumai egzistuoja tarp tremtinių vaikų ir vaikaičių požiūrio į tremtį ir bendrą istorinį kontekstą. Vėliau pereinama prie šio pasakojimo santykio su platesniu nacionaliniu naratyvu, bandant suprasti, kaip tremtinių palikuonys save suvokia platesnėje kolektyvinėje plotmėje, kaip tremties patirtis veikia jų politines nuostatas, požiūrį į kitas atminties bendruomenes ir socialines grupes. Tyrime naudojamos citatos iš informantų interviu yra anonimizuotos, o pilnos visų interviu transkripcijos pateikiamos darbo *3 priede*.

3.1. Šeiminių/asmeninių pasakojimas

3.1.1. Netiesioginė trauminio šeimos pasakojimo perdava

Bendruojant su tremtinių palikuonimis, visų pirma, jų buvo prašoma papasakoti apie savo šeimos istoriją, ką jie žino, kokie svarbiausi įvykiai jiems įsiminė tiek iš tėvų ar senelių pasakojimų, tiek iš bendresnio konteksto. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog prisimenant kai kurie informantai teigė, jog jų protėviai nebuvo linkę dalintis istorijomis iš tremties laikotarpio, dažnai pabrėždavo, kad tai buvo didžiulė tragedija ir trauma. Vienas trečiosios kartos palikuonis teigė: „Aš manau dėl to, kad, na, tai... Tai pakankamai didelė trauma buvo ir tiesiog nelabai norisi apie tai šnekėti. Spėčiau, kad iš tremties buvo išleista po Stalino mirties ir tiek.“ Tad kai kurių tremtinių šeimose galima kalbėti apie nutylėtą ir neišreikštą traumą, tačiau taip pat galima pastebėti ir tai, jog dėl patirties sudėtingumo dažnai neatsimenami ir neišryškinami istoriniai faktai, o istorinės datos ar vietos nėra įsimenamos, labiau pabrėžiami bendri pasakojimo aspektai: „Tikrai neatsimenu, čia mama labiau tas datas žino, bet žinau tą pačią istoriją, kad jisai nenorėjo eiti į sovietų armiją, ir pabėgo, pabėgo, slapstėsi miškuose, kaip partizanas.“

Tai kaip seneliai ar tėvai išreiškia trauminę patirtį atsispindi ir jų palikuonių refleksijose. Vienas trečiosios kartos informantas teigė: „Iš vienos pusės, jai kaip ir nebuvo kažkokios labai didelės traumos ar sunkumo, jinau ten gimė ir buvo, paskui parvyko. Kitą vertus, jinau vis tiek supranta, kad nu nebuvo į

gerą šeimai. Bet jinai nėra... Kaip pasakyt, nematau aš labai didelės nuoskaudos joje dėl šito.“ Tačiau vėliau teigiama: „Bet nežinau, gal šiaip apie tokius klausimus, apie politiką nelabai mėgsta kalbėti. Jai *nekažką* tokia tema. Ir gal ji nežino nuomonės mūsų, nėra labai kritiškai nusiteikusi, sakykim, Rusijos atžvilgiu. Jinai gal to privengia, nežinau. Net su mano mama, su dukterimi nelabai, kaip suprantu, nori šnekėtis apie tai. Gal skaudu, man labai sunku pasakyti.“ Čia galime matyti, kad dažnai suvokti tremties patirtį ir ją išreikšti trukdo ir skirtingi praeities suvokimai, skirtingi požiūriai į politinius režimus, kurie neleidžia tremtiniam tinkamai reflektuoti savo istorijos šeiminiėje plotmėje (apie tai plačiau bus kalbama 3.2 dalyje). Svarbu suvokti, kad tai, jog nenorima kalbėti apie praeitį, nebūtinai reiškia, kad tai nebuvo trauminė patirtis, kad tai gali būti melancholiško santykio su trauma išdava.

Nepaisant to, kad faktinė informacija dažnai dyla palikuonių atmintyje, tačiau jausminis savo protėvių patirties suvokimas ir išgyvenimas išlieka svarbus. Viena informantė prisimena, kuomet prašė savo močiutės papasakoti apie tremtį: „Gal dėl to skaudumo ji ir nenorėjo pasakoti. Aš net dabar bekalbant prisiminiau, kad aš turiu netgi filmuotą medžiagą, tokią nespaltotą, močiutės dar iš tikrųjų. Mes vaikai turėdavome tokią mažytę kamerytę savo jaunystėj ir galėdavo filmuoti tiesiai į video kasetę ir, kad sesė klausia močiutės: „Kokias dainas dainuodavai Sibire? Padainuok kažką“. Ir jinai iškart susinervino, nenorėjo nei tų dainų, nei nieko. Tai va turbūt tą emociją, jos rankos numojimą, galvos nusukimą ir atsiminiau.“ Nors atliekant tyrimą ir ieškant informantų patys tremtiniai dažnai teigėdavo, kad jų vaikai ar anūkai nieko nežino, ar jiems neįdomi tremtis, tačiau iš pačių palikuonių pasisakymų dažnai galime matyti, kad jie yra linkę domėtis ir aiškintis savo protėvių istoriją. Tačiau tuo pačiu metu galima matyti ir sudėtingą atminties perdavimo kelią, kurį apsunkina tiek nenorėjimas kalbėti apie šią patirtį, tiek tai, jog pasakojimai dažnai pasimiršta. Šiuo atveju tam tikru pasakojimo perdavimo įrankiu tampa medijos.

Nepaisant to, kad kalbėti apie tremtį šeimose išlieka sudėtinga, skirtingos medijuotos protezinės atminties formos padeda tremtiniam išreikšti savo atsiminimus ir patirtį palikuonims. Viena tremtinės anūkė prisimena: „Iš tiesų prašinėdavau, kad ji man papasakotų apie Sibirą, bet ji niekada nepasakojo ir ji nusprendė, tiesiog sėdėjo ir nusprendė, kad parodys nuotraukas.“ Šios informantės mama taip pat pastebi ir reflektuoja, jog nors iš pradžių jos mama pati buvo panirusi į amneziją ir nieko neprisiminė iš laiko, praleisto tremtyje, tačiau vėliau tam tikri informacijos šaltiniai padėjo jos mamai suvokti savo patirtį tiek pačiai sau įprasminant visą istoriją, tiek perteikiant ją kitiems: „Jau kai tikriausiai mano tėtis buvo miręs, gal tada jinai ten, gal daugiau kažkuo pradėjo domėtis ar kaip, tai kažkokį jinai ištraukė informacijos šaltinį, dabar aš net neatsimenu, kad kažkokioj tai enciklopedijoj, ar kažkur, gal net tą knygą

jinai ir turi iš kažko pasiėmus, yra kažkokios nuotraukos, dabar galvoju, gal net aš mačiau... Sunku dabar atsimint, lyg stovi prieš akis, kad aš mačiau tą knygą, ne šiaip tik pasakojo jinai, kur yra jų kaimas *nufotkintas*, to, nu, kur jinai jau ten buvo ištremita.“ Vis dėlto, šios tremtinės dukra pastebi, kad laikui bėgant pasakojimo įdėjimas į medijuotą nuotraukų ar enciklopedijų formą padeda geriau išreikšti trauminę patirtį: „Bet dabar sakau, pas ją jau nebėra, kad jinai labai stipriai vengtu, jinai nu kažkaip tas nuotraukas jinai rodo visai su tokiu jau... Nu ir tą knygą, ne su skausmu, o su tokiu, nu va, va, pagaliau yra kažkas, ką galima atvirai parodyt.“ Taigi, galime teigti, kad siekiant geriau suvokti ir įveikti traumą, jos pasakojimas turi būti įprasminamas sociokultūrinėje erdvėje, išreikštas viešai, tampa svarbus „atviro parodymo“ momentas. Tai tarsi performatyvus veiksmas, kurio metu kultūrinės traumos pasakojimas yra perteikiamas platesnei auditorijai, vyksta tam tikras platesnės visuomenės įtikinėjimas.

Taip pat informantai pastebi, kad veikimas Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungoje padėjo jų artimiesiems geriau suvokti patirtą traumuojantį įvykį. Tai tapo tam tikra institucine terpe, kur trauminis pasakojimas gali būti pripažintas ir išgirstas: „Ir vat, pavyzdžiui, tremtinių vat klubai visi, jinai irgi ten labai labai ilgai nestojo į tą tremtinių klubą, sako čia kažkokia nesąmonė, čia kokios čia, apie ką čia sako, čia gi toks skausmas, kokias čia gali įstaigas daryt. Paskui jau jinai ten suprato, nu kad gal ten būna vat renginiai tokie, vat visokie, ten tas dainas senas... Va, ką jinai dar atsimena, tai senas tremtinių dainas, kur dainuodavo ir vat aš taip spėju, žinokit, kad nuo tų tremtinių klubų, vat, kai jinai išdrįso ten nueit ir nenuvertindavo, kad čia, ai čia eina visi paraudot: „Čia ką aš?“ *Nu* jinai tokia yra, mano mama *biškį* kategoriška tokia. Tai jinai, kai jau ten vat pajuto, kad čia yra ir palaikymas ir ten bendrystė vat, tai jinai pradėjo *biškį* važinėt į tuos mitingus tokius vat, aplinkui bent jau ten, aplink savo kaimą.“ Taigi, nors dažnai tremtiniai patys nesiryžta kalbėti apie traumą, ar stengiasi save nuo to atriboti, tačiau bendras kolektyvinis atminties kūrimo procesas gali padėti geriau suvokti savo tapatybę ir įprasminti tai, kas įvyko, sociokultūrinėje erdvėje.

3.1.2. Medijuotos atminties formos palikuonių atmintyje

Skirtingos medijos gali padėti ne tik tiesiogiai ją patyrusiems, išreiškiant ir perduodant savo pasakojimą palikuonims, tačiau ir patiems palikuonims kuriant tam tikras prasmių sistemas, leidžiančias geriau suvokti jau netiesiogiai patirtas savo protėvių patirtis. Pavyzdžiui, viena informantė dalinosi, kaip šalia namų atrado vietas, kur slapstėsi jos senelis prieš jį ištremitant: „Vieną bunkerį yra atkūręs, ir tada mes pradėjome dėlioti visokius šeimos faktus, ir tada išsiaiškinome, kad tas mano senelis tenais ir buvo pasislėpęs, būtent iš tų turbūt iš tų vienuolikos kažkurių bunkerių, ten jisai ir slapstėsi. Tai tas labai sujaudino ir tai, kad sužinojau visai net neseniai, sakau vat prieš kokius du – tris metus galbūt. Ir tada ir

su visa šeima važiavom apsižiūrėti, nors čia visai šalia mūsų, bet vat tiesiog. Ir vaikus tada vedžiausi, ten mano mergaitė buvo gimusi tiktai su leliuko pilvu ėjom per visus raistus, per ką. Tai buvo labai įdomu ir labai norėjau pamatyti tą vietą, per tuos miškus, ir vat tas turbūt labiausiai sujaudino, kad va čia vietoj yra, ir aš tiesiog žinojau tiktais gandus, žinojau vat tuos atgarsius, bet aš to nemačiau.“ Tokią kultūrinių objektų ir kūrinų svarbą atminties formavimo procese pabrėžė ir P. Norra, vadindamas tai atminties vietomis (pranc. *lieu de mémoire*), tai padeda ir suvokiant savo šeimos istoriją asmeninėje prasmių sistemoje.

Ieškant saitų tarp praeities ir dabarties, medijos taip pat atlieka svarbų vaidmenį palikuonių atmintyje: „Ir vis, nutolstama nuo tos istorijos, kaip, pavyzdžiui, dabar, manau, labai sunku yra suvokti, kaip žmonės jautėsi, ką žmonės išgyveno Antrojo pasaulinio karo metu, jeigu papildomai nesidomi, nežiūri *dokumentikų*, ir net jas kartais žiūrint iki galo sunku suvokti tematiką, tai manau tas pats ir su tremtinių atmintim. Ir jo... Tas pats, kad kuo labiau tolstam kartomis, tuo mažiau gal tą vertinam ir suprantam apie tuos išgyvenimus.“ Tokiu būdu palikuoniai praeitį suvokia ne autentiškai ją patirdami, bet per patyrimą, kuris leidžia tam tikra prasme empatiškai susigyventi su kito patirtimi bandant išlaikyti ir kritinį santykį su tuo, kas įvyko.

Vis dėlto, kartais palikuonių santykis su tremties praeitimi ir jos išgyvenimas per medijas perimamas labai stipriai, išgyvenant šią patirtį net per sapnus. Viena trečios kartos palikuonė prisimena: „Tai aš nežinau kaip paaiškinti, bet, *nu*, aš labai daug sapnuodavau su tremtimi susijusius dalykus, kai buvau mažesnė dar. Ir aš labai gerai jaučiau kažkaip tą emocinę būseną jų visų. Tai jie būdavo labai aiškūs, ten traukiniai ir važiuoji į Sibirą, *nu*, pagrinde tokie, pagrinde keliavimas į ten. Tai kai man buvo kokie vienuolika man prasidėjo kažkur. Aš taip stipriai jaučiu, kad aš buvau tuo laiku gyva, *nu*, tai nežinia čia gal, ar egzistuoja praeiti gyvenimai, gal neegzistuoja, nežinau.“ Šią patirtį galima sieti su C. G. Jung kolektyvinės sąmonės idėja, kuri skiriasi nuo asmeninės sąmonės tuo, kad jos egzistavimą lėmė ne asmeninė patirtis, kuri buvo pamiršta ar represuota ir patraukta iš sąmonės lygmens. Tokia kolektyvinė sąmonė, besiskleidžianti sapnų forma, susikuria iš turinio, kuris niekada nebuvo sąmoningas, bet jo egzistavimas grindžiamas paveldimumu.⁵⁶ Šis pavyzdys atskleidžia M. Hirsch pabrėžtą problemą, kuomet palikuonys gyvena su paveldėtais tėvų ar senelių prisiminimais, ir kyla rizika, kad žmogaus tapatybė gali būti formuojama traumuojančių skausmingos protėvių praeities fragmentų ir tampa sunku atrasti kritišką santykį su ja.⁵⁷ Vis dėlto, toks susitapatinimas net per tokią medijuotą formą kaip sapnas

---

⁵⁶ Carl Gustav Jung, „The concept of the collective unconscious“, *Collected works* 9.1 (1936): 99-104.

⁵⁷ Marianne Hirsch „The generation of postmemory“, *Poetics today* 29.1 (2008): 103-128.

gali leisti empatiškai suprasti tiek kitas atminties bendruomenes, tiek ir kitas grupes, išgyvenančias traumuojančius įvykius. Ta pati informantė pastebi: „Aš prisimenu, kai ji pasakojo, kad jau kai važiavo traukiny, važiavo dvi savaites ir jos mama supakavo tokį žiauriai didelį maišą džiovėsėlių, žiauriai didelį, ir aš kažkada buvau pas močiutę ir paėmiau džiovėsėlių ten kažkokį iš jos kažkada vasarą čia, nedidelė dar buvau aš, čia buvo viena pirmųjų istorijų, kurias ji papasakojo. Ir paėmiau tą džiovėsėlių, ir kaip *Žiedų valdovo* žiedas, nu grynai perkėlė mane ten. Ir buvo stiprus jausmas, tokie ryškūs vaizdai mintyse kaip tai atrodė, koks traukinys buvo, kokios jo grindys buvo, aš viską ryškiai mačiau. Ir tai turbūt netiesa, bet tai buvo, bet labai įsijaučiau į tą momentą.“ Čia taip pat galime matyti, kaip per tam tikras smulkmenas, tam tikras medijuotas formas, per šiuolaikinės populiariosios kultūros elementus perduodamas protėvių atminties pasakojimas, kuriame nyksta istorinės detalės, tačiau išlieka jausminiai momentai, kurie leidžia suvokti savo protėvių patirtis, nors jos ir nebuvo autentiškai patirtos.

3.1.3. Traumos perdava postatminties kartų kūryboje

Nors ilgą laiką tremties pasakojimai buvo perduodami memuarų ar pačių tremtinių lūpomis, tačiau pastaraisiais metais galima išvysti visi daug postatminties kūrėjų medijuojančių šią atmintį per jų pačių sukurtus meno kūrinius. Atliekant tyrimą buvo pakalbintos dvi postatminties kūrėjos, kurių tėvai ir seneliai buvo tremtiniai. Jų kūriniai – 2018 m. geriausia knyga vaikams pripažintas J. Vilės ir L. Itagaki grafinis romanas „Sibiro haiku“, perteikianti autorės tėčio tremties istoriją, ir G. Beinoriūtės dokumentinis filmas „Gyveno senelis ir bobutė“, kuriame režisierė pasakoja savo senelių tremties istoriją – pelnę visuotinį pripažinimą tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Galima teigti, kad autorės šiuose kūriniuose vis dar bando suintegruoti savo šeimos istoriją į nuoseklų pasakojimą jungiant skirtingas medijų formas, tačiau jos ieško naujų būdų pažvelgti į institucionalizuotą pasakojimą.

Kalbinant „Sibiro haiku“ autorę Jurgą Vilę, ji teigė, jog atgavus nepriklausomybę ir pasipylus memuarų gausai, ji skaitė jų labai daug, tačiau juto, kad nori šią istoriją papasakoti kažkaip kitaip, kadangi memuarų žanras labai jautriai ir autentiškai atveria tremties patirtį, tačiau, pasak autorės, tai „tarsi atvira žaizda“, kurią priimti nėra taip paprasta. Tuo tarpu režisierė G. Beinoriūtė pabrėžė tam tikrą slegiantį pavargimą nuo viso tremties pasakojimo, slegiančių memuarų, kalbėjimo apie socialines garantijas tremtiniams, neigiamą jaunų žmonių požiūrį į tremtinius. Norėta į šią istoriją pažvelgti nauju žvilgsniu, tam tikra prasme iš naujo perdirbti, apdoroti ir sukurti įdomų, skatinantį tapatintis tremties vaizdinį, siekiant į tremties patirtį pažvelgti ne kaip į atvirą žaizdą.

Abi autorės šią patirtį bando atvaizduoti panašiais būdais – čia faktinis-dokumentinis polis tarsi susiduria su estetizuotu vaikišku pasakos žvilgsniu; tremties istorija ir šalia to vykstanti pagrindinių

herojų vaikystė. Kalbėdama apie filmo kūrybą G. Beinoriūtė teigia: „Prisiminimai yra kaip vaiko, ir aš kažkaip tai objektyviai negaliu pasakot tų dalykų. Tai tas subjektyvumas tapo meninis raktas, ir jis labai daug atliko vaidmenų. Tas vaiko žvilgsnis jis padeda priimti labai skaudžius dalykus, padeda juos suvirškinti, ta vaiko perspektyva. Tai aš tada tikrai nebuvo sąmoningas ėjimas, bet prisiminus tą tikslą, kad žmonių tai neatstumtų, o kaip tik juos įtrauktų, kas buvo mano toks siekis, ypač jauniems žmonėms, tą istoriją, pažiūrėt kaip faktą, tas humoras atsiradęs su tuo.“ Pasirinkimas kurti istoriją apie savo šeimą per pasakos prizmę leido naujai, lengviau apdoroti kultūrinę traumą. Istorija papasakota iš vaiko perspektyvos įgauna juoko elementų, vaikui iki galo nesuprantant savo tėvų ir senelių pasakojimo, kaip pavyzdžiui, katės tempiančios medžius, Smetonos sąsaja su grietine. Kai kurie motyvai pasikartojo ir Jurgos Vilės pasakojime, pavyzdžiui obuolių kvapas ir jų priminimas apie tėvynę, paukščio motyvas, kuriuo pasivertus norėta sugrįžti į Lietuvą. Pati knygos autorė pastebi, kad paprastas tikėjimas jų magiškomis galiomis gali sukurti tam tikrą stebuklą. Visame kūrinyje tarsi persipina mistifikuotas fantazijų pasaulis ir gąsdinanti realybė. Taip pat pastebima, kad tėčio ir močiutės prisiminimai kuriant knygą tarsi susiliejo, nebegalint atsekti, kas nutiko jos protėviams, o kas skaityta kitur. J. Vilės tėtis iš pradžių prisiminė labai mažai iš šios patirties, tačiau pradėjęs rašyti knygą ir kalbantis su tėčiu galiausiai pavyko „sulipdyti“ nuoseklią istoriją: „Man bendraujant, kalbant apie tai, rašant pavyko nemažai dalykų prikelti jo atmintį jam pačiam besistebint, kad mes galime tas dulkes nušluostyti, ypatingai, sakau, kai tu kalbi, bendrauji ir nebežinai, iš kur tai ateina, atsiveria kažkoks sluoksnis, kurį tu tarsi buvai prislėpęs.“ Taigi, čia atsiskleidžia postatminties kartos atminties darbas bandat integruoti protėvių praeitį į nuoseklų pasakojimą.

Galiosiausiai itin svarbu aptarti abiejų autorių stiprų tapatinimąsi su savo šeimos nariais, kuris abiem atvejais ir tapo akstinu, kūrybai leidžiančiu šios kartos atstovėms atrasti aiškesnę santykį su savo šeimos ir valstybės istorija. Režisierė G. Beinoriūtė pabrėžė, kad noras kurti filmą tremties tema atėjo suvokus, kad ji yra savo močiutės, kai ją ištrėmė, amžiaus: „Ir kažkuriuo momentu aš supratau, kad aš esu tokio amžiaus, kaip buvo bobutė, kai ją ištrėmė – buvau jauna moteris. Ir man tas toks įvyko trumpas sujungimas.“ Reflektuodama savo ankstesnę santykį su močiutės patirtimi ji žiūri su pašaipą, galima matyti, kad skeptiškai žiūrima ir tam tikrą protėvių patirties savinimąsi: „Aš anksčiau dar galvojau, kad jei mano seneliai buvo tremty, tai aš turiu kažkokių savybių, pavyzdžiui man taip atrodydavo, kad ištvėrmės daugiau, sakykim. Ir aš pavyzdžiui net esu sapnavus Sibirą, *tipo*, kad lankau mūsų kažkokius namus, kad *a la* mes Sibire turim namus ir *tipo* aš ten vaikštau, žiūriu, bet realiai aš ten nesu buvus jokioj

ekspedicijoj ir panašiai.“ Vis dėlto šią patirtį ir tokį stiprų tapatinimąsi taip pat galima sieti su C. G. Jung kolektyvinės sąmonės idėja, grindžiama paveldimumu.⁵⁸

Tuo tarpu J. Vilė save tapatina ne su tėčiu per motinos vaidmenį, šeimos vaidmenys čia tarsi persiverčia. Autorė pastebi, kad tiek vaikystėje, tiek ir rašant knygą buvo bandoma tarsi motiniškai pasirūpinti nuskriaustu tėčiu tarsi vaiku, tai pagrindžia ir pasirinkimą pasakojimą konstruoti iš vaiko perspektyvos. Autorė pati teigia: „Bet aš manau, kad aš turėjau tą tokį, kadangi mergaitė, yra kiti du broliai pas mus, mano broliai, bet aš turėjau tą tokį jausmą, kad reikia labai mylėti, rūpintis tėčiu, bet kaip vaiku, aš paskui supratau, kaip vaiku, iš tos jo vaikystės ir rašydama tą knygą įvyko tas toksai dalykas, kad staiga aš jaučiau, kad jis yra mano kaip vaikas, ir aš toj knygoj, ką galiu padaryti dėl jo, tai toje knygoje galiu padaryti, kažkaip jį apsaugoti, jam suteikti tą galimybę į fantazijos pasaulį, kažkaip iškeliauti.“ Kalbėdama apie santykį su savo močiute, autorė pabrėžia, kad močiutė retai ką pasakodavo iš tremties patirties. Jei kalbant apie tėtį autorė bandė pasakojimu jį motiniškai apsaugoti, tai kalbėdama apie močiutę ji pastebi tapatinimąsi su ja, savo tėčio mama: „Kažkaip man atrodydavo, kažkas man sako, tavo blauzdos visai kaip močiutės, o, tu dabar taip eini, paaugai, kaip močiutė arba dar kažką. Ir man atrodydavo – ir net dabar kalbant šalta darosi – kad aš ten buvau iš tikrųjų, nes aš net Sibire nebuvau.“ Vis dėlto toks santykis neatsiskleidė asmeniniame autorės santykyje su močiute: „Nors kai jinai buvo šalia mūsų aš nejaučiau jai tokio artumo, ji buvo keista moteriškė būtent dėl tų savo išgyvenimų, ji buvo tokia uždara ir nebuvo to tokio močiutės ir anūkės santykio, kad aš jai galėčiau atsisėsti ant kelių ir ten kažką, ne. Buvo toksai visai kitoks, gan šaltesnis santykis. Kol aš irgi supratau ir galėjau paaiškinti, nes kaip vaikas aš negalėjau paaiškinti, kodėl jinai tokia yra, o paskui po truputėlį pradėjau suprasti ir galvojau, kad per vėlai iš tiesų supratau, kad buvo galima ir ją kažkuria prasme apglėbti ir parodyti, kad aš suprantu, kodėl jai taip sunku ir skauda.“ Taigi galima matyti, kad šiuo atveju palikuonei persiduoda tam tikras asmeninės atsakomybės jausmas prieš savo protėvius, vėliau autorė interviu pabrėžia, kad tėčiui ir močiutei dovanoja šią knygą, tokiu būdu tarsi ieškodama tam tikro susitaikymo su savo močiute, ir tuo, jog vaikystėje negalėjo jos iki galo suprasti.

Per kūrybą išreikšta trauma padeda tapatintis ne tik su savo protėviais, tačiau ir su platesne tremtinių ir jų palikuonių bendruomene, bylojanti apie tam tikrą kolektyvinę tapatybę išliekančią ir vėlesnėse kartose. Pati G. Beinoriūtė teigia: „Pasižiūrėjus archyve visos tremčių nuotraukos tai yra tie patys veidai, tie patys interjerai. Kaip vieno veido visos tos šeimos, ir tu supranti, kad labai labai daug bendro. Tai *vat* man šitą atnešė, tą susijungimą su tauta, ir sakau, kad tai tautos patirtis, o ne kažkaip individuali patirtis, labai susijusi su kitais.“

---

⁵⁸ Carl Gustav Jung, „The concept of the collective unconscious“, *Collected works* 9.1 (1936): 99-104.

3.1.4. Santykis su trauma vėlesnėse kartose: tarp nuoskaudos ir atleidimo

Kuomet kalbame apie kultūrinę traumą bene svarbiausiu jos aspektu tampa trauminio naratyvo kūrimas, kuriame bandoma atsakyti į tokius klausimus: a) kokia yra skausmo prigimtis ir kas konkrečiai įvyko; b) kas užima aukos vaidmenį pasakojime; c) santykio tarp viktimizuotos grupės ir platesnės visuomenės kūrimas; d) kas užima kaltininko vaidmenį pasakojime. Taigi svarbu suvokti, kaip patys palikuonys suvokia savo vaidmenį bendrame pasakojime, ir kas yra kuriamo pasakojimo kaltininkai, jei tokie iškeliami.

Kalbant apie asmeninį vaidmenį bendrame istorijos pasakojime, įdomu pažvelgti į vienos informantės, kuri pirmuosius savo gyvenimo metus praleido tremtyje, tačiau būdama trejų grįžo į Lietuvą, savęs suvokimą: „Matyt uždėtas, žinot, čia štamapas, kad nereikia čia labai demonstruoti ir kad čia pasirodyt, ar aš čia tremtinė, ar aš čia kankinė, ar dar kažkas tai, tiesiog kaip buvo, taip buvo. <...> Aš pati sakau, ko jie ten nori, to dėmesio ten per daug, žinai, man labiau patinka kukliau, ramiau. Nieko tu nepakeisi, jau padarė tauta, padarė didžiulį perversmą istorijoje, būkim dėkingi, džiaukimės, kad ta va tauta gyvena, jau kas buvo, tas buvo. Nesu nei labai kerštinga, nei tokia, kaip pasakyt, ir mama nebuvo.“ Nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad prietas tam tikras susitaikymas su tuo, kas nutiko, tačiau informantės pasisakymuose galima jausti stiprią nuoskaudą ir išgyvenimą, apie kuriuos nenorima kalbėti, kurie yra represuojami. Kyla klausimas, ar čia reikėtų kalbėti apie susitaikymą, ar prisitaikymą prie esamos padėties. Vėliau pati informantė klausia: „Nu vat už ką? Nu vat kodėl turėjo tas kaimynas? Jis gi irgi toks pats, kodėl jis turėjo perduoti tą savo kaimyną, draugą? Dėl lašinių? Dėl duonos? Dėl to savivaldybė ten kažkokio tai darbo? Ar dar seniūnijoj, kaip tada buvo, komitete. Dėl ko? Pasakyt ir išvežt? Dėl to, kad tu myli savo tėvynę, dėl to, kad tu netarnavai rusui ir neparsidavei? Nu vat, va tas suprantat. Ir kodėl tada reikėjo tave vagim padaryt, žuliku reikėjo tave padaryt?“ Tai atskleidžia, stiprią skriaudą, kuri vėliau adresuojama ir trauminio naratyvo kaltininkų palikuonims: „Aš ir pati nenoriu kalbėti ir su tais žmonėmis, net ir tada, kaip ir kelintos, trečios kartos žmonėmis, aš žinau, kurie pakeitė mūsų gyvenimus, mūsų likimus. Ką tu gi jiems pasakysi? Ką tu, priekaištausi? Ir ką tu prisiminsi? Tiesiog užverti tą lapą gyvenime ir tiesiog buvo tokia istorija tautos, toks likimas ir per daug negali čia, žinot, purkštauti.“ Nors ir teigiama, kad nesiekama kerštauti, tačiau protėvių kaltė čia tarsi perduodama ir jų palikuonims. Nors ir sakoma, kad bandoma „užversti lapus“, tačiau jau vien tai, kad išgyvenimai prisimenami net ir trečioje kartoje, rodo tam tikrą neišspręstą traumą, kurią bandoma užtildyti, tuo pačiu jaučiant ir pyktį bei nuoskaudą savo skundėjams, kurie tampa trauminio pasakojimo kaltininkais. Šie jausmai perduodami ateities kartoms, daro įtaką vėlesnių kartų požiūriui ir veikia tiek jų asmeninę, tiek politinę tapatybę.

Aukščiau minėtos tremtinės dukra pabrėžia: „Galų gale, iš mamos prisiminimų netgi yra tai, kad jinai sakė, kad va, tas žmogus, kuris paskundė mano senelį, ir kurį po jo paskundimo išvežė į Sibirą, tai jo vaikas dabar dirba savivaldybėj, šalia mero. Tiesiog tai parodo, kad kokie žmonės tame sukasi ir visa tai yra tikrai išlikę. Tai tikrai tos pažiūros yra labai labai siejamos su tais prisiminimais.“ Taigi, galime matyti, kad nors ir nenorima prisiimti aukos pozicijos ar kalbėti apie tai, kas įvyko, tačiau palikuonių atmintyje aiškiai suvokiami kultūrinės traumos pasakojimo kaltininkai, kurių atžvilgiu jaučiama skriauda, kritiškai vertinami vėlesnių kartų asmeniniai nuopelnai, ir tai atskleidžia, jog trauma melancholiškai atkartojama net ir vėlesnėse kartose. Kalbant apie istorinės atminties kūrimo procesą platesniame valstybės kontekste, tai tampa ypač aktualu, nes šeiminės istorijos tampa pagrindu, kuriančiu bendrą nacionalinį pasakojimą, kuris gali pasireikšti stipriai išsakinijusiu antagonizmu, leidžiančiu užtikrinti mnemoninį ontologinį saugumą, arba empatija, bandant agonistiškai sugyventi su skirtingų atminties bendruomenių žmonėmis.

Vis dėlto, negalima teigti, kad toks santykis su trauminio pasakojimo kaltininkais išlieka visose šeimose. Kita informantė teigia, kad nenori gilintis į praeitį, nes taip atkartojant traumą galima išprovokuoti tik dar daugiau skausmo, o kalbėdama apie žmones, paskundusius jos šeimą, ji kalba apie empatiją net jiems: „Aš tiesiog turiu empatiją visiems žmonėms. Tai aš tada turiu empatiją savo mamai, turiu empatiją tai mergytei, kurią paliko dviejų mėnesių ir kuri tėvų neturėjo, bet jinai augo sveikai ir saugiai, jinai visai kitokia išaugo, tai yra teta mano, taip. Turiu empatiją tam pusbroliui, kuris buvo apkaltintas, kad jis ištrėmė, nes aš suprantu, kad jis saugojo savo vaikus. <...> Mano požiūris tai apskritai, *nu*, žmonės, kai buvo visiškai pavojaus situacijoje, jie darė, ką galėjo geriausiai. Man, pavyzdžiui, toj vietoj apskritai teist *nu* absurdas kažkoks būtų. Žmogus yra priremtas prie to, kad tave tuoj nužudyt gali, tai tokioj situacijoje žmonės gelbėja savo vaikus, gelbėja save, ir ar jie tada pagalvoja apie kitus, kurie *biškį* toliau kažkur gyvena? Mažiau tikriausiai pagalvoja, negu apie savo šeimą. Kodėl taip daro... Susitapatina su ta šeima... Ir čia nėra tų nei kaltų, nei nekaltų. *Nu* tai, ką jie turėjo sakyti, vežkit mus vietoj jų? Tai visus būtų išvežę. Ir tai čia klausimas, jeigu aš save paaukuju ir savo šeimą, vežkit, vežkit, važiuojam, ar tikrai jau mano pusbrolių neišveš ten ir pusseserių, čia ta auka kartais, *nu* jinai...“ Čia galima matyti, kad kaltė ir nuoskauda tarsi išsitrina vėlesnėse kartose, kuriamas kitoks santykis su savo šeimos atmintimi. Pati informantė aiškiai reflektuoja savo mamos ir jos seserų jausmus ir jaučiamą nuoskaudą, tačiau šie jausmai nepersiduoda į kitas kartas. Vis dėlto, galima kalbėti apie kitokią traumą ir nuoskaudą išgyvenamą antrosios, o kartais ir trečiosios kartos palikuonių, kuri buvo jiems perduodama per auklėjimą (3.1.5 skyrius).

3.1.5. Skirtingų kartų požiūriai

Taip pat nagrinėjant palikuonių atmintį ir tapatybę šeiminiėje plotmėje svarbu pabrėžti ir skirtingų kartų požiūrius. Kalbant apie antrąją kartą, įdomu tai, jog sovietmečiu tremties patirtis ir istorija dažnai buvo slepiama nuo palikuonių, nebuvo galima viešai apie tai kalbėti. Tuo tarpu trečiosios kartos informantai gimė paskutiniaisiais Sovietų Sąjungos metais arba po jos griūties, todėl jų suvokimas formavosi jau nepriklausomos Lietuvos kontekste.

3.1.5.1. Antroji „tarpinė“ karta

Tyrimė buvo apklausta 10 antrosios kartos tremtinių palikuonių, gimusių nuo 1961 iki 1977 metų, tad pirmieji jų prisiminimai formavosi dar sovietmečiu. Informantus būtų galima išskirti į dvi grupes – vieni iš jų nebuvo linkę giliai domėtis, nežinojo daug detalių apie savo šeimos istoriją, kadangi vaikystėje jiems nebuvo išsamiai apie tai pasakota, tuo tarpu kita informantų grupė daug žinojo nuo pat vaikystės, dažnai šis susidomėjimas išlikdavo ir vėliau, jau gyvenant nepriklausomoje Lietuvoje. Vis dėlto, šią kartą galima vadinti tam tikra „tarpine“ karta: „Tai mes esam tokia tarpinė karta, tai aš galvoju, kad nu... Mes – tai tie, kurie, ko gero, semiamės įkvėpimo, tos ištvermės ir stiprybės iš... Iš savo tėvų, senelių, ir... Ir, kaip sakyti, ir matome jaunų žmonių įkvėpimą, tai aš galvoju, kad tiesiog aš save matyčiau, kad aš jau šiek tiek turinti patirties ir suvokianti situaciją, žodžiu.“ Taip pat pastebima: „Mes va tai žinojom, bet gal dar kaip ir nesuvokėm iki galo tos... Tos... Tos visos prasmės.“ Taigi, galima teigti, kad šie žmonės, patyrę režimo pokyčius, turėjo tarsi perkurti prasmes, į jas įtraukiant asmeninį ir šeimos pasakojimą, kuris pagaliau galėjo būti išgirstas ir įprasmintas. Visgi, kalbant apie antrąją kartą pabrėžiama neigiama sovietinio režimo įtaka, viena šios kartos informantė teigia: „Mano dukra sako: „Mama, kai išmirs ta jūsų karta bus visai kitaip toje Lietuvoje.“ Tai kol va ta mano karta, negalės šitie visi manipuliuoti nesąmonėm, savo tais politiniais sprendimais, savo pataikavimais tiems nedraugiškiems kaimynams, tai tada bus gerai, bet turi subręsti žmonės.“ Čia galima išvelgti itin kritišką sovietmečio ir jo laikais gyvenusių žmonių vertinimą, suvokiant jų tapatumą kaip tam tikrą grėsmę. Kita informantė, reflektuodama tremtinių išgyvenimus ir lyginant juos su trečiąja karta, pastebi skirtumus, kuriuos lemia tam tikras prisitaikymas prie režimo: „Tie žmonės, ir vat jeigu apie mamą kalbėčiau, tarkim, jiems atrodo, tarsi jie lyg nieko negalėjo padaryti, tartum, ką padarysi, toks režimas buvo, ir mes buvom bejėgiai. Ką aš girdžiu iš savo dukros ir kitų jaunų žmonių, kad kažkaip, man atrodo, kad jie labai blaiviai ir aiškiai suvokia, kad... Kad... Kad galima kažką keisti, galima kažką daryti, žodžiu, ir nelaukti, kad, kol, neduok, Dieve, kažkas pasikartos, tai man atrodo, tas senesnės kartos lyg ir susitaikymas, kad žodžiu, ką mes galėjome padaryti, tai lyg ne nuo mūsų priklausė, o manau, kad... Ką girdžiu iš savo dukros ir jaunų, dar sakau, kitų žmonių,

kad jauni žmonės nesusitaiko. Aiškiai suvokia, kas yra blogai, kodėl yra blogai, ir jie jau žino būdą, kaip galima su tuo kovoti, ir pasiryžę kovoti. Tai mane tai labai džiugina.“ Taigi, galima matyti, kad itin pabrėžiama trečiosios – nepriklausomos Lietuvos – kartos vertė, kaip esmingai besiskiriančios nuo sovietmečio.

Taip pat dar viena informantė pastebi, kad antroji karta yra linkusi į persidirbimą, kuris trukdo jų gyvenimui: „Antroji karta, tai yra mano, vat, karta, jų <tremtinių> vaikai yra darboholikai. Jie dažniausiai nesusimąsto, dėl ko dirba, nu mano atveju, aš susimąstau, nes mano profesija tokia, jinai įpareigoja. Bet šiaip dažniausiai jie daug dirba, gana dažnai jų profesijos gali būti labai arti pagalbos arba paslaugų, nu vis tiek jie dažnai pasirenka vat į žmones orientuotas profesijas. Bet jie persidirba ir jie tada kaip ir savo gyvenimo nemato, bet tai irgi gali būt traumos patirtis.“ Taip galimai nutinka dėl to, kad su pačiais tremtinių vaikais nebuvo per daug bendrauta apie šeimos patirtį dėl istorinių aplinkybių, ar tėvų nenorėjimo vėl pergyventi trauminius prisiminimus, todėl jie ne itin domisi šeimos praeitimi. Dar viena informantė pastebi, kad niekada nebuvo per daug linkusi tuo domėtis: „Kažkaip, kai vaikas buvau, gal nelabai ir per daug domėjausi, kas vyksta. Nu ką pasakojo, dar pasakojo, kažkaip net nesusimąstai. Va dabar gal, kai man jau 50 metų, reikėtų gal ir pasiklausti tėvų, kaip ten buvo. Nes tada kažkaip nei per daug domėjomės, nei buvo galima ir pasakoti, tokie laikai buvo. Nelabai ten ką ir pasakodavo.“

Dalis informantų taip pat prisimena šventes sovietmečiu, kurios kėlė baimę, kuomet tamsoje buvo valgoma Kūčių vakarienė, švenčiama slapta, tačiau kitiems šventės tapdavo ir tam tikru pasipriešinimo aktu: „Žinau, kad Vasario 16-ą aš būdavau tokia veikėja. O šalia gyveno tokia kaimynė, kuri prirašydavo atvirukų, o Vasario 16-ą aš turėjau perbėgt per <miestelį>, tai buvo turbūt 1968 m. Aš buvau antrokė gal. Ir visur ant durų užkabinti sveikinimus su Vasario 16-a. Mama labai bijodavo, bet aš tokia buvau pasiutus. Tai kiek turėdavau tų atvirukų, visur aplinkui, net ir tiems, kurie nemėgo, ant tvoros uždėdavau, tuos atvirukus užkabindavom, tuos pieštus ten, žinot, dirbom pogrindy, žodžiu. Tokių buvo, smulkmenos, bet kai prisimenu, tai pasijuokiam.“ Ta pati informantė prisimena, kad jau sovietmečio tremties patirtis buvo jų tapatybės dalis, kuri skatino pasipriešinimą: „Tai jie sakydavo, kad mes kaip *sibirietiškos katės*, o dėl darbų žinau, kad būdavo labai sunku susirasti, ir, aišku, į bažnyčią eit negalėdavo, ir visą laiką būdavo tas, kad nu, bent mamai taip sakydavo, kad tu esi bandito dukra.“ Šis *sibirietišku kačių* motyvas atskleidžia neigiamą sovietmečio visuomenės žvilgsnį į tremtinius, bei tuo pačiu įsteigia ir pačių tremtinių tapatybę, besipriešinančią esamam režimui.

Taigi, kalbėdami apie antrąją tremtinių palikuonių kartą negalime kalbėti apie panašias patirtis, ar vienodą atsaką į gyvenimą sovietmečiu. Dažnai šios kartos atmintis formavosi tik iš asmeninių,

šeiminių pasakojimų, o vėliau šią atmintį papildė Atgimimo laikotarpiu kuriamas naratyvas, bei tokie kultūriniai produktai kaip memuarai, archyvinė medžiaga. Vis dėlto, sovietinio režimo įtaka pastebima, tačiau ji arba trukdė, neskatino palikuonių noro domėtis, kėlė baimę, arba kaip tik skatino nori priešintis ir įprasinti savo tremtinio tapatybę, į kurią tuo metu buvo žvelgiama neigiamai.

3.1.5.2. Trečiosios kartos žvilgsnis iš šalies

Tyrime buvo apklausta 10 trečiosios kartos palikuonių, gimusių nuo 1984 iki 2004 metų. Didžioji dalis informantų gimė jau nepriklausomoje Lietuvoje, likę joje augo ir formavosi pirmaisiais savo gyvenimo metais. Kalbėdami apie save šios kartos atstovai dažniausiai pabrėžė tam tikrą žvilgsnį iš šalies, kuris jiems leidžia geriau ir aiškiau vertinti tiek tremties patirtį, tiek bendrą Lietuvos XX a. istoriją. Vis dėlto čia taip pat galima matyti skirtingą palikuonių santykį su savo senelių patirtimi.

Kai kurie, ypač jaunesni informantai, pabrėžia, kad jaučia didelį atstumą tarp savęs ir savo protėvių patirties: „Nes aš tiesiog manau, kad nuo manęs ir mano močiutės yra per didelis metų skaičius. Tarp manęs ir apskritai viso sovietinio laikotarpio yra per didelis atotrūkis, ne tiek metų skaičiumi, bet ir visu gyvenimo stiliumi, jeigu taip galima pasakyti. Aš nejaučiu didelio ryšio tarp to, kas įvyko, bet aš suprantu, kad tai buvo didžiulė tragedija ne tik mano, bet ir kitose šeimose.“ Taigi, galime matyti, kad buvimas tremtinio anūku nebūtinai vaidina didelį vaidmenį jauno žmogaus tapatybės formavimesi. Taip pat, viena tremtinės anūkė teigė: „Aš taip įsivaizduodavau tą vietą, kaip tiesiog kalėjimą kažkokį, kai nežinojau daug apie tai. Bet pasirodo, kad ten žmonės kurdavo savo gyvenimus ir užsiimdavo visokiom veiklom, ir dirbdavo, tai taip.“ Čia reflektuojamas tam tikras santykis per atstumą su senelių patirtimi, suvokiama, kad tai nėra jų pačių autentiškai patirta, tačiau išmokstama, sužinoma tik per pasakojimus. Dažnai patys informantai bando atskirti savo požiūrį ir tai, kas jiems yra pasakojama bei diegiama artimųjų, ypač vaikystėje ar paauglystėje. Viena informantė pastebi: „Aš jauno amžiaus, tai nelabai supratau ir, nu, nesupratau to viso žiaurumo, kas ten buvo, ir net kažkaip paauglystėj labai priešinausi tam visam patriotiškumui. Nežinau čia, ar buvo mano maištas kažkoks, ar kas, bet tiesiog tėtis mane visą laiką vertė daugiau domėtis ir, nu, ten Lietuvos istorija, viskuo, ir man buvo neįdomu, bet paskui kažkaip labai persiverčiau ir labai pradėjo rūpėti, ir labai jautri tema, ir dar ypač žinant, kad mano giminė ten buvo, tai nu tikrai prisideda irgi.“ Taigi, čia galima matyti, kad besiformuojant jaunam žmogui ir auklėjimo procese bandant įdiegti tam tikras vertybes gali suveikti atmetimo reakcija. Vis dėlto, informantė pastebi, kad vėliau susidūrus su platesniu istoriniu kontekstu, tam tikrais kultūrinės atminties produktais šis požiūris ėmė keistis: „Nežinau, gal tiesiog daugiau informacijos, daugiau filmų pradėjau žiūrėti, pradėjau domėtis tiesiog, gal ir ta branda, kai atėjo, kai pradeda kiti dalykai svarbesni būt, tai

tiesiog taip, kažkaip labai daug informacijos iš visur gavau, pati pradėjau daugiau su tėvais apie tai šnekėt ir taip gavosi.“ Kita informantė kalbėdama apie savo politines pažiūras teigia, kad klausantis močiutės jai taip pat suveikė tam tikra atmetimo reakcija: „Aš nežinau, kaip dabartinė politika kalba. Jie nekalba apie tai, pati dabar stebiu viską, ir daug apie, pavyzdžiui, Landsbergius irgi negaliu komentuoti, aš nežinau, labai daug žmonių nemėgsta jų, tačiau mano močiutė vis sako, kad reikia dėkoti jam. Pavyzdžiui, dėl Sausio 13-osios reikia dėkoti vat Landsbergiui, o... Ir tiek. O aš prieš tai jo nemėgau ir neturėjau pagrindo nemėgti, tačiau vien tik dėl to, kad močiutė sako: „Tu pažiūrėk, ką jis padarė, mes laisvi, čia reikia dėkoti iš viso, čia, nu, gelbėtojas.“ Tai tik tiek...“ Galima matyti, kad patys tremtinių palikuonys bando ieškoti būdų savarankiškai formuoti savo nuomonę, tačiau senelių ar tėvų pasakojimai taip pat veikia jų tapatybės formavimąsi.

Kiti informantai, priešingai, jautė, kad buvimas tremtinio anūku ar anūke paveikia jų tapatybę ir savęs suvokimą: „Man tai reiškia mano tapatybę, leidžia suprast, kas aš esu ir iš kur. Tikriausiai, tam tikra prasme, tai ir patriotizmą ugdė, nes, na, suvokiam, kad mano šeima buvo, šiuo atžvilgiu – agresoriaus auka, tai vis tiek žiūrime visiškai kitaip, nes, na, supranti, kad buvo kitaip, kad paveikė, galbūt, ir sveikatą tavo šeimos narių, tai, žodžiu, tas, na, požiūris vis tiek paveikė, kaip sakau, visiškai kitaip žiūriu, nes, tikriausiai, kas nėra tremtinių šeimos nariai, vis tiek nesupranta tos sąvokos trėmimo. Iš šono, tikriausiai, žvelgiant atrodo, kad tiesiog, na, vyko trėmimai, žmonės buvo tremiami, ten sąlygos buvo beprotiškai prastos, ir tiek, bet, na, kai susiduri su asmeniniais išgyvenimais, vis tiek kažkur paliečia, nes supranti, kad viso to pasekoje, na, ir tu esi čia, Lietuvoje, ir laisvoje Lietuvoje.“ Taigi, čia galima matyti, kad kuriama tapatybinė perskyra tarp tremtinio palikuonių ir žmonių, kurių protėviai nebuvo tremtiniai, suvokiant save ir savo šeimą, kaip auką, tam tikra prasme įtvirtinant savo privilegijuotą poziciją.

Kaip jau minėta, trečiosios kartos palikuonys ypač pabrėžia savo gebėjimą žvelgti retrospektyviai iš šalies: „Kad jau ir mano seneliai buvo paliesti, šito fakto negali ignoruoti, kad buvo tremiami žmonės. Tai ir okupacija nėra piešiama teigiamom spalvom, ir Sovietų Sąjunga man pačiam, kiek aš matau ir suprantu tą. Nors mano seneliams, ar tėvams, sakykim, nebuvo pats blogiausias dalykas Sovietų Sąjunga. Visvien, ar tai tas nebuvo skausmingas tas perėjimas, aš taip suprantu.“ Šis informantas pabrėžia, kad ir požiūris į sovietinį režimą skiriasi nuo jo tėvų ar senelių, nors jie taip pat buvo tremtinių vaikai, tačiau sovietmetį vertina labiau teigiamai, toks vertinimas stebina žmogų, gyvenusį nepriklausomoje Lietuvoje, tad galima matyti ir tam tikrą distanciją tarp antrosios ir trečiosios kartos. Kitas informantas taip pat pabrėžia, kad tremtį ir visą sovietmetį vertina labiausiai neigiamai iš visų kartų: „Sakyčiau galbūt vertinu

blogiausiai iš visų kartų, tai kas buvo padaryta. Nes aš galiu palyginti ir matyti pasekmes, tiek, pavyzdžiui, tėvuose savo, tiek mumyse, ką būtent lėmė tremtis, mano nuomone.“ Šias pasekmes skirtingų šeimų istorijoms, palikuonių auklėjimui taip pat ypač svarbu aptarti plačiau.

3.1.6. Pasekmės šeimos istorijai: elgesio ir auklėjimo modeliai tremtinių šeimose

Kalbant apie tremties pasekmes šeimų istorijoms, palikuonys pastebi, kad tai padarė įtaką tiek pačių tremtinių psichologinei būsenai, tiek tarpasmeniniams santykiams, tiek vaikų auklėjimui ir formavimuisi.

Viena iš pasekmių yra mokėjimas prisitaikyti – tremtinių palikuonys pastebi, kad jų tėvai buvo išmokę gerai prisitaikyti prie režimo, tinkamai bendrauti su žmonėmis, nusileisti: „Tai jinau pasakojo, kad visą laiką visiems turėdavai nusileisti, ir visada turėdavai su kažkuo *sugert* kartu, *nu* čia buvo toksai laikas, *nu* žinau, per karą. Tai jinau vat tai labai, sako, mokėdavo. Jinau labai žinodavo, su kuriais reikia mandagiai šnekėt, kuriuos reikia pakviesti kažkur, kuriam ir dovaną kokią padovanoti, nu jinau tokia buvo... Jinau tikrai tokia, ir jinau dabar tokia. Jinau labai, nu čia ir gabumai, bet čia iš kitos pusės, tie dalykai traumoj labai išryškėja, pavyzdžiui, kur žmogus yra traumuotas stipriai, jie, tie žmonės labai išmoka būti taip prisitaikantys, kad išliktų.“ Tokį prisitaikymą pastebi ir kita informantė, kalbėdama apie savo tėvą ir jo talentą pasakoti istorijas, kaip tam tikrą būdą pritaikyti ir išlikti. Taip pat daug palikuonių pastebėjo, kad jų tėvai dažnai nebūdavo linkę prieštarauti, būti konfliktiški, o verčiau būdavo nuosaikesni, vertindavo tai, ką turi.

Kitas informantas pastebėjo, kad būtent tremties patirtis lėmė šeimoje išsivysčiusias priklausomybes: „Viena iš tų pasekmių tai yra senelio, sakykim taip, priklausomybės, kurios buvo išsivysčiusios nuo pat jauno amžiaus ir na, kaip jos paskui jau, kai buvo gyvenama Vilniuj, tikrai nepadėjo šeimai. Kad būtų tokia kaip ir darnia, lengva šeima, kadangi visa šeima turi kovoti kartu su vieno žmogaus priklausomybėmis. Tai aš dabar matau tą pėdsaką, kurį paliko tai mano mamoje, labai akivaizdžiai, ir... Tai tas pėdsakas nu kaip ir iš to būdo mamos, kaip jinau suvokia pasaulį, na, persiduoda ir man tada... O aš vis tiek į... Na, tarkim, <požiūris> į silpnumą, į psichologines problemas, į priklausomybes yra toksai, sakykim, ne tai, kad neigiamas, bet *jo*... Smerkiantis labiau.“ Taigi, galima matyti, kad trauminės patirtys gali veikti šeimų likimus per tokias dorėjimosi su trauma praktikas kaip priklausomybės, o tai gali veikti vėlesnes kartas formuojant jų suvokimą apie tai, kas nutiko, žvelgiant retrospektyviai ir vertinant visą situaciją iš toliau.

Taip pat tremties patirtis lemia ir sunkius tarpasmeninius santykius tremtinių palikuonių šeimose. Vienas informantas prisimena: „Bet šeimoj buvo didelė nesantaika, nes tėvas iš tų kalėjimų grįžęs, mano tėvo tėvas. Tai va, o iš tremties, tėvo mama su seneliais ten nors ir susilaukė vaikų, bet jų santykiai buvo labai prasti ir labai įtempti. Ir vėliau net mano tėvas turėjo auginti kitus vaikus, mažesnius, kuomet ten suaugę turėjo savo blogus ir sudėtingus santykius. Tai vat, jis buvo šiaip toks vaikas, bet čia jau buvo sovietmetis, tai sakau, aš neabejoju, kad tie visi įvykiai tų... Jo tėvų gyvenime... Sugadino va jų šeimos santykius absoliučiai. Paskui tėvas su savo tėvu susipyko visiškai ir mes iš jo pusės senelių ir nematėm praktiškai. Su mama šiek tiek bendraudavom, jie paskui išsiskyrė, tai su tėvo tėvu, tai visai... Tik mažiukas aš jį esu matęs, tai aš jo net neatsimenu. Tai vat, jie išsiskyrė net, net tėvas su savo sūnum, mano tėvu, reiškia, jis puolė nebendrauti visai, ten sukūrė kitas šeimas ir kaip ir to senelio su jo kalėjimais...“

Tarpasmeninių santykių sunkumai pastebimi kalbant ir apie palikuonių auklėjimą. Informantė pastebi: „Man tikrai vienintelė yra svarbu man šitoj vietoj, vat nu kur aš žinau, kad man reikia šitą žinot, tai, kai aš įsivaizduoju, kad aš neturėjau tokios mamos, kaip norėjau. Ir tada, kad nebūtų tame man skausmas, ir kad aš nekaltinčiau mamos, aš žinau, kad yra Sibiro patirtis, ir kad nu čia jau nieko padaryt negali, čia yra dalykai kur, net jeigu ten jinai ir suvirškintų viską, ir ten labai atleistų visiems, ir ten... <...> Ką norėt tada iš tų tėvų, kad jie būtų labai tokie empatiški ir labai tokie meilučiai, jeigu juos pačius ten visi ėdė. Tai čia vat šita vieta gal trupučiuką, *nu* kad pateisint, pavyzdžiui, kai kuriuos dalykus, kurių tėvai negalėjo duot kaip tėvai, bet čia daugiau iš to...“ Taigi, čia galima kalbėti apie tam tikrą netiesioginę traumą, patiriamą ir tremtinių palikuonių, kuri vėliau veikia ir jų pačių gyvenimus ne kaip kolektyvo dalį, bet asmeniškai. Griežtas auklėjimas pastebėtas ir kitų informantų pasisakymuose: „Tai va čia va, sakykim, tokie vat pagrindiniai bruožai tokie, kad jokių emocijų nerodymas, juodas darbas ir šimtaprocentinis taupymas, nieko neleidžiant, nes vat žinai, kaip gali būti rytoj, kas čia gali būti toliau. Tai va tokie va man, sakau, kertiniai yra išlikę iš... Iš to, nu sakykim, auklėjimo. Kas yra ir šiandieną, tas griežtumas, ta disciplina, kad turi būti taip, o ne kitaip, vat sakau taip, kaip yra man.“ Kita informantė taip pat pastebi, kad Sibiro patirtis būdavo lyginama ir su dabartinėmis vaikų turimomis sąlygomis: „Aha, pats dirbk, eik ten kažką padaryk, užsidirbk, tada gausi, vat kaip mes. Sibire niekas mums neduodavo už dyką, tu turėdavai užsidirbti, pasidaryti. Kitas aspektas yra, kad vėl, sakykim, atsikeli į mokyklą kaip, tingėdavai eiti, nu būdavo tokių rytų, kad oi, man turbūt čia gerklę skauda. Pasimatavai temperatūrą – nėra, droži, o jeigu temperatūra yra ten septyni su dalim – nieko tokio, prasivaikščiosi ir bus gerai. Jokio va tokio „nu, pagulėsiu.“ Toks griežtumas perduodamas ir vėlesnėms kartoms, teigiama, kad ir anūkai

yra ugdomi pritaikant panašius auklėjimo modelius: „Mes dirbdavom, padėdavom tėvams, dabar yra kitaip. Tą griežtumą esu paveldėjęs, arba aš pati nežinau... Bet taip yra, persidavė man.“

Kitas svarbus aspektas, pastebėtas palikuonių pasisakymuose, tai kraštutinis taupymas. Viena trečios kartos informantė prisimena savo senelio taupumą: „Tai, visą laiką būdavo labai iš senelio pusės toks, sakykim, taupymas visapusiškai, ne tik čia pinigų prasme ar daiktų, bet, tiesiog, vis atrodo, kad reikėjo saugoti, nes buvo ta baimė tokia, kad bet kurią dieną kas nors gali ateiti ir atimti viską. Tai tas ir skiepijo tą vertinimą... Tai labai, kaip ir sakau, tas ugdė vertinti visa, ką turi ir šiek tiek vat pas senelį, tai atrodo, ir yra ta baimė netgi naudotis tuo, ką turi, geriau viską yra kaupti ir saugoti, nes, nu tiesiog, kad atrodo, kad kažkurią dieną bet kas gali nutikti ir gali visa tą prarasti. Tai, iš vat, mamos auklėjimo pusės, visą laiką, kiek pasakodavo, kad toks būdavo, kad ten į mokyklą negalima eit su kažkokiais geresniais drabužiais ar kažko tokio, visą laiką ten viską saugot labai reikėdavo.“ Kita tremtinės anūkė prisimena: „Nu iš to, kad ji, šitą, kaupdavo maistą žiauriai iki sugedimo, ji valgydavo sugedusį maistą. Mes sakom: „Kodėl tu valgai sugedusį maistą?“ Ji sako: „Negaliu išmesti, aš negaliu, nes tiesiog negaliu.“ Taigi, galime matyti, kaip tremties patirtis lemia šiuolaikiniam žmogui keistus elgesio modelius, kurie buvo skiepijami ir tremtinių palikuonims.

Vis dėlto, šalia taupumo palikuonys išskiria ir gebėjimą vertinti tai, ką turi tiek materialiai, tiek žvelgiant plačiau bendrame valstybės kontekste. Vienas trečios kartos palikuonis prisimena, kuomet pirmą kartą išgirdo iš senelio apie tremties patirtį: „Jei gerai atsimenu, atsisakiau kažką valgyti ir tada gavos, taip, kad senelis kažką tokio kaip leptelėjo užuominą apie tą išrankumą šiuolaikinį, šiuolaikinių vaikų, kad pas mane vat tai mes ten septyniese iš vieno *bliūdo* valgėm, ir aš tada, nu kaip ir gavos, natūraliai pasidomėjau, kaip čia taip, kas buvo tais laikais negerai, kad jūs septyniese iš vieno *bliūdo* valgydavot, tai tada turbūt ir papasakojo pirmas istorijas. Buvo sunku patikėt aišku, iš pat pradžių, bet...<...> Kad kai kas nors nevertina ko nors, prisimena senelis, kaip gali būti labai sunku ir reikia vertinti tai, ką turėjai. Ir apie mokyklą vis pamini, kad laukdavo jis į mokyklą eiti, nes tada nereikia gyvulių ganyti.“ Čia taip pat galima matyti tam tikrą skirtingų kartų lyginimą, pabrėžiant jaunų žmonių išrankumą, tingumą ir negebėjimą vertinti to, ką turi. Vis dėlto, patys palikuonys pabrėžia, kad jų protėvių pasakojimai moko juos kuklumo ir gebėjimo vertinti, mažiau reikalauti. Taip pat šis įgūdis įvertinti situaciją plačiau tampa šaltiniu semtis stiprybės vėlesnėms kartoms: „Man atrodo, tą pasitikėjimą savimi ir išgyvenimą tam tikrose sunkiose situacijose, nes kartais pagalvoji, kaip viskas yra nepakeliama, kaip niekur nespėji, kaip nieko negali, bet tuo tarpu irgi bandai susivokt, kad tu gyveni per gerom sąlygom negu tavo giminaičiai, tikriausiai, trentyje gyveno ir kad kartais mes per daug linkę skųstis, kad blogai

gyvenam, o iš tikrųjų buvo blogiau.“ Iš šio požiūrio plaukia ir platesnis domėjimasis savo valstybės politika, bandant vertinti turimą laisvę ir nepriklausomybę: „Ir visą laiką buvo kalbama apie tai, kad nu pats turi užsidirbti, pats turi kurti, o ne laukti, kad tau atneš valgio kažkas ir stengtis. Visada stengiasi jie, dalyvauja rinkimuose, kad būtų politiškai susipažinusiems, kad nebūtų visai man nesvarbu. Ir mama, ir visi labai tokie domisi, kas vyksta Lietuvoje, kas politikoje dalyvauja. Tai nėra taip, kad nerūpėtų. Tai būna dažnai prie stalo, kai važiuojam pas tėvus nerėtai ilgai tęsiasi apie politiką. Tai va taip, gal tas dėl to ir yra, nesako, kad man neįdomu ir nerūpi.“ Taigi, šis vertinimas atsispindi tiek kalbant apie savo šeimą, tiek apie platesnį valstybės kontekstą.

Galiausiai čia galima kalbėti ir apie pasididžiavimą savo protėvių istorija. Viena informantė pasakodama apie savo šeimos grįžimą į Lietuvą teigia: „Va, jūs mus išvežėt, o mes sugebėjom atsistoti po tų 15 metų ar kiek ten tų metų, grįžti nepalūžę.“ Tai irgi kalba apie tam tikrą stiprybę ir sugebėjimą atsilaikyti sunkiausiose situacijose. Kita informantė teigia, kad buvimas tremtinio palikuone ją taip pat verčia didžiutis: „Tuo metu buvau mokinė, jaučiau pasididžiavimą. Nu kažkaip atrodo kaip ir garbė tokia. Aišku, negalėjau įsivaizduoti, kai neteko pajauti to. O taip aišku, tai šeimai buvo tragedija gyventi.“

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad tremties patirtis veikia tiek pačių tremtinių, tiek jų palikuonių psichologines būsenas, tiek tam tikras vertybes, kurios buvo ugdomos, tiek skatina vertinti tiek materialinę gerovę, tiek valstybės laisvę.

3.2. Šeiminių pasakojimų santykis su nacionaliniu pasakojimu

3.2.1. Vienas institucionalizuoto pasakojimo palaikymas

Kuriant nacionalinį atminties pasakojimą Lietuvoje jo pagrindiniais motyvais tapo pasiaukojimu grįstas tremties pasakojimas ir herojiškumu paremtas partizaninio karo naratyvas. Atkūrus nepriklausomybę šie du pasakojimai leido formuoti bendrą tautinę tapatybę ir jais grįsti tautos mitą. Tremties kaip kultūrinės traumos proceso pradžia galime laikyti Sąjūdžio (čia veikę žmonės ir tapo pagrindiniais tremties naratyvo nešėjais) laikotarpį, kuomet įsikūrė Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1988 metų vasarą Kaune, o tų pačių metų spalio 29 dieną buvo sušauktas pirmasis tremtinių ir politinių kalinių suvažiavimas, imtas leisti „Tremtinio laikraštis“.⁵⁹ Tai tarsi buvo pretenzijos pareiškimas, atkreipiantis dėmesį į taip ilgai nutylėtą bendruomenės patirtį. Netrukus buvo atverti

⁵⁹ Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga „Apie mus“, LPKTS, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <https://www.lpkts.lt/>

archyvai, platesnė visuomenės dalis sužinojo apie tai, kas įvyko. Imta leisti daugybė memuarų, kurie tuo metu leido platesnei visuomenei tapatintis su tremtinių bendruomene. Galiausiai vyko pokyčiai biurokratinėje ir teisinėje terpėse, politiniams kaliniams ir tremtiniams buvo skirtos socialinės išmokos. Kaip jau aptarta literatūros apžvalgoje, tema tapo ir išlieka aktuali mokslinėje bendruomenėje, itin plačiai čia įsitraukė ir religinė bendruomenė. Kaip teigia V. Davoliūtė, tremtys buvo itin „sukatalikintos“ ir sulietuvintos, tokiu būdu tarsi nepastebint šio reiškinio daugiatautiškumo ir įvairialypiškumo.⁶⁰ Tyrimo informantų pasisakymuose dažnai atsispindėjo bendro tremties mito atkartojimas siejant jį su šeimos istorija. Pasak J. F. Lyotard, toks vieno metanaratyvo kūrimas, apeliuojantis į universalią tiesą, leidžia legitimuoti savo galią, įtvirtinant tam tikrą politiką – šiuo atveju, atminties politiką. Tokie didieji naratyvai dėl savo universalaus statuso gali paaikškinti visus kitus pasakojimus ir nuslopinti visus prieštaravimus tam, apie ką jie kalba.⁶¹ Tyrimo informantai, kalbėdami apie atminties politiką Lietuvoje, pavyzdžiui, įpaminklinimo klausimą, taip pat apeliavo į universalios tiesos išlaikymą: „Visiems mums, turim žinoti tikrą savo istoriją, o ne primestą. Ne taip kaip vat mums atnešė ir pasakė, kaip yra. Kad ir tie patys paminklai; ar juos nukelti, nenukelti? Aišku, kad nukelti. Nesakau, kad juos sunaikinti, bet jie turi žinoti, kas buvo, dėl ko, ir kaip, ir kas kurioj pusėj stovėjo, ir kas ką kalbėjo, ir kas ko siekė, ir ko tikėjosi iš tos Lietuvos, ir kaip ją matė. Tai vat va tas, o jau žinos tikrą tiesą, o ne sukurtą ir primestą, tai tada jau bus kitaip.“ Toks vienos tiesos, vieno institucionalizuoto pasakojimo įtvirtinimas tampa būdu įtvirtinti mnemoninį ontologinį saugumą suvokiant geopolitines užsienio grėsmes, tai tampa ypač aktualu kalbant apie tremtinių palikuonių, kurių protėviai nukentėjo nuo sovietinio režimo siejamo ir su dabartine Rusija, tapatybę. Šių grėsmių problematika pastebima ir trečiosios kartos palikuonių nuostatose kritiškai žvelgiant į Vakarų valstybių politines tendencijas tarp jaunų žmonių: „Manau tas pats yra su šita visa istorine nuomone ar požiūriu, kad yra žmonių, kurie turi priešingą nuomonę, jie yra garsūs ir skleisdami savo nuomonę, todėl jų atrodo daugiau, negu, kad yra. Tai aš taip spėju, kad visgi yra labai nedaug. Ir, kad žmonės dvejopai gali jaustis dėl sovietmečio arba pabumbėti, kad anksčiau buvo gerai, nes butą duodavo, tai gal ir nėra taip prasminga. Bet, kad tas išliktų ir jauniems žmonėms, tai turbūt aiškiai sudėlioti tie faktai, šitie. Kad žinotų žmonės, kaip buvo ir kas komunizmas yra, nes Vakaruose kažkaip... Ten jau nėra susidūrę su tuo, bet mes laikui bėgant irgi būsim vis mažiau susidūrę. Tas komunizmas ant popieriaus nėra taip blogai, taip, kad to nebūtų, reikia žinot kaip buvo.“

⁶⁰ Jūratė Juškaitė, „Kultūros istorikė V. Davoliūtė: tremtys buvo sulietuvintos ir „sukatalikintos“, Mano teisės, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <https://manoteises.lt/straipsnis/kulturologe-v-davoliute-tremtys-buvo-sulietuvintos-ir-sukatalikintos/>

⁶¹ Jean-François Lyotard, *The postmodern condition: A report on knowledge*. Vol. 10 (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984).

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad tremties ir bendrai XX a. atminties klausimai, tokie kaip partizaninis judėjimas kuria įtampas ir dabartiniame Lietuvos kontekste. Viena informantė pastebi: „Tai žmonės yra labai pasiskirstę į dvi dalis, tai viena dalis yra tie, kurie supranta, kurie yra pajutę visa tai ir žino tuos įvykius nuo A iki Z. Kiti žmonės yra nepajutę to, jų šeimos nėra pajutę, galbūt anksčiau jie taip pat sakydavo, kad tie partizanai, tos tremtys blogai buvo, bet už nieką vis tiek netrėmė, kažką padarė... Tai jų mintys ir dabar yra vis tiek panašios, gal jie tiek aštriai nepasisako, bet jie vis tiek turi tų šaknelių, kad nebuvo taip blogai, kaip viskas čia piešiama, per daug išpučiamas burbulas.“ Čia vėl galime matyti tam tikrą kuriamą perskyrą tarp tremtinių ar partizanų palikuonių ir kitų žmonių, kurie galimai nesupranta, kokia turėtų būti tikra istorinė tiesa. Nors kalbant apie tremties pasakojimą daug aštrių istorinių ginčų nekyla, tačiau dažnai šis pasakojimas tremtinių palikuonių atmintyje susiejamas su partizaniniu karu, dėl kurio kyla daugiau ir aštresnių diskusijų viešojoje erdvėje. Informantė dalinasi savo giminaičių pasakojimais bei požiūriu ir jį vertina kritiškai: „Tarkim mano šeimoj yra vyro tėvai, tai jų tas asmeniškai nepalietė, ir jie labai dvejopai atsiliepia apie visus tuos prisiminimus. Jie pasakoja tėvų prisiminimus, kad ateidavo, tie partizanai juos terorizuodavo, prašydavo maisto. Po to ateidavo ateidavo policininkai, milicininkai, tie terorizuodavo. Jų prisiminimai iš Lietuvos buvo labai baisūs. Aš manau, kad tokių dalykų neturėtų būti. Mano manymu, negalima taip lyginti iš viso. Aišku, tas laikotarpis yra beprotiškai sudėtingas tiek vieniems, tiek kitiems žmonėms, bet mes turim žinoti ir turim turėti tas mintis, kad tas trėmimas, jisai buvo labai baisus dalykus. Žmonės buvo sutraumuoti, jiems buvo labai pakenkta. Ne tik jiems, bet ir jų vaikų vaikam. Tas atsiliepia ir dvejopių minčių neturi būti.“ Čia kalbant apie kitokią žmonių atmintį visų pirma pabrėžiama, kad jie ar jų giminės nepatyrė tremties, todėl jų pozicija tam tikra prasme praranda dalį savo legitimumo. Toliau nors ir pabrėžiamas istorinio laikotarpio kompleksiskumas, tačiau linkstama prie to, kad kalbant apie tokį pasiaukojimu paremtą įvykį, dvejopų nuomonių, skirtingų tiesų ir keliamų klausimų negali būti, tokiu būdu siekiant įtvirtinti homogenizuotą, universalų pasakojimą.

Kalbant apie istorinę atmintį nuolat bandoma atskirti tarsi tam tikras tapatybines stovyklas, žmones, kurie patyrė represijas, tuos, kurie jų nepatyrė, ir tuos, kurie yra atsakingi: „Bet yra ir tie, kurie matyt tiesiog nenori suprasti. Kai buvo pokaris, tai vieni trėmė, kiti skundė, kiti buvo ištremti, o čia eina sekančios kartos, kurios ateina iš tų šeimų išeina. Tai aukos būtų ir tie, ir tie, ir tie, kurie trėmė. Nes tai irgi jų kartos, kurios girdėjo tą istoriją kitaip, o ji buvo perdirbta, kodėl? Žmogus, jei kažką padarė blogo, tai kaltė nebando to malšinti, o man teko tai patirti. Kaip gyveno tie sribų vaikai, ir kaip blogai jiems klostėsi gyvenimas toliau. Jie nebūna ramia sąžine, net girdėdami pasiteisinančias istorijas, kur kažkas skundė, kažkas dėl jų kentėjo. Mano pusseserė, kuri yra gerokai vyresnė už mane, gyveno prie tų žmonių,

kuriuos išvežė, o jų namus tuo metu plėšė, vaikščiojo su jų rūbais. Taip ir išsigimė tos kartos. Ką žmogus išgirsta, kokioj šeimoj auga, kokią tiesą girdi – sunkiai ir supras. Melu paversta tiesa nuo vaikystės – nežinau ar lengva taip gyventi. Turiu žmonių, kur tarkim, skaitydama bylas mačiau, kad jie pasidavė saugumui, bijodami dėl vaikų, kadangi jie tai galėjo, nes kai kas dirbo sovietinėms organizacijoms. Žmonės bijojo, labai bijojo, jų sąžinė niekada nebuvo rami. Man pakankamai metų, kad būčiau mačius tuos žmones ir žinočiau, kaip jie bandė malšinti tą jausmą.“ Šiuo atveju žvelgiant retrospektyviai tam tikra prasme bandoma suprasti ir kaltininkų poziciją, empatiškai bandant suvokti, ką jie jautė, kodėl elgėsi vienaip ar kitaip, ir kokias galias pasekmes tai turėjo vėlesnėms kartoms ir bendrai visai lietuvių tautai. Vis dėlto, galima jausti ir stiprų kaltinimą, kuris tęsiasi netgi per vėlesnes kartas, jau vien vadinant šias kartas *išsigimusiomis*. Čia taip pat pabrėžiama istorinės tiesos svarba, kaip įtvirtinančios skirtingas tapatybes ir pagrindžiančios skirtingus poelgius.

Toliau vėlgi pabrėžiamas tikros istorijos įtvirtinimas, kalbant apie laisvės ir partizaninių kovų traktavimą: „Geriausiai istoriją išmoksti žiūrėdamas į giminės, tėvynės istoriją, tų žmonių kurie tikrai patys pasakoja, o nemokėt istorijos yra blogai. Svarbu žinot tikrą istoriją, nes įvairių traktuočių yra, žinot, kaip laisvės kovos, partizaninės kovos – vieni vienaip, kiti kitaip, taigi svarbu žinoti tikrą istoriją. Matot kas vyksta, kai istorija perdirbama, rusai apie Ukrainą sukuria nebūtų dalykų, o žmonės tuo tiki, tikra istorija yra pagrindas. Paskui vis tiek kažkaip, dabar irgi yra sudėtingų dalykų, gerokai tenka nusiminti, kai kažkas sako, kad partizanams nereikia nei paminklų, nei pagarbos – žmonėms matyt tai yra tolima. Kai kas sakydavo, kad partizanai plėšdavo, bet mes iš istorijos žinome, kad taip nebuvo. Kai nenori suprast – nesupranta. Na, norėčiau, kad žmonės daugiau atkreiptų į Lietuvos istoriją, pokario epochą.“ Čia taip pat galime matyti, kad vieno pasakojimo įtvirtinimas tampa ontologinio saugumo pagrindu, ypač suintensyvėjus šiai grėsmei prasidėjus karui Ukrainoje.

Taigi, svarbu pastebėti, kad informantai dažnai akcentavo universalios tiesos svarbą, pabrėžė, kad svarbu įtvirtinti vieną atminties pasakojimą, tiek ugdant jaunus žmones, tiek per tokius kultūrinius produktus kaip paminklai. Vis dėlto, svarbu kelti klausimus, kiek kritiškai žiūrima į kitų atminties bendruomenių atmintis, istorijos kompleksškumą ir įvairiapusiškumą ieškant tam tikrų sugyvenimo būdų net išlaikant skirtingus požiūrius į sovietmetį ar partizaninį judėjimą. M. Mälksoo pabrėžia mnemoninio agonistinio pliuralizmo svarbą (kaip priešpriešą mnemoninio ontologinio saugumo išlaikymui), kuris leidžia skleisti skirtingų grupių istoriniams pasakojimams, paremtiems kritiniais istoriniais tyrimais. Toks požiūris leistų užtikrinti brandų suvokimą ir skirtingų interpretacijų apie praeitį

priėmimą atminties politikos lauke ir, galimai, kurtų mažiau vidinės konfrontacijos, kuri paradoksaliai ir trukdo valstybei išlaikyti savo ontologinį saugumą.

3.2.2. Tremties atmintis – šaltinis kitų atminties bendruomenių supratimui

Vis dėlto, kalbant apie tremtinių palikuonių atmintį, svarbu paminėti, kad kiti informantai mažiau akcentavo universalios istorinės tiesos įtvirtinimą bei išlaikymą, ir pasižymėjo mažiau kategorišku požiūriu į atminties politiką: „Ir vėlgi, žinot, nu čia nepatikrinsi, nieks nežino, kas čia ką išdavė tuo metu, tiesiog sėmė ir viskas, bet liko vat istorija tokia. Ir jinai ant tiek yra pas juos gaji, kad nu net po mirties tie žmonės jau, niekas jiem jau normaliai neatleidžia, ten tokio skausmo.“ Ši informantė reflektuoja, kaip jos protėvių patirtys ir susipriešinimas neigiamai paveikė jos šeimos istoriją, tačiau nuoskauda nebuvo internalizuota jos pačios. Toks požiūris lėmė mažiau kategorišką požiūrį į istorinę atmintį, kuris leidžia suprasti ir kitas atminties grupes, tokias kaip žmones, kurie skundė.

Taip pat svarbu pabrėžti, kad tremties atmintis palikuonims leidžia geriau suvokti ir kitų bendruomenių traumines patirtis. Viena informantė savo senelės patirtį lygino su Holokausto patirtimi: „Čia nesusiję su mano močiutės tremtimi, bet juos irgi tremdavo, bet pas juos dar žiauresnės sąlygos buvo, apie tai, kiek skaičiau, tai, apie Aušvicą, nes pas juos ten dar labiau buvo. Bet mano močiutė dar, kaip čia pasakyti, jie, nu jo, jie turėdavo dirbti ir visą kitą, bet jų ten nemušdavo, pavyzdžiui, *nu* jie tiesiog nelabai turėjo valgyt, bet jie varydavo į mokyklą ir taip toliau. Aušvice nežinai, tu ten atsikeli ryte ir nežinai, ar tu mirsi, ar ne, tai čia *biskį* kitokia situacija, manau, nors aplinkybės panašios.“ Ši ištrauka atskleidžia, kad tremtis leidžia palikuonims aiškiai reflektuoti save bendrame istorinės atminties lauke empatiškai suvokiant ir kitų bendruomenių atmintis. Įpusėjęs tyrimui, prasidėjo karas Ukrainoje, kuris dažnai buvo reflektuojamas ir tremties atminties kontekste. Ta pati informantė pabrėžia, kalbėdama apie savo glaudų santykį su močiutės istorija, kad tai leido jai empatiškai suprasti Ukrainoje vykstančius įvykius: „Jeigu įmanoma šešių metų vaikui įsijausti į prieš 30 metų įvykusią istoriją, tai manau, kad mums visiems įmanoma įsijausti į tai, kaip dabar žmonės jaučiasi Ukrainoje. Visomis savo mintimis su jais būti.“ Čia taip pat galima matyti nykstančias istorines detales (citateje nurodyti keliais dešimtmečiais netikslūs metai), tačiau per pasakojimą išlieka jausminiai, patyriminiai momentai leidžiantys susigyventi su kitų bendruomenių patirtimi.

3.2.3. Tremtinių palikuonių politinė tapatybė

Interviu metu informantų buvo klausama, ar tremties patirtis šeimoje kaip nors padeda pasirinkti politines jėgas Lietuvoje, ar bendrai veikia tam tikras politines vizijas bei kaip tos vizijos keičiasi

skirtingose kartose. Kalbant apie tremtinių palikuonių politinę tapatybę svarbu pabrėžti, kad nuomonės apie politiką bendrai ir skirtingus politikus išsiskyrė. Vieni informantai teigė, kad nesidomi politika, kartais per daug to nereflektuodami, tačiau kartais sąmoningai pasirinkdami tokią poziciją. Viena informantė pabrėžia: „Man padeda saugotis politikos. Nes šiaip politika yra melas, jeigu jau taip nuoširdžiai... Tai aš daugiau ieškau ten, kur aš galiu daryti savo įdirbį, būdama ne mele. Ten netgi teisingi žmonės su teisinga vertybių sistema, norėdami padaryti teisingas reformas, vis tiek kažkur susivels viskas. Nes tai yra *nu...* Politika yra dalykas, kur vadovaujantis žmogus, jisai darydamas vieniems gera, vis tiek kitus nuskriaus. Tai aš sakyčiau, kad nu daugiau reikia žiūrėt ne per kur mes skelt turim vienas nuo kito kažką ir tada būt pikti vieni ant kitų, o per kur galim pamatyt kažkokias sąsajas, kažkokias jungtis. Tai mano tokia politika. Ideologijos sukurtos, man atrodo, kad jie visi nueina į tą patį, tiesiog žmogus nori kažkokios šlovės, garbės arba įrodyti žmonėms, kad jis labai galingas ir tada nesvarbu, nesvarbu, ką jie darys, vis tiek kentės kiti žmonės.“ Čia galima matyti nusivylimą politine sistema, politikos matymą kaip konfliktų ir susipriešinimų šaltinį. Toks nusivylimas politika ir demokratija pastebimas bendrai tiek Lietuvos, tiek Vakarų valstybių visuomenėse⁶², todėl sunku pasakyti, kiek šią tendenciją galima sieti su tremties patirtimi. Taip pat dauguma informantų kalbėdami apie savo politines vizijas dažnai pabrėždavo šeimoje skiepijamas patriotizmo vertybes. Viena informantė prisimena: „Kad va, tu esi Lietuvos pilietis ir kad tu turi daryti vardan tos Lietuvos, tai jau dabar yra truputėlį iškreipta, ko gero, tai yra šių dienų, mūsų laikmečio. Gal nėra jisai toks stiprus, koks buvo pas tėvus, bet aš manau, kad tai privedė mūsų ir ekonominiai ir visi kiti dalykai. To dvasinio, taip jisai yra, ir puoselėjama ir tos lietuviškos tradicijos, ir Sausio 13-ąją mes tikrai su tėčiu stovėjom Kaune prie radijo stoties, sakykim, prie Vytauto Didžiojo universiteto, ir ėjom, ir laužai buvo, ir Vasario 16-ąją, ir Kovo 11-ąją pas mumis yra tikrai labai giliai tai įjėję, neišsižadam savo va šitų tradicijų, bet kad eiti mitinguoti ar dar kažkur tai ten... Nebėra pas mumis šito išlikę.“ Čia taip pat galime matyti, kad jaučiamas ir mažesnis pilietinis įsitraukimas, nors ir bandoma išlaikyti tėvų skiepytas pasipriešinimo vertybes.

Vis dėlto, kiti informantai pabrėžė, kad jų šeimose buvo palaikomos labiau dešinėsios politinės jėgos Lietuvoje. Informantė, prisimindama savo tėvus, pastebi: „Būna kartais su mano tėčiu būna, nors negaliu pasakyti, kad jis koks komunistas, bet būna rinkimai pas mus ir mama... Grįžta tėvai ir mama skyrybomis grasina. Mama nuo mažens, nuo tada kai esame nepriklausomi ir tėvas būdavo, kad ne už mūsų, būdavo konfliktų. Mama visada Landsbergis, aišku.“ Tad galima matyti, kad tremtinių ir jų

---

⁶² The Democracy Perception Index (DPI). Global Perceptions of Democracy, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d. https://gallery.mailchimp.com/acb575d592ca8c83bb76a5328/files/635a6160-5259-4079-a01b-dde9de748af/Democracy_Perception_Index_2018.pdf

palikuonių politinė tapatybė siejama su dešiniomis partijomis, o kartais ji reiškiasi taip stipriai, kad net kelia asmeninius konfliktus šeimoje. Keli trečiosios kartos informantai atskleidė, kad jų pažiūros skiriasi nuo tėvų ir senelių, kuomet seneliai, patyrę tremtį balsuoja ne už dešiniąsias politines jėgas, ir tai juos stebina ir kelia tam tikrus konfliktus.

Politinių jėgų pasirinkimas šiuo atveju dažnai susiejamas su istorine atmintimi, tam tikrus vertinimus bandoma perduoti ir palikuonims. Vienas antros kartos palikuonis dalinasi, kaip patarė savo vaikams už ką balsuoti: „Kad čia šitie yra rusų palikuoniai, šitie va tuų blogiečių visokių, tai jiems taip pakankamai tuos stereotipus į tas lentynėles sudėliojam, ir jie sako, „ok, viskas aišku, tai tada rinksiuos iš tų trijų likusių, ar iš dviejų“. Tai vat. Tikrai įtakoja pasirinkimą ir vaikams perduodam tą tokį rūšiavimą tam tikro, kad svarbu yra praeitis, svarbu, kas kuo buvęs ir kas su kuo pagyvenęs, ir dėl ko.“ Dažnai ši politinė tapatybė formuojama per rusiškumo ir sovietiškumo motyvus. Tyrimo metu taip pat aktyviai vyko ir Šeimų maršo protestai prie Seimo, keli informantai taip pat atskleidė prieštarinę šių protestų vertinimą: „Kaip ir tas Šeimų maršas, man ten atrodo labiau tie žmonės, kurie palaiko *sovietą* daugiau tokie. Aišku, yra įvairiausių, bet gal man tai atrodo, kad yra ta dalis, kurie netyčia, bet tą dezinformaciją skleidžia ir užsikrečia taip. Ir pavojinga darosi.“ Čia galime matyti, kad įvairūs politiniai procesai šalyje dažnai suvokiami per sovietiškumo/rusiškumo prizmę. Tremtinių palikuonys dažnai labai aiškiai reflektuoja, kad tremties atmintis daro įtaką jų politiniams pasirinkimams ir griežtam požiūriui į Rusiją: „Tai, nežinau, tiesiog gal asmeniškai, tai apibendrinus tiesiog gal buvo nuoskauda, neapykanta Rusijai ir tie tokie nacionalistiniai jausmai gal pažadinti.“ Šią perskyrą svarbu aptarti plačiau, kadangi tai buvo vienas svarbiausių motyvų tremtinių palikuonims bandant apibrėžti save ir formuojant savo pasakojimą.

3.2.4. Sovietmečio, Rusijos ir rusiškumo motyvai

Svarbu pabrėžti, kad neigiamas sovietmečio vertinimas yra aiškiai išreiškiamas daugumos apklaustų informantų, vis dėlto šis vertinimas taip pat skiriasi tam tikrais atžvilgiais ir pjūviais. Kai kurie informantai sulygina Sovietų Sąjungą ir Rusiją, kai kurie mato panašumus, bet vis tiek atskiria šiuos geopolitinius darinius. Taip pat kai kurie informantai išvelgia skirtumus tarp etninių rusų bei tuometinio ir dabartinio valdžios režimo. Šie klausimai taip pat ypač paaštrėjo tyrimui įpusėjus, kuomet prasidėjo Rusijos karas Ukrainoje. Vis dėlto svarbu apžvelgti skirtingus tremtinių palikuonių požiūrius į šias kategorijas, tuo pačiu suprantant, kaip tai veikia jų pačių tapatybės įtvirtinimą.

Visų pirma, antrosios kartos palikuonys jau prisimindami sovietmetį teigė, jog niekuomet nesiejo savęs su Komunistų partija, o vėliau kalbama ne tik apie nepriklausymą partijai, tačiau ir apie bendrą

antirusišką atmosferą: „Aš kai buvau, tai maniškiai niekada tai partijai, tai pačiai Komunistų, nepriklausė, ir laikydavo atstumą nuo tų kitų, kurie būdavo partiniai, tai vat, šitaip buvo nuteikti vaikai, ir mes tarpusavy vaikai, taip irgi, ne kažkaip formaliai, bet taip privengdavom. <...> Labai antirusiška atmosfera, tai aš ir išaugau su ja, ir gyvenau, ir visą laiką iki suaugusio žmogaus, bet labiau buvo ne detalėmis iš tremties, o labiau prieš visą protestą, prieš visą prievartos sistemą. Tą tremtį aš ir prisimenu labiau, kaip vienas iš tų brutalių įrodymų, viso to smurto, neteisybės, o čia grynai tęsiasi visur, tai manau, kad tos tremtys labai įtakojo visą požiūrį į visą tą melo imperiją ir visą blogį, kurį formavo, ir visą gyvenimą to sovietmečio.“

Šalia neigiamo požiūrio į sovietmetį, svarbu pabrėžti ir tremtinių palikuonių daromas sąsajas su šių dienų aktualijomis ir dabartiniu Rusijos režimu: „Nu man tiesiog ir šiandieniniai įvykiai, ir ta praeitis visa, man tiesiog kelia tokią neapykantą prieš visą Rusiją, ir tiesiog primena man, kad pas mus irgi panašiai buvo, ir irgi ta pati šalis veržiasi, ir dabar iš šono per telefoną tu gali stebėti kažkokius video ar nuotraukas, kaip tas kitur vyksta, ir šiek tiek liūdna, nes nelabai ką gali...“ Kita informantė taip pat pabrėžia Sovietų Sąjungos sąsajas su dabartine Rusija: „Bet iš tikrųjų tas patriotizmas, tikriausiai, vis tiek prieš tą valdžią, kuri, šiuo atveju – va kas ir vyksta Rusijoje, kur, na, nesi šalininkas tokios valdžios, nes supranti, kad tai, ką jie šneka, tai yra pasikartojanti istorija, na, ypatingai žvelgiant, ką Putinas šneka.“ Šis sugretinimas leidžia tremtinių palikuonims geriau reflektuoti geopolitines grėsmes Lietuvoje, tokiu būdu bandant apsisaugoti, būti pasiruošus: „Na, aš manau, kad turėtų būti visiems plačiau žinoma, kad yra tokia valstybė, kuri galėjo taip pasielgti dėl savų tikslų ir, kad turėtume žinoti, kad taip buvo, ir niekas negali pasakyti, kad taip nebūtų dar kartą, stebint jau šiandienos Rusijos poziciją ar veiksmus. Tai parodo, kad nelabai yra daug tokių, nelabai didelis pokytis arba bent jau mažesnis pokytis, negu galėtume tikėtis, yra. Šiuo metu yra ganėtinai pavojinga, ir tai būtų gerai žinoti daugiau žmonių. Geriau prisiminti, nes yra vienokių nuomonių apie Rusiją, apie Sovietų Sąjungą. Gal reikėtų kažkaip labiau sujungti, nėra atskiri dalykai. Kad vieną dieną buvo Rusija, kitą dieną Sovietų Sąjunga, tai sakyti, kad tai buvo visai kiti žmonės. Aišku, tenai skaitosi, kad keitėsi situacija. Čia atrodo, kad vis tiek yra bendrumo nemažai tenai ir reikėtų žinoti, ką jie padarė. Ir gal, kad atsargūs būtume, nežinau.“ Kita informantė teigiamą sovietmečio vertinimą taip pat sulygina su teigiamu V. Putino režimo vertinimu: „Net ir mano pačios šeimoj, ir iš artimų, tai gali suprasti, kad tai buvo genocidas, kad tai buvo baisi mūsų istorijos vieta, mūsų vat gyvenime, o kiti galvoja: „Va prie ruso geriau, va prie ruso buvo geriau.“ Tai žinot, dar aš manau, kad nebent per švietimą, per kažką tai, su laiku jau kita karta jau kitaip žiūrės. Vat jūsų karta, o mano karta, mano amžiaus, man dabar bus 60 metų, aš manau, kad mano kartoje daug žmonių, kuriems tos istorijos jiems čia: „Nu ir kas, nu ir kas, blogi buvo. Kaip gerai prie ruso, kaip gerai pas Putiną.“

Informantai tokį sovietmečio ir Rusijos vertinimą suvokia kaip ontologinę grėsmę jų tautiniam ir istoriniam tapatumui.

Kiti informantai sąmoningai bandė atskirti sovietinį ar dabartinį Rusijos režimą ir jame veikiančius žmones: „Tai sakau, augau labai antirusiškoj aplinkoj, bet pats užaugęs vis tiek bandžiau, nu aš emocionaliai esu irgi toksai, bet, nu kaip ir atskiriu, kad yra... Vat prie dabartinių įvykių visų, kai šiandien klausiat, ar ne, tai labai atskiriu, kad yra rusų žmonės, yra nusikalstama valdžia, tai tuo metu, sovietmečiu buvo tas pats. Buvo valdžios aparatas, kurie taisykles kitiems nustatinėjo, patys jų nesilaikė, nebuvo ten jokios tos moralės, nei nieko, buvo tiesiog, kaip visada... Buvo. Liaudis turi visada būt įpareigota kažko laikytis, o jiems negalioja niekas – nei moralės normos, nei kažkokie saikai, nei žmogiškumas, tai čia panašiai, kaip ir dabar.“ Toks požiūris, kuris neskatintų neapykantos etniniams rusams bandomas perduoti ir palikuonims. Informantas prisimena pokalbį su savo vaikais: „O rusai tai blogi“. Ir aš jau turiu aiškinti, kad ne: „Ne, yra daug labai gerų rusų, bet yra tokių, valdžioj esančių nusikaltėlių, tai vat tie blogi. O šiaip rusai geri žmonės yra kiti ir jie kenčia.“ Tai bet va tiem, kol jaunas, tai va toks gimsta stereotipas visai tautai.“ Tuo tarpu viena trečiosios kartos informantė pastebi: „Aš žinau, kad vien iš mano močiutės šitų pasakojimų ir visos praeities, žinau, kad aš nenoriu susidurti su rusais. Aš žinau, kad Rusijoje tikrai gyvena gerų žmonių, bet vien tik dėl tų įvykių – neprasidedu, taip pasakysiu gal. Gal jie tikrai nieko blogo nepadarys, aišku, dabar negaliu šito labai stipriai patvirtinti, na, bet žinai, vis tiek yra toks savisaugos jausmas kažkoks. Nors pati to nepatyrčiau, bet nenoriu patirti, va taip va.“ Čia galima matyti labai trapią ribą, kur yra svarstoma apie grėsmes valstybei ir jos žmonėms, ir kur tai gali peraugti į ksenofobiją, ypač mąstant apie jaunus, besiformuojančius žmones. Toks sovietmečio, Rusijos ir rusiškumo motyvų suniveliavimas gali tapti tapatybės formavimo įrankiu, visus rusus suvokiant kaip tam tikrą egzistencinį kitą, egzistencinį priešą, pagal kurį kuriama tautinė tapatybė. Patys palikuonys pastebi, kad jų protėvių santykiai su etniniais rusais tremtyje buvo draugiški: „Mama sakydavo, mus lietuviai broliai išdavė, pardavė, išvežė, o rusai mus gelbėjo, duonos nešė.“ Taigi, kartais tokie asmeniniai pasakojimai leidžia ieškoti tam tikrų bendrumų tarp tautų, o ne skiriančių antagonizmų. Vis dėlto, šie klausimai tampa ypač jautrūs karo Ukrainoje kontekste, kuomet naujame konflikte bandoma konceptualizuoti kaltininkus ir aukas.

IŠVADOS

Šiuo tyrimu buvo siekta išanalizuoti, kaip tremties atmintis yra perduodama tremtinių palikuonims, kaip tremtinių palikuonių tapatybė keičiasi bėgant laikui, keičiantis režimams ir kartoms, išryškinant pagrindinius aspektus veikiančius tremties kaip kultūrinės traumos kismą veikiant šeiminiams ir kultūriniais kontekstams. Šiam tikslui pasiekti buvo atlikta 20 interviu su antrosios ir trečiosios kartos tremtinių palikuonimis bei 2 tremtinių palikuonėmis, kuriančiomis kūrinis tremties postatminties tema. Tyrimo objektas – tremtinių palikuonių kolektyvinė tapatybė tyrime buvo analizuojama per dvi ašis – šeiminių/asmeninių pasakojimą ir jo santykį su platesniu nacionaliniu naratyvu. Toks tyrimo struktūravimas leido geriau suprasti, kaip šeimų biografijos kuria ir formuoja, bei pačios yra formuojamos nacionalinio pasakojimo.

Analizuojant šeiminių pasakojimą svarbiu tampa traumos aspektas, ir kaip ją suvokia palikuonys. Tyrimas atskleidžia, kad palikuonims perduodamas trauminis pasakojimas dažnai išreiškiamas netiesiogiai, dažnu atveju palikuonys prisimena, kad jų protėviams dažnai buvo sunku išreikšti tai, ką patyrė, buvo vengiama apie tai kalbėti, tačiau atminčiai perduoti buvo pasitelkiamos įvairios medijuotos protezinės atminties formos – tokios kaip albumai, filmai, knygos, archyvinė medžiaga. Patys palikuonys taip pat akcentuoja, kad savęs susiejimas su tam tikromis atminties vietomis (pranc. *lieu de mémoire*) kaip, pavyzdžiui, miškas kuriame slėpėsi protėviai prieš juos išstremiant, padeda palikuonims kurti glaudesnę santykį su savo šeimos istorija. Taip pat tyrime galime matyti, kaip šeiminiame lygmenyje bandoma ieškoti tinkamo santykio su patirta trauma, kuomet su didžiule nuoskauda prisimenami žmonės įskundę jų protėvius ir kartais net skundusiųjų palikuonys. Nors šias nuoskaudas bandoma pamiršti, iškyla klausimas, kiek tai galima vadinti istorinės traumos įveika, o kiek yra užstringama melancholiškame santykiyje su praeitimi; čia tampa svarbios skriaudos ir antagonizmo bei atleidimo ir empatijos sąvokos.

Taip pat nagrinėjant palikuonių atmintį ir tapatybę šeiminiame plotmėje išryškėjo požiūrių skirtumai tarp kartų. Kalbant apie antrąją kartą svarbu suvokti, jog sovietmečiu ši patirtis dažnai buvo slepiama nuo palikuonių, iš to laiko prisimenamos tik detalės, kurios leido minimaliai suprasti, kas atsitiko. Vis dėlto pasitaikė atvejų, kai palikuonys gerai suvokė savo šeimos istoriją, ir tai skatino pasipriešinimą represiniam režimui. Šios kartos atmintį daugiausia formavo šeimoje girdėti pasakojimai ir jau tik Atgimimo laikotarpiu atsiradusi informacija, tokia kaip memuarai, archyvinė medžiaga. Trečiosios kartos analizė atskleidė atotrūkį nuo antrosios kartos, kuris pasižymėjo arba stipriu nutolimu nuo savo šeimos istorijos, arba kaip tik atskleidė naujus būdus žvelgti į šią patirtį pasitelkiant

šiuolaikinius kultūrinius kontekstus, tokius kaip filmai ar knygos. Dažnai šios kartos pašnekovai išreiškė savo poziciją kaip tam tikrą žvilgsnį iš toliau, iš šalies, kuomet jie jau gali suvokti tremties fakto svarbą bendrame istoriniame pasakojime nebe sovietmečio kontekste, pasekmes šeimos istorijai ir jų pačių auklėjimui. Kai kurie šios kartos palikuonys pabrėžė, kad jaučia per didelį atstumą tarp savo ir senelių patirties ir nesieja savęs su šia patirtimi, tačiau kitiems ši šeimos patirtis išlieka gaji ir medijuoja save net per tokias formas kaip sapnai. Kai kurie informantai pabrėžė, kad buvimas tremtinio palikuonių išskiria juos iš žmonių, kurių protėviai to nepatyrė ir leidžia geriau suprasti šalies istoriją ir politiką, daro juos dvasiškai stipresniais. Interviu su postatminties kūrėjais, kurių kūriniai buvo sukurti jau praėjus keliems nepriklausomybės dešimtmečiams, atskleidė, kad Atgimimo laikotarpiu įsitvirtinęs tremties kultūrinės traumos pasakojimas veikia tarsi atvira žaizda, tad postatminties kartoms kyla iššūkis į šį kultūrinės traumos pasakojimą atnešti naujų žiūros taškų, pateikti šį pasakojimą patraukliau jaunosios kartos skaitytojams ar žiūrovams. Galiausiai bendrame šeiminiame kontekste išryškėjo tam tikri elgesio modeliai, kuriuos tremtiniai perdavė ir savo palikuonims, tokie kaip neracionalus taupumas bei asketiškas gyvenimo būdas, griežtas auklėjimas, kurie buvo sunkiai suprantami ar net komiški trečiajai palikuonių kartai. Informantai stipriai pabrėžė dėkingumą valstybei ir savo protėviams, svarbą įvertinti tai, ką turime, dažnai atsiskleidė pasipriešinimo, pasididžiavimo ir patriotizmo temos.

Tyrimas atskleidė ne tik kaip tremties patirtis veikia palikuonių savivoką šeimos kontekste, bet ir kaip palikuonys save ir savo šeimos pasakojimą apskritai pozicionuoja bendrame nacionaliniame naratyve. Tyrimo informantai dažnai pabrėžė, kad laiko save patriotais, aktyviai švenčia valstybines šventes. Kalbant apie valstybinę istorinės atminties pasakojimą, kuriame tremtis užima svarbų vaidmenį, galima matyti skirtingus informantų požiūrius. Vieni informantai aiškiai pabrėžė, kad turi būti vienas, nuoseklus nacionalinis pasakojimas, griežtai teigiant, jog negali likti neišspręstų klausimų dėl istorinės atminties. Kiti informantai bandė ieškoti sąsajų, kaip tremties atmintis gali padėti mąstyti ir apie tokius istorinius įvykius kaip Holokaustas. Taip pat tyrimas buvo atliekamas prasidėjus karui Ukrainoje, todėl informantų atsakymai dažnai kryo ir į šią temą, buvo brėžiamos paralelės tarp šių įvykių. Tremties atmintis ir jos permąstymas šiuo atveju tapo tam tikru atspirties tašku empatiškai suvokiant kitus traumuojančius istorinius ar politinius įvykius.

Didžioji dalis informantų pastebi, kad šeimos istorija veikia jų politines nuostatas, požiūrį į sovietmetį; išskiriamos grėsmės iš Rusijos, tokiu būdu šiems informantams atminties politikos klausimai tampa mnemoninio ontologinio saugumo klausimu. Rusiškumo ir sovietmečio motyvų suniveliavimas tampa tam tikrais kolektyvinės tapatybės formavimo įrankiais, rusus suvokiant kaip tam tikrą egzistencinį

kitą. Kita dalis informantų reflektavo skirtis tarp Sovietų Sąjungos, Rusijos ir etninių rusų, mažtė kiek Sovietų Sąjungos ir Rusijos Federacijos politinius darinius galima laikyti atsietais vienas nuo kito ir kiek juos galima lyginti. Šie klausimai tampa ypač aktualūs dabartiniame geopolitiniame kontekste.

Analizuojant gautus duomenis buvo pastebėta panašumų informantų atsakymuose, tačiau vis dėlto skirtingų požiūrių gausa neleidžia kalbėti apie homogenišką kolektyvinę tremtinių palikuonių tapatybę. Skirtumai atsiranda tiek tarp skirtingų kartų, tiek tarp bendrai skirtingų požiūrių, kaip reikėtų žvelgti į tremties patirtį, kokia šio pasakojimo svarba nacionaliniame kontekste. Kultūrinės traumos pasakojimas susiformavęs po nepriklausomybės išlieka gajus, tačiau su postatminties kartomis atsiranda nauji požiūrio taškai ir būdai kalbėti apie tremtį, kaip pavyzdžiui, postatminties kūrėjų kūriniai apie tremtį iš vaikiškos perspektyvos, suteikiant šiam pasakojimui mistifikacijos ir estetizacijos.

Tremtinių palikuonių postatminties tyrimas, taikant kokybinio interviu metodą, suteikė platesnį požiūrį į sąlyginai naują postatminties koncepciją ir jos taikymą tremties atminties studijose. Tai leido geriau suvokti, kaip formuojasi ir keičiasi tremtinių palikuonių tapatybė ir postatmintis Lietuvoje. Žinoma, reikia atsižvelgti ir į tai, jog tyrimo informantai patys sutiko dalyvauti tyrime, o tai galėjo turėti įtakos tyrimo rezultatams. Taip pat buvo atskleista tik etninių lietuvių patirtis, todėl ateityje būtų svarbu aptarti ir kitų etninių mažumų tremtinių palikuonių savivoką tokiu būdu praplečiant šio tyrimo rėmus. Be to, ateities tyrimuose būtų įdomu plačiau pritaikyti postatminties koncepciją mažiau vienareikšmiškai vertinamų atminties grupių kolektyvinei tapatybei nagrinėti, pavyzdžiui, civilių nukentėjusių nuo partizanų, KGB ir kitų saugumo tarnybų darbuotojų.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Alexander, Jeffrey C. *Trauma: A Social Theory*, (Cambridge: Polity Press, 2015): 102-106.
2. Arlauskaitė, Natalija. *Nuožmi Taika: Žlugusių Režimų Fotografija Dokumentiniame Kine* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020), 260-263.
3. Assmann, Jan, Astrid Erll ir Ansgar Nünning. „Communicative and cultural memory“, kn. *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, sud. Astrid Erll ir Ansgar Nünning (Berlynas: Walter de Gruyter, 2008): 109–118.
4. Brewer, Marilyn B. „The many faces of social identity: Implications for political psychology“, *Political psychology*, 22.1 (2001): 115-125.
5. Budrytė, Dovilė. „Experiences of Collective Trauma and Political Activism: A Study of Women ‘Agents of Memory’ in Post-Soviet Lithuania.“ *Journal of Baltic studies* 41.3 (2010): 331-350.
6. Burauskaitė, Birutė. „Genocido aukų vardyno statistikos duomenys“, *Genocid*, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <http://www.genocid.lt/GRTD/Tremtis/birute.htm>.
7. Cole, Elizabeth A. „After Such Knowledge: Memory, History, and the Legacy of the Holocaust, Eva Hoffman (New York: Public Affairs, 2003), 320 pp., \$25 cloth“, *Ethics & International Affairs* 18.2 (2004): 109-112.
8. Davoliūtė, Violeta, Tomas Balkelis, *Maps of Memory. Trauma, Identity and Exile in Deportation Memoirs from the Baltic States* (Vilnius: Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 2012).
9. Davoliūtė, Violeta. „‘We Are All Deportees.’ The Trauma of Displacement and the Consolidation of National Identity during the Popular Movement in Lithuania.“ kn. *Narratives of Exile and Identity: Soviet Deportation Memoirs from the Baltic States*, sud. Violeta Davoliūtė ir Tomas Balkelis (Central European University Press 2018), 119-146.
10. Davoliūtė, Violeta. „Genealogical Writing and Memory of the Holocaust in Lithuania.“ *East European Jewish Affairs* 51.1 (2021): 70–85
11. Epp Annus. National Mythology: *Past and Present*. *Interlitteraria*, 5, (2000): 115–130.
12. Gailienė, Danutė. *The psychology of extreme traumatisation: The Aftermath of Political Repression* (Vilnius: Akreta), 2005.
13. Gillis, John R. „Introduction. Memory and identity: the history of a relationship“, kn. *Commemorations*. (Princeton: Princeton University Press, 2018), 1-24.

14. Halbwachs, Maurice. *On collective memory*, (Čikaga: University of Chicago Press, 1992).
15. Hall, Stuart ir Paul Du Gay, *Questions of Cultural Identity*, (Newbury Park: SAGE Publications, 1996).
16. Hirsch, Marianne. „Family pictures: Maus, mourning, and post-memory“, *Discourse: Journal for Theoretical Studies in Media and Culture*, 15.2 (1993): 3-29.
17. Hirsch, Marianne. „The generation of postmemory“, *Poetics today* 29.1 (2008): 103-128.
18. Hirsch, Marianne. *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture After the Holocaust (Gender and Culture Series), Illustrated* (New York: Columbia University Press, 2012), 33-34.
19. Hirschberger, Gilad. „Collective trauma and the social construction of meaning“, *Frontiers in Psychology*, 9 (2018): 1441.
20. Jackevičius, Mindaugas. „Istorija, kurią bandoma perrašyti: iššaudytus nekaltus žmones išvadinę sribais buvo priversti atsiprašyti“, DELFI, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d.
<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/istorija-kuria-bandoma-perrasyti-issaudytus-nekaltus-zmones-isvadine-sribais-buvo-prieversti-atsiprasyti.d?id=77615431>
21. Jung, Carl Gustav. „The concept of the collective unconscious“, *Collected works* 9.1 (1936): 99-104.
22. Juškaitė, Jūratė. „Kultūros istorikė V. Davoliūtė: tremtys buvo sulietuvintos ir „sukatalikintos“, Mano teisės, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <https://manoteises.lt/straipsnis/kulturologe-v-davoliute-tremtys-buvo-sulietuvintos-ir-sukatalikintos/>
23. Klumbytė, Neringa. „Memory, identity, and citizenship in Lithuania.“ *Journal of Baltic Studies* 41.3 (2010): 295-313.
24. LaCapra, Dominick. „Trauma, absence, loss“, *Critical inquiry* 25.4 (1999): 696-727.
25. Landsberg, Alison. *Prosthetic memory: The transformation of American remembrance in the age of mass culture*, (New York: Columbia University Press, 2004).
26. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, „Lietuvos gyventojų netektys okupacijų metais“, Genocid, žiūrėta 2023 m. sausio 9 d., <http://www.genocid.lt/centras/lt/147/c/>
27. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. „Tremties ir kalinimo vietos“, Genocid, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <http://www.genocid.lt/centras/lt/1491/a/>
28. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga „Apie mus“, LPKTS, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <https://www.lpkts.lt/>

29. Lyotard, Jean-François. *The postmodern condition: A report on knowledge*. Vol. 10 (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984).
30. Maguire, Geoffrey. *The politics of postmemory: Violence and victimhood in contemporary Argentine culture*, (Springer, 2017).
31. Mälksoo, Maria. „Memory must be defended’: Beyond the politics of mnemonical security.“, *Security dialogue* 46.3 (2015): 221-237.
32. Mažulytė-Rašytinė, Eglė. „Šeimos istorinių traumų ilgalaikiai padariniai: vėlesnių kartų psichologinio atsparumo tyrimas“ (Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas).
33. Nora, Pierre ir Astrid Erll, *Les Lieux de Mémoire*, Vol. 3 (Paryžius: Gallimard, 1997).
34. Nugin, Raili. „Rejecting, re-shaping, rearranging: Ways of negotiating the past in family narratives“, *Memory Studies* 14.2 (2019): 197-213.
35. O’Donoghue, Samuel. „Postmemory as Trauma? Some Theoretical Problems and Their Consequences for Contemporary Literary Criticism“, *Politika*, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <https://www.politika.io/en/notice/postmemory-as-trauma-some-theoretical-problems-and-their-consequences-for-contemporary>
36. Olick, Jeffrey K. ir Joyce Robbins. „Social Memory Studies: From “Collective Memory” to the Historical Sociology of Mnemonic Practices“, *Annual Review of Sociology*, 24.1, (1998): 105–140.
37. Pocius, Mindaugas. *Kita mėnulio pusė: Lietuvos partizanų kova su kolaboravimu 1944-1953 metais*, (Vilnius: LII leidykla), 2009.
38. Pohn-Lauggas, Maria. „Memory in the shadow of a family history of resistance: A case study of the significance of collective memories for intergenerational memory in Austrian families“, *Memory Studies* 14.2 (2021): 180-196.
39. Pozarlik, Grzegorz. „Individual, Collective, Social“, kn. *Europe-Space for Transcultural Existence?*, sud. Janny de Jong, Lars Klein, Martin Tamcke, Margriet Waal (Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2013), 77.
40. Putinaitė, Nerija. „Tėvynė tremtinių prisiminimuose: sutaikanti šventa gyvųjų ir mirusiųjų lietuvių žemė“. *Naujasis Židinys - Aidai*, Nr. 4, (2021): 14-24.
41. Ricoeur, Paul. „Narrative identity“, *Philosophy today*, 35.1 (1991): 73-81.
42. Rosenthal, Gabriele. „Reconstruction of life stories: Principles of selection in generating stories for narrative biographical interviews“, *The narrative study of lives* 1.1, (1993): 59-91.

43. Suárez-Ortega, Magdalena. „Performance, Reflexivity, and Learning Through Biographical-Narrative Research“, *Qualitative Inquiry*, 19.3, (2013): 189-200.
44. The Democracy Perception Index (DPI). Global Perceptions of Democracy, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d. https://gallery.mailchimp.com/acb575d592ca8c83bb76a5328/files/635a6160-5259-4079-a01b-ddef9de748af/Democracy_Perception_Index_2018.pdf
45. Van Alphen, Ernst. „Second-generation testimony, transmission of trauma, and postmemory“, *Poetics Today* 27.2 (2006): 473-488.
46. Vervečkienė, Liucija. „Pabrėžta, nutylėta, pateisinta: „kartų efektas“ senelių, tėvų ir anūkų sovietmečio atmintyje“, *Politologija* 4.96, (2019): 8-37.
47. Žukauskienė, Odeta. „Kinas ir daugialypis atminties diskursas“, *Lietuvos kultūros tyrimai*, 6 (2015): 36-57.

SUMMARY

Blikertaitė, G. Postmemory and Cultural Trauma: Analysis of Lithuanian Deportee Descendants' Collective Identity, Master thesis of Contemporary Political Studies, International Relations and Political Science Institute, Vilnius University. Scientific supervisor Violeta Davoliūtė. Vilnius, 2023. – 52 p., 123 743 characters including spaces, excluding footnotes.

Key words: postmemory, cultural trauma, deportations, collective identity, memory studies.

Tragic events that occurred in the 20th century Lithuania - occupations, wars, genocide, repressions, forced population transfers, forced emigration, etc. – left an imprint on Lithuania's historical memory: psychological, social and political. One such event is the deportations of Lithuanian residents, which lasted from 1940 to 1953, during which more than 130,000 people were deported from Lithuania, and about 28,000 were killed. Experiences of the exile were widely described by the deportees themselves - they wrote about such ordeals as slave labor, hunger, cold, unfulfilled work standards, bullying and cruelty of commandants and administrative apparatus. These stories reached later generations, influencing their self-understanding and identity.

Studying the postmemory of exile descendants using a qualitative interview method provides a broader perspective on the relatively new concept of postmemory and its application in exile memory studies. This made it possible to better understand how the identity and post-memory of exiled descendants has formed and changed in Lithuania. The main problem of the work arises in trying to define the collective identity of deportees' descendants, which is formed both in the family through the

influence of personal narratives and in a more general cultural space, where a clear narrative of exile as a cultural trauma is established. Thus, the collective identity of exiled descendants becomes the object of this study. The purpose of the research is to analyze how the memory and painful experiences of Lithuanians who have experienced the deportations of the Lithuanian population in 1940-1953 are transmitted to their descendants, how the repressive past shapes and affects the identity of the descendants of the exiled, and how this identity is transformed in different generations under the influence of family and by general cultural narratives. To achieve this goal, the following tasks are set in the paper:

1. To prepare the theoretical basis of the research, based on the concepts of memory studies, post-memory, cultural trauma and collective identity.
2. Describe and justify the research design and biographical interview research methodology.
3. 20 qualitative, semi-structured interviews were conducted with representatives of 10 families of different generations of deportee descendants.
4. Conduct qualitative semi-structured interviews with 2 descendants of exiles, creators of post-memory.
5. After evaluating the obtained data, it will be revealed how the collective identity and post-memory of exiled descendants can be perceived in Lithuania.

The findings of the study reveal that the traumatic narrative passed on to the descendants is often expressed indirectly, in many cases the descendants remember that their ancestors often had difficulty expressing what they experienced, they avoided talking about it, but various forms of mediated prosthetic memory were used to transmit the memory - such as photo albums, films, books, archival material. Also the differences in attitudes between the generations became apparent. The memory of the second generation was mainly shaped by stories heard in the family and information that appeared only during the Atgimimas period, such as memoirs and archival material. The analysis of the third generation revealed a gap when compared to the second generation, which was characterized by either a strong distance from their family history or simply revealed new ways of looking at this experience through contemporary cultural contexts such as films or books. Interviews with post-memory creators, whose works were created several decades after independence, revealed that the narrative of cultural trauma of exile established during the Atgimimas period often acts like an open wound, so the post-memory generations are challenged to bring new points of view to this narrative of cultural trauma. The majority of informants notice that family history affects their political and civic attitudes, their attitude towards

the Soviet era; threats from Russia are singled out, thus for these informants the questions of memory politics become a question of mnemonic ontological security. Analyzing the obtained data, similarities in the answers of the informants were noticed, however, the abundance of different points of view does not allow us to talk about a homogeneous collective identity of the exiled descendants.

1 PRIEDAS. KLAUSIMYNAS

Antra karta

Laba diena,

1. Visų pirma noriu paklausti, Ar sutinkate, kad šis mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Esu Gabrielė Blikertaitė, šiuolaikinių politikos studijų Magistro studentė, ir darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį. Trupučių papasakosiu apie savo tyrimą visų pirma. Jame bandau suprasti, kaip tremties atmintis perduodama iš kartos į kartą, kaip ji išlieka ir keičiasi vėlesnėse kartose. Kitaip tariant, noriu sužinoti, kiek jums buvo perduota, pasakota jūsų tėvų, kaip keitėsi vaikų atmintyje, pavyzdžiui, skirtingais istoriniais laikotarpiais. Interviu turėtume užtrukti apie 1 valandą.

2. Noriu paklausti ar sutinkate kad šio interviu medžiaga būtų naudojama tyrimo tikslams?
3. Ar sutinkate kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų centro archyve?

Noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukti pokalbį ar atsisakyti dalyvauti tyrime.

Biografinis pasakojimas

4. Gal galėtumėte glaustai papasakoti, ką jūs žinote apie savo tėčio/mamos tremties patirtį
5. Kada grįžo iš tremties?
6. Kaip jiems sekėsi sugrįžus į tėvynę?

Istorinė tapatybė/savivoka

7. Kada pirmą kartą išgirdot, kad jūsų šeima buvo ištremta ir pradėjote kalbėtis apie tai savo šeimoje?
8. Su kokiais žmonėmis daugiausia bendravote apie tas patirtis? Ar tik su šeima ar ir kitais žmonėmis?
9. Ar dabar su draugais/pažįstamais kalbatės apie šeimos istorinę patirtį tremtyje?
10. Ar šiaip domitės, kaip visuomenėje tremties atmintis yra įamžinama? Filmuose? Knygose? Bendrai viešojoje erdvėje? Ar tai jums artima?
11. Kaip manot, ar visuomenė jau supranta tremtinių patirtis?
12. Ar manote, kad tas supratimas kažkaip keičiasi laikui bėgant?

13. Kaip manot, ką svarbiausia apie tai papasakoti, perduoti jauniems žmonėms, ateities kartoms? Ar galima kažką išmokti iš tremties patirties ir, jei taip, ką?
14. Kaip manot, kokie didžiausi pavojai gresia Lietuvai?
15. Kaip jūsų tėvai suprato, kalbėjo apie tremtį? Ar jūsų vertinimas kažkaip skiriasi nuo jų vertinimo? Kas skiriasi/kas panašu?
16. Ar tremties patirtis kažkaip padeda pasirinkti kokias politines jėgas, politikus Lietuvoje renkatės šiandien? Ar šiaip bendrai politinės vizijos išlieka panašios kaip tėvų? Ar skiriasi?

Labai ačiū už pasidalinimą.

17. Dar pabaigai noriu paklausti, ar yra kokių vietų, kurias reikėtų išimti iš interviu?

Trečia karta

Laba diena,

1. Visų pirma noriu paklausti, Ar sutinkate, kad šis mūsų pokalbis būtų įrašomas?
Esu Gabrielė Blikertaitė, šiuolaikinių politikos studijų Magistro studentė, ir darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį. Tai pirmiausia truputį papasakosiu apie savo tyrimą. Jame bandau suprasti, kaip tremties atmintis perduodama, kaip ji išlieka ir kaip keičiasi vėlesnėse kartose, tai tiek jūsų tėvų, tiek anūkų atmintyje, pavyzdžiui, kaip ji keitėsi skirtingais istoriniais laikotarpiais, kiek jums buvo perduota pasakota jūsų tėvų, senelių.

2. Noriu paklausti ar sutinkate kad šio interviu medžiaga būtų naudojama tyrimo tikslams?
3. Ar sutinkate kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų centro archyve?
Noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukti pokalbį ar atsisakyti dalyvauti tyrime.

Biografinis pasakojimas

4. Gal galėtumėte glaustai papasakoti, ką jūs žinote apie savo senelio/močiutės tremties patirtį? Pvz., kuriais metais buvo ištremta - prieš karą, ar po karo? Kur? Kada grįžo?
5. Ar pasakojo, kaip buvo grįžus į tėvynę?

Istorinė tapatybė/savivoka

6. Kada pirmą kartą išgirdot, kada pradėjote kalbėtis savo šeimoje apie šią patirtį?
7. Ką jums reiškia tokia senelių patirtis? Kaip jūs ją suprantat?
8. Ar dabar su draugais kalbatės apie šeimos istorinę patirtį tremtyje?

9. Ar šiaip domitės, kaip tremties atmintis yra įamžinama? Filmuose? Knygose? Bendrai viešojoje erdvėje? Ar matėte kažką artimo?
10. Ar jums artimas toks vaizdavimas?
11. O kaip apie tremtį buvo kalbėta mokykloje? Ar skyrėsi tas pasakojimas nuo to, ką girdėjote namuose?
12. Kaip manot, ar tremtinių patirtis jau žinoma ir suprantama visuomenėje?
13. Ar tas supratimas keitėsi laikui bėgant?
14. Kaip manot, kokia žinutė turi būti perduota ateities kartoms? Ar iš tremties laikotarpio galima kažko pasimokyti? Jei taip, kokios pamokos turi būti išmoktos?
15. Kaip manot, kokie didžiausi pavojai gresia Lietuvai?
16. Koks jums atrodo didžiausias Lietuvos priešas dabar?
17. Kaip jūsų seneliai/tėveliai suprato, kalbėjo apie tremtį? Ar jūsų vertinimas kažkaip skiriasi nuo jų vertinimo? Kas skiriasi/kas panašu?
18. Ar tremties patirtis kažkaip padeda pasirinkti kokias politines jėgas, politikus Lietuvoje renkatės šiandien? Ar šiaip bendrai politinės vizijos išlieka panašios kaip senelių/tėvų? Ar skiriasi?

Labai ačiū už pasidalinimą.

19. Dar pabaigai noriu paklausti, ar yra kokių vietų, kurias reikėtų išimti iš interviu?

2 PRIEDAS. KLAUSIMYNAS POSTATMINTIES KŪRĖJOMS

Labą diena,

1. Visų pirma noriu paklausti, Ar sutinkate, kad šis mūsų pokalbis būtų įrašomas?
2. Noriu paklausti ar sutinkate kad šio interviu medžiaga būtų naudojama tyrimo tikslams?
3. Ar sutinkate kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų centro archyve? Noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukti pokalbį ar atsisakyti dalyvauti tyrime
4. Kada pirmą kartą išgirdot, kad jūsų šeima buvo ištremta ir pradėjote kalbėtis apie tai savo šeimoje?
5. Kaip sugalvojot rašyti apie tai knygą/kurti filmą?
6. Kaip atkūrėt istorines detales?

7. Kas lėmė pasirinkimą pasitelkti vaiko perspektyvą?
8. Ką sakė artimieji, draugai apie šį sprendimą?
9. Ką sakė tėvai/seneliai? Ar jie neplanavo patys kaip nors įamžinti savo atminties?
10. Kodėl būtent šis pasakojimas pasirinktas?
11. Su kokiais žmonėmis daugiausia bendravote apie tas patirtis? Ar tik su šeima ar ir kitais žmonėmis?
12. Ar dabar su draugais/pažįstamais kalbatės apie šeimos istorinę patirtį tremtyje?
13. Ar šiaip domitės, kaip visuomenėje tremties atmintis yra įamžinama? Filmuose? Knygose? Bendrai viešojoje erdvėje? Ar tai jums artima?
14. Kaip manot, ar visuomenė jau supranta tremtinių patirtis?
15. Ar manote, kad tas supratimas kažkaip keičiasi laikui bėgant?
16. Kaip manot, ką svarbiausia apie tai papasakoti, perduoti jauniems žmonėms, ateities kartoms? Ar galima kažką išmokti iš tremties patirties ir, jei taip, ką?
17. Kokias vertybes išugdė šita šeimos patirtis?
18. Dar pabaigai noriu paklausti, ar yra kokių vietų, kurias reikėtų išimti iš interviu?

Labai ačiū už pasidalinimą.

3 PRIEDAS. INTERVIU TRANSKRIPCIJOS

1. Informantė, 1961 m. gim.

2021 metai, gruodžio 7 d. Gabrielė Blikertaitė kalbasi su antrosios kartos tremtinių palikuone, gimusia 1961 metais. Tai laba diena ir visų pirma noriu jūsų paklausti, ar sutinkate, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Taip. Sveiki.

Tai iš pradžių truputį papasakosiu jums dar apie save. Esu Gabrielė Blikertaitė, Šiuolaikinių politikos studijų magistro programos pirmo kurso studentė ir šiuo metu darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį. Jame bandau suprasti, kaip tremties atmintis buvo perduota iš kartos į kartą, kaip ji išlieka ir kaip keičiasi vėlesnėse kartose. Ir noriu sužinoti, kiek jums buvo perduota, pasakota jūsų tėvų ir kaip tai keičiasi vaikų atmintyje, kaip keičiasi skirtingais laikotarpiais. Taip pat interviu turėtume tikriausiai trukti apie valandą, bet čia kaip ir priklausys nuo to, kiek jus turėsite papasakoti. Tiek, kiek prisiminsite. Ir dabar dar noriu paklausti Jūsų, ar sutinkate, kad šito interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip.

Ar sutinkate, kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų centro archyvuui?

Taip.

Ir dar noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukti pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime. Tai realiai galima turbūt pradėti ir pradžia noriu paprašyti jus papasakoti bent truputėlį apie tą savo šeimos istoriją ir kaip viskas, žodžiu, klostėsi ir vyko.

Tai mano tėvelis gimė 1924 metais, o mamytė - 1926 metais, Kauno apskrityje, jų vaikystė prabėgo čia, šitam krašte. Tėvelis truputį toliau gyveno Čekiškėje, o mamytė čia, Vilkijoje ir, žodžiu, pradėjo lankyti mokyklą ir tiesiog buvo. Paskui prasidėjo karas 1941 metais, Didysis Tėvynės, ir ką, prasidėjo visos šitos baisybės ir pirmiausiai vokiečiai užėjo. Mama sakydavo, kad kai vokiečiai ėjo petys petin su saldinais, jie čia pabuvo turbūt porą metų, ar tris metus, nepasakysiu tiksliai. Bet čia jau jūs žinot puikiau, nesusidėliojau. O paskui, o paskui tada jau rusai laimėjo, [vokiečiai] traukėsi. Tada jau rusai užėjo. Nu tai ką tada jau rusai užėjo, tai mama sakydavo: purvini, *murzini*, išnešė lašinius ir utėlių *užnešė*. Nu ir ką, ir rusai užėmė visą tą kraštą ir, ir, ir, ir buvo jau čia, žinot, frontas dar vyko, žinot, Vokietijoje 1945 metai, ir visus tuos jaunus vyrus - tuo metu mano mamai buvo turbūt, jeigu 1924 m. jinai gimė, apie 20 metų, tėčiui buvo apie 22 m. Jauni ir šeima jauna, ištekėjo, abudu čia gyveno kartu pas tėvelius tam kaime.

O kadangi jau čia reikėjo ginti ir važiuoti į Vokietiją, visus jaunuolius rinko ir vežė į tą frontą Tai tėvelis, kadangi buvo truputį baigęs mokyklą, mokėjo rašyti, skaityti, mokėjo ir ten kažką dar ten. Nežinau, kažkokį profesinį turėjo, elektriko ar ką. Ir turėjo jie vaikučių vieną mažą, sūnų va ir ką. Tai jį, reiškia, *čiut* nesuėmė, tiesiog per prievartą vežė į Vilnių, visus sodino į tuos vagonus ir vežė į Vokietiją. Pagalvojus, ne vienas, jų daug būtų jaunuolių. Vaikinui 24 m. teko klausti, dėl ko mes čia turime važiuoti į tą mėsmašę, ir ten visi žūti dėl ko? Dėl ruso? O mano tėvynė tai Lietuva. Dėl ko aš turiu ten kariauti? Ir dar kažką? Taip, bet jis turėjo šautuvą. Jis turėjo kažkokį ten įpareigojimą, kadangi truputį buvo mokytytas, va taip viską nutrenkė, apsisuko ir pabėgo, ir kai pabėgo vėl grįžo ten į savo kaimą. Nu, o ten buvo *makalynė* tokia. Niekas nesusigaudė, kur kas, kaip.

Ir kai grįžo iš to Vilniaus, viską ten palikę, grįžo į tą kaimą ir vėl toliau gyveno, ir turbūt kokius porą metų niekas ten per daug jo nežiūrėjo, bet kaimynai, tie vietiniai, kaip jie čia, liaudies tie gynėjai, ar kas ten, pradėjo įtarinėti, kaip jį čia rado, kodėl jisai ten į tą frontą nevažiavo. Nes jo šeimoj du broliai buvo išvežti, vienas žuvo ten tam mūšyje, o kitas grįžo veteranas iš to kalėjimo. O tėveliai, pradėjo kaimynai jau ten pačiam kaime įtarinėti. Bet vieni, žinot, žmonės kaip žmonės. Vieni tylėjo, nieko nesakė ir kaip galėjo, ar ne tai, kad gelbėjo, laikė tą paslaptį, o kiti tarp jų dabar tiesiog tai parsidavė tai politikai, tiems žmonėms, kurie dirbo čia, ir tiems liaudies gynėjams, dabar net nežinau, vieni sribai, kiti ten, žinot, kitaip vadina. Va ir tiesiog pranešė, kad jis, reiškia, tiesiog pabėgo ir jį reikia suimti, reikia suimti, jis tada ir irgi bus 24-26 metų, vat tam amžiu, 26 gal metų. Viena kaimynė ten pasakė, tu slėpkis, bėk į mišką, nes tave ruošiasi suimti ten va tas ir tas įskundė. Šiaip aš tas pavardes žinau ir turiu archyvuose, kadangi paskui nepriklausomoje Lietuvoje buvo galima važiuoti į Vilnių ir pasiimti visas tas archyvines pažymas, žinau, kad kas parašė ir kas paskundė, iš to pačio kaimo, tie patys kaimynai. Tie patys draugai, su kuriais ir kalbėjo ir bendravo, kad, reiškia, jisai slapstosi miške, nu ir ką kai pasakė, išdavė ir juos ir

ten irgi tam miške turėjo irgi draugų. Jie ten turėjo savo tokią kompaniją. Jie keli vyrai susirinkę, mama, žinau, kad nešdavo jiems ten maisto, nešdavo ir kiti kaimynai irgi aplankydavo, ir dabar tai žinau, kurie ten pavardės, kurie ten gal ir drabužį nunešdavo.

Ir vis laukė jie, ateis *amerikonai* išgelbės, ir ta Lietuva bus laisva, ir jau čia nereikės kariauti, ir tie rusai nepasiliks, dar dar pabūkit, dar dar žiūrėkite, dar žodžiu, kažkaip tai sėdėkit, niekas nieko ir, žodžiu, viskas čia praeis, kaip bet kaip ir nepraeina. Tada buvo buvo kažkas tai įskundę. Jie ten pasakė vietą, kur jie ten slapstosi ir juos... Ne, mano tėtė miegojo. Jų ten kitų kažkaip neatsimenu kiekvienos to žmogaus istorijos. Tėtis, man atrodo, grįžo į čia, gynė tuos kažkokius draugus ir ten buvo, kaip sako: tu dar savaitę pabūk ir paskui gal vėl kažkaip čia viskas pasimirš ir susitvarkys, bet nepasimiršo, tas vienas kaimynas tiesiog nurodė, kur jis yra, kur jisai būna, ir jį <...> tada paėmė į Kauną, į kalėjimą, mama dar irgi su juo kartu buvo, ir jį ten lydėjo iki to saugumo ten tų rūsių, kur po Soboru dabar randasi ir tebėra. Ir dar žinau, kad man mano mama labai tokia buvo, kad nu, drąsi, aišku, jaunystė tai buvo. Tai buvo jų gyvenimas. Vis tiek šeima ir vaikutis, brolis mano buvo jau paaugęs. Jai dar sakė, čia nediršk eiti, mes tave nušausim. Tai mama sako, šaukit, aš paskutinį kartą tą žmogų matau. Va.

O kuriais čia metais suėmė jį?

Tai buvo 1946, turbūt 1947 metai.

Va ir ką, paskui juos paėmė į kalėjimą, paskui, aišku, tą bylą kaip ir visiems šitiems žmonėms sufabrikavo. Aš irgi turiu tokį popierių. Tačiau kaip galėjo žmogų jauną tokį, nieko, nei žudė, nei bėgo, nei kankino, nei ruso, nei lietuvio, nei žydo, nieko, tiesiog jaunas vaikiną sėdėjo pasislėpęs, dėl to, kad nenorėjo tarnauti rusui. Nenorėjo tarnauti svetimai kariuomenei per prievartą. Tiesiog reikėjo tai daryti. Aišku, daug kas tai darė, ir daug kas žuvo, ir paskui jie buvo karo veteranai, ir tada tiek daug medalių gavo. Bet kam už rusų eiti? Va taip, atrodė jam taip, ir toj pusėj daug buvo.

Nu ir ką, ir tada ištrėmė į Sibirą, sufabrikavo bylą, kad ten turėjo gaują, kad ten plėšė, kad ten vogė, ir nutarė, baisiau negu kad baisu, baisus galas, kur, žodžiu, neteisybė ir viską jam prikabino, kad 25 metai be teisės grįžti, už tai, kad pabėgo iš kariuomenės, turėjo ginklą ir slapstėsi miške. Irgi 25 metams vyko į autonominę respubliką - Intą, va. Nu ir ką, išvažiavo, o mamai, mama liko viena su sūnum, kadangi čia irgi buvo ta *makalienė*, visi žino, kas už rusus, kas už miškinius, kadangi čia irgi buvo ne pyragai, visur visur grasinimai. Jeigu tu čia tam kolūky nedirbsi, kažko nedarysi, kažką apie tai žodį pasakysi ir tavęs irgi laukia baltos meškos. Tai ką, mama sako: aš tų meškų nebijau. Jinai sutiko, <...> nei tos rusų kalbos mokėjo, nei tų pinigų turėjo, nei ką. Iš pradžių nuvyko pas savo mamą čia tam kaime ir sako: ką, važiuoja pas vyrą ir žiūrėsime, kas ten yra. Nu ir ką, kalbėti išmoko rusiškai per dvi savaites, kadangi nebuvo kur. Ir susidėjo tuos daiktus ir išvažiavo į Sibirą pati, pas savo vyrą. O ten nuvažiavus, ką rado. Daug tremtinių šeimų. Daug tų žmonių. Tėvelis dirbo šachtose, irgi sunkiai dirbo ir ten buvo kartu su juo daug tokių labai tvarkingų žmonių, aišku, juos visus, kai trėmė, jie nežiūrėjo, ar ten buvo už vagystes, ar už tą nužudymą, ir jis buvo kaip politinis kalinys. Bet juos vis tiek kartu visus siuntė, vienodai, ten nerūšiavo, o jau paskui tai jie patys atsigrupavo, kur ten mokytojai, kur inteligentai žmonės, kur gydytojai, tiesiog, kurie prieš tą tarybinę <...>. O jau tie, kurie buvo už ten vagystes, ar už tą nužudymą, tokių kalinių, jau jie ten buvo uždaryti turbūt. Apie juos net ir nežinau, bet čia visi šitie jie turėjo tuos savo *barakus*. Aš

žinau, kad kartu su mama buvo ir tas kunigas Stanislovas, kaip jisai, iš Biržų, ne Biržų toj bažnyčioj, dabar amžinatilsj. Irgi tarnavo, dienoraščius rašė, buvo įkalintas, ir paskui daug tokių kunigų, gydytojų, mokytojų, ir nuotraukų gražių turim, ir paskui jie ten visi buvo, ir tėvelis prabuvo tremty, tose dirbdavo šachtose, o mama buvo, *barakuose* gyveno.

Dar man atrodo, kažką jie ten, nežinau, parduotuvę kažkokią, nu kažką jie ten, žinot jie ten, prigalvodavo tokių darbų. Tiesa, jinai buvo grįžusi, pasiėmė savo sūnų išsivežė, turbūt praėjus kokiems, turbūt, metams, ir grįžo vėl pati viena į Lietuvą, vėl pati viena pasiėmė sūnų, tą mano brolių. Va ir jinai važiavo į Intą vėl atgal ir tada tėvelis ten dirbo, o mama gyveno tiesiog tokį gyvenimą. Tada gimė mano sesė, ten pragyveno kokius 8 metus, ir aš buvau tų keturių metų, tada jau Stalinas... Stalinas mirė anksčiau, mirė 1956 metais ir tada jau juos visi *a la* tai reabilitavo, išteisino, kad nekaltai nuteisti. Ir po Stalino mirties jau juos kaip ir į laisvę paleido, po to, kai juos reabilitavo. Gerai, ir juos tada visus paleido, bet jie neturėjo teisės grįžti į tėvynę. Jie turėjo gyventi ten, jie tada jau gyveno laisvėj, bet jie jau buvo ne kalėjime, tebedirbo, dirbo, nu va, ir mes gimėm ir tada jau grįžom mes tada po visų šitų įvykių turbūt apie... 1960 metais, tai sesė ėjo į pirmą klasę, o aš dar mažesnė buvau, bet jinai nemokėjo lietuviškai, tai mes irgi tokie buvome, kitokiom. Visi vadindavo ir *sibirskom katėm*, tai mes labai gindavomės.

Žinau, kad čia Kulautuvoj mokėmės vidurinėje mokykloje, žinot, kaip čia kūrė tarybinę visą šalį, ir viskas ėjo kita tvarka, mes buvom visada, kažkaip įstoti mokytis buvo sudėtingiau, jeigu tu matai, kad tai tavo gimtinė - Komija, tai reiškia jau kažkas netvarkoje. Tau reikėjo ir į tuos pionierius įstoti, ir dirbau pionierių vadove, bet ką darysi, kad jau kažkaip vis tiek per padidinamąjį stiklą visur žiūrėjo, ar ten eidavo į bažnyčią, ar aplanai, nu čia laikai tokie ir buvo, nu žinot. Nu tai va, o tėvelis paskui grįžo, mes grįžome anksčiau su mama. Tėvelis dar turėjo pabūti, ir paskui jau jie kažkaip susitvarkė dokumentus, kad jis galėjo geriau grįžti į Lietuvą 1969 turbūt kokiais metais ir grįžo namo. Įsidarbino labai gerai. Žmonės padėjo susirasti darbą. Irgi tremtinių nenorėjo, nei darbų geresnių, nei kažką jiems ten duoti. Mama paveldėjo iš senelių, kurie jau ten neturėjo vaikų, namą ir sklypą Kulautuvoj, labai gražioj vietoj, jie neturėjo vaikų, ir ką, mano tėvelis tada sutiko grįžti ir pagyventi Kulautuvoj, ir jis turbūt pagyveno du metus, įsidarbino į mėsos kombinatą, ten buvo tokie irgi tremtiniai žmonės, bet ten jie tokie iš kilmingos šeimos, labai turtingi buvo, ir jis turėjo ten labai aukštas pareigas, matyt, kažkaip, nežinau, sugebėjo, ir bedirbant, kokie du metai praėjo, ir jį nutrenkė elektra. Mama sakydavo, žinok, visus juos, vaikelį, kad jų turi nelikti nei vieno, nes jie buvo tokie patriotai, ištikimi, neišsižadėjo savo tų idėjų, tos tėvynės ir niekada rusui netarnavo, ir tai politikai, ir tai ideologijai, ir tam komunizmui. Aišku, jie bijojo, ką nors pasakot, bijojo, ką nors kalbėt, sakyt, dėl to, kad vis tiek- ir čia va girdėjo, negalėjai taip imt, ir galbūt per daug rodydavo nuotraukas, pasakydavo, paverkdavo, bet per daug, sakė, geriau nežinokit, nes ramiau gyvensit. Gal va taip ir liko viskas. Va, o kaip jį paskui nutrenkė elektra, *paliko* našlė, mama liko su broliu ir visą gyvenimą mes pragyvenom. Va tokia ta istorija.

O jūs, kai grįžot, va, kalbėdavot vis tiek šeimoj, ar ne?

Žinot, taip, kalbėdavom, kadangi ir turime tokių draugų, tų tremtinių, kadangi tie žmonės kažkaip tais susiburdavo, turėdavo ir apie politiką ir apie valdžią, ir apie tuos žmones, kurie, kurie skundė, kurie vežė, kurie kalbėdavo, bet eigoje vis tiek nedrąsiai, žinokit, dar ir dabar gali paklausti tų senųjų tremtinių. Jie dar dabar nenori ir pasakoti, kaip: „Ai, vaikeli, ten jau kaip buvo, taip buvo. Ką tu čia skūsi? Ką tu čia

sakysi, kaip yra?“ Aš ir pati nenoriu kalbėti ir su tais žmonėmis, net ir tais, kaip ir kelintos, trečios kartos žmonėmis, aš žinau, kurie pakeitė mūsų gyvenimus, mūsų likimus. Ką tu gi jiems pasakysi? Ką tu, priekaištausi? Ir ką tu prisiminsi? Tiesiog užverti tą lapą gyvenime ir tiesiog buvo tokia istorija tautos, toks likimas ir per daug negali čia, žinot, purkštauti. Na, o tuo metu dar labiau, nu tai ką tu. Ką ten mama galėjo mums sakyti, kad va, vaikeliai, ten tas ir tas *toksai* ar va *toksai* buvo. Pasakydavo aišku, bet, matyt vis tiek buvo daug kas išgąsdinti, sakydavo, vat kaip kankino, jisai, žinok, nebuvo praplikęs, jam visus plaukus nuplėšė su pirštais. Išduok draugus, išduok, kas su tavimi į tą mišką, kas, sako, tai žinok, jam visi jam ištraukti, kur tu jaunas žmogus, 20 metų ar prapliksi, prapliko. Jis gražiais buvo juodais plaukais, mėlynom akim, bet jam buvo ištraukti tie plaukai *enkavėdistų*, iškankintas žmogus, bet jis nei vieno neišdavė, kaip pasakyt, ir nei vieno neišvežė jo dėka, o jį vat kažkas, nereikėjo kankint, pasiūlė namą, pasiūlė sodybą, pasiūlė geresnę vietą dirbti, ir tiesiog pasakė. Ir, ir štai žmogus išdavė savo kaimyną, ne savo giminaitį, matyt buvo ir tokių dalykų, toks pasaulis, matyt, yra.

O jūs pati vat kaip, kaip vaikystėj sekėsi jums ten? Mokykloj sakėt, vadino *sibirietiškom katėm*, ar ne? Ir šiaip, kaip buvo tas santykis su kitais mokiniais?

Žinot, mes irgi turėjom savo ratą. Buvo tokių. Aš jums galiu pasakyti, buvo tokių, kurie tikrai nekenė šitų tremtinių. Ne tai, kad nekenė, bet tiesiog jie buvo parsidavę grynai tarybinei ideologijai, tarybinei liaudžiai, jie kūrė mūsų tą tėvynę sovietinę, ir buvo laimingi, ir jie viską darė taip, kad tik tai daryti taip, kaip sako valdžia, o buvo tokių, kurie darė, bet jie to nenorėjo, jie nei tau įžeis, nei tau pasakys, suprantat, kažkaip tai labai ir tose būdavo, vis vien tose savivaldybėse - va toks buvo pavyzdys, žinot, mano kai mirė tie *diedukai*, kurie mums paliko tą namą, palikimą, ir mama nuėjo į savivaldybę ir paprašė: „Man reikia kapo vietos palaidot.“ Ir jiems ten parodė, jiems prie šulinio, tas šulinys dauboj ir visada pilnas vandens, ir iškasti tą duobę ir palaidoti tą karstą į tą vandenį, nu buvo labai jai baisu, ir jinai sako: „Ne, aš ten nelaidosiu, aš palaidosiu prie savo vyro viršuj.“ O tas mano tėtis buvo palaidotas ant kalnelio tokio tuose kapuose, o savivaldybė neleido laidoti, o jinai, nu kadangi mes buvom tokios drąsios, aktyvios, o šalia, kai buvo mada, užsiimti kapinėse vietas, nu ir tos mūsų ten tokios davatkėlės, kurios jau tarnavo tenai tiems rusams ir buvo užsitvėrę didžiausią tą vietą, kadangi graži vieta, bet nei vieno nebuvo palaidota, bet jos jau kai pradės mirti, jau jos pradės ten laidotis. Tai mama paėmė, nupjovė ten dalį to jų to kapo, jų tuščio, kurio ten nieko nebuvo, tos tvoros, ir jinai palaidojo tuos senelius garbingai, šalia mano tėvelio kapo ant kalniuko. Tai ta savivaldybė... jinai paėmė *naglai* taip ir padarė. Tai ta savivaldybė, būdavo toks stendas, *spyglis*, nežinau, kur pasijuokdavo iš *pijokų* visokių, dar ten visų, iš visko, tai mano mamą paėmė nupaišė tokią baisią su kirviu, kaip jinai nepakluso savivaldybei ir padarė savo tokią tvarką. Man, kaip vaikui, tai buvo baisu, gėda, kad mano mama išpaišyta tam *spygly*, kad jinai savivaliavo ir neleido tos duobės iškast, nu ten kažkaip baisia buvo nupaišyta, nu kad jinai va tokia, nepakluso režimui, o padarė savo. Nu tai va, tokių dalykų buvo daug, ir, žinot, pradedant, kad tu ten eini į bažnyčią, kad tu ten kažką *biškį* kitaip, tu visą laiką turėjai tą savo *štapą* toki, iki dabar aš jums galiu pasakyti, iki dabar žmonės tą patį mąsto. Nu gi jūs esat visai kiti, nekūrėt, o kiti kūrė, tai va tai tu gyveni ir viskas, ir nenori per daug čia rėkaut.

O šiaip va dabar va, bendrai, domitės, kaip ta tremties atmintis yra įamžinama, Lietuvoj, pavyzdžiui?

Žinot, nelabai, nu ką, visos, kas ten ką rašo, labai taip aš pasakysiu, kukliai, mes esam Vilkijoje, čia tokia yra, buvo tremtinių *toksai* muziejus, tai kažkiek ten prisidėjom, tvarkėm, bet dabar jisai nyksta, ten irgi perima savivaldybė, net nežinau istorijos, dukra atidavė raktus, sakė, jau aš neturiu ten laiko, kada užsiimti, gal bus aktyvesnių žmonių ir jie ten sutvarkys. O ką, o taip tai žinot ką, būna Vėlinės, tai būna, tai žvakes uždegi, tai kažkokius kapus sutvarkai tų tremtinių, tai Kulautuvos miške ten yra nežinomi tokie, tiesiog *vat* padarai dėl savo *dūšios* ramiau kokį tai darbą, tokį nematomą, negirdimą, nu vis tiek, va, prisidėjau, gerai, paaukoji mišiom, dar kažką, tai taip aktyviai kažkur dalyvaut, nu tai ne. Sakau, kažkaip tai ir to laiko gal trūksta, ir to noro, dabar žinot, ai, bet, matyt, uždėtas, žinot, čia *štampos*, kad nereikia čia labai demonstruotis ir kad čia pasirodyt, ar aš čia tremtinė, ar aš čia kankinė, ar dar kažkas tai, tiesiog kaip buvo, taip buvo. O kada reikia, kada kažką prašo, kažką sako, paremti, tai visada prisidedam.

O kaip manot visuomenė apskritai supranta tą tremties patirtį tinkamai?

Nevisai, nevisai. Dar kita dalis jos dar vis tiek dar taip, *vat*, žiūri, net ir mano pačios šeimoj, ir iš artimų, tai gali suprasti, kad tai buvo genocidas, kad tai buvo baisi mūsų istorijos vieta, mūsų *vat* gyvenime, o kiti galvoja: „Va, prie ruso geriau, va prie ruso buvo geriau.“ Tai žinot, dar aš manau, kad nebent per švietimą, per kažką tai, su laiku jau kita karta jau kitaip žiūrės. *Vat* jūsų karta, o mano karta, mano amžiaus, man dabar bus 60 metų, aš manau, kad mano kartoje daug žmonių, kuriems tos istorijos jiems čia: „Nu ir kas, nu ir kas, blogi buvo. Kaip gerai prie ruso, kaip gerai pas Putiną.“ Dar ir dabar, *vat*, tą patį pasakytų ir pagalvotų, ir jeigu, neduok Dieve, dabar *vat* taip atsitiktų, dar ir dabar ištrauktų <...>. Aš taip manau. Kiti aišku, kiti, aš savo vaikams sakau, jeigu dabar tas būtų karas, ar ten ką, aš jau sakyčiau: „Nesiaukokit dėl tos tėvynės, ką tu laimėsi? Tegul džiaugiasi, kas ką nori.“ Nes, kažkaip, galvoju, nu kas, prarastas gyvenimas iš kelių kartų, dviejų kartų tai tikrai, ir tėvų ir vaikų, nes vis tiek gyveni kažkaip tai, norisi būti pilnaverčiu žmogumi, o čia vis tiek jau tau *štampos* yra uždėti. Bet su laiku, su laiku, aišku, kaip pasisuks viskas gyvenime, bet mes būtinai turime išlaikyti tą, ką dabar turime, tą, ką atkovojom ir kaip mes gyvenam, tai jeigu dabar mums puikiai sekasi, ir reikia džiaugtis, kad mes taip gyvenam, tiek visko turim. Nesvarbu tie valdžios ten pasipurkštavimai į tą, į tą pusę, buvę nebuvę. Vis tiek tai yra didžiulė laimė mūsų šaliai, mūsų tėvynei, ką mes dabar turim. Ir su laiku viskas išsivalys, viskas susidėlios į savo vietas ir žiūrėsime kitaip. Ir ta jūsų karta kitaip viską matys.

O šiaip, kaip manot, kokia *vat* svarbiausia žinutė, kurią reiktų perduot jauniems žmonėms? Ką išmokti galima iš tos istorijos?

Žinutė? Žinoti. Tiesiog žinoti tiesą. Tiesiog kelti ir žinoti, ir matyti. Nežinau, per švietimą, per renginius, per pramogas. Žmonės turi nebūti mankurtais, nebūti tais, kur nežino. Pradedant Pirmu Pasauliniu, Antru Pasauliniu karu, kad ir tais kryžiuočiais, ir senove ta. Visiems mums, turim žinoti tikrą savo istoriją, o ne primestą. Ne taip kaip *vat* mums atnešė ir pasakė, kaip yra. Kad ir tie patys paminklai - ar juos nukelti, nenukelti? Aišku, kad nukelti. Nesakau, kad juos sunaikinti, bet jie turi žinoti, kas buvo, dėl ko ir kaip ir kas kurioj pusėj stovėjo, ir kas ką kalbėjo, ir kas ko siekė, ir ko tikėjosi iš tos Lietuvos, ir kaip ją matė.

Tai *vat* va tas, o jau žinos tikrą tiesą, o ne sukurtą ir primestą, tai tada jau bus kitaip. Ir kažkaip ta meilė ateina, kai tu jau tikrai tikrai žinai, kas vyko ir kas tai yra. O kai tu abejoji, ar išvis nežinai, tai tau vienodai

rodo, ar čia tas ateis, ar kitas ateis. Aš nesu už, kaip pasakyt, aš ir pilnai suprantu tą emigraciją, ir suprantu tą kaimynišką draugystę ir su tais ukrainiečiais, ir su baltarusiais, ir su, su rusais, ir tas *tvarkoj*. Mama sakydavo, mus lietuviai broliai išdavė, pardavė, išvežė, o rusai mus gelbėjo, duonos nešė. Nes jie labai gražiai draugavo su tais, irgi gi ir rusus irgi trėmė, jų buvo tų pačių rusų žmonių ir iš Volgogrado ir iš ten, *nu žodžiu*, visus tuos šviesuolius, visus mokytojus, kadangi reikėjo valdyti tautą beprote, kuri galėjo dirbti, kurie paklusnūs būtų, kurie tarnautų, tai va tokių žmonių, kuriuos lengva buvo valdyti. O tuos visus, kurie truputį kitokie, ar drąsesni, arba jie nepasidavė, arba turtingi, arba dar kažkas tai, kurie ten darbštesni, ūkininkai, visi kurie, kad ir čia va, mūsų kaime, taigi jie va buvo buožės. Kokie jie buožės? Be galo darbštūs žmonės, vaikai, sako, mėšlą nešiodavo ant rankų pasiėmę tą, kad užkratyti tuos laukus. Tėvai ten su arkliu važiuoja krato, o tie mažiukai vaikiukai į sterblę pasiėmę krato. Jie turi derlių, jie turi gyvulių, o kai rusai užėjo, ką - viską iš jų pasiėmė. Ką rusai, kaimynai, išsivežė padargus, išsivežė lašinius, o tuos į Sibirą, nes jie buvo buožės, nu buožės. Kokie buožės? Dėl to, kad buvo darbštūs. Čia, žinot, kaip pažiūrėsi, kaip pažiūrėsi. Tai va, matot, kaip čia viskas buvo. Čia jau valanda gal ir praėjo?

Dar turiu aš truputį klausimų. Jūs labai, šiaip, įdomiai pasakojat, tikrai, labai tokių įdomių aspektų. O šiaip, va taip jeigu palyginus, kaip jūsų tėvai, nu jūsų mama galbūt labiau, kalbėjo apie tremtį ir kaip jūs dabar vertinat, ar yra skirtumas kažkoks? Kažkas išlieka panašiai?

Žinot, turbūt nelabai. Turbūt panašiai, skirtumo nelabai yra. Dėl to, kad ir jinai taip pat su tokia nostalgija, su tokiu, kaip pasakyt, sielos skausmu. Nu *vat* už ką? Nu *vat* kodėl turėjo tas kaimynas? Jis gi irgi toks pats, kodėl jis turėjo parduoti tą savo kaimyną, draugą? Dėl lašinių? Dėl duonos? Dėl to savivaldybė ten kažkokio tai darbo? Ar dar seniūnijoje, kaip tada buvo, komitete. Dėl ko? Pasakyt ir išvežt? Dėl to, kad tu myli savo tėvynę, dėl to, kad tu netarnavai rusui ir neparsidavei? Nu *vat*, va tas, suprantat. Ir kodėl tada reikėjo tave vagim padaryt, *žuliku* reikėjo tave padaryt? Ir per tiek metų *vat* tokioj vietoj tu turėjai būt? Čia tiesiog toks tautos likimas, tų žmonių toks likimas.

Aišku, yra kur galbūt ir labai pasipriešino, ir dabar priešinasi labai, kartais šaukia. Aš pati sakau, ko jie ten nori, to dėmesio ten per daug, žinai, man labiau patinka kukliau, ramiau. Nieko tu nepakeisi, jau padarė tauta, padarė didžiulį perversmą istorijoje, būkim dėkingi, dėjuokimės, kad ta va tauta gyvena, jau kas buvo, tas buvo. Nesu nei labai kerštinga, nei tokia, kaip pasakyt, ir mama nebuvo. Ji grįžusi iš Sibiro, sako: „Vaikeli, grįžom, aišku.“ Jie ten gražiai apsirengę ir tada galima buvo ir to aukso kažkaip, nežinau, ten tėvų, parduodavo, kad turėjo tų pinigų. O grįžo į Lietuvą ir labai skurdžiai gyveno, nes irgi prie ruso nebuvo gi nieko, buvo baisu, badas, išstampyti, išnešioti. Sužlugdytos irgi tos šeimos, tas gyvenimas irgi jų buvo sunkus. O mama sako: „Aš graži grįžau, parsivežėm ir tų daiktų, ir tą *šubą* ir tų voveraičių, sibirinių voveraičių, ir skėtis gražus. Va, jūs mus išvežėt, o mes sugebėjom atsistoti po tų 15 metų ar kiek ten tų metų, grįžti nepalūžę.“ Žmonės nepalūžo, nes vis tiek buvo tos vidinės tvirtybės, vis tiek ta meilė tai tėvynei, kad ir kokia ji tada jau buvo. Vis tiek jie grįžo namo. Ir aišku, mama sulaukė jau tos nepriklausomybės, ir labai labai dėjuokimės, kaip laimėjo Landsbergis, o Jėzus, naktim nemiegojo, ir ten jau buvo baisu jai, kad sulaukė, o seneliai nesulaukė, nu tai ką. Toks likimas tų žmonių. Tai va.

O dabar taip žvelgiant į viziją, kai matot, kaip jūsų ten vaikai, prisimena. ar matote kažkokią skirtį?

Taip, matau. Mano dukra šiaip irgi. Aš jai nu nesu daug, keletą tokių ten istorijų, keletą frazių kartais pasakau, primenu. Bet jinai šiaip tai labai patriotiška, labai jinai ir tą tremtinių muziejų stengėsi ten daryti, aišku. Paskui ten su savivaldybe buvo ir ten nelabai pavyko kažką sureguliuot, kam tas patalpas nuomot, aišku, bandė bandė, bet paskui nuleido rankas. Aišku, žinot, jauna šeima, vaikai, namai. Nelabai sutvarkė. Bet šiaip jie čia ar renginius, ar ten tas aukas, ar kažkaip kas tremtinius, labai tokia patriotiška, tikrai, neabejinga. Veikli, neabejinga, ir aš labai džiaugiuosi. Išveš, jei bus, tai išveš.

Čia taip juodai pajuokavot. O klausykit, dar norėjau paklausti, ta tremties patirtis, ar tokia šeimos istorija padeda pasirinkti kažkokias politines jėgas Lietuvoje?

Tai žinoma, tai žinoma, visada į dešinę.

Ir tas nesikeičia tarp kartų, ar ne?

Ne, ne.

Ir, o šiaip dar bendrai apie Lietuvą taip galvojat, kokie vat dabar didžiausi pavojai gresia Lietuvai?

Didžiausi pavojai... Nu kas ten, aišku, pavojai gresia iš artimiausių kaimynų, bet aš manau mes atstovėsime, jeigu mes turim tų draugų ir NATO, ir Europos Sąjunga. Jeigu žmonėms neišplaus smegenų šie populistai, šie rėksniai, pradedant Gražuliu, ir jų ta ideologija, ir jų ta politika, jeigu žmonėm... Jaunai kartai nelabai. Mano dukra sako: „Mama, kai išmirs ta jūsų karta bus visai kitaip toj Lietuvoj.“ Tai kol va ta mano karta, negalės šitie visi manipuliuot, nesąmonėm, savo tais politiniais sprendimais, savo pataikavimais tiem nedraugiškiem kaimynams, tai tada bus gerai, bet turi subręsti žmonės. Tie, kurie daug šaukia, jie gi buvo tie visi *Gaspromai*, gi šitiek pinigų investavo į Lietuvą, į šitą propagandą, tai žmonės ir rinko. Ir *Chevron*, ir ką tuos japonus išvarė. Nu jie turėjo savo įtaką čia turėti, dabar man atrodo, nu turėtume atstovėti šitą politiką ir šitą ideologiją, nebent kas nors jau ten labai radikaliai. Bet aš manau po truputį, po truputį, nu ką, vis tiek turim tą laisvę ir ją bet kokia kaina turim išlaikyti. Aš manau jūsų karta, jau mes stengėmės, o jūs dar labiau. Kad vis tik taip ir būtų, ką dabar turim, bet kokia kaina. Vis tiek turim savo tėvynę, savo Lietuvą, nu tai kam čia dar kažko tai ieškoti, nebent jau būtų prievarta. Visur ir diplomatija labai reikalinga, gal ir sugebės, nu aš nemanau. O tų emigrantų, nu tegul atvažiuoja tie migrantai, jie čia būna, man labai jų gaila. Va dabar su dukra važiuosim *partizanaut*, važiuosim į Druskininkus ir vešim tuos vaikus (*juokiasi*). Man labai gaila tų žmonių, bet čia irgi provokacijos, nu va taip va. Bus gerai, bus gerai, tikrai. Jaunimas auga, kita karta auga. Tai va.

Tai jau mano tie klausimai kaip ir į pabaigą, dar visai norėčiau, dar nepakalbėjom, kalbant apie kažkokią tai pop kultūrą, apie filmus, knygas, ar domitės per tokius dalykus apie tremtį? Ir ar artimos jums tos kitų žmonių įamžintos istorijos?

Turiu, skaitau. Ieškau ir apie tremtį. Draugai visokių yra parašę, ir *Amžino išalo žemė*. Bet aš nežinau net, yra daug tremtinių, kurie yra išleidę knygas. Draugų draugai sako: „Va, mano mama parašė, buvo išvežti ten.“ Skaitau, bet skaitau ir kitokias, mėgstu ir istorines knygas skaityti, mėgstu ir apie imperatorius, ir Rusijos istorijos knygas. Bet šiaip skaitau daug, jeigu turiu laiko tai mano visas gyvenimas knygos. O kas liečia Sibiro tremtį, vaikams irgi pradedant *Sibiro haiku*, perskaitė ir labai

patiko, ir kokią čia dar, vaikiškas knygučes, nu yra, yra, neprisiminsiu, ir vaikams bandau palikti ir prisiminti, ir kita mano dukra <...> gyveno, bet visada, *vat* pavyzdžiui, Vasario 16-ą, visada, ten užsieny gyvenantiems išdovanojau, išsiunčiau vėliavas, kad pasikabintų balkonuose ir sakau: „Nebijokit, kad esam lietuviai pasirodyt, būtent į tą trispalvę.“ Ir Prancūzijoje turiu draugų, ir Anglijoje, visi kabinam. Ir švenčiam Birželio 14-ą su gedulu, ir švenčiam Vasario 16-ą. Ir mūsų bendruomenė Antalkių prieš turbūt kokį 10 metų, man atrodo, irgi yra tokią dovaną padariusi, visoms mūsų kaimo sodyboms padovanojo po valstybinę vėliavą, prisidėjo čia tokia siuvykla-fabrikas Vilkijoje yra, mes pirkom audinius, ir Vasario 16-ą visiems padovanojom vėliavą, bet gi neturi kotų (*juokiasi*). Žodžiu, kol kas laimingi.

Tai turbūt mano klausimai čia ir baigiasi, nebent *vat* jūsų paklausti apie visą tą atmintį, gal kažką prisimenat kuo norėtumėt pasidalint iš tos istorijos? Kokią detalę ar dar kažką ko nespėjot?

Atsiminiau dar. Žinau, kad buvo mano mama, Kulautuvoje gyveno, buvo mažytė, tėvelis buvo dar Sibire, bet jau mes buvom grįžę. Žinau, kad Vasario 16-ą aš būdavau tokia veikėja. O šalia gyveno tokia kaimynė, kuri prirašydavo atvirukų, o Vasario 16-ą aš turėjau perbėgt per Kulautuvą, tai buvo turbūt 1968 m. Aš buvau antrokė gal. Ir visur ant durų užkabinti sveikinimus su Vasario 16-a. Mama labai bijodavo, bet aš tokia buvau pasiutus. Tai kiek turėdavau tų atvirukų, visur aplinkui, net ir tiems, kurie nemėgo, ant tvoros uždėdavau, tuos atvirukus užkabindavom, tuos pieštus ten, žinot, dirbom pogrindy, žodžiu. Tokių buvo, smulkmenos, bet kai prisimenu, tai pasijuokiam. Jei būtų pagavę, tai mane būtų, nežinau, ten pirmininkas mane būtų... Bet nepagavo. Tai va.

Tai turbūt labai ačiū jums už pasidalinimą. Buvo labai įdomu.

Prašom.

Ir naudinga labai mano tyrimui, ačiū. Ir dar noriu jūsų paklausti, galbūt yra kažkokių vietų, kurias manot, kad reikėtų išimti iš interviu?

Turbūt ne. Kaip pašnekėjau, taip, nieko nemelavau. Kaip buvo, taip buvo.

Ačiū jums labai. Sėkmės jums geruose darbuose!

Jums irgi.

Viso.

Iki.

2. Informantė, 1990 m. gim.

2021 metų lapkričio 3 diena. Gabrielė Blikertaitė kalbasi su III-iosios kartos tremtinių palikuone. Pokalbis vyksta per Microsoft Teams platformą. Tai laba diena ir visų pirma norėčiau jūsų paklausti, ar sutinkate, kad jūsų pokalbis būtų įrašytas?

Sveiki, taip.

Gerai, tai visų pirma noriu jums truputį pristatyti savo tyrimą, apie ką darau ir apie ką norėčiau su jumis kalbėti. Tai mano tyrimas yra apie mūsų tremtinių palikuonių atmintį. Interviu turėtų užtrukti maždaug apie valandą, valandą su puse. Kalbant apie patį tyrimą, tai aš šiemet bandau suprasti, kaip ta tremties atmintis yra perduodama, kaip ji išlieka ir kaip keičiasi vėlesnėse kartose. Tai yra tremtinių vaikų ir tremtinių anūkų kartose, tai jūsų, kaip anūkės, patirtis man labai įdomi. Ir noriu pažvelgti dar į tą procesą - kaip *jisai* keičiasi skirtingais istoriniais laikotarpiais, kaip ta atmintis yra perduodama iš tėvų, senelių ir taip toliau.

Mhm.

Tai, dar norėčiau irgi paklausti tokių techninių klausimų. Tai ar sutinkate, kad šita interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Tikrai taip.

Ir ar sutinkate, kad interviu medžiaga būtų perduota postsovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Ir noriu dar informuoti jus, kad bet kuriuo metu galite nutraukti pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime, tiesiog. Tai vat. Ir dabar jau noriu judėti jau prie tų klausimų tų visų interviu. Tai visų pirma norėčiau paprašyti, galbūt galėtumėte glaustai papasakoti, ką jūs žinote apie savo šeimos, tai yra savo senelių tremties patirtį, kada tai įvyko? Kur buvo tremiami? Nu, žodžiu, papasakokite.

Mhm. Aš iš tikrųjų datų tiksliai tikrai neatsiminsiu, bet man atrodo, kad senelis buvo ištremtas... Dabar taip galvoju... 1952 m., gal, kažkas, *nu*. Tikrai neatsimenu, čia mama labiau tas datas žino, bet žinau tą pačią istoriją, kad jisai nenorėjo eiti į sovietų armiją, ir pabėgo, pabėgo, slapstėsi miškuose, kaip partizanas. Ir tada irgi kiek iš tikrųjų truko tas slapstymasis vėl nežinau... Gal metai laiko? Gal net ir metus jis neišbuvo, nes jį žinau, kad kaimynai išdavė, ir jį sugavo. Ir jį sugavo, ir jį ištrėmė į Sibirą. Ir dabar irgi, į Intą man atrodo, kad dabar taip irgi nemeluočiau, man atrodo į Intą, ir be teisės grįžti į tėvynę. Ir po, nežinau, turbūt kelių metų močiutė išvažiavo paskui, išvažiavo paskui, nes Lietuvoj buvo labai sunku jai. Šiaip jisai darbo negavo, tyčiojosi, kad tavo vyras *pardavikas*, vagis, aišku ten suklastojo tą bylą, kad už kažkokius pavogimus jį *tenais* neva nuteisė be tos teisės grįžti. Ir močiutė išvažiavo paskui jį po kelių metų į Sibirą ir tenais sau gyveno, tenais sau gyveno ir iš močiutės, ką prisimenu, tai jinai galbūt net per daug ir nesiskundė tuo gyvenimu *tenais* Sibire, nes visi, pasak jos, buvo draugiški. Kartu švėsdavo šventes, darbas buvo sunkus, ten senelis, man rodos, dirbo anglių kasykloj, tai, kad buvo tikrai sunkus darbas, bet kaip jinai sakydavo: „Ten prabėgo mano gražiausi metai, po to visas tas perversmas įvyko ir močiutė su vaikais grįžo anksčiau, man atrodo 60... Am... Ar ketvirtais, kažkas tokio, nes jau mamai buvo ar trys ar keturi, metukai, nes mano mama 61-ų gimimo, ir grįžus į Lietuvą po kažkiek tai laiko grįžo ir senelis, bet jisai pragyveno Lietuvoj visai trumpai, ten irgi vos tik tais kelis metus, ir jį galiausiai, kaip ir sako nelaimingas atsitikimas, kad darbe nutrenkė elektra, ir tuo ir pasibaigė visa ta tokia istorija. Ir močiutė kažkaip per daug labai nu nepasakodavo, nu nežinau, gal mes dėl to, kad dar maži būdavom, tai jinai kažkaip tų prisiminimų per daug labai ten kažkokių nesidalindavo.

Mhm.

Net nesako tų visų smulkmenų.

O, pasakojo tada kai grįžo, kaip ten jau viskas buvo? Kaip ten klostėsi gyvenimas Lietuvoj?

Buvo irgi labai sunkiai, kai grįžo, tie pora metų turbūt... Net ne porą metų, turbūt, aš neatsimenu vat dabar tikrai, kiek močiutė be senelio gyveno jau grįžus Lietuvoj, bet žinau, kad po senelio mirties jai buvo dar sunkiau, nes visos tos patyčios taip ir tęsdavosi. Net mano mama atsimena, kaip einant į mokyklą, kaip lankant dar patį darželį, ar kaip vyresnė sesuo eidavo po to darbo ieškotis, tai visą laiką sakydavo, kad jūs *sibirietiškos katės*, nu nes jos tokios aršios būdavo, visą laiką kovodavo už tą mamą, už tą močiutę, kad niekas ten *nesikabinėtų* prie jos, niekas iš jos nesityčiotų. Tai jie sakydavo, kad mes kaip *sibirietiškos katės*, o dėl darbų žinau, kad būdavo labai sunku susirasti, ir, aišku, į bažnyčią eit negalėdavo, ir visą laiką būdavo tas, kad nu, bent mamai taip sakydavo, kad tu esi bandito dukra. Tai tas toks visą laiką skaudindavo, ir aišku jai turbūt yra toks likęs skaudulys, tai tas gyvenimas po grįžimo nebuvo lengvas, jis nebuvo lengvas ir vien tas, kad močiutė greitai liko našlė. Liko našlė ir vat su trim vaikais turėjo išgyventi, tai vat, buvo sunku.

O jūs pati dabar, norėčiau jau apie jūsų tą, kada pirmą kartą išgirdot apie tą šeimos patirtį, tai kiek jums metų buvo? Kaip apie tai buvo pradėta pasakoti?

Mmm... Iš tikrųjų tų tokių labai, kad jus, va, čia ėmė man, papasakojo, neatsimenu tokių dalykų. Mes šeimoje visą laiką apie tai kalbėdavome. Nuo pat mažens aš žinojau visą tą situaciją, žinojau kokia buvo ta istorija, kažkaip gal dėl to, kad tiek ir mano mamai, tiek ir, sakykim, ir tėčiui, nes tėtis iš kitos pusės, na seneliai buvo išstremti, bet irgi labai per tą laikotarpį nukentėjo. Tai šeimoje visą laiką buvo kalbama apie tremtį, buvo kalbama apie tas patirtis, apie tuos sunkius dalykus. Tai aš užaugau su tom žiniom, ir, galbūt, ir dabar pačiai užtat yra tiek to lūžio ir perduoti savo vaikams ir vediesi, ir į bunkerius vediesi, ir į žygius vediesi, filmus rodai ta tematika. Tai negaliu pasakyti, kada aš taip sužinojau, kada kas įvyko, bet tiesiog mum, tiesiog iš mažens jau buvo kalbama, pasakojama, primenama, rodoma. Mes važiuodavome partizanų kapų, ir per tas Vėlines ir žvakutes degti, mes eidavome tvarkyti kapų. Tai visą laiką taip būdavo, nežinau, kada čia ėmiau ir sužinojau. Tiesiog, augome su tom žiniom.

Supratau, o čia minėjote, kad vat filmus rodote vaikams ir šiaip, kaip ir sakote, tą, kaip ir įamžinama atmintis, tai gal turite kažkokių tokių pavyzdžių tokių konkretesnių? Kur labiausiai jums atliepia jūsų šeimos pasakojimą?

Kur atliepia šeimos pasakojimą? Mmm.. Gal aš taip labai ir nežinau, bet mane kas sujaukino tai, galbūt, kad aš visą laiką žinojau, kad mano senelis slapstėsi miškuose čia aplink mūsų gyvenamą teritoriją. Tai čia Kauno rajonas, turbūt tie miškai.. Net nežinau, kaip jie vadinasi dabar jie, bet žinau, kad vat aplinkui šitą teritoriją senelis slapstėsi ir iš tikrųjų net nelabai seniai, prieš kokius tris gal metus, du-tris metus aš susipažinau su tokiu žmogumi... Kuris yra girininkas, Padauguvos miško. Ir jisai papasakojo, kad Padauguvos miške yra vienuolika bunkerių partizanų, ir jisai su kolegom, su vaikais, su savanoriais vieną

bunkerį yra atkūręs, ir tada mes pradėjome dėlioti visokius šeimos faktus, ir tada išsiaiškinome, kad tas mano senelis tenais ir buvo pasislėpęs, būtent iš tų turbūt iš tų vienuolikos kažkurių bunkerių, ten jisai ir slapstėsi. Tai tas labai sujaudino ir tai, kad sužinojau visai net neseniai, sakau, vat, prieš kokius du-tris metus galbūt. Ir tada ir su visa šeima važiuvom apsižiūrėti, nors čia visai šalia mūsų, bet vat tiesiog. Ir vaikus tada vedžiausi, ten mano mergaitė buvo gimusi tikrai su leliuko pilvu ėjom per visus raistus, per ką. Tai buvo labai įdomu ir labai norėjau pamatyti tą vietą, per tuos miškus, ir vat tas turbūt labiausiai sujaudino, kad va čia vietoj yra, ir aš tiesiog žinojau tiktais gandus, žinojau vat tuos atgarsius, bet aš to nemačiau. Tai va, šita, tos vietos sužinojimas tiksliai, labai labai sujaudino, bent jau mane tai tikrai, va.

Mhm... Supratau... O šiaip dar norėjau paklausti, vat ar daug bendraujate, pavyzdžiui, su savo draugais, pažįstamais apie tą savo šeimos istoriją, šeimos patirtį visą?

Amm... Šiaip mano draugai visi žino šitą istoriją, visi žino tą mūsų šeimos patirtį. Galbūt dėl to, kad tie draugai, jų patirtys yra labai panašios. Galbūt taip ir suveda gyvenimas, kad tu atsirenki, su kuo bendrauti, su tuo, kas tau tinka ir kas netinka. Su kuo randi kažkokią bendrą kalbą ir tiesiog ryšį. Tai mano draugų šeimos irgi turi panašių tam tikrų patirčių. Ir tas mano, galbūt, visuomeninėj veikloj dalyvavimas irgi yra susijęs su ta... Ne tai, kad susijęs, bet labai artima, kad va. Sakykim, aš esu JKL, tai jaunųjų konservatorių lygos, jaunimo, kuriančio Lietuvą. Tai ir tas jaunimas yra susirinkę su tom pačiom istorijom ir po to taip ir draugai gimsta. Mokykloj buvo tokių, kurie tas pačias istorijas turi. Tai mes pasikalbam, viskas tvarkoj. Bet mes vaikystėj turėjom tokį draugą, kuris sakydavo, kad partizanai yra vagys, jie vieni kitus žudė ir kad negalima jų teisinti. Ir mes labai daug apie tai kalbėjom, labai svarbiai. Kol, galiausiai, jis yra pakeitęs nuomonę ir kitaip mato visus tuos dalykus. Tai tie žmonės supa mane ta pačia tematika ir mes kalbam, bendraujam, prisimenam. Nėra, kad taip labai dažnai kalbėtumėm ta tema, tikrai ne. Išeinant iš konteksto, tai mes pabendraujam, jų mintys labai panašios.

Mhm, o šiaip, bendrai jeigu galvojant, bendrai visuomenę. Ar ta tremtinių patirtis yra gerai suprantama ir žinoma visuomenei. Šiaip, koks santykis su tuo, kaip manytumėt?

Žinot, man atrodo, kad yra labai daug skirtingų tų patirčių. Ir visuomenėj tų žinių. Amm... Man atrodo, kad žmones dar reikia šviesti. Kad jiems dar reikia pasakoti ir rodyti tą tematiką, tikrai labai daug. Tarkim, žiūrint apie amžius, tarpsnius. Tarkim, ką pažįstu iš to vyresnio amžiaus, tarkim mano tėvų amžiaus, kur 50-60 metų, tame laikotarpyje, iki 70 metų. Tai žmonės yra labai pasiskirstę į dvi dalis, tai viena dalis yra tie, kurie supranta, kurie yra pajutę visa tai ir žino tuos įvykius nuo A iki Z. Kiti žmonės yra nepajutę to, jų šeimos nėra pajutę, galbūt anksčiau jie taip pat sakydavo, kad tie partizanai, tos tremtys blogai buvo, bet už nieką vis tiek netrėmė, kažką padarė... Tai jų mintys ir dabar yra vis tiek panašios, gal jie tiek aštriai nepasisako, bet jie vis tiek turi tų šaknelių, kad nebuvo taip blogai, kaip viskas čia piešiama, per daug išpučiamas burbulas. Tarkim, mano šeimoj yra vyro tėvai, tai jų tas asmeniškai nepalietė, ir jie labai dvejopai atsiliepia apie visus tuos prisiminimus. Jie pasakoja tėvų prisiminimus, kad ateidavo, tie partizanai juos terorizuodavo, prašydavo maisto. Po to ateidavo ateidavo policininkai, milicininkai, tie terorizuodavo. Jų prisiminimai iš Lietuvos buvo labai baisūs.

Aš manau, kad tokių dalykų neturėtų būti. Mano manymu. Negalima taip lyginti iš viso. Aišku, tas laikotarpis yra beprotiškai sudėtingas tiek vieniems, tiek kitiems žmonėms, bet mes turim žinoti ir turim

turėti tas mintis, kad tas trėmimas, jisai buvo labai baisus dalykas. Žmonės buvo sutraumuoti, jiems buvo labai pakenkta. Ne tik jiems, bet ir jų vaikų vaikam. Tas atsiliepia ir dvejopų minčių neturi būti. Žmonės reikia šviesti. Kitas etapas yra jaunimas, kuriam neįdomu ir jis net neatsimena tokių dalykų. Bet yra jaunimas, kuris ir atsimena, nes mano tarpe ir su moksleiviais tenka bendrauti, tai yra labai aktyvių, drąsių žmonių. Augančių, aktyvių asmenybių, kurie ją puoselėja, saugo. O yra tokių, kuriems tiesiog neįdomu. Reikia juos sudominti, nes jiems tai yra nesvarbu.

O kaip manot, per kokius... Per ką būtų galima juos sudominti? Ką galėtumėt pasiūlyti iš savo patirties?

Hmm... Per ką galima būtų sudominti... Čia labai sudėtingas klausimas. Apskritai bet ką, kuo tu nori sudominti, visa tai turi ateiti iš šeimos. Švietimas nuo pat pradžių ne tik *tais* vaikų, bet ir tėvų turi būti tame. Aišku, čia turbūt kartos auga. Aš net nežinočiau, kaip pasakyti. Vaikus reikia šviesti. Pavyzdžiui, buvo labai įdomūs susitikimai su „Misija - Sibiras“ dalyviais. Jie išsižioję klausydavo tų visų istorijų. Tokie dalykai tikrai juos sudomina, jiems sužadina kažkokį norą žinoti, norą domėtis. Kiti vaikai yra tokie, kuriems niekas neįdomu. Ir tu tikriausiai jau nieko nepadarysi, jie tokie auga. Bet kalbėt, kalbėt, rodyt. Ir filmus... Tie patys filmai dabar yra labai geros kokybės ir pastatymo. Ir tikrai pakankamai jaudinantys. Galbūt turėtų būti įdomūs vaikams, nemokamos jų peržiūros, nemokami kino seansai moksleiviams. Galbūt kažkas taip, aš net neįsivaizduoju.

O tuos filmus, kuriuos prisimenate, galbūt galėtumėte kažką išskirti?

Va, paskutinis dabar... Per televizorių čia neseniai rodė „Tarp pilkų debesų“. Aš negaliu dabar žiūrėti, aš po vaikų gimimo sujautrėjusi esu. Man tie filmai dabar tokie baisūs, „Pelėdų kalnas“ pavyzdžiui. Aš esu juos mačius, man jie tokį palieka... Aš netgi dabar galėčiau apsisiverkti. Ir kai su mama ir su vyru einam, tie filmai palieka tokį gužą gerklėje, kad net negali kalbėti, būna labai sunku. Aš tų blogų emocijų dabar vengiu, aš žinau filmus, bet žiūrėti nenoriu, kadangi labai skaudu. Taip būna, kai esi labai jautrus ir tą prisimeni. Ne tai, kad prisimeni, bet labiau tapatinies. Ką čia prisiminsi, tik pasakoju. Tų filmų yra labai daug, aš net pavadinimų neatsimenu. Ką paskutinius mačiau, tą pasakiau. Daug filmų, ir Landsbergio filmų labai daug ta tematika.

Ir norėčiau paklausti, kaip manot, kokia, va taip apibendrinus, žinutė turėtų būti perduota apie šią istorinę atmintį? Ko galima būtų kaip ir pasimokyti.

Galima pasimokyti... Man irgi, man atrodo iš viso to, ką reikėtų pasimokyti ir, kokia, galbūt, yra žinutė nešama, tai man, ta neapsakoma meilė tėvynei, meilė savo šaliai, meilė savo kraštui. Aišku, tuo metu žmonės kovojo dėl tos laisvės, vis tiek, tas toksai besąlygiškas jausmas, besąlygiška auka dėl tėvynės. Man tas nėra suvokiama. Ir, atrodo, ateities kartos niekada nesupras tokio dalyko. Man pačiai nėra suprantama, kaip galima šitaip pasiaukoti, paaukoti gerą gyvenimą. Ten, sakykim, darbus, tai čia tie darbai... Bet viską paaukoti dėl to, kad būtum laisvas, kad galėtum gyventi laisvai, kad tėvynę mylėtum, kad galėtum vėliau išsikelti, man tai yra nesuvokiama. Ta žinutė yra labai svarbi. Kad pagalvoti apie tą besąlygišką meilę, tam kažkam, kur tu gyveni, kur yra tavo šaknys. Nes mes to dabar tikrai neturime. Ir ypač jaunimas dabar to tikrai neturi. Jie keliauja visiškai lengvai, įprastai. Jie čia pagyvena, ten pagyvena.

Gal ir norisi sugrįžti jiems į tėvynę, nes šeima yra. Bet jeigu dabar būtų sukilimas, perversmai, aš neįsivaizduoju, kiek žmonių eitų kovoti. Man net yra baisu prognozuoti. Man atrodo eitų daugiau vyresnio amžiaus, aišku būtų ir jaunimo. Ta žinutė ir yra svarbiausia, ta meilė savo šaliai. Žinai, tikrai labai nesuvokiama.

O kaip manot, kokie dabar didžiausi pavojai gresia kalbant apie Lietuvą, Lietuvos ateitį?

Dabar... Kokie pavojai gresia, aišku dabar būna dažnos kibernetinės atakos. Bet jos dabar yra tikrai visai kitokios, tai yra viešo, nežinau kaip net pavadint, kalbėjimo, tų žinių skleidimas. Tos dezinformacijos skleidimas, čia yra labai didelis pavojus tos netiesos. Ir dėl to tai yra didžiulis pavojus, nes tada žmonėms sukirba, o gal ten taip nebuvo? Gal ten truputį perdeda, galbūt sutirština spalvas? Čia yra dideli pavojai. Aš netikiu, kad mus gali dabar užpulti ir mes būti okupuoti ir gali prasidėti tremtys. Netikiu. Aš gyvenime gal nieko negaliu žinot, bet nenorėčiau tikėti. Galbūt net ne tokie laikai ir taip nebūtų. Bet tas netiesos skleidimas yra didžiausia grėsmė ir tas žmonių bandymas supriešinti, bandymas kažkaip paveikti per tą emocinę prizmę, man atrodo yra labai stiprus ir tai dabar labai vyksta. Pasižiūrint, kiek dabar atsiranda veikėjų, kurie bet kurioje srityje bando suorganizuoti kipišą, žmonių priešinimą. Tai yra didžiausias pavojus ir kaip taip manoma, kaip aš irgi kažkiek galvočiau, kad tai kyla iš priešiškos valstybės mums, iš Vakarų... Iš Vakarų... Pff... Iš Rytų ateina... Mes link Vakarų bandom keliauti. Tai vat.

Noriu truputį grįžti prie jūsų pasakojimo apie šeimą. Noriu paklausti, kaip skiriasi jūsų ir, tarkim, jūsų mamos ar senelių pasakojimas, einant per kartas? Kalbant apie tremtį, gal kažkas kitaip prisimenama ar kažkas panašu vertinant?

Aš manau, kad prisimenama visai kitaip ir skirtingai. Esmė jinai išlieka, bet turbūt tos detalės... Jų yra daugiau. Na, kaip atsimenu, kad močiutė, jinai nenorėdavo visai kalbėti apie tremtį. Jinai... Kažką jos užklausi ir jinai: „Vaikeli, gal tu geriau net nežinok“. Mums, anūkams, jinai tikrai nepasakodavo. Gal kokias smulkmenas, gal vyresniems. Aš jauniausias anūkas šeimoje, gal vyresniems anūkams kažką užsimindavo, bet šiaip tikrai nepasakodavo. Ir jos tie prisiminimai... Aš netgi dabar, kai pasakoju, prisimenu pasikeitusį močiutės vardą, pradėjus kalbą apie tremtį. Jinai netgi viską buvo sunaikinusi, kas buvo iš tremties, ir visas nuotraukas, ir laiškus senelio rašytus. Viską viską buvo sudeginusi. Mama mano irgi, kadangi buvo jauniausias vaikas, gal ir smalsiausias. Jinai pavogė iš mokyklos ir išsaugojo. Ir turi vieną vienintelį senelio rašytą laišką močiutei. Turi kažkokių tais nuotraukų paliktų. Mamos tie prisiminimai, jie vėl kitokie. Jinai gal labiau atsimena ir iš močiutės pasakojimo, ir truputėlį gal iš savo vaikystės, nes vis tiek ten du metukai jai buvo, jinai turi ten tų prisimenu, kaip *tenais* gyveno. Jai va, pasakojo, labai didelį įspūdį paliko elniai, kuriais atvažiuodavo su rogėm didelėm. Tada papjaudavo elnius, parduodavo ir išvažiuodavo su vienu. Jai, kaip vaikui tas buvo labai ypatinga, tą ji tikrai atsimena. O aš dalinuosi tai tuo, kas mamos pasakota, kas iš močiutės, nu nelabai žinota, gal iš tos situacijos kažkaip suprasta. Ir apskritai, iš visos plačios visuomenės, kažkaip *tais* ką žinai, tai tą ir sudedi, visus tuos prisiminimus. Ir tie pasakojimai, tikrai jie skirsis. Ir labai skirsis.

O sakė, pavyzdžiui, močiutė, kodėl taip nenorėjo pasakoti?

Aš dabar galvoju, turbūt gal ne. Turbūt gal ne, turbūt gal ne, gal jai tiesiog buvo per skaudu. Jinai sako, kad va, prabėgo gražiausi metai, gyveno ten tikrai gerai. Kaip gerai, kad su šeima galų gale. Kad draugiškai, nesipyko, bet nu, ten turbūt vis tiek buvo skaudu, buvo baisu, visa ta esmė. Tai gal dėl to skaudumo ji ir nenorėjo pasakoti. Aš net dabar bekalbant prisiminiau, kad aš turiu netgi filmuotą medžiagą, tokią nespaltvotą, močiutės dar iš tikrųjų, mes vaikai turėdavome tokią mažytę kamerytę savo jaunystėj ir galėdavo filmuoti tiesiai į video kasetę ir kad sesė klausia močiutės: „Kokias dainas dainuodavai Sibire? Padainuok kažką“. Ir jinai iškart susinervino, nenorėjo nei tų dainų, nei nieko. Tai va, turbūt tą emociją, jos rankos numojimą, galvos nusukimą ir atsiminiau. Tai va, tiesiog, tikriausiai buvo per skaudu.

Dar norėčiau paklausti, ar tremties patirtis kažkaip padeda pasirinkti kažkokias politines jėgas, politikus Lietuvoje renkantis?

Taip. Iš tikrųjų, taip. Aš, kaip sakau, kad galbūt ne visada pritarė tiems konservatoriams, galbūt ne visada jų idėjoms ir mintims. Kažkas gi vis tiek būna, netinka ir nepatinka žmonės, kad jie *tenais* būna... Bet, tiesiog, aš negalėčiau eiti į kažkokią *tais* partinę veiklą, palaikyti kažkokią kitą jėgą, nes tiesiog tai yra mano kraujyje ir aš, ir mano močiutė turbūt *grabe* apsiverstų, jeigu balsavime, kai vyktų rinkimai, aš prabalsuočiau kažkaip kitaip. Vien iš to ir eini, ir tikrai palaikai. Tas tikrai įtakoja, iš tikrųjų, labai labai įtakoja. Ir tą sprendimą ir mamai žinau, kad tikrai įtakoja. Nes mes labiau palaikom tas dešiniąsias partijas. Tai veikia, tikrai veikia. Galų gale, iš mamos prisiminimų netgi yra tai, kad jinai sakė, kad va, tas žmogus, kuris paskundė mano senelį ir kurį po jo paskundimo išvežė į Sibirą, tai jo vaikas dabar dirba savivaldybėj, šalia mero. Tiesiog tai parodo, kad kokie žmonės tame sukasi ir visa tai yra tikrai išlikę. Tai tikrai tos pažiūros yra labai labai siejamos su tais prisiminimais.

Visai greitai mes čia pasikalbėjome, buvo labai įdomu jūsų klausytis. Dar noriu paklausti, galbūt turite dar kažkokių prisiminimų, kurių nepaminėjote ir manytumėte, kad būtų visai svarbu paminėti? Tiek mamos, tiek senelio.

Dar prisiminimų... Tiek mamos, tiek senelio... Dabar, aš taip galvoju, turbūt, kai baigsim pokalbį, kažką prisiminsiu. Taip gali būti, nes šiuo metu turbūt sunku pasakyti. Nelabai atsimenu, iš konteksto gal labiau tie visi prisiminimai ateina. Kai labiau bendrauji, labiau gilini esi į kažkokių tai veiksmus ir tada atsimeni, kad pasakojo. Nes dabar, tai net nežinau. Nu ką, kad tą visą vežimą, kaip su tuo traukiniu, kaip senelį išvežė. Kaip toj traukinių stoty. Net nežinau. Žinokit, neatsimenu daugiau jokių kažkokių tokių faktų. Aš *tiktai* gal, bet čia iš kitos iš tikrųjų istorijos. Čia turbūt net nebus jums naudinga ar susiję. Aš pati savanoriauju su maltiečiais ir kadangi tenka daug lankyti ir senelių, ir prižiūrėti. Tai aš turėjau tokią draugę močiutę, kuri jau dabar amžinąjį atilsį, bet jai buvo turbūt kokie aštuoniasdešimt, nežinau, septyni. Beveik devyniasdešimt metų, ji tokio labai šviesaus proto. Tai dar prieš kelis metus, kai labiau susibendravom, ji pati man pradėjo pasakoti apie tremtį. Tai jos tremties istorija buvo tikrai labai įdomi, labai skaudi. Nu jinai labai išpasakojo, ir tą vežimą su traukiniu, kaip ji bandė pabėgti iš traukinio, kaip ją stebėdavo. Nu tikrai, jinai dar buvo maža mergaitė, gal dešimt, vienuolika metų. Ir visa tai, kas vyko, buvo tikrai skaudūs prisiminimai. Iš tų tokių turiu, bet čia jau iš kito žmogaus, ne iš šeimos. Tai net nežinau, čia jau turbūt vėl gaunasi toks. Tai va.

Bet vis tiek kažkiek siejate tuos prisiminimus ir su šeima.

Aš manau, kad tos istorijos buvo kažkuom panašios. Tos istorijos, jos ar vienokios ar kitokios. Vieni bėgo, vieni nebėgo. Vienus sumušė, kitų nesumušė. Vieni važiavo pas šeimą, kiti ten vėl pas tėvus važiavo. Jos panašios, jos vis tiek siejasi. Ir tas likimas tų žmonių, galų grįžus ir čia po to, į tėvynę, į Lietuvą, buvo panašus. Dėl tų darbų suradimo, dėl tų pažinčių. Niekur negalėjai gerai įsidarbinti, nors ir turėjai išsilavinimą. Tai jo, sieji ir su savo šeima, nes ganėtinai panašiai viskas buvo. Galbūt tenai netgi trėmimo vietos, tada pradėdi žiūrėti, kad čia visai netoli ir vieni nuo kitų buvo. Tarp kitko, bepasakojant prisiminiau mamos, gal čia mama geriau papasakotų. Tai istorija, kaip gimė mamos sesė Sibire ir močiutė... Aš nežinau net, pasakoti ar ne.

Papasakokit.

Papasakot? Sibire močiutė gyveno su lietuve kaimynystėje ir tos moters, man atrodo, vardas buvo Birutė. Ir labai graži, labai protinga sakė moteris ir taip mama su ja susidraugavo. Ne mama, o mano močiutė su ta moterim susidraugavo. Ir tada močiutė pagimdė tenais, Sibire, mamos sesę vyresnę. Ir tai mamos sesei davė vardą Birutė ir po kiek tų metų, jau viskas pasibaigė. Jau net močiutė mano mirusi yra ir mes kadangi verčiamės kaimo turizmo srityje, tų kolegų yra labai daug. Viena yra kolegė yra iš Kauno rajono, iš anapus Nemuno. Mama vis su ja kalbasi, diskutuoja ir sako, kad jos mama irgi buvo ištremta, kad dabar rašo knygą apie tokią gydytoją ir moterį, kuri gyveno. Na, žodžiu, ir taip suveda galus, kad ta mano močiutė gyveno su tos mūsų kolegės mamos mama ar kažkuo tokiu, kad jos buvo kartu ir jos tos dukros vardas Birutė ir mano tetos vardas Birutė. Ir visa tai taip sueina, kad toks mažas pasaulis. Mūsų seneliai gyveno kartu Sibire ir mes čia visai netoli gyvenam kartu. Čia mama labiau prisimintų šitą istoriją. Labai neprisimenu, bet esmę žinau. Viskas suėjo, tokia labai įdomi situacija. Suejom ir išsiaiškinom, kad mūsų seneliai buvo kartu, ištremti ten pat.

Taip ir kuriasi tokie ryšiai.

Netgi jinai parašė, ta močiutė parašė knygą apie prisiminimus Sibire ir atvežė mano mamai ir mama sako, kad ten tikrai yra apie visas įstaigas, apie ligonius. Mama sako: „Aš skaitau tą knygą ir aš žinau, nes aš toj ligoninėj gimiau.“ Yra tie prisiminimai, kuriuos užrašo ir kurie dar siejasi su tavimi. Tai va, koks prisiminimas išaugo.

Iš tiesų labai noriu jums padėkoti už pasakojimus. Buvo labai įdomu išgirsti ir tą tokią atmintį trečios kartos. Labai buvo įdomu jūsų klausytis, bus labai įdomu ir jūsų mamą išgirsti, kaip ji prisimena. Pabaigai norėčiau paklausti, galbūt yra kažkokių interviu vietų, kurias turėtume ištrinti?

Kad kažkokių vietų neminėti? Ne žinokit, nėra.

Gerai, tvarkoj. Ačiū jums labai, mano pačios vienas pirmųjų interviu, net nežinau kaip čia gausis. Ačiū jums už įdomų pasakojimą.

Nėra už ką, svarbu, kad jums tiktų ir patiktų.

Iki tada.

Viso geriausio.

3. Informantas, 2002 m. gim.

2021 metai, gruodžio 6 diena. Gabrielė Blikertaitė kalbasi su III-osios kartos tremtinės palikuoniu, gimusiu 2002 metais. Tai laba diena ir visų pirma noriu paklausti, ar sutinkate, kad šis mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Laba diena. Taip, sutinku.

Truputį noriu papasakoti apie savo tyrimą. Esu Gabrielė Blikertaitė, Šiuolaikinių politikos studijų magistro programos pirmo kurso studentė ir šiuo metu darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį. Pirmiausia, truputį dar papasakosiu. Šiame tyrime bandau suprasti, kaip ta tremties atmintis yra perduodama, kaip jina išlieka ir kaip keičiasi vėlesnėse kartose. Suprasti tiek jūsų tėvų, tiek pačių anūkų, III-iosios kartos atminties apraiškų ir taip suprasti kaip ta atmintis keitėsi skirtingais istoriniais laikotarpiais, kiek Jums buvo perduoda, pasakota, tiek iš tėvų, tiek iš senelių. Dar keli techniniai klausimėliai. Ar sutinkate, kad šio interviu medžiaga būtų naudojama tyrimo tikslams?

Taip, sutinku.

Ar sutinkate, kad medžiaga būtų perduota postsovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip, sutinku.

Ir noriu informuoti, kad bet kuriuo metu interviu galite nutraukti ir atsisakyti dalyvauti tyrime. Tuomet pradėdame tą visą mūsų pokalbį. Visų pirma, noriu jūsų paprašyti, gal galite trumpai papasakoti apie tą jūsų šeimos tremties istoriją. Kada ir kur buvo ištremti jūsų protėviai?

Jo... Mano močiutė buvo iš tėčio pusės buvo ištremta į Sibirą. Kiek žinau, dėl to, kad jos pusbrolis buvo partizanas. Iš tikrųjų apie tai daug nešnekėjom. Aš manau dėl to, kad na tai... Tai pakankamai didelė trauma buvo ir tiesiog nelabai norisi apie tai šnekėti. Spėčiau, kad iš tremties buvo išleista po Stalino mirties ir tiek. Ir šiaip, daugiausia, kiek žinau, bendrų tų dalykų apie tremtį, tai iš mokyklos, iš istorijos pamokų ir iš kitų šaltinių.

O pati močiutė nepasakojo?

Ne. Nepasakojo.

Nei kiek nekalbėjote su ja?

Ne, kažkaip tiesiog truputį buvo užsiminta, bet labai nedaug.

O gal tėtis daugiau žinojo ir pasakojo?

Su tėčiu irgi apie tai nešnekėjom. Nežinau, jisai gal tikriausiai turėtų daugiau žinoti.

Ir... Tai tada, kada jūs pirmą kartą išgirdote apie savo šeimos patirtį?

Kai aš buvau vaikas dar, gal šešių metų. Bet ir tada aš nelabai sureikšminau galbūt tą. Arba tiesiog čia tikriausiai kažkas ypatingo, skaudaus, tai nelabai norėjau to liesti.

O ką jums dabar reiškia ta močiutės patirtis? Kaip jūs ją suprantate?

Na, šiaip nežinau, ką man tai reiškia. Nes aš tiesiog manau, kad nuo manęs ir mano močiutės yra per didelis metų skaičius. Tarp manęs ir apskritai viso sovietinio laikotarpio yra per didelis atotrūkis, ne tiek metų skaičiumi, bet ir visu gyvenimo stiliumi, jeigu taip galima pasakyti. Aš nejaučiu didelio ryšio tarp to, kas įvyko, bet aš suprantu, kad tai buvo didžiulė tragedija ne tik mano, bet ir kitose šeimose. Ir apskritai, Lietuvos istorijoje.

O, pavyzdžiui, su draugais ar bendraujate apie tremties laikotarpį? Ar kalbatės?

Kiek kalbamės, tai tiek, kad suprantam, kad kaip ir jau sakiau. Tai buvo, tai yra tragedija. Ir... Tiesiog, na, mes nelabai turime, ką apie tai šnekėti, vėlgi, nes mes to nepatyrėme ir mūsų tėvai to nepatyrė ir tik iš nuogirdų galim kažką kalbėti.

Minėjot, kad daugiausiai žinių iš istorijos pamokų? Ką jūs sužinojote, ir ar tai gerai yra reprezentuojama?

Nu tai visas tas motyvas, kad į gyvulinius vagonus per prievartą susodino. Kad vidury nakties ateidavo, tiesiog išvarydavo. Neleisdavo pasiimti jokių asmeninių daiktų. Kartais atskirdavo šeimas, tada traukiniu veždavo stovinčius, nebuvo, o jei ir buvo, tai visai nedaug vietos, kur atsisėsti. Ir aišku, nebuvo niekur, kur aiškintis. Ir tada visi sunkumai Sibire ir taip toliau, tai tiek. Ar tai gerai atspindi visa tai, aš manau, kad tai suteikia tam tikrą nenorą grįžti į tuos laikus, ir aš manau tai yra sveikintinas dalykas.

O, pavyzdžiui, apskritai, kai kalbat apie tą tremties atmintį, kaip ji yra įamžinama filmuose, knygoje? Ar kažkiek domitės tuo ir gal turite kokių pavyzdžių, iš kur jūs gaunate tokią informaciją ir kaip tai Jus veikia?

Pastaraisiais metais žymiausias toks kūrinys, kuris parodo visą tą laikotarpį, tai... Pala, kaip ta. Aš manyčiau, kad na... Gana tiksliai atspindi, bet vėlgi, aš negaliu palyginti tikrosios patirties taip sakant, aš to nepatyrė, tai galiu tik daryti prielaidą, kad ten teisingai yra reprezentuojama.

O tada, jeigu taip pagalvoti apie tą visą pasakojimą ir kaip manai, kokia žinutė turėtų būti perduota ateities kartoms? Apie šitą istorinį laikotarpį ir, ko galima iš jo išmokti.

Ką galima perduoti, ar ne? Na, manyčiau, kad pats trėmimo tas pats, patys trėmimai iš savęs nelabai ką galėtų perduoti, nebent kada nors lietuvių tauta būtų tokioj padėty, kad kažką panašaus galėtų daryt, kad

suprastų, kokia tai buvo tragedija lietuviams. Kad lygiai tokia pati tragedija gali būti kitoms tautoms ir dėl to nereikėtų to daryti. O šiaip, manau, kad daugiausia pamokų gali duoti ne pats trėmimas, o tai, kas įvyko prieš trėmimus, kaip nereikia kažkaip pasitikėti kitomis tautomis, valstybėmis, kad padės, o reikia patiems visų pirma auginti Lietuvos valstybę ir padėti ją išsaugoti ir taip toliau.

O dar, jeigu taip žvelgiant, kokie dabar didžiausi pavojai gresia Lietuvai?

Didžiausias pavojus, sakyčiau, nesusikalbėjimas, yra nežinojimas, nesupratimas galbūt, kad kito nuomonė gali būti lygiai tokia pat svarbi ir vertinga, kaip ir tavo. Dar kas galėtų būti, tai nežinojimas, kas, taip sakant, tiesa, nežinojimas, kaip atrinkt, kas yra naudinga ir kas yra nenaudinga. Ypač turint omeny Lietuvą ir visokias propogandas, taip toliau. Interneto trolius, ar jie tai daro specialiai ar ne specialiai, ką jie tu nori pasakyti ir taip toliau. Tai nėra lengvas, nėra lengva užduotis.

O nesusikalbėjimas tai tarp ko?

Tarp skirtingų visuomenės grupių ar žmonių, tarp atskirų asmenų.

Gerai, o dabar taip kalbant apie tas kartas ir tą judėjimą tarp tos atminties. Žiūrint, nu tikriausiai, nežinau, kiek žinosite, lyginant, kaip jūsų, pavyzdžiui, tėvai kalba apie tremtį ir kaip jūs. Ir kaip seneliai kalbėjo, galbūt? Ar skiriasi tas vertinimas to istorinio laikotarpio kažkaip?

Manyčiau nesiskiria, visos kartos vertina taip pat blogai. Vieni iš, aišku, savo patirčių, kiti iš pasakojimų. Treti galiausiai iš kitų šaltinių.

O šiaip ta tremties patirtis kažkaip padeda pasirinkti, kokias politines jėgas palaikyti Lietuvoje, ar daro tai kažkokią įtaką? Ar pažiūros išlieka panašios kaip tėvų ir senelių ar skiriasi?

Hmm... Apskritai visas sovietinis laikotarpis, mano manymu, daro kažkokią įtaką. Ypač jaunesniems, sakyčiau, žmonėms. Ta prasme, kad mažiau mes linkę į politiką kairią. Mažiau esam linkę rinktis tokias partijas, kaip socialdemokratų, ar tai Darbo partija, tuo labiau. Ir taip toliau. O vis dėlto vyresni žmonės rodo labiau tas partijas, jie linkę galbūt dėl familiarumo tam tikro, tik tiek. O ką patys trėmimai turi, tai vėlgi, kaip sakiau. Visas sovietinis laikotarpis labiau turi.

Gerai, tai mano tokie esminiai klausimai kaip ir baigėsi. Grįžtant prie jūsų šeimos klausimo, galbūt prisimenate kažkokių detalių ar elementų ir norėtumėte pridėti kažką?

Deja, bet ne. Kaip ir viską pasakiau.

Ačiū jums labai, kad sutikote pasikalbėti. Ar yra kažkokių vietų, kurias norėtumėt, kad išimtume iš įrašo, kad nebūtų naudojama.

Ne.

Viso gero.

Viso gero.

4. Informantas, 1970 m. gim.

2022 metų vasario 7 diena. Gabrielė Blikertaitė kalbasi su II-osios kartos tremtinių palikuoniu, gimusiu 1970-aisiais metais. Laba diena ir visų pirma noriu paklausti, ar sutinkate, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Laba diena, taip. Neprieštarauju.

Visų pirma noriu šiek tiek prisistatyti ir pristatyti savo darbą. Esu Gabrielė Blikertaitė, Šiuolaikinių politikos studijų magistro programos pirmo kurso studentė. Šiuo metu darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį. Šitame tyrime bandau suprasti, kaip ta tremties atmintis buvo perduodama iš kartos į kartą ir kaip ji išlieka ir keičiasi vėlesnėse kartose. Kitaip tariant, noriu sužinoti, kiek jums buvo perduota ir pasakota iš jūsų tėvų. Kaip tai keitėsi jūsų atmintyje ir kaip dabar tai suprantate. Turėtume užtrukti iki valandos. Dar noriu užduoti tokius techninius klausimus. Ar sutinkate, kad surinkta interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip, sutinku.

Ar sutinkate, kad medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Ir noriu jus informuoti, kad bet kada galite nutraukti pokalbį ir atsisakyti dalyvauti pokalbyje.

Gerai, supratau.

Tai galime judėti prie klausimų. Visų pirma noriu paprašyti, gal galėtumėte glaustai papasakoti, ką žinote apie tėvų tremties patirtį?

Nu kaip, žinau iš pasakojimų, kad mano senelis, tai yra mano senelio brolis buvo partizanas. Ir už tai jį su visa šeima ištrėmė į Sibirą, Krasnojarsko kraštą. Tai buvo jisai su žmona, buvo trys vaikai man rodos. Du berniukai ir mergaitė, tai yra mano mama. Ta jinai, mano mama gimusi 1943-aisiais, tai jai buvo kokie, gal septyneri metai.

Kai jau ištrėmė, ar ne?

Jo, kai juos išvežė, kaip sakant, į tą Sibirą.

Tai čia išvežė tada gaunasi 1950-aisiais?

Kažkas tai, ko gero. Aš tiksliai nežinau tų metų. Na tai vat, ten Sibire mama baigė, mokėsi rusų mokykloj, kiek aš atsimenu. Va, kas buvo įdomaus, kad seneliai nelabai, turbūt, ten mokėjo tą lietuvišką, tą raštą. O mama baigė, mokėsi rusų mokykloj ir pažinojo rusiškas raides, tai rašydavo pusseserė laiškus. Lietuviškus žodžius rusiškais raidėmis.

O jos tėvai, sakot, nemokėjo rašyti nei lietuviškai, nei rusiškai?

Nu, rusiškai tikrai nemokėjo. Lietuviškai, gal šiek tiek, nu žinot, tais laikais neišmokė tos lietuviškos abėcėlės. Tai va, tokią detalę atsimenu. *Nu*, ką daugiau galiu papasakoti. Tie vaikai, sąlygos aišku buvo sunkios, tai čia ne paslaptis, visi žino. Tie du broliai vyresni už mamą, kur buvo, vienas mirė ten, Sibire palaidotas kažkur. Kitas, kitas čia jau grįžęs Lietuvoj *pasimirė*, tai čia jau Lietuvoj palaidotas. Nežinau, kiek ten jam, septyniolika gal metų buvo tiktai.

O kada jie grįžo čia?

Jie grįžo po Stalino mirties, gal kokiais 1950... Ai, 10 metų prabuvo, jeigu, *daleiskim*, kokiais, gal 1969-aisiais, gal devintais, va taip. Sodyba buvo, sodybos jau nebuvo, kur jie gyveno. Buvo sudegusi, tai va, teko glaustis pas brolių.

O šiaip gal pasakojo, kaip jiems ten sekėsi gyventi? Ką jie veikdavo, ką dirbdavo?

Nu šito nelabai žinau. *Nu*, bet sunkiai ten aišku buvo, ten, aišku, ir sveikatos visos prarastos. Šita, va, kaip ir sakiau, tie du vaikai mirė. Dieduko irgi buvo sveikata ne kokia, kiek aš pats atsimenu. Jisai mirė čia Lietuvoj net nesulaukęs 70 metų. Kažkas tai darydavosi jam ten, buvo raumenys kažkaip, ant raumens vanduo būdavo. Tai va, mama irgi ne kokios sveikatos grįžo, tuberkulioze sirgo. O šiaip daugiau nelabai ką žinau apie tą jų gyvenimą.

O kai jau grįžo, sakėt sodyba buvo sudegusi. O šiaip, kaip jiems sekėsi bendrai, jau čia gyventi, toj Lietuvoj?

Nu kaip, lyg tai... lyg tai ir normaliai, lyg tai nieko tokio nebuvo, tos sovietinės valdžios. Bent jau aš tai tiek nežinau, aišku, į *užsienius* nevažinėjom mes. Būtų gal ir neišleidę į užsienį, bet tokių, tokių kaip ir, *nu*... Gal tokių ir nebūtų, tokių, kaip čia, ignoravimų, pasakyt. *Nu* dirbo, tam vadinamam, tarybiniam kolūky, ne kolūkis ten buvo, o tarybinis ūkis. Dirbo tam tarybiniam ūky ir viskas.

O Jūs, pavyzdžiui, kada pirmą kartą išgirdot apie šitą savo šeimos patirtį?

Ooo.. Šitą tai aš žinojau nuo pat vaikystės, kiek aš atsimenu. Kalbėdavo ir pasakodavo, kad buvo tokia skaudi patirtis. *Nu*, kiek atsimenu, penki, keturi metai. Jau nuo tokių metų žinojau, kad taip buvo.

Ir nevengdavot šeimoj kalbėti šiaip apie tai?

Šeimoj ne. Nebuvo jokių tabu. Visi žinojom, kad taip buvo.

O netgi, nu ir sovietmečiu, jau jums pasakojo, ta prasme?

Taip, taip, taip. Aš gi sakau, nuo kiek atsimenu, nuo keturių... Sakykim 1974-ų metų. Kiek mano atmintis, kiek atsimenu, niekada nebuvo čia paslaptis. Šeimos rate aišku.

O ten platesniam rate, ten su draugais kokiais, ar jūs kalbėdavot tais laikais?

Kad gal ir taip... Gal ir kalbėdavom. Gal ir kalbėdavom, kad kažkaip, kažkaip jau vis tiek buvo, jau gi nebuvo Stalino, jau buvo biški atšilę tie laikai. Man atrodo, kad kalbėdavom. Apie Sibirą... Sibirą, žinojom, kad buvo tokie.

O dabar ar bendraujat su draugais, pažįstamais apie šitą savo patirtį šeimos? Ar kalbatės?

Oi, tai dabar, tai jau aišku. Jeigu jau sovietmečiu kalbėdavom, tai dabar tuo labiau.

O savo vaikams ar pasakojat?

Pasakojam, taip. Žino ir vaikai, kas buvo proseneliai jų. O seneliai jau išstremti.

O bendrai, kaip manot? Ar gerai visuomenėje suvokiama ta tremties patirtis ir ta visa istorija tremties?

Aš manau, kad suvokiame neblogai. Ypač va dabar, prie demokratijos, prie viso to. Prisidėjo ir tie visi, ir Sibiras, visos tos kelionės, kol nebuvo uždrausta. Man rodos, kad suvokiam gerai visą tą. Dar sovietmečiu gi kaip buvo piešiama, kad va, tie Lietuvos partizanai gi buvo... Vadino ten juos ir banditais, ir visaip *tenais*. O dabar juk mes žinom visą tiesą, kad buvo partizanai, kad kovojo už Lietuvą, Lietuvos laisvę. Tai va. O gi sovietmečiu buvo tokia propaganda, kad jie buvo blogiečiai. Tai va taip.

Ir kaip Jūsų šeima, tarkim, priėmė šitą teigimą ir tą faktą?

Kokį faktą?

Nu, kad sakė, kad banditai ir taip toliau... Partizanai.

Mes juk dabar suvokiam, kad tai buvo melas, visa tai, sovietinės valdžios. Ir tada jau, *nu*, šeimos rate buvo kalbų, kad ten gi jau tie partizanai, buvo gi geriečiai. Tik visa propoganda mokykloj, mokykloj, visuomenėj. Visur buvo kalbama kitaip.

O dabar šiaip ar domitės, kaip visuomenėj bendrai įamžinta ta tremties atmintis?

Nu taip, šiek tiek. Va, tos „Misija - Sibiras“ sekdavau, kaip ten jiems sekėsi. Tai va, tai tiek.

O jūs sakėt ten jūsų ir mamos brolis palaidotas, ar ne?

Taip.

Jo kapas ten atrastas yra?

Tai kad ko gero ne. Ko gero ne...

O, pavyzdžiui, kokiuose filmuose, knygose ir bendrai viešoj erdvėj kaip kalbama apie tai, ar tai Jums artima, visas tas kalbėjimas?

Taip, artima. Šiaip jau būtų artima vien tik dėl to, kad tai liečia ir mano, kaip sakyti - tėvynę, tėvynę, Lietuvą. O visi artimi, kaip čia *išsireikšti*, giminaičiai, tą patyrė, tą visą tremtį.

O kaip manote, ką svarbiausia papasakot ir perduot jauniems žmonėms apie tai?

Papasakot visą tiesą, kaip buvo. Kad genocidą vykdė, kad visus tuos už mažiausią prasižengimą, ir visai ne prasižengimą, išveždavo, ištremdavo. Visus intelektualinius tuos trėmė gi. Kad palikt visus tuos, visai, kaip čia *išsireikšt*. Žemesnio intelekto žmones palikt, o visą tą intelektualą, visą tautos frontą panaikint, kad būtų paskui lengviau valdyt.

Ir kaip Jūs manot, ar galima kažko tai išmokti iš tos istorijos, ir tos patirties. Ir jei galima, tai ką tada? Kaip manytumėt?

Čia sunkus klausimas. Už tai, kad reikia, reikia brangint laisvę, nepriklausomybę. Kad jau nepasikartotų tokie dalykai.

O kalbant jau apie tokius, apie dabartį. Tai kaip manot, kokie didžiausi pavojai Lietuvai gresia?

Dabar? Tai vėl iš to pačio, iš Rytų, iš Rytų brazdinama aplink visur jau. Rusija, Putinas, jeigu taip sakysim. Tiesiai šviesiai, *oj* kažkoks yra vėl *pavojukas*. Kad ir NATO esam, viską. Vis tiek kažkaip, ne taip jau ramu, kaip norėtusi.

Dabar turiu dar tokį kaip palyginimo klausimą. Tai jeigu taip reikėtų palyginti, pažiūrėti, kaip *vat* Jūsų mama suprato ir vertino tą tremtį. Ar jūsų tas vertinimas kažkaip skiriasi nuo jos, ar yra kažkokių skirtumų?

Nu *vat* nežinau. Čia reiktų, reiktų paklaust mamos. Nelabai šiaip, taip kažkaip taip kalbėjom šita tema.

O Jūs, kai kalbatės, tai dažniau jūs užklausiat ar jinai *vat* pradeda pasakoti?

Kažkaip taip pastaruoju metu, kad kažkaip tai ir aš nelabai užklausu, ir jinai nelabai.

O pavyzdžiui, Jūsų ir vaikų požiūris, ar skiriasi?

Ne, absoliučiai vienodas. Visi sako, kad tai žiauru, blogai.

O ar šita tremties patirtis padeda Jums kažkaip pasirinkti kažkokiais politines jėgas ir politikus Lietuvoje, pavyzdžiui?

Nu, gal iš dalies. Gal iš dalies, nors, sakyčiau, kad gal nėra tokių Lietuvoj politikų, kurie sakytų, kad taip buvo teisinga arba ten gerai. Man atrodo nėra Lietuvoj tokių politikų. O taip tai, ką aš žinau.

O, pavyzdžiui, jūsų politinės vizijos ar skiriasi nuo tėvų? Ir jeigu skiriasi, tai kaip skirtųsi?

Nesiskiria, visi už... Ir mama, ir amžinąjį atilsį tėtis, visi už šitą demokratiją, už Nepriklausomybę Lietuvos. Tie Sąjūdžio vaikai, visi buvom, visi buvom už laisvę, už laisvę Lietuvos. Už Nepriklausomybę kokiai tiktai šaliai.

Supratau. Tai šiaip ačiū už tą pasidalijimą ir vat dar noriu paklausti pabaigai. Pradžioj kažkiek papasakojot, bet gal dabar kalbant kažkokių tai prisiminimų iškilo, ką norėtumėt papasakot? Gal jums ką pasakojo, kas įstrigę.

Tai gal dabar turbūt jau ir nieko.

Tai, kalbant jau apie pabaigą, ar iš to, ką papasakojot, ar yra kažkokių vietų, kurios norėtumėt, kad būtų išimtos iš interviu, ar nėra?

Ne, ne. Tebūnie viskas, kas pasakyta.

Gerai, tvarkoj. Ačiū jums labai už pokalbį, tikrai buvo įdomu išgirsti, sužinoti.

Prašom.

Geros dienos turbūt tada.

Ačiū, ačiū ir Jums.

5. Informantas, 1971 m. gim.

2022 m. vasario 8 diena. Gabrielė Blikertaitė kalbasi su tremtinių II-osios kartos palikuone, gimusia 1971-aisiais metais. Tai, sveiki. Visų pirma noriu Jūsų paklausti, ar sutinkate, kad šis mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Taip.

Tai visų pirma norėčiau prisistatyti, esu Gabrielė Blikertaitė, Šiuolaikinių politikos studijų magistro programos pirmo kurso studentė ir darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį, kuriame bandau suprasti, kaip ta atmintis būna perduodama iš kartos į kartą ir kaip ji išlieka, keičiasi vėlesnėse kartose. Kitaip tariant, noriu sužinoti, kiek jums buvo perduota, pasakota iš tėvų ir kaip tai keitėsi Jūsų atmintyje, o vėliau ir Jūsų vaikų atmintyje. Dar noriu paklausti, ar sutinkate, kad šio interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip.

Ir ar sutinkate, kad surinkta medžiaga būtų perduota postsovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Dar noriu informuoti, jog bet koku metu galite nutraukti pokalbį ar atsisakyti dalyvauti tyrime. Tai vat, iš pat pradžių norėčiau paprašyti jūsų, gal galėtumėte man papasakoti apie savo šeimos, savo tėvų tremties istoriją?

Iš tikrųjų žinau ne per daug. Žinau, kad tėčiui buvo 4-eri, kuomet jis buvo ištremtas su mama ir dviem seserimis. Jo tėtį iškart atskyrė ir jis buvo ištremtas kažkur kitur, bet, kiek jie žino, tai pakeliui jisai ten mirė ar ten nuvažiavęs mirė, kad jo daugiau taip ir nebematė. Tėtis mano liko su mama ir dviem seserim, gyveno tremty.

Ir tada gal papasakojo, kaip jiems ten sekėsi gyventi? Toliau apie visą tą gyvenimo būdą.

Ten kai tik atvažiavo, sunkiau buvo, bet jie gavo kažkokią tai *žieminę* kur gyventi, toj *žieminėj* gyvendavo, eidavo į mokyklą. Kaip supratau, žiemos buvo ilgos, pavasarių truputį atšildavo ir vėl būdavo žiema. Ir čia buvo Altajaus krašte. Ilcofka tas kaimas, *lygtais*, vadinosi. Tai mama paskui pradėjo dirbti mokytoja ir turbūt vėliau aš kažkaip tai... Į mokyklą ėjo, paskui į institutą įstojo, baigė. Sunku buvo, nebuvo ko valgyti, bet kažkaip tai gyveno ir šiaip prisimena jaunystę, tai kaip ir gražiai. Tą Sibirą, tai ten ir žmonės draugiški buvo ir, kad kažkaip jie ten ir draugavo, ir gyveno, tik, kad be tėvo aišku. Su mama buvo.

Tai jūsų ištrėmė tėtį, kai jis vaikas buvo?

Jo, jam buvo keturi metai.

O kelinti čia metai buvo?

Nepasakysiu, žinokit, kelintais, jis yra 1937-ųjų, tai 41-aisiais vadinasi, nes sakė, kad jam buvo keturi metai. O ištrėmė tai, kaip suprantu, nes seneliai buvo mokytojai. Senelis buvo gimnazijos direktorius, o mama buvo mokytoja, už tai ir ištrėmė. Jie kažkokių tai žemių, turtų, tai neturėjo. Grynai už tai, kad inteligentai buvo, mokyti žmonės.

Supratau. O tada, kada jau grįžo iš tremties jie?

Tai jie grįžo, jie tada apsigyveno Kuršėnuose, bet grįžo jau ne į savo namus, nes jie prie Žagarės buvo, tai ten nuomavo kaip supratau, pusę namo ar kažkokį kambarį. Ir ten jie taip grįžo, sunku buvo, kalbos nemokėjo. Ne taip mokėjo, nes ten vis tiek rusiškai mokėsi, ir institutą baigė rusiškai, bet kaip ir vėl, nepražuvo. Gavo darbus, ir seserys dirbo, ir tėtis dirbo mokykloj, mokytoju. Mokytojas jis buvo, tik, kad mama paskui jau greitai mirė, susirgo. O šiaip jie visi kaip ir išgyveno, grįžo ir čia dar nebuvo taip kaip, aišku buvo sunku tą darbą susirasti kaip tremtiniam. Bet jiems ten kažkaip padėjo žmonės ir visai kažkaip ten jiems neblogai sekėsi, susirado darbus. O šiaip labai gerai atsiliepia apie vietinius žmones, tuos rusus, buvo draugiškai, visai gerai.

O tai jie jau kai grįžo, tai jau universitetus pabaigė, tie vaikai, Jūsų tėtis ir tetos?

Tai taip, mano tėtis jauniausias, bet grįžo jau institutą baigęs. Grįžo šešiasdešimt *kažkelintais* ir tada Kuršėnuose ir įsidarbino. Ten gal jie ne visi kartu kažkaip ten grįžo, mama vėliau ar anksčiau, ten kažkaip ar po du jie ten grįžo, bet nepapuolė čia irgi grįžę. Bet ne į savo namus, čia nieko jie neturėjo, tiesiog.

Bet Jūs sakot ir jūsų mama grįžo, tai jūsų mama susipažino su tėčiu tenais?

Ne, mama, tai jų mama. Močiutė. Mano mama nebuvo išstremta, ji slapstėsi. Juos taip pat turėjo išstremti, bet jie slapstėsi ir liko neištremti tada. Bet irgi nebeturėjo nieko, nes tiesiog slapstėsi visur ir susipažino jau Kuršėnuose.

O jinai, mama Jūsų, iš lietuvių šeimos buvo, ar ne?

Jo, iš lietuvių. Buvo iš lietuvių šeimos, jie turėjo, mamos jau tėvai turėjo ir daug žemės, ir samdinius turėjo. Buvo jie jau tokie ūkininkai, ir juos už tai turėjo išstremti, kadangi buvo turtingi ūkininkai. Bet jie tiesiog slapstėsi ir *išsislapstė*, ir jų neištrėmė. Bet jie buvo tuose sąrašuose, kur turėjo išvežti.

O kaip tas slapstymasis vyko? Gal Jums pasakojo irgi kažkiek?

Nu tai pas visokius dirbi žmones, tai pas kažkokius pažįstamus, tai pas gimines. Tai kažkur nuomodavosi, ir taip kas kažkokį laiką ir kraustydavosi. Jie buvo, tai močiutė, senelis ir keturi vaikai. Visa ta šeima šešių žmonių vis kažkur tai glausdavosi pas žmones.

Supratau.

Žemaitijoje ten gal labiau jie, nes patys yra nuo Linkuvos ten, tai patys ten ir išsislapstė tam krašte, o paskui jau tuose Kuršėnuose liko. Liko, nieko neturėjo.

O kuriais jau metais pasidarė lengviau, nežinot? 1968-aisiais ten yra kažkaip, kad jau lengviau.

Gali būt, nes dar žinau, kad jau paskui... Mama yra 1944-ųjų. tai jinai baigė mokyklą, tai buvo 1964-i kokie, išvažiavo mokytis į Vilnių, tada tie vaikai, mamos broliai ir seserys. Tada jie visi Vilniuje gyveno, ir tėtis mano su mama susipažino tada ir *apsivedė*. Ir sakė Vilniuj jiems labai sunku buvo, ir valgyt nebuvo, kai mokėsi. Labai jau jie čia prastai gyveno, vienas gal iš jų turėjo butą ir ten visi glaudėsi. Tai čia buvo 64-68-i ir buvo tada sunkūs metai, o paskui kažkaip ir mano tėvai butą gavo iš darbo. Kai darbą susirado Vilniuje, jau kažkaip ir lengviau buvo.

Tai jie gyveno Vilniuje, o po to į Kuršėnus tada persikėlė? Taip?

Ne, jie taip ir liko Vilniuje ir gyvena dabar Vilniuje.

Ai, supratau, tai jie gyveno Kuršėnuose, o po to jau atvažiavo į Vilnių dar? Ar ne?

Jo, tėtis tai iš pradžių grįžo į Panemunėlį lygtais, tada atvažiavo į Kuršėnus, su mama susipažino. Ir tada, kai išvažiavo mokytis, tai ir liko Vilniuje. Gavo tuos paskyrimus, tai ir liko Vilniuje.

Supratau, tai dabar dar noriu paklausti apie Jus pačia, kada Jūs pati pirmą kartą išgirdote šitą savo šeimos istoriją? Kada Jums pradėjo pasakoti?

Oi, neatsimenu, nežinau, žinokite, kada.

Bet, pavyzdžiui, kai vaikas buvot, ar pasakojo?

Kažkaip kai vaikas buvau, gal nelabai ir per daug domėjausi, kas vyksta. Nu ką pasakojo, dar pasakojo, kažkaip net nesusimąstai. Va dabar gal, kai man jau 50 metų, reikėtų gal ir pasiklausti tėvų, kaip ten buvo. Nes tada kažkaip nei per daug domėjomės, nei buvo galima ir pasakoti, tokie laikai buvo. Nelabai ten ką ir pasakodavo.

O dabar daugiau gal bendraujate apie tai?

Nu va dabar, dabar va pradėjau ir knygą tokią skaityti, bendradarbis atnešė. Apie jo šeimos istoriją, apie tą Sibirą domėtis. Labiau gal kažkaip su amžium, kaip ten buvo.

Tai šiaip bendraujate ir su žmonėmis apskritai aplinkui, su pažįstamais, draugais, apie tą patirtį?

Nu kažkiek, nelabai daug. Bet va kai yra tokių bendrų pažįstamų, čia yra tas mano bendradarbis, tai tėčio bendradarbio anūkas. Tai kaip ir tokie bendri pažįstami, tai atnešė ir knygą paskaityti. Parašė istoriją tremties.

O šiaip kaip Jums atrodo, ar visuomenėje yra pakankamai įamžinama ta mūsų tremties istorija, bendrai taip?

Gal ir yra pakankamai, žiūrint kiek domiesi, kiek priimi. Jeigu domėtumeisi, tai yra pakankamai tos medžiagos. Bet jeigu kažkaip pats nesidomi, tai... Tai nesidomi tada, kažkaip vis tiek, liūdna ta tokia patirtis. Kada pats jaunas esi, nelabai gal ir norisi domėtis tais liūdnais dalykais. Yra ir tokių ir linksmesnių dalykų, kuo domėtis, ką veikti. Nebent mokaisi kažką, studijuoji apie panašius dalykus.

O kaip manote, ar šiaip visuomenė teisingai supranta tas tremtinių patirtis?

Manau, kad teisingai. Bent aš nesutikau tokių, kur saktų „kaip gerai, kad juos ištrėmė“. Ten kažkaip iš mano to rato, kiek teko bendrauti, teisingai.

Ir, o šiaip jeigu taip paėmus, kaip manot, ką yra svarbiausia atsiminti ir perduoti jauniems žmonėms, ateities kartoms apie tą istoriją?

Net nežinau, nežinau net.

O Jūs, pavyzdžiui, su savo vaikais ar kalbat, ar pasakojat jiems?

Ne per daug gal, *nu*, kol senelis gyvas, tai jis pats pasakoja. Labiau tai kiek senelį pasiklausia. Kažkokių klausimų iškyla, kažką, tai senelio pasiklausia, kol gyvas.

O Jūsų vertinimas kažkaip skiriasi nuo senelio bendrai ar panašus išlieka?

Tai kaip aš, tiek žinau, tai kaip tėtis mano pasakojo, tai mūsų tokia nuomonė man ir suformavo. Vat aš tiek ir žinau, kaip jam ten, kas buvo sunku, kas buvo gerai, kas buvo blogai. Ten ką studijų metais veikė, kaip ir visi jaunimas, tai va ką jisai pasakoja, tai tokia ir yra mano suformuota nuomonė, grynai jo nuomonė. Aš ten nebuvo, tai grynai savo nuomonės kaip ir neturiu.

O, pavyzdžiui, tai, kaip formuojama, pavyzdžiui, filmuose, knygose, ar Jums tai artima yra?

Nežinau, aš tokių liūdnu filmų stengiuosi nežiūrėti. Va ta knyga, kur aš apie tremtį skaitau, tai nes ten yra pažįstami žmonės. Ir tai dabar tik pradėjau, dar tos liūdnos dalies neperskaičiau, nes ten irgi yra toks vienas sakinyš, dar ten pačioj pradžioj, prašyme, kad ta moteris tą Sibirą kaip ir gerai atsimena, tą nuoskaudą, kad išvežė, bet ten nebuvo jiems taip blogai gyventi, visgi tai buvo jų jaunystė, jų gražiausi metai buvo Sibire, dar neskaičiau kaip ten toliau, bet buvo toks sakinyš: „Gražiausi metai buvo Sibire.“

Ir dabar taip, visai norėčiau paklausti, ar Jums tas toks, ta istorinė šeimos patirtis, ar padeda pasirinkti kažkokias politines jėgas, ką renkatės remti Lietuvoje?

Ne, nesidomiu politika visiškai.

O pavyzdžiui, Jūsų ten tėčio kažkokios tai vizijos, ar jis turi kažkokias tvirtas pagal tai?

Tėtis turi, kažkiek ta politika domisi ir turi jisai, bet nežinau ar čia yra susiję su tremtimi. Gal ir ne, jis tiesiog labai domisi, ten klauso radiją, ten anksčiau televizorių žiūrėdavo, labai domėjosi ta politika ir tiesiog turi susiformavęs savo tokią nuomonę, turbūt nelabai susijusią su tremtimi. Nežinau, kad ten sakytų, kad tremtis būtų gerai. Tai gal ir ne.

Supratau.

Su kitais dalykais susijusios tos pažiūros.

Kaip ir čia daug *išklausinėjau*, dar noriu Jūsų paprašyti, galbūt dar prisimenate kažkokių tai ten ištraukų, ką Jums pasakojo, ką galėtumėt dar papasakoti, kas Jums yra labiausiai įstrigę iš to, ką Jums pasakojo tėvai?

Pasakojo apie studentišką gyvenimą. Bet tas studentiškas gyvenimas, *jisai* visur turbūt toks pats. Dar toks senesnis, dabar tai visi užsidarę. Sportavo, gyvendavo bendrabutyje, nu kaip ir visi studentai. Dar ten jis ir skendo toj upėj, ir sėlius plukdė. Nu ten visokių dalykų buvo, bet kaip ir visiems jaunystėj visokių dalykų. Kažkokio ten, kad jį ir skriaustų per daug, ir ten kažkaip jį. Gyvendavo, draugaudavo kiek galėdavo. Aišku buvo toks momentas, kad mamai kažką sakydavo mokiniai. Jinai dar vokiečių mokytoja buvo. Tai išvis ten, vokiečių visi mokėsi, tarybinėj šaly vokiečių turi mokytis. Bet čia turbūt visur, tokie pat mokiniai. Bet, kad ten kažkokių didelių nuoskaudų būtų, kad pasakotų, kad juos ten skriaudė kažkas, tai kaip ir ne. Tie patys vietiniai visi tarp kurių gyveno.

O kai jau keitėsi į nepriklausomybę tas režimas, kaip jie, ar buvo ištraukę? Ar Jūs pati irgi?

Per daug tai nebuvo mano tėtis įsitraukęs, ten į kažkokius mitingus neidavo. Bet jis buvo mokytojas, jam tas viskas vis tiek būdavo tokia kaip atsakomybė, ką galima daryti, ko negalima. Kas mokytojui galima, kas negalima. Tai aš žinau iš tų tarybinių dar laikų. Tokių labai būdavo, ką mokytojas, dėstytojas negalėdavo daryti.

O Jūsų tėtis kokį dalyką mokė?

Matematiką.

Jo, su vokiečių, tai čia labiau galima susieti tą, ką ir minėjau.

Su vokiečių, tai mama ir tai dėstė vokiečių, tai ir ten nuvažiavus, buvo, matyt, toks dalykas ir Rusijoje, vokiečių kalba. Mokėsi jie ten, kaip ir visur tų mokinių visokių. Vieni mokėsi, kiti ne.

Supratau. Tai nežinau, jeigu dar turit kažką papasakoti, tai galbūt dar kažkokį tai nutikimą, gal kažkas va taip va yra įstrigę, ar jau papasakojot kaip ir, ką pamenat?

Kaip ir papasakojau, turbūt, iš tikrųjų, nelabai daug žinau.

Supratau. Tai tada dar pabaigai dar noriu paklausti. Ar yra kažkokių vietų, kurias reikėtų išimti iš interviu, ar viską galima palikti?

Gal galima palikti.

Tvarkoj. Tai tada ačiū Jums labai, kad pasidalinot ir turbūt gero vakaro palinkėsiu.

Ačiū, iki.

Iki.

6. Informantas, 1997 m. gim.

2022 metų vasario 8 diena. Gabrielė Blikertaitė kalbasi su III-ios kartos tremtinių palikuoniu, gimusiu 1997-aisiais metais. Laba diena, tai visų pirma noriu paklausti, ar sutinkate, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Sveiki, taip, sutinku.

Tai prisistatysiu, esu Gabrielė Blikertaitė, Šiuolaikinių politikos studijų magistro programos pirmo kurso studentė ir darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį ir kuriame bandau suprasti, kaip tremties atmintis yra perduodama ir kaip ji išlieka, ir kaip keičiasi vėlesnėse kartose. Tai norėsiu ir iš jūsų išgirsti, kaip ji, kaip jūs ją suprantate, kiek jums buvo perduota ir pasakota iš jūsų tėvų ir senelių. Tai dar noriu paklausti kelių techninių klausimų, tai ar sutinkat, kad šio interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip.

Ir ar sutinkat, kad interviu medžiaga būtų perduota Postsovietinės atminties studijų centro archyvui?

Būtinai. Taip.

Ir noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukti pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime. Tai iš pat pradžių norėčiau paprašyti jūsų, gal jūs galite papasakoti tą savo šeimos istoriją ir kiek, ką jūs esate girdėjęs ir ką žinote?

Aha, susiduriu šiek tiek su techniniais nesklandumais, ar dabar girdit mane?

Taip, girdžiu.

Gerai, *tvarkoj*. Tai koks buvo klausimas?

Tai noriu paprašyt, kad papasakotumėt savo tą šeimos istoriją, ką atsimenat, ką girdėjot, ką žinot.

Taip... Žodžiu, buvo tokia istorija, kad mano senelis, 40, berods, 1-ą gimimo, jeigu neklystu...Ne, 43-ių gal gimimo, čia buvo ketverių metų ištremtas į Rusiją, į Sibirą kartu su šeima, tai buvo todėl, kad tėvas buvo mokyklos direktorius Žagarės kaime ir jis buvo kaip ir, nu, sakykim taip – nacionalistas, patriotas, įsisukęs į tuos visus dalykus. Todėl buvo nuspręsta šeimą ištremt, kiek žinau, tai tėvas buvo... Visi kažkur buvo vežti traukiniu, bet tėvas buvo atskirtas ir vežtas į lagerį, ten ir mirė, o pats senelis, keturių metų, su mama ir dvejomis seserimis, kurioms buvo gal 10 ir 13 metų, kažkas tokio, buvo... Apsigyveno kaimelyje kažkur Novosibirsko apskrityje, gal kažkur netoli Krasnojarsko. Tai, iš tikrųjų, nežinau kiek čia detalčiai ką pasakot, nes tų detalių kaip ir žinau visokių, sakykim taip.

Tai, šiaip nežinau, jeigu taip, šiek tiek labiau išsiplečiant, tai kaip ir turbūt visos šeimos ištremtos, mano senelio šeima susidūrė su sunkumais. Tai, žodžiu, pavyko ten persigabent bent kelis daiktus į Sibirą, tai akivaizdu, ten bet kokie papuošalai, knygos, kiti dalykai buvo greit mainomi į maistą, į darbus įvairius, kad gyventojai vietiniai padėtų pasistatyt bent kažkokią trobelę, pasidalintų augalais, kruopomis ir taip toliau. Tai, iš tikrųjų, tai pirmi metai buvo sunkūs labai, kiek tas senelis pasakojo, buvo sunku išgyvent, visada ir jis nuo pat mažumės ten turėjo labai padėti tai motinai, pasakojo, kad ten būdamas ir ten 11-13-os, ir paskui, kai šiek tiek ten geriau įsitvirtino, mama gavo darbą mokykloj, vokiečių kalbos mokytoja. Kaip kad ir Lietuvoj dirbo. Nors ir šiek tiek buvo vis lengviau, po kelių metų, vis tiek jisai būdavo, dar važiuodavo į mišką, padėdavo vyrams pjaut rąstus, kartais, deja, pavykdavo gaut ne pinigų, o tiktai butelį, tai... Tai va, iš tokių sunkumų tai tiek, nebuvo ten kažkoks labai prabangus gyvenimo būdas. Jo, tai..

Nuo pat mažumės, sakykim taip, senelis pajuto, kas yra alkoholis, priklausomybės, sudėtingi draugai, sakykim taip, visokie pavojingi lošimai, taip toliau. Yra pasakojęs, kad ne kartą yra dalyvavęs, sakykim taip, ir smurte, ir yra gavęs ir nuo vietinių, paskui susiradęs draugų ir vietiniams yra davęs, vieni kitus ir žaloja ten... Iš tikrųjų gyvenimas <...> tai ten. Kiek pasakojo, tai <...> buvo visko. Vienas dalykas toks dar įstrigo, tai mano senelis, vat būdamas tremtinys, paskui gal ten 14-15-os metų mokykloj turėjo tokią

simpatiją, rusę. Ir, tokia įdomi istorija buvo, kad ta rusė buvo, akivaizdu, partijos komiteto dukra, tai ta meilė kaip ir nelabai galėjo ten gyvuot, vien dėl šito fakto. Nes jos tėvai tai tikrai į tremtinį nežiūrėtų gerai, o iš kitos pusės jo mama – sakė, kad iš esmės, „gali daryt ką nori, bet už rusės niekada netekėsi.“ Tai ta, nu iš tikrųjų, ta neapykanta, nuoskauda buvo labai stipri šeimoj. Senelis, kai, nu, sulaukė studentavimo metų, įstojo į technikumą, pedagoginį technikumą, baigė mokytojo studijas, matematikos mokytojo. Ir kai tiktai gavo šansą tremtiniai grįžti, tai mama su vyresnėmis sesėmis, kurios jau buvo <...> iškart grįžo į Lietuvą, o jis dar norėjo pasibaigt studijas ir dar berods, ten du metus gal dar pabuvo ir tada jau ir pats grįžo į Lietuvą. Tai va, ir visada man įdomus tas faktas, kalbant apie tremtinius ir girdint istorijas, kad ta prasme, neleisdavo grįžt atgal į tą miestą, iš kur jie buvo kilę. Tai iki šios dienos, man atrodo, senelis, taip ir nu, nebuvo niekada ir grįžęs į Žagarę. Grįžo į Kuršėnus ir nu, ten paskui jau toliau nuo Kuršėnų tęsė savo gyvenimą. Tai va.. Tai taip trumpai.

Mhm. Labai įdomu buvo apie tuos santykius girdėti su vietiniais. Gal dar yra, gal dar kažką prisimenat plačiau apie tai? Apie būtent tremtinių ir vietinių.

Jo, tai su vietiniais iš tikrųjų... Daugiau tokių istorijų, tai čia gal buvo viena tokia priešiško, tai *nu*, akivaizdu, kadangi senelis buvo ištremtas labai jaunas, tai jis kaip ir netruko įsilieti į tą, sakykim taip, kultūrą, jis gal net labiau užaugęs toj, natūraliai gaunasi, rusiškoj aplinkoj. Tai šiaip čia gal tik vienintelis iš tų priešiško, ką teko girdėt, tai jis sakydavo taip, istorijos yra na maždaug, su jaunimu eidavom kažkokių ten uogų ieškot, kažką *zbitkint*, čia labiau buvo toks kaip ir kaimo gyvenimas, ta prasme, kad mūsų kaimas eina - jaunimas - mušt kitą kaimą ir taip toliau. Su pačiais vietiniais, vat nu, bent jau senelis iš savo perspektyvos, kadangi jis irgi jautės toks kaip pusiau rusas, tai kažkokių daugiau konfliktų nepasakojo. Gal tik tiek. Tik tiek, kad, aišku, jo sesės, kadangi vyresnės, jos labiau jautė tą tokį skirtumą, kai vis tiek jau buvo mačiusios ir Lietuvos gyvenimą, atsiminė, sakė jom ta nuoskauda įsirižė tikrai daug giliau ir jos visą laiką, kiek minėjo, jautėsi labai nesavos. Ir su mama tikrai jaučia tą didesnę net ir neapykantą, kai, pavyzdžiui, šiandien jeigu kalbam su seneliu, tai kaip ir labai daug ką kaltina, kad čia *nu* stalinizmas, bet šiaip sovietų Rusija, nu ką padarysi, tai buvo rusai geri žmonės, bet kiek su jo seserim esu bendravęs, tai labai stipri, didžiulė neapykanta ir jokių kompromisų ta tema nėra.

Mhm. Supratau. O tada jau kai grįžo į tėvynę, kelintais metais ir kaip ten, kaip tada viskas klostėsi?

Taip... Kelintais metais grįžo, tai čia labai šiaip yra geras... labai geras klausimas. Aš manau, kad buvo kažkas gal apie 70-us, jeigu neklystu. Kaip klostės tada.. Na, grįžus į tėvynę, tai apsigyveno Kuršėnuose, Vytautas Viktoras ir... Turbūt vienas didžiausių sunkumų tremtiniui tai buvo galbūt tas įsitvirtinimas, norint kažkokios siekt didesnės karjeros, tai Kuršėnuose jis kaip ir buvo mokytoju, mokė kelis dalykus, kaip ir jokių ten problemų didelių nematė. Kuršėnuose susipažino su močiute mano, kas buvo labai įdomu, nors, *nu*, šeima yra pilnai lietuviai, bet jie irgi taip šiek tiek žiūrėjo kreivokai į tremtinį, šeimai patiem pavyko išvengt tremties, bet, *nu*, kai žmogus pilnai pats užaugęs Rusijoje, tai *toksai* ir gavos *jisai* gyvenime - toks pusiau rusas, pusiau lietuvis, mąstymu. O sunkumai tai buvo Vilniuj, jis kai grįžo į Vilnių, nelabai norėjo būti... Jis įsidarbino lengvosios pramonės technikumė, ten buvo sunku siekt karjeros... Jeigu nebūtų *sudraugavęs* su viršininku savo tuometiniu, draugystė nebūtų ilgametė, tai jis ir nelabai būtų gavęs galimybių tam tikrų ten, užimt aukštesnius postus pačiam technikumė. Ir *vat*...

Jo, sakė, kad iš pradžių labai sunkiai sekėsi gauti tokį kaip ir personale pripažinimą, nes kaip ir žinom, į tremtinius visada, na, aukščiausioj vadovybėj buvo žiūrima šiek tiek kreivai, kadangi buvo signalas buvo iš aukščiau, kad tremtiniais kaip ir nevalia pasitikėt, taip toliau. Buvo irgi pasakoję ne kartą, kad, kadangi jis dirbo tiek lengvosios pramonės technikumė, tiek buvo entuziastas sporto, domisi sportu, po miškus bėgiojimu, tai ne kartą yra buvę, kad su mokiniais na, tarkim, būtų kelionė kažkur... Kad ir į tas Varšuvos pakto valstybes, kaip Lenkija, Vakarų Vokietija ir tiesiog jiems, *nu*, tiesiog neleista būdavo išvažiuot kažkur... Nors jo mokiniai ar ten koks kitas paskirtas žmogus galėdavo. Paskui jau gavo jis ten tam tikrus, tam tikrą pasitikėjimą iš viršininko, su kuriuo jie ten buvo geri draugai, keliones pavyko įvairesnes daryt, bet, *nu*, iš tikrųjų, buvo keistas tas jausmas, kai šitai, gyvenimi Lietuvoj, bet tas tremtinio statusas tave riboja dėl politinės valdžios.

Mhm. Supratau. Ir tada jau kai nepriklausomybė atėjo, kaip tada viskas keitėsi? Kaip jūsų senelis tai išgyveno, visą tą laikotarpį?

Aš dar prieš nepriklausomybę, va, noriu vieną dalyką pridėt ir dėl tų sunkumų grįžus į Lietuvą, tai buvo irgi, pasakojo, kai jis grįžo tik į Lietuvą, ten irgi buvo tam tikri sunkumai norint įsidarbinti, vienas iš jų, tai buvo, sako, iš viso buvo absurdiškas, kad jam neleido... Vienas iš dalykų, kodėl jam nenorėjo leist mokyt Vilniaus lengvosios pramonės technikumė, tai buvo tas, kad buvo sakoma, kad Jūs baigėt mokslus Rusijoje, todėl jūs nesat kvalifikuotas mokyt lietuviškai, nors prieš tai jis dirbo ir Lietuvoj mokytoju. Tai sako, *nu*, jis va buvo labai giliai įsižeidęs dėl to, kad jam, *nu*, buvo kaip ir liepta laikyti lietuvių kalbos egzaminą, tai čia sakė buvo labai didelis šokas. Tai va, o dėl nepriklausomybės, tai... *Nu*, iš tikrųjų, tik prasidėjus nepriklausomybei jis buvo arti pensijos, tai.. Arba jau net gal išėjęs į pensiją, sunku pasakyt.. Gal ten buvo paskutiniai metai prieš pensiją, tai... Sunku pasakyt iš tikrųjų, apie nepriklausomybę labai daug nesam kalbėję, bet akivaizdu, jis palaikė nepriklausomybę. Nežinau, atėjus nepriklausomybei ir anūkai atsirado, tai... Tiesiog nežinau, gal buvo naujos atsakomybės ir taip toliau, tai... tiesiog... yra senelis ten irgi su priklausomybėm problemų turėjęs, tai taip sutapo, tuo metu pavyko tų nepriklausomybių visų atsisakyt. Tai va čia toks buvo gal pokytis. O šiaip tai... Na, sakau, kadangi vis tiek, kaip ir buvo pensija, tai gal labiausiai teigiami dalykai, tai, kad Lietuvos Vyriausybė paskyrė tas papildomas, sakykim pensijas, kaip stažą už tremtį, tai dėl to jis buvo labai patenkintas, kad būtent pripažino tą tremtinio statusą, ir... Jo, iš tikrųjų, sunku kažką pasakyt. Jo, tarkim.

O kada jūs... Apie jus noriu dabar jau paklausti, kada jūs pirmą kartą išgirdot ir pradėjot apie tai kalbėtis savo šeimoj?

Pirmąkart išgirdau, kai man buvo gal septyni metai. Čia buvo tokia situacija, berods, kad aš, jeigu tiksliai prisimenu, jei gerai atsimenu, atsisakiau kažką valgyti ir tada gavos, taip, kad senelis kažką tokio kaip leptelejo užuominą apie tą išrankumą šiuolaikini, šiuolaikinių vaikų, kad pas mane, *vat*, tai mes ten septyniese iš vieno *bliūdo* valgėm, ir aš tada, nu kaip ir, gavos natūraliai pasidomėjau, kaip čia taip, kas buvo tais laikais negerai, kad jūs septyniese iš vieno *bliūdo* valgydavot, tai tada, turbūt, ir papasakojo pirmas istorijas. Buvo sunku patikėt aišku, iš pat pradžių, bet...

O ką Jums reiškia ta tokia senelių patirtis? Kaip ją suprantat?

Kaip suprantu?..

Mhm.

Na, čia toks labai platus klausimas iš tikrųjų... Ką man reiškia... Gal, kai buvau besiformuojanti asmenybė, tai man tai davė tokio... Gal šiek tiek perspektyvos ir kuklumo vertint tai, ką turiu, mažiau gal reikalaut, čia kaip ir iš asmenybės pusės, o šiaip, nežinau, labai kraupus dalykas iš tikrųjų, kai pagalvoji, kai išgirsti tas istorijas, tai mano seneliui pasisekė, kad jis buvo jaunas, tai jis viską taip išgyveno ir lyg ten ir būtų gyvenęs, <...> su tam tikrais, aišku, sunkumais. Gyvenime vėliau ėjusiais sunkumais, tai, *nu* jo, sunku net, sunku patikėt, kad žmogus gali būt priverstas taip gyvent ir akivaizdu, tai, kai tavo šeimoj vyksta toks dalykas, tai gimdo labai didelę nuoskaudą, ir kaip ir neapykantą Rusijai, akivaizdu... Kaip ir vertė labiau domėtis istorija ir tais faktoriais, kurie lėmė, kad iš viso buvo vykdomos tos tremtys. Tai, nežinau, tiesiog gal asmeniškai, tai apibendrinus, tiesiog, gal buvo nuoskauda, neapykanta Rusijai ir tie tokie nacionalistiniai jausmai gal pažadinti. Jo, kai išgirsti *vat* šitas tremties istorijas, tada, kad iš tėvų pusės ten irgi buvo tam tikrų giminių, kur partizanai mirė.. Tai... Jo, supranti, kad ne pačioj lengviausioj geografinėj vietoj gyvenam kaip šalis.

O ar Jūsų tas požiūris kažkaip skiriasi nuo tėvų ir senelių? Ar keičiasi tai?

Jo, iš tikrųjų, mano gal senelio būtent požiūris būtų toks, kad kažkoks tai trečias žmogus buvo už tai atsakingas, tarkim, Stalinas. Dėl.. Močiutė mano, tai, aišku, akivaizdu, ten šeima slapstėsi nuo tremties, pavyko pasislėpt, tai irgi kaip ir, sakykim, tokia yra vis tiek šiočia tokia neapykanta Rusijai. Iš tėvų pusės, sunku gal pakomentuot, bet aš mėštau, kad irgi jaučia tėvai tam tikrą nuoskaudą Rusijos atžvilgiu. Na, o man, aš kaip, kadangi, vis tiek toks.. ta trečia karta, jau augintas grynai visąlaik nepriklausomybėj, kai net nemačiau, kaip ten tuo sovietmečiu buvo gyventa, tai tiesiog labai man kaip ir lengva, sakyčiau, nešališkai palygint, kas buvo tuomet ir kas buvo dabar, girdint iš tų istorijų ir istorinių faktų, tai aš tiesiog vertinu tai... Sakyčiau, galbūt, vertinu blogiausiai iš visų kartų, tai kas buvo padaryta. Nes aš galiu palygint ir matyti pasekmes, tiek, pavyzdžiui, tėvuose savo, tiek mumyse, ką būtent lėmė tremtis, mano nuomone.

Aha, ir kokios tos pasekmės? Kaip Jūs jas įvardintumėt?

Nu, pavyzdžiui, viena iš tų.. Jo, viena iš tų pasekmių tai yra senelio, sakykim taip, priklausomybės, kurios buvo išsivysčiusios nuo pat jauno amžiaus ir na, kaip jos paskui jau, kai buvo gyvenama Vilniuj, tikrai nepadėjo šeimai. Kad būtų tokia kaip ir darnia, lengva šeima, kadangi visa šeima turi kovot kartu su vieno žmogaus priklausomybėm. Tai aš dabar matau tą pėdsaką, kurį paliko tai mano mamoje, labai akivaizdžiai, ir... Tai tas pėdsakas *nu* kaip ir iš to būdo mamos, kaip *jinai* suvokia pasaulį, na, persiduoda ir man tada.. O aš vis tiek į.. Na, tarkim, į silpnumą, į psichologines problemas, į priklausomybes. Yra *toksai*, sakykim, ne tai, kad neigiamas, bet jo.. Smerkiantis labiau.

Mhm... Suprantu. Tai iš esmės, ar galėtumėt, ar pasakytumėt, kad ta tremties patirtis kažkaip padeda pasirinkti politines jėgas Lietuvoj?

Nu... Tai žiūrint iš kurios pusės pažiūrėsi. Ar tai gali būt faktorius? Manau, kad taip. Jeigu žiūrėt... Aišku, turbūt būtų lengviau atsakyti prieš kokius 15 metų, kad tai buvo būtent 20 gal metų atgal, konservatoriai buvo ta ryški politinė jėga. Palyginus, tarkim, su buvusiais socdemais, kurie buvo buvę... Kaip čia jie.. Atsiradę iš komunistų partijos, tai kaip ir buvo aiški skirtis, kur... Dabar ta skirtis gal nebėra tokia aiški. Bet jo, ta nacionalistinė linija turbūt labiausiai puoselėjama būtent konservatorių yra, tai... Būtent tai tikrai gali būti vienas iš faktorių renkantis politinę jėgą.

O tos politinės vizijos ar skiriasi nuo tėvų ir senelių?

Mano, būtent? Jo, nuo senelio skiriasi. Mano senelis yra... *Nu*, kadangi jis buvo augintas toj visoj socialistinėj kultūroj, tai jį vis dar, sakykim taip, žavi socialdemokratinės idėjos, tai jis palaiko socdemų partiją, dabar jeigu neklystu, palaiko liberalus arba konservatorius. Aš irgi palaikau konservatorius, bent jau palaikiau iki Kinijos krizės, nes manau, kad čia jau buvo žingsnis žengtas per toli.

Mhm. Ir dabar gal truputį dar sugrįšiu, apskritai apie tą tremties vaizdavimą. Tai, ar šiaip domitės, kaip ta tremties atmintis yra įamžinama Lietuvoje?

Iš tikrųjų tai nelabai domiuosi, žinau, kad yra Lietuvos tremtinių sąjunga. Esu skaitęs tam tikrus tremtinių užrašus, atsiminimus, bet kad iš... Atmintimi, kad grynai būtų kažkur įamžinta, kaip kad, nežinau, muziejuose ar kažkur, nelabai to žinau.

Mhm. O, pavyzdžiui, mokykloje, ar manot, kad pakankamai yra kalbama apie tai?

Aš manau, kad... *Nu*, kaip žinot, istorijos ten mokslas eina dviem metų ciklais, kas antrus metus tą patį kartoji, tai... apie tai tikrai yra užsimenama ne kartą, kad priklauso ir nuo įstaigos, ir nuo mokytojų, bet... *Nu*, iš tikrųjų, perskaičius tiesiog vadovėlį, gal sunku suvokti yra tą mastą ir tas pasekmes, jeigu pats nesi to dalimi, ir II-ą, ir III-ią kartą... Tai aš manau, kad netgi būtų visiem labai naudinga papildomai paskaitinėt tuos tremtinių užrašus... Jo, nes tiesiog istorinių faktų perskaitymas ne visada leidžia susidaryt, *nu*, pajauti tą laikmetį ir kaip žmonės išgyveno, ir kokią tai turėjo jiems įtaką.

Mhm. O taip skaitant prisiminimus, ar matėt, ar jautėt kažką artimo su savo šeima, ar kažkokias paraleles?

Jo, tai labai daug iš tikrųjų paralelių, sunkumų tų pačių. Kai, pavyzdžiui, į vieną kartą metuose pavyksta gaut produktų blynam pasigamint, arba vietoj dažų naudoji ten burokėlius spaustus, taip toliau.... Ten... Tas sakau, tas pats ten sunkaus darbo dirbimas, ten medžių kirtimas į vežimus vaikams ir.. Jo. Tai labai tie pažįstami tokie dalykai.

O šiaip kaip manot, ar ta patirtis yra gerai suprantama mūsų visuomenėj?

Priklauso gal nuo visuomenės amžiaus grupės. Sakyčiau, kad vyresnioji karta, gal mano tėvų karta, *jina* tą dar šiek tiek geriau supranta, tuo tarpu kuo nueina tolyn kartos, kaip žinia, ta istorinė atmintis šiek tiek vis labiau pasimeta, vis mažiau tų istorijų yra papasakojama. Ir vis nutolstama nuo tos istorijos, kaip, pavyzdžiui, dabar, manau, labai sunku yra suvokti, kaip žmonės jautėsi, ką žmonės išgyveno Antrojo

pasaulinio karo metu, jeigu papildomai nesidomi, nežiūri dokumentikų ir net jas kartais žiūrint iki galo sunku suvokti tematiką, tai manau tas pats ir su tremtinių atmintim. Ir jo... Tas pats, kad kuo labiau tolstam kartomis, tuo mažiau gal tą vertinam ir suprantam apie tuos išgyvenimus.

Supratau. Ir dar tada turbūt pabaigai, norėčiau paklausti Jūsų, galbūt dar turit kažkokį prisiminimą, ar kažkokį.. Kas jums buvo pasakota ir kas jums taip jausmingai galbūt yra įstrigę? Arba kokia žinutė galėtų būt, kuri turėtų būt perduota ateities kartom apie tą visą istoriją?

Aš gal sakyčiau, man labiausiai įstrigęs dalykas, yra tas, kad... Kad gal įvykius reikia vertint praėjus tam tikram laikotarpiui. Kad... Pavyzdžiui, kai *vat*, kai mano senelis, *jisai* kaip užaugęs toj sistemoj buvo... Ir *jisai* visiškai ne iki galo suprato ir ne iki galo vertino, kokią tai neigiamą įtaką padarė tiek jam, tiek jo šeimai, tik vėliau jo šeimai. Tuo tarpu, praėjus tam tikram laikui, 30, 40, 50 metų jau mes, jau mes galim pamatyt tą kitą kampą, ir visai iš kitos perspektyvos pamatyt tai. Tą žalą, paskaičiuot, ten, pavyzdžiui, kiek dėl mirčių tremtyje, ten konclageriuose, kiek mes, tarkim, potencialiai gyventojų praradom, kiek mūsų galėtų būti daugiau. Ar dėl tų pačių partizanų mirčių kiek.. Kokią tai.. Nu, mes praėjus tik tam tikram laikui galim tą įvertint atitinkamai pasekmes.

Mhm. Supratau. Tai nežinau, jeigu dar turit kažką pridėti, ar turit kažką pridėti?

Tai kad ne, turbūt.

Gerai, tai turbūt tada pabaigai norėčiau paklausti, ar yra galbūt kažkokių vietų, kurias vis dėlto reikėtų išimti iš interviu, kurias nenorit, kad būtų naudojamos?

Kad žinokit ne, mokslo labai galima viską naudot.

Gerai, ačiū Jums labai ir gero vakaro.

Ačiū Jums.

7. Informantė, 1977 m. gim.

2022 metai, vasario 13 d. Gabrielė Blikertaitė kalbasi su antrosios kartos tremtinių palikuone, gimusia 1977 metais. Tai laba diena, ir visų pirma noriu Jūsų paklausti, ar sutinkate, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Taip, sutinku.

Tai, esu Gabrielė Blikertaitė, Šiuolaikinių politikos studijų magistro programos pirmo kurso studentė ir dabar darau tyrimą apie tremties palikuonių atmintį ir jame bandau suprasti, kaip ta tremties atmintis perduodama iš kartos į kartą ir kaip ji išlieka, keičiasi skirtingose kartose. Ir iš Jūsų noriu sužinoti, kiek jums buvo perduota ir pasakota iš jūsų tėvų, kaip keitėsi tai Jūsų vaikų

atmintyje bei skirtingais istoriniais laikotarpiais. Dar noriu paklausti kelių techninių klausimų - ar sutinkat, kad ši interviu medžiaga būtų naudojama tyrimo tikslams?

Taip, sutinku.

Ir, ar sutinkate, kad interviu medžiaga būtų perduota Postsovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Ir dar noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukti pokalbį ir atsisakyti dalyvauti šiame tyrime. Tai visų pirma, dabar jau noriu paprašyti, kad Jūs papasakotumėte, ką žinote apie tas savo šeimos tremties istorijas?

Taip. Mano močiutė ir senelis buvo ištremti ir tuo metu jie turėjo vieną dukrą ir kartu išvažiavo su dukra, ir ten gyvenant gimė dar trys dukterys, kurios jau visi kartu grįžo. Ir jau būnant Lietuvoje gimė dar sūnus. Tai, kiek atsimenu, močiutė sakė, kad jie buvo ištremti į Irkutską. Tad labai, ten kiek pasakojo mama, ji kai buvo vaikas kažkokių didelių sunkumų nepatyrė, nes vaikystėje viskas kitaip atrodo. Gyvent su tėvais, matyt, kai kitoki jie buvo matę gyvenimą, viską, atrodė kaip ir neblogai. O tėvams tai, aišku, buvo sunku fizinis darbas, bet aš kiek suprantu per laiką jie buvo ten jau sukūrę kažkokią buitį, nebuvo taip, kad būtų labai blogai. Mama gimusi 1953 metais, tai *nu* galbūt buvo jau kažkiek atšilę tie santykiai, jau nebe buvo prieš tai, kai pirmieji trėmimai kai vyko. Ir šiaip, kiek pasakodavo, kad gražiai sutardavo su vietiniais gyventojais, ir ten dirbdavo kažkokiam kolūkyje.

O kaip suėmė juos? Už ką ir kelintais metais galbūt žinote?

Nu kaip tas vyko nelabai žinau.

Bet jie jau čia vėlesniais metais juos ištrėmė?

Jau vėlesniais. Kaip *vat* kuriais, tai iš tikrųjų ir nesidomėjau.

Supratau. Tai sakot, tai ten cepelinus mokė gaminti, tai, matyt, jie kažkaip ten skleidė savo kultūrą?

Taip, jie vis tiek lietuviai, darbštūs. Kaip atvažiavo stengėsi išgyventi kiek įmanoma, tuo pačiu ir mokė tuos vietinius, kad reikia. Ten būdavo lietuviai pasipjaudavo kiaulę ir mokėdavo sūdyti mėsą, rūkyti ją. Ten buvo toks įprotis, kad pasipjaudavo kiaulę ir visi ateina, išsidalina. O lietuviai išmokino, kad galima ir kitaip, kad reikia sūdyti, rūkyti. *Nu* tokių buitinių dalykų, daug darbštesni lietuviai buvo.

O sakėt, ten kolūkiuose dirbdavo, tai prie žemės ūkio ar kokius darbus?

Tai prie žemės ūkio daugiau. Tiksliai irgi nežinau. Žemės ūkis, gyvulininkystė.

O jau kelintais metais jie grįžo?

Jeigu mama 1953 m. gimimo, tai kai grįžo gal buvo kokie 5 metai, tai kokiais 1958 m. Panašiai.

O dar gal kažką apie jų buitį prisimenat? Apie jų visą bendravimą. Jie lietuviškai kalbėjo šiaip, kai ten vyko?

Taip, lietuviškai. Mama, kiek atsimenu, mokėjo jau rusiškai kažkiek, bet, aišku, dar mažos, kai grįžo ir greitai vėl išmoko lietuviškai.

O seneliais jūsų mokėsi ten jau nuvykę rusų kalbos?

Turbūt buvo priversti išmokti. Na, jau suprasdavo mokėt, kalbėt.

O čia Lietuvoje ką jie veikė šiaip, ar žinot?

Čia irgi dirbdavo. Močiutė tai kolūkyje karves melždavo ir veršelius augino. *Nu* fermoje dirbdavo. O senelis, aš net nežinau, nes jis anksti mirė. Man dar buvo 5 metai. Jis toks būdavo, statydavo krosnis kaime, toks verslus, galbūt, sakyčiau. Krosnis gamindavo, pastatė stiklinį šiltnamį ir augindavo daržoves ir veždavo į turgų. Tai tais laikais kažkaip tai būdavo neįprasta. Apskritai, kad turėti šiltnamį buvo neįprasta, o kad dar vežti parduoti kažką ir sovietiniais laikais prekiauti negarbinga buvo. Spekuliacija, tai perparduot kažką kas nors norėdavo, tai išvis būdavo. Tai jis, matyt, buvo toks iš prigimties. Pasidarbuoti išmoko.

Supratau. O šiaip, juos žiūrėjo kaip į tremtinius sugrižus? Ar buvo kažkoks toks dalykas?

Nežinau, nieko nepasakojo, kad kažkas būtų nepriėmę ar šiaip. Aš atsimenu, kad kai prasidėjo Lietuvos nepriklausomybė, jei bendruomenėje renginiai nepriklausomybės dienai, tai močiutę kviesdavo visada sakyti. Nu tai *vat*, kol buvo gyva, <laiko tarpas>. Kai buvau vaikas, nelabai buvo įdomu, kaip ir girdėjau, ką pasakojo, bet nebuvo, kad labai įsigilinčiau. Reikėtų dar daug pasidomėti iš mamos.

Bet Jūs apie tai labiau kalbėjot su seneliais, o ne su mama? Ar teko ir su mama?

Daugiau teko su močiute kalbėti. Mama, kai buvau dar vaikystėje, tuos laikus prisimena, kai visai gerą etapą. Nebuvo jai kažkokių nuoskaudų. O močiutei tai skaudu. Nes kažkaip ir nesinorėdavo klausinėti dėl to. Gal *tenais* kažkaip tai ta tema mama stengiasi nekalbėt.

O Jūs šiaip pati užklausiat ar kai jau kalbat?

Nu kartais, kai būna pokalbis užaina. Bet dažnai kalbėt, tai ne. Mama kaip tik dažnai būna tremtinių susirinkimai, jinau yra tremtinių bendruomenėje.

Mhm. Sajungoje.

Bet kaip vyksta kažkokie susirinkimai, sako, kad aš nenoriu. Nenoriu matyt, prisimint. Toks yra kažkoks. Sako kam čia kelti iš naujo vėl tą patį? Tokia nuostata, kad geriau nejudinti.

Čia jau ji kai sugrižo į Lietuvą ir šiaip kaip grįžo jų šeima. Grįžo ten pat, kur gyveno, ar kitur?

Ne. Kiek žinau kitur. Grįžo iš pradžių pas seserį ir tai. matyt. kol įsikūrė. O paskui gyveno dar kažkokiame kitokiame kaime, net nežinau kur, o paskui grįžo netoli gimtinės ir čia paskui numirė. Va taip.

Bet žodžiu jiems leido čia grįžti?

Taip. Pasistatė patys namą ir paskui gyveno tam pačiam name.

Supratau. O vat pavyzdžiui Jūsų mama. Kaip jai sekėsi sugrįžus eiti į mokyklą, ar buvo tas, kad tremtinė, ar buvo kažkaip?

Ne. Kažkaip niekada nėra saktus, kad būtų kažkas išskirtinė dėl to. Tuo metu daug buvo tokių vaikų. Kadangi jie buvo ne politiniai kaliniai, o ekonominiai greičiausiai. Niekas jų nepersekiojo, kaip grįžo tai kažkaip nebuvo nieko.

Supratau. O Jūs kada vat pati pirmą kartą išgirdot apie šitą savo šeimos istoriją?

Aš truputį daugiau, kai atsirado Sąjūdis, kai pradėjo viešai kalbėti, tik tada pradėjo močiutę pradėjo kviesti į tuos renginius ir tada kažkaip sužinojau. Nes anksčiau tai nekalbėdavo.

Ir kaip Jūs reagavot, kaip jautėtetis?

Tuo metu buvau mokinė, jaučiau pasididžiavimą. *Nu* kažkaip atrodo kaip ir garbė tokia. Aišku, negalėjau įsivaizduoti, kai neteko pajauti to. O taip, aišku, tai šeimai buvo tragedija gyventi.

O pati ar Jūs šiaip bendraujat su kitais žmonėm apie tas patirtis šeimos? Ar kažkur už šeimos ribų?

Minimaliai, nebent kartais būna iš pokalbio kažkas išplūsta, tai jeigu pasako, kad tremtinių vaikai, tai tada ir užsimenam šiek tiek, pasidalinam. Kai būna renginiai, kažką, tai prisimeni tą. Pavyzdžiui, birželio 14 d. visada ir sūnus mano vienas gimęs birželio 14 d. Kaip ir dar toks prisiminimas.

O vat sakėt į renginius vaikštot, kokie čia tie renginiai?

Mieste jeigu būna, Kovo 11 d., Vasario 16 d. pasitaiko nueiti. Ir šiaip aš pati dirbu mokykloje - pradinių klasių mokytoja. Tai mes visada irgi pakalbam ir visada prisimeni.

O Jūs, kaip mokytoja, ar yra kažkokia žinutė, kurią norit perduoti? Ką manote, kad svarbu perduoti? Na, aišku, dar mažiukai, bet galbūt jaučiat tokią?

Taip, yra buvę, kad... Aišku, jie dar tik trečiokai, dar jiems sudėtinga suprasti tokius dalykus, bet esu minėjusi tokius dalykus, kad iš tremtinių šeimos.

O šiaip vat kaip ta tremtis įamžinama filmuose, knygoje. Ar domitės?

Ieškojom, yra kažkoks ar paskelbtos tremtinių pavardės, kaip statistika yra. Tai buvom vienu metu pradėję galvoti, kad reikia susirasti. Ir jūs priminėt, kad reikia užsirašyti galbūt.

O šiaip *vat ten* kažkokius filmus ar žiūrit, ar atsiminimus galbūt, ar skaitote, ar nelabai?

Nu kažkaip nesinori labai daug gilintis.

Suprantu.

Ten būdavo ekspedicija į Sibirą, tai tas <laiko tarpas>. Ir pas žmones vakarais kažkaip įdomu būdavo.

Ar tai Jums artima jaučiasi?

Taip.

O kaip manot, bendrai, ar visuomenė teisingai supranta tas tremtinių patirtis? Dabartinė mūsų.

Jaunimas?

Ir tiek jaunimas, ir vyresni žmonės.

Nežinau, yra įvairių. Iš tikrųjų yra labai liūdna būna, kai pasako, kad seniau buvo geriau. Tai tokių yra nemažai. Kažkaip galbūt, kurie nebuvo patyrę to, tos tremties, kurie gal gimė jau sovietmečiu ir gyvenę toj santvarkoj jiems taip atrodo. Kažkaip tada buvo tokia sistema, buvo surūšiuota, paduota. Ir gal dabar sunku prisitaikyti, kad reikia pačiam įdėti pastangų, o ne laukti. Tai jaunimas, gal jiems sunku įsivaizduoti, suprasti patį tą jausmą. Bet kas domisi, kaip tik man atrodo, kad yra tokio jaunimo, kuriam labai įdomu. O vyresnieji likę, tai pergyvenę. Jiems skaudžiausia, tie laikai.

O kaip manote, ar tas supratimas keičiasi kažkaip laikui bėgant?

Man atrodo keičiasi. Ko gero mažėja tų žmonių, kurie norėtų grįžti į sovietmetį. Aišku, kažkaip dabar paskutiniu metu pandemija suskirstė žmones ir kaip sutampa beveik tas, kad prieš Lietuvos valdžią labai linkę kišti sovietmetį. Panašus faktas atsiranda, pradeda kai kurie daryti organizacijas. Aš nežinau, kas čia yra, bet paskutiniu metu yra tokių judėjimų. Ir toks jausmas, kad ta pandemija šiek tiek sukurstė žmones.

O kuriuos čia judėjimus įvardintumėt?

Kad ir per Kovo 11 d. tas minėjimas, tokie išsireiškimai kaip ir tas „Šeimų maršas“, man ten atrodo labiau tie žmonės, kurie palaiko sovietą daugiau tokie. Aišku, yra įvairiausių, bet gal man tai atrodo, kad yra ta dalis, kurie netyčia, bet ta dezinformaciją skleidžia ir užsikrečia taip. Ir pavojinga darosi.

Kad skatina?

Taip. Kažkaip man taip atrodo, kad gali išsiplėsti per laiką į didesnę organizaciją.

Supratau. O kaip Jūs šiaip manytumėt, kokie didžiausi pavojai gręšia Lietuvai? Ir žvelgiant iš tos istorinės perspektyvos, bet nebūtinai. Kaip Jūs įvardintumėt?

Man tai tas liūdna, kad kažkaip atsiranda tokių žmonių, kurie ieško, kad yra nėra taip blogai, kad nėra tai vien mūsų problema, o tai yra viso pasaulio tendencija. Kad ir energetikos kainos visam pasaulyje, gal čia iš tamsumo, gal iš noro sumenkint ir kažkaip atrodo, kad savi žmonės nori kažką griauti viduje. Ir mes patys turėtume, kaimynai draugiški, tai mes ir patys turėtume. Kažkaip prasidėjo tokie kaltinimai, priešišcumai.

Supratau.

Ta nuotaika bendra darosi nelabai gera. Ir aplinkui blogai, pas kaimynus ir dar viduj. Nelabai geras dalykas.

O kaip manot, tas Jūsų vertinimas ar ateina tas iš tos šeimos istorijos ir to bendro konteksto?

Galbūt kažkiek tai yra. Gal tada labiau vertini tą nepriklausomybę, Tėvynę. Ypač per tą sausio 13 d. minėjimą tokį - žmonės žuvo, o paskui kiti kažkaip išreiškia savo nepasitenkinimą valdžia. Labai net gėda, kad yra tokių žmonių.

Jo. Ir vat pavyzdžiui tos politinės jėgos, kurias renkatės, ar padeda ta patirtis pasirinkti? Ir ar Jūsų politinės vizijos, kaip Jūs matot, ar skiriasi nuo Jūsų tėvų, senelių anksčiau?

Skiriasi nuo tėvų, bet tik tiek, kad aš nežinau. Kaip ir turėčiau palaikyti konservatorius, bet galbūt nežinau, jų kai kurie darbai ne prie širdies man, nesu labai didžiausia gerbėja.

O Jūsų tėvai vat už juos?

Tėvai irgi ne. Močiutė mano buvo taip, o mama, galbūt, nugyvenusi kitam laikmety, tai kai buvo perversmas, tai kažkaip labiau jinai labiau linkus į tą pusę. Keistai taip. O dabar daugiau tokias neutralias renkasi. Nei tuos, nei tuos - per vidurį. Taip, kaip ir aš.

Supratau. O bendrai kaip kalbant apie tą tremtį, o Jūs matote tuos kažkokius skirtumus: tarp kartų, tarp senelių, tarp savo tėvų ir tarp savęs? Kaip Jūs visą tą istorinę patirtį matote?

Aišku yra skirtumas. Man tai yra kažkaip, kad galiu įsivaizduoti, o seneliai patyrę tikrai, o tėvai šiek tiek. Nebuvo, kad būtų ištrėmę paauglius. O dabar, kad jie ten gimė, tai natūraliai, kaip gimtinė. Tai kažkokio streso nebuvo ir nepatyrė ten, kad būtų. Badauti nereikėjo, žinoma, visko nebuvo per daug, labai buvo didelis skurdas, bet išgyveno, valgyt turėjo. Ir grįžus nebuvo čia lengva, kiek pasakojo, labai skurdžiai gyveno vaikystėje. Nu, nes ir vaikų nemažai - penki vaikai, brolis dar gimė tuo metu taip ir va.

O ten, minėjot, tikriausiai Jūsų mamos brolis ar ne? Kad buvo vyresnis vaikas, kuris vyko su tėvais į tą tremtį.

Sesuo. Brolis gimė jau grįžęs.

Kaip ji? Ar skiriasi vertinimas jos?

Su ja kažkaip nelabai ir diskutavę ta tema, buvo labai seniai čia.

O, pavyzdžiui, turit tokių atsiminimų, istorijų ką Jums pasakoję? Momentų, kuriais norėtumėte pasidalinti bei prisiminti? Kas Jums įsiminė iš pasakojimų, ką esate girdėjusi.

Nebežinau daugiau kažkaip.

Supratau.

Nėra tiek labai daug.

O vat taip, jeigu apibendrinančia, kokia žinutė galėtų būti ateities kartoms, savo vaikams? Ką bandot perduot, ar bandot apskritai?

Kažkaip mano vaikai taip yra natūraliai, ar įtaka yra, kad jie jau perėmę tą tokią meilę Lietuvai, pagarbą. Nėra tokių, man atrodo, kad pamąstymų galbūt buvo geriau kažkada, kai buvom okupuoti. Ir visą laiką buvo kalbama apie tai, kad *nu* pats turi užsidirbti, pats turi kurti, o ne laukti, kad tau atneš valgio kažkas ir stengtis. Visada stengiasi jie, dalyvauja rinkimuose, kad būtų politiškai susipažinusiems, kad nebūtų visai man nesvarbu. Ir mama, ir visi labai tokie domisi, kas vyksta Lietuvoje, kas politikoje dalyvauja. Tai nėra taip, kad nerūpėtų. Tai būna dažnai prie stalo, kai važiuojam pas tėvus, nerėtai ilgai tęsiasi apie politiką. Tai va taip, gal tas dėl to ir yra, nesako, kad man neįdomu ir nerūpi.

Suprantu.

Dar jeigu iš anksčiau, iš savo kaimo, atsimenu tokį įvykį, labai įstrigęs: vienas žmogus išsaugojo po savo čiužiniu Lietuvos vėliavą. Dar kai anksčiau buvo galima iškelti savo vėliavą, kai nešdavo kaime ant pastato. Tai ta tokia tikroji išlaikyta, išsaugota buvo per visą tą sovietmetį.

Nuo kelintų čia metų saugojo, nežinot?

Nuo kelintų tiksliai nežinau, bet tai, jeigu *jina* tai čia buvo nepriklausoma Lietuva, tai iki 1947 m. Tai kažkur buvo nepriklausoma, tai tada vyko. Tai kažkaip toks iš vaikystės gražus prisiminimas.

Čia pažįstamas kažkoks Jūsų iš ten?

Kur mes gyvenom, tame kaime, to kaimo vienas žmogus. Jis, man atrodo, dirbo paštininku ir buvo lovoje, čiužinį, paslėpęs vėliavą ir išsaugojo. Nes jeigu būtų radę, tai greičiausiai būtų atsidūrę specialiam.

O vat Jūsų šeimoje, sovietmečiu, kalbėjote apie Lietuvą kažkaip?

Stengdavomės nekalbėt ta tema. Ir kažkaip būdavo visada tamsoj, prie žvakės visada vėlai vakare valgydavom vakarienę tamsoj ir užtraukdavom užuolaidas ir kažkokia tokia baimė močiutės būdavo. Žiūrėdavo per langą, ar kažkas neatėjo, taip pasislėpę. Nes tuo metu nebuvo galima švęsti Kūčių ir jeigu eidavo į bažnyčia žmones, irgi slaptai. Kartais ateidavo pasižiūrėti.

Supratau. Tai šiaip ačiū labai už Jūsų pasidalijimą, ką prisimenat. Labai įdomu buvo išgirsti kaip Jūs *vat* žiūrit į viską. Ir nežinau, galbūt turit dar kažkokį prisiminimą iš močiutės pasakojimo. Ar jau viskas?

Dabar, atrodo, viskas. Galbūt reikėtų namuose pasiklausinėt kažko daugiau. Galėčiau daugiau kažką kitą kartą.

Šiaip ir įdomu, kiek taip natūraliai esat iš jos perėmusi.

Dabar galvoju, kad labai minimaliai. Truputį daugiau pasidomėti, bent kiek mama atsimena.

Labai smagu. Tai, bet koku atveju, labai ačiū Jums. Dar pabaigai noriu paklausti tokį techninį klausimėlį. Galbūt yra tokių vietų, kurias norėtumėte išimti iš interviu?

Nežinau, kaip nieko tokio ir neprikalbėjau.

Gerai, tai jeigu sugalvotumėt, tai visada galit parašyti man. Ir, turbūt, ačiū, ir palinkėsiu gero vakaro.

Ačiū. Viso gero.

Viso gero.

8. Informantas, 1998 m. gim.

2022 metų vasario 18 diena. Gabrielė Blikertaitė kalbasi su III-iosios kartos tremtinių palikuoniu, gimusiu 1998-aisiais metais. Tai laba diena ir visų pirma noriu paklausti, ar sutinkate, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Sveiki, taip.

Esu Gabrielė Blikertaitė, Šiuolaikinių politikos studijų magistro programos pirmo kurso studentė. Šiuo metu darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį. Jame bandau suprasti, kaip ta tremties atmintis yra perduodama iš kartos į kartą ir kaip ji išlieka, ir kaip ji vėliau keičiasi vėlesnėse kartose. Tai, ką Jūs prisimenate ir kas jums svarbu tampa. Ir dar noriu kelių techninių klausimų paklausti: ar sutinkate, kad šio interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Žinoma.

Ir ar sutinkate, kad interviu medžiaga būtų perduota postsovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Ir dar noriu informuoti, kad bet koku metu galite nutraukti pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime. Visų pirma, norėčiau paprašyti, gal galėtumėt papasakoti, ką žinot apie tą senelių tremties patirtį ir tą visą istoriją, kiek Jūs pats žinot?

Tai... Tai mano du seneliai buvo tremti. Vienas iš tėvo pusės senelis ir iš mamos pusės močiutė. Iš mamos pusės istorija šiek tiek glaustesnė, bent jau tiek, kiek man buvo prieinama. Tai močiutė gimė tremty, beveik jauniausia šeimoj buvo dukra ir ji buvo ganėtinai nedidelė, kai jie galiausiai grįžo. Tai tos tremties daug ir neatsimena.

Mhm.

Iš prosenelių, kurie buvo ištremti, tik prosenelę pažinojau. Prosenelio ne ir iš tikrųjų nelabai žinau, už ką juos buvo ištremę. Jie kaime gyveno, tai nežinau už ką. Jie ten, kaip suprantu, sąlyginai neilgai prabuvo. Ištremė, kai buvo vaikas ir jie tada grįžo ir susilaukė dar vieno sūnaus. Močiutė apie tai nelabai nori šnekėti, dvejopai taip. Iš vienos pusės, jai kaip ir nebuvo kažkokios labai didelės traumos ar sunkumo, *jinai* ten gimė ir buvo, paskui parvyko. Kitą vertus, *jinai* vis tiek supranta, kad *nu* nebuvo į gerą šeimai. Bet *jinai* nėra... Kaip pasakyt, nematau aš labai didelės nuoskaudos joje dėl šito. Dėl šito atvejo. Tai čia glaustai dabar močiutės buvo, šita tremtis visa, visa situacija. O senelis iš tėvo pusės, irgi ganėtinai įdomiai su tremtim buvo susidūręs, taip, kad jo šeimą, kurie irgi ganėtinai kaimiškoj vietovėj gyveno, netoli Rietavo. Neblogai jie vertėsi, turėjo netgi žmonių, kuriuos buvo pasamdę. Tai neblogai jiems sekėsi, kaip pasakyt. Daug brolių senelis turėjo, apie dešimt, jeigu ne daugiau. Ir *jisai* buvo jauniausias. Man atrodo juos perspėjo, kad ateis jų, šitie sribai. Ir jie senelį išsiuntė bėgti. Ir prieš ateinant sribams, jam nieko nepasakė, tik pasakė bėgt.

Jis tada dar vaikas buvo, ar ne?

Jo, *jisai* buvo nedidelis, iki dešimt metų. *Jisai* 1941-aisiais, ar antraisiais. Jis bėgo pas tą močiutę, kuri šeimą prižiūrėjo ir viskas. Sakė jam slėptis, ta močiutė jį paslėpė po patalais. Žiemą, su visais rūbais, sakė, praleido ten kelias valandas, po tais patalais. Pas močiutę netgi buvo atėjo tie rusai ieškoti, pas tą močiutę, bet nerado jo. *Jisai*, žodžiu, ten pragulėjo tą dieną ir galiausiai išlindo, ir nebuvo ištremtas.

Tai čia yra senelis Jūsų, ar ne?

Taip mano tėvo tėvas, senelis. Jam buvo sunku labai, vaikui. Ištremė šeimą ir *jisai*, *nu* nežinau, šiandien gal būtų kitaip, bet turėjo tiesiog kažkaip, kažkas iš geros valios turėjo jį priglaust. *Jisai* ganė gyvulius per vasaras ir laukdavo rudens, kai bus mokykla. Tai laukė mokyklos, žodžiu, ir *jisai* augo. Aš tiksliai nežinau, kiek laiko praėjo, kol grįžo šeima, bet man atrodo buvo ilgėlesnis laikas. Jis spėjo labiau paaugt ir galiausiai *jisai* susitiko su šeima po kažkiek metų, bet labai skaudžiai atsimena visą tą laiką iki kol šeima grįžo. Tai, o šeima, ten senelio tėvas, sakė *jisai* galvodavo. Tai jie prasigyveno ten ir juos pertrėmė kažkur.

Ai, iš Sibiro į kitą vietą?

Taip, kažkur giliau. Tai juos pertrėmė, *nu* ir žodžiu. Tai *jisai*, senelio tėvas, ten mokėjo dirbt darbus, kur reikėjo kažką, kažkokių žinių. Sakė statulas darydavo ir *tenais* nemažai šeima buvo. Tai va, ir grįžo jie tada, nežinau, kur jie grįžo gyvent iš tikrųjų. Tai va, taip glaustai aš galiu papasakoti.

Ir tada jau, tai jie grįžo ten pat ir tada čia jau gaunasi... Labai komplikauta visa šeimos istorija atrodo tokia. O Jums, pavyzdžiui, vat visą istoriją tai labiau čia prosenelis pasakojo iš tėčio pusės, ar ne?

Ne, prosenelio aš net nepažinojau, senelis. Jo šeimą ištrėmė, *jisai* ir pasakojo. Prisimena. Ir man teko daryt, kažkurioj klasėj, mokykloj pristatymą. Tai esu su seneliu ir aptaręs detaliau. Bet senelis nevengia kalbėti.

Tai Jūs labiau su seneliu bendraujat, negu su močiute, apie tą tremtį?

Taip, tikrai, apie visą šitą dalyką tai su seneliu daugiau. *Jisai*, senelis, politiškesnis yra. Tai kažkaip susisieja tos temos ir kalbam.

O kaip susisieja?

Na, tai ten tremtinių yra, kas yra, tremtinių sąjunga kažkokia. Tai *jisai* jai priklauso, tai organizacijai. Partijai, kuri susijusi su visa šita organizacija, „Tėvynės Sąjungai“, tai yra. Tai jis turi vienokią nuomonę, spėju, paveiktą tremties.

O ta nuomonė kažkaip keičiasi jūsų tėvuose ir Jumyse, ar kažkaip išlieka panaši linija?

Šiaip, paradoksaliai, bet mano senelio šeimos, mano tėvas tai nelabai jis. Kaip pasakyt, nepalaiko, *nu*, nesidalina tom pačiom pažiūrom. Nebūtinai sutampa. Senelio dukra, tai mano teta, sunku pasakyt, nėra visiškai, bet truputėlį panašesnės į senelio. O močiutė iš mamos pusės, net nepasakyčiau, kalbant apie politines pažiūras. Nėra tokio skeptiškumo jos atžvilgiu. Gal susiję su tuo, kaip sovietmečiu paskui močiutei sekėsi.

O kaip buvo?

Neblogai, neblogas pareigas užėmė ir buvo neblogas gyvenimas. O paskui kaimai, po sovietmečio, kai pradėjo, tai turėjai vargti. Dar mano mama pastebi, sako liūdna. Supranta mama gal, kad tie procesai urbanizacijos natūralūs, bet prisimenant, kad sovietmečiu buvo gyvi kaimai, visi jauni ir sveiki. Tai gal tas dar turi įtakos.

Bet čia Jūsų močiutė taip kalba ir vertina?

Jo, čia mano močiutės požiūris.

O dar dėl to jos darbo, ar kažkaip netrukdė jau sugrįžus, tai, kad jinai tremtinė buvo, ar neiškilo kažkokių sunkumų?

Nežinau, ar jie turėjo ten... Nes aš, kaip suprantu, neiškilo.

O ten iš žmonių ar neminėjo kažkaip?

Ta prasme, ar nebuvo tremtų?

Na, kaip žmonės reagavo, gal iš visuomenės požiūris kažkoks kitoks buvo?

Oi nežinau, nežinau, kaip ten su tuo sekėsi.

Aš dar norėjau paklausti, Jūs sakėt, kad Jūsų senelis, 1941-aisiais gimęs ir jis nebuvo ištremtas, tik jo tėvai buvo ištremti, ar ne?

Taip.

Bet jis vis tiek turėjo tą tremtinio statusą, ar ne?

Taip, nors ir nebuvo pats tremtas, bet vis tiek.

O po to, tada irgi galima pakalbėt apie tą iš tėčio pusės. Kai jo šeima sugrįžo, kelintais čia metais, gal žinot daugmaž?

Ne, žinokit, nežinau.

O gal tada pasakojo, kaip jiems sekėsi sovietmečiu gyventi ir kaip klojosi viskas?

Ne, irgi nežinau, matyt jau nebeturėjo. Pačiam asmeniškai, *jisai* vairuotoju dirbo, tai nebeturėjo įtakos. Kaip suprantu, nieko neįprasto. Mašinas galėjo vairuoti ir tiesiog dirbo tą darbą. Tai to sovietmečio, apie sovietmetį iš tikrųjų daug ir nežinau. Gal, matyt, jis vidutinis ir buvo. Ir jis, kadangi, valstybinėj įstaigoj, sakykim, dirbo prieš pensiją. Tai tas perėjimas į laisvą rinką nelabai išsiskyrė, nebuvo jokio skirtumo. Daugiau nekalbėjo.

Supratau.

Bet iš jo dabar neišgirsi tų tokių nostalgiskų kažkokių, remarkų. Ar, kad va, *bulkutės* pigiai kainavo, ar va, butus gavo. Gal tokios blaivesnės pažiūros iš jo jaučiasi. Ar susiję su ta tremtimi, nežinau. Bet, sakykim, tai *rišasi* su dabartinėmis žiniomis. Tas toks požiūris.

O tada Jus patį ar veikė kažkaip tos vizijos, ar kaip manot, ar susiję su ta protėvių patirtimi, politiškai jeigu taip žiūrint?

Mane patys faktai tai tikrai veikia. Ar aš turėčiau tokią pačią nuomonę net jeigu ir mano seneliai nebūtų ištremti, greičiausiai, kad taip. Bet, kad veikia, tai tikrai. Bet per senelio pasakojimus arba per savo požiūrį, tai turi įtaką, taip. Autoritetingas senelis yra. Nuomonės sutampa. Ir partija, kurią palaikom, tiek aš, tiek brolis, tai ir senelis palaiko.

O vat šiaip dabar taip sugrįžus, tai Jūs kada pirmą kartą išgirdot jį tiek iš mamos, tiek iš tėčio pusės apie tą visą šeimos istoriją? Kaip tai buvo pateikta Jums?

Tai aš manau, kad anksti. Per mokyklą vis tiek pirmą kartą tie dalykai ir panašiai. Na, ir mano mama pasakojo, kad buvo taip, kad, kad... Kad Rusijos tie sribai trėmė žmones iš jų namų, nes taip tiesiog dorojosi su žmonėm ir sakė vis tiek, kad ir seneliai buvo ištremti. Aš manau, kad seneliai pirmi pajuto, kad jai laikas yra pasakoti. Tai mama pasakojo, kad senelius ištrėmė. Nežinau, tai kažkur 10 metų man buvo.

Tai ir apie tėčio pusę ji irgi pasakojo?

Ji taip bendriau pasakojo, bet minėjo, kad ir mano seneliai buvo paliesti.

O kaip Jums tas pasakojimas susisiejo su mokyklos pasakojimu, kur buvo kalbama apie tai?

Aš gal nemanau, kad mums pasakojo, tokiam jaunam amžiui, apie šitą istorinę istoriją. Pats faktas, gal ir buvo, aš neatsimenu. Ką atsimenu, tai Sausio 13-osios žvakučių uždegimus ir panašiai. Buvo renginiai kiekvienais metais, tamsoj žvakes uždegdavom, jeigu Sausio 13-oji buvo darbo diena. Tai būdavo dar salėj kažkokios dainos ir pasakodavo kažką apie Sausio 13-ąją. Tai aš manau per šitą šventę, kur paminima mokykloj yra, tai tada, manau, prabėgo ir tie klausimai. Paliečia vis tiek tas minėjimas. Ir nuotraukos, klausimai, kodėl taip turėtų būti ir panašiai.

O vat šiaip šeimoj, va dabar bendraujat dar apie tai ir kalbat, nu ta prasme, apie būtent tas patirtis, ar dažnai?

Taip konkrečiai, apie tuos kažkokius tai įvykius dienos, ar kaip?

Na, kažką, ką pasakojo.

Sakyčiau užsimena vis, kad taip buvo. Kažkokiam pokalby paminim vis...

Kažkaip prastai girditės.

Dabar gerai?

Dabar gerai.

Tai sakau, kad paminim nebent patį faktą, kad žmonės buvo tremiami. Kai būna kažkokios politinės temos, arba Rusija būna kaip tema, taip šnekant. O apie pačius individualius trėmimus, tai nelabai šnekam. Nelabai dažna ta tokia tema.

O tai jie kažkaip nelinkę pasakoti patys seneliai?

Aš manau būtų linkę, jeigu senelį pakalbinčiau, tai jis būtų linkęs pasakoti, kaip viskas buvo. Tiesiog gal, gal tokių progų dabar neišpuola, ar, sakykim, nekyla mintis, kad reikėtų išklausti, išklaustyti viską. Dabar tai bendraujam, tai gal ir kyla mintis, kad reikėtų visgi pakalbinti.

Bet šiaip nėra taip, kad pats imtų ir pasakotų?

Ne, kad užvestų, kaip jam vaikystėj buvo, tai užsimena, kad jis piemu buvo. Kaip sunku buvo. Ir, kad... Kad kai kas nors nevertina ko nors, prisimena senelis, kaip gali būti labai sunku ir reikia vertinti tai, ką turėjai. Ir apie mokyklą vis pamini, kad laukdavo jis į mokyklą eiti, nes tada nereikia gyvulių ganyti. Bet jau tokių, apie tą dieną tarkim, kai atėjo jau šeimos... Tai buvo, man atrodo, kažkada užsiminęs, kad va, ta trėmimo, sakykim, dieną. Man atrodo buvo nuliūdęs, susigraudinęs netgi.

O tai jie kai grįžo, kiek metų maždaug buvo tėvai jo?

Aš kaip suprantu jis buvo nepilnametis, tai va, sunku pasakyti. Tos datos nežinau, ikimokyklinio amžiaus turėtų būti. Tai jeigu jis 1941-aisiais gimęs... Tai kai grįžo gyventi su jais, dar tikrai nepilnametis buvo.

O jį ten ta kažkokia močiutė žiūrėjo visą laiką, ar ne? Kol jie buvo Sibire.

Vat aš galvoju, kad gali būt, kad ne. Gali būt, kad jį kažkur kitur priglaudė, nes ta močiutė, aš kaip suprantu, viena buvo, tai jį priglaudė kažkur, kur jis galėtų prie ūkio prisidėti, aš taip suprantu. Su tuo gyvulių ganytu. Ai, dar buvo *jisai* užsiminęs kažkada, kad nemylėjo jo ten.

Ko negalėjo?

Kad nemylėjo jo.

Ai, ten kur gyveno jis?

Taip, čia taip lyginant su mama. Nebuvo pas mamą.

O dabar va taip va, irgi galvojant, kaip Jūs save matot. Čia toks bendras gal klausimas, bet ką jums reiškia ta patirtis, kaip jūs ją suprantat?

Na, man tai svarbu dėl to, kad ir sovietmečiu susiję, kad kažkas gali nurodinėti žmonėms. Ir juo labiau, kad svetimi. Na, man labai išsklaido šitokie įvykiai. Tai be jokios abejonės, yra tas vertinimas. Kažkokių abejonių vis tiek gali kilti žmonėms.

Ir ką Jūs manot apie tokius skirtingus požiūrius ir tas abejones?

Na, sunku man... Kaip pasakyt, jeigu žmonės dar nebuvo gimę, kai dar nebuvo tremtys. Ir jų, sakykim, artimiausio rato nebuvo palietę, tai jie tada gyveno sovietmečiu ir jiems neblogai sekėsi. O paskui, paskui, griuvus Sovietų Sąjungai, jiems ne taip gerai sekėsi. Taip, kad jie gali turėti, kaip pasakyti, nebūti priešiška nusiteikę, nusistatę tam, tai aš suprantu, kodėl taip gali būti. Bet man atrodo šiandien visai kitaip, negu tiems žmonėms. Kad jau ir mano seneliai buvo paliesti, šito fakto negali ignoruoti, kad buvo tremiami žmonės. Tai ir okupacija nėra piešiama teigiamom spalvom ir Sovietų Sąjunga man pačiam, kiek aš matau ir suprantu tą. Nors mano senelis, ar tėvams, sakykim, nebuvo pats blogiausias dalykas Sovietų Sąjunga. Visvien, ar tai tas nebuvo skausmingas tas perėjimas, aš taip suprantu.

O koks jų *vat* požiūris tada?

Tėvams tai buvo kaip tik gera. Tėvai mano buvo studentai, tai jiems kažkokio ekonominio skirtumo didelio negalėjo būt. Vis tiek tas ir švietimo įstaigai, tai aš manau, kaip ir sakiau su valstybinėm įstaigom, manau tie, kas dirbo ir nebuvo labai didelio šuolio. Tai aš manau jie baigė, *vat*, universitetą, tai juos, to tokio streso tame nebuvo. Tėvams... Ai, tai seneliai. Visi seneliai, iš tikrųjų, irgi neturėjo didelių problemų tam virsme. Močiutė, kur pasakojau, jina kaip kolūkyje dirbo, jie paskui ūkį savo turėjo. Jie, ten, matyt, tas žemes gavo kažkaip, tai čia, matyt, pasisekimo klausimas, kaip jie ten visi tam kaime išsidalijo jas, tas žemes privačiai, bet jie kažkiek vištų gavo ir tų dirbamų laukų. Ir ten, kur senelio buvę namai, ir tas žemes atgavo, tai kaip ir aš manau, kad didelių kažkokių nuoskaudų nebuvo privatizuojant žemes. Jie paskui tęsė ūkininkauti ir savo gyvulius, ir gal viskas buvo neblogai. *Tiktais*, gal močiutei ir buvo kažkas, ne ūkininkė vis tiek. Kažkokias pareigas turėjo, nepamenu, nes *jina* ten ir mokslus baigė žemės ūkio, kad *jina* galėtų dirbti tam kolūkyje, kažką planuoti. Gal jai *tiktais* buvo vienai, tas minusas ekonomišku ar socialiniu lygmeniu. O kur apie senelį pasakojau, jis vairuotojas kaip buvo, o jo žmona, močiutė mano, ligoninėj dirbo, tai ir toliau dirbo.

O *vat* Jūsų močiutė, tai ji grįžo jau suaugusi. Ta prasme, jina mokslus ten kažkur Sibire baigė ar Lietuvoj?

Ne, *jina* grįžo čia į mokyklą Lietuvoj. Tai *jina* ten buvo nedidelė ir jie grįžo. Aš nežinau, ar ji buvo mokyklinio amžiaus, kai jie grįžo. Greičiausiai maždaug bepradedant arba ikimokyklinio. Tai tada Lietuvoj mokėsi, tai čia irgi. Dar tokios didelės sklaidos nebuvo tame. Kad pradėt lankyt mokyklą Lietuvoj.

O Jūs dar va kažkaip minėjot, kad močiutė tarsi nešneka. Tai Jūs manot, kad nešneka todėl, kad nelabai prisimena?

Gal ir nelabai prisimena, kaip ten buvo. Vis tiek su savo broliais, seserimis kalbėjo, tai turėtų, ką papasakoti. Bet nežinau, gal šiaip apie tokius klausimus, apie politiką nelabai mėgsta kalbėti. Jai ne kažką tokia tema. Ir gal ji nežino nuomonės mūsų, nėra labai kritiškai nusiteikusi, sakykim, Rusijos atžvilgiu. *Jina* gal to privengia, nežinau. Net su mano mama, su dukterimi nelabai, kaip suprantu, nori šnekėtis apie tai. Gal skaudu, man labai sunku pasakyti.

Bet labai įdomu tas jos toks požiūris, kad turint tokią patirtį ir *vat*, taip įdomiai vertina. O *vat* Jūs pats, ar už šeimos ribų, ar su draugais bendraujant ar ar draugai galbūt yra iš tų, tokių šeimų?

Šiaip ne, aš galvoju, ar aš žinau nors vieną žmogų tokį. Manau, kad ne. Apie senelius, apie pačius tėvus nedaug ir kalbam. Apie tėvus šiek tiek, bet apie senelius nelabai, kas kuo užsiima. Nelabai apie istoriją šeimų. Tai ne gal, nelabai gal.

O šiaip ar domitės, kaip ta tremties atmintis yra įamžinama kokiuose filmuose ar knygoose?

Žinau keletą knygų, filmų esu žiūrėjęs. Pats esu pastaraisiais metais žiūrėjęs laidą, kur pasakojama, kaip patys rusai liko ten gyventi. Ten pasakojama, kaip tie lietuviai buvo. Ką jie galvojo apie tuos lietuvius, kuriuos buvo atvežę. Rodė netgi, kad pas juos ten, Sibire, kaip ir lietuviškų patiekalų yra.

O šiaip, ką pasakojo dar apie tuos lietuvius?

Pasakojo, kad geri žmonės, kad protingi. Kad ūkiškesni, jie pasakojo, lietuviai buvę. Ir išmokė daug dalykų tuos, kurie ten vargingiau gyvena Sibire. Kurie mažiau mokėjo kaip tuos namus apsistatyti, pirtis gal įsidėti. Jeigu teisingai atsimenu, kad išmokyti žmonės. Va tokių tų ūkiškų, techniškų dalykų, kiek aš atsimenu. Jie pasakojo tiesiog, kad išmokė lietuviai ir pagerino jų pačių gyvenimus.

O ar tai kažkaip, ką šeimoj girdėjot? Ar pasakojo kažką? Ar tai buvo artima su šeimos pasakojimu?

Kad kokie ten žmonės buvo, tie vietiniai, tai ne. Nepasakojo iš tikrųjų daug. Daug nepasakojo, kaip jiems ten sekėsi. Sakė gal senelis, kad jie, kad jie nelabai daug ką mokėjo ir todėl senelio šeimai buvo lengviau. Labiausiai sakė, kad barškuolę mokėjo pasidaryt ir *vat*, tiesiog. *Vat* prosenelis mokėjo ir galėjo pardavinėti. Tai jie ten ir prasivertė per savo kažkokį nagingumą.

O į kokias vietas juos trėmė, gal žinot?

Nepamenu, nepamenu.

O *vat* dar norėjau paklausti, ar, pavyzdžiui, Jūs pats ar dalyvaujat kažkokiuose minėjimuose, ten tos Birželio 14-osios, ar dar kažkokiuose, valstybiniuose tokiuose? Būtent *vat* šitam.

Senelis, žinau, dalyvauja. Mes nelabai, nes taip yra sutapę, kad brolis birželį gimė, tai sunku kažkaip sutalpinti tuos du minėjimus. Galvoj kažkaip vis tiek artimesnis ir lieka paminėjimas šventė, ne Gedulo diena. O ar kažkas iš šeimos dalyvauja, tai abejoju. Mūsų šeimoj nelabai sureikšminami tokie dalykai.

O tada kaip Jūs, *vat*, bendrai manot, ar ta tremties patirtis, ar yra gerai suprantama mūsų visuomenėj ir yra reprezentuojama?

Aš manau. Aš matau, kad prieš penkis, dešimt metų buvo labiau girdėta, kadangi ta tema buvo tokia populiareesnė ar labiau girdima. Nes tų ir kūrinių, knygų ar tai filmų buvo man atrodo daugiau. Dabar aš manau, kad partizanų tema labiau yra užėmusi visą šį lauką. Tai tremties tema yra daug mažiau girdima. Gal tas, gal *jinai* neturi diskusijos, ta prasme, nėra šitoj vietoj. Labai vienareikšmiškai yra vertinama. Tai čia nebekyla proga apie tai kalbėti, nes kaip ir viskas aišku.

O *vat* lyginant tada su partizanų tuo pasakojimu, kaip Jūs jaučiat, ar jie siejasi, atsiskiria kažkaip? Kaip apie tai kalbama?

Tos temos dvi net nesusiglaudžia man. Nejaučiu, kad jos būtų susietos. Šeimoj, matyt, nebuvo ryšio su tuo, su partizanais.

Vat tada dar noriu paklausti, kaip manot, kokia *vat* žinutė turėtų būti perduota ateitiems kartoms iš šito istorinio laikotarpio? Ar galima kažko pasimokyti ir ko tada, kas *vat* svarbiausia būtų tokio esmingo?

Na, aš manau, kad turėtų būti visiems plačiai žinoma, kad yra tokia valstybė, kuri galėjo taip pasielgti dėl savų tikslų ir kad turėtume žinoti, kad taip buvo ir niekas negali pasakyti, kad taip nebūtų dar kartą, stebint jau šiandienos Rusijos poziciją ar veiksmus. Tai parodo, kad nelabai yra daug tokių, nelabai didelis pokytis arba bent jau mažesnis pokytis, negu galėtume tikėtis, yra. Šiuo metu yra ganėtinai pavojinga ir tai būtų gerai žinoti daugiau žmonių. Geriau prisiminti, nes yra vienokių nuomonių apie Rusiją, apie Sovietų Sąjungą. Gal reikėtų kažkaip labiau sujungti, nėra atskiri dalykai. Kad vieną dieną buvo Rusija, kitą dieną Sovietų Sąjunga, tai sakyti, kad tai buvo visai kiti žmonės. Aišku, *tenai skaitosi*, kad keitėsi situacija. Čia atrodo, kad vis tiek yra bendrumo nemažai *tenai* ir reikėtų žinoti, ką jie padarė. Ir gal, kad atsargūs būtume, nežinau.

O kaip Jūs manot, Lietuvos žmonės, kaip tą faktą supranta?

Aš manau, šiandien su daugeliu temų atrodo, kad, *nu*, kaip pasakyt, yra kažkoks priimtas naratyvas ar tai nuomonė vienais ar kitais klausimais. *Nu* ir, tarkim, valstybinis nacionalinis transliuotojas palaiko, sakykim, ganėtinai stabiliai tą vieną kelią, požiūrį, nuomonę tam tikrais klausimais. Ir tai atspindi visoj žiniasklaidoj, kaip jie formuoja reportažus ir ką kalbina, o ko nekalbina. Tai, aš manau, kad pritariančių ar tai mėstančių taip pat kaip nacionalinis transliuotojas, jeigu taip galima įvardinti, yra labai daug. Ir dabar paimant, tarkim, skiepus klausimą. Tai vėlgi yra, grubiai paimsim, nacionalinio transliuotojo pozicija, kuri sutampa su labai didele dalimi žmonių. Nežinau procento tiksliai, bet mes labai daug girdim socialiniuose tinkluose ir visur kitur. Ir tada susidaro įspūdis, kad priešingai mėstančių žmonių yra labai daug, nes jie yra garsesni. Ir tu neprotuosai prieš esamą situaciją, sakykim taip. Šalininkai esamos situacijos nekelia protesto, todėl jie yra tylesni. Manau tas pats yra su šita visa istorine nuomone ar požiūriu, kad yra žmonių, kurie turi priešingą nuomonę, jie yra garsūs ir skleisdami savo nuomonę, todėl jų atrodo daugiau, negu kad yra. Tai aš taip spėju, kad visgi yra labai nedaug. Ir kad žmonės dvejojai gali jaustis dėl sovietmečio arba pabumbėti, kad anksčiau buvo gerai, nes butą duodavo, tai gal ir nėra taip prasminga. Bet, kad tas išliktų ir jauniems žmonėms, tai, turbūt, aiškiai sudėlioti tie faktai, šitie. Kad žinotų žmonės, kaip buvo ir kas komunizmas yra, nes Vakaruose kažkaip... Ten jau nėra susidūrę su tuo, bet mes laikui bėgant irgi būsim vis mažiau susidūrę. Tas komunizmas ant popieriaus nėra taip blogai, taip, kad to nebūtų, reikia žinot, kaip buvo.

Supratau. Šiaip labai įdomu, ką pakalbėjot čia dabar, tai mano klausimai jau į galą eina, bet va, aš visą laiką gale paklausiu. Galbūt turite kažkokį tai prisiminimą, kurį Jums pasakojo ar tai senelis ar močiutė, ar iš tėvų. Iš tos tremties arba galbūt sovietmečio laikotarpio, kurį galbūt prisiminėt bekalbėdamas ir dar nepapasakojot?

Tai man gal senelio figūra, visi tie faktai tą paveikslą labai greitai *supaišo*. Kad va, atėjo kažkas, ištrėmė jo šeimą, jis turėjo būti piemu, kai kiti vaikai su mama buvo. Kai laukė mokyklos, mokėsi, grįžo šeima, tada dirbo, dirbo, sakykim, paprastą darbą ir tada Sąjūdis prasidėjo, ir Vytautas Landsbergis yra labai svarbi figūra jame, ir jisai yra tremtinių sąjungos narys, ir „Tėvynės sąjungos“ narys. Ir jis vis dar aktyviai

palaiko šitą, šitas organizacijas ir tą požiūrį. Tai man *vat* per senelį, sakykim, labai aiškus, labai aiškus toks susidaro, kaip ir pavyzdys. Ir man patinka, ir norisi dalintis tais pavyzdžiais. Tai va tokia ir bus, tas mano apibendrinimas.

Tai labai noriu padėkoti, tikrai buvo labai įdomu išgirsti. Ir dar pabaigai noriu paklausti, irgi techninio tokio klausimėlio. Galbūt yra kažkokių vietų, kurias reikėtų išimti iš interviu ar, kad nebūtų naudojama tam tyrime?

Ne, viskas gerai.

Gerai, tai tada ačiū Jums labai už interviu ir palinkėsiu geros dienos.

Ačiū.

Gerai, iki.

Iki.

9. Informantė, 1972 m. gim.

2022 metų vasario 22 diena. Gabrielė Blikertaitė kalbasi su II-os kartos tremtinių palikuone, gimusia 1972-aisiais. Ir laba diena, visų pirma, noriu Jūsų paklausti, ar sutinkat, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Taip, sutinku, labai dieną.

Gerai, tai aš Jums dar truputį prisistatysiu, esu Gabrielė Blikertaitė, Šiuolaikinių politikos studijų magistro programos pirmo kurso studentė ir šiuo metu darau tyrimą apie tremties, tremtinių palikuonių atmintį, kuriame bandau išsiaiškinti, kaip *vat* ta tremties atmintis keičiasi vėlesnėse kartose, tai Jūsų II-oje kartoje ir III-ioje, anūkų kartoje, ir kiek yra Jums perduodama iš Jūsų tėvų, kiek jie Jums pasakojo, kiek Jūs gaunat tos informacijos apskritai kažkur iš išorės, ir iš kur formuojasi ta Jūsų... Žinios apie tai ir galbūt Jūsų tapatybė tam tikra. Ir visų pirma, noriu paklausti, ar sutinkat, kad šio interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip, sutinku.

Ir ar sutinkat, kad interviu medžiaga būtų perduota postsovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Ir dar noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukt pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime. Tai *vat*, kaip ir sakiau, pradžiai paprašysiu Jūsų, kad papasakotumėt, ką žinot iš tos savo šeimos istorijos tremties?

Tai pagrindinė informacija yra tokia, kad mano mama, ką *jinai* kartoja, tai, kad *jinai* buvo 2-jų metų išvežta į Sibirą, praleido ten 10 metų, 12-os metų grįžo ir kad *jinai* tų 10-ies metų neatsimena. Visiškai.

Visų, visų 10-ies metų..?

Mhm. Tada po truputi kartais būdavo, kad *jinai* išsitaria kažkokius dalykus, tai kokias aš girdėjau detales, tai, kad labai daug pusnų, ir *jinai* atsimena labai tokias, *nu*, tikras žiemas atšiaurias ir tą *vat* pusnų vaizdą *jinai* atsimena. Tada atsimena ridiko kvapą, ridikas tai yra toks vaisius, kurį naudodavo su medum kartu sumaišytą kaip sultis nuo plaučių uždegimo gydyt vaikam, ir *jinai* ten tris kartus plaučių uždegimu sirgo, *jinai* pati to neatsimena, jai jau pasakojo. Ir visus tris kartus beveik, vos nenumirė. Tai *jinai vat* atsimena tą kvapą, kaip ją gydė. O dar vienas atsiminimas iš tų sirgimų yra, tai, kad kažkuris iš tų kartų buvo labai labai jau pavojingas ir jai jau buvo uždegtos žvakės, *nu* ir jau žmonės laukė, kol *jinai* mirs. Tai *jinai* atsimena tas žvakes, kažkaip tai ten... Gulėdama. *Nu* va, tokie, labai tokie sudėtingi, tokie *nu* labai kraštutiniai prisiminimai.

Bet jie po truputį taip grįžta, ar ne, kaip Jūs čia sakot?

Dažniausiai grįžta tie patys ir dažniausiai grįžta per šventes kažkokias, ten Kalėdas kokias, kai susitinkam ir *jinai biškį* būna išgėrus ten alkoholio šiek tiek, tokia atsipalaidavus ir tada *jinai* va šituos dalykus gali papasakot, neklausama, tarsi va taip. Bet šiaip visada sako, kad aš nieko neatsimenu ir tas yra *nu*, kažkaip tai jai gerai, *nu jinai* taip sako, sako aš ir nenoriu atsimint. Ir kad, va, kai jeigu ir reikia kažką mums sužinot, tai mes galim klaust jos vyresnių sesių, kurios ten buvo ir jos ten jau labiau atsimena, ir jau *vat*, jeigu čia mums kažkas rūpi, tai mes galim jų paklaust. Tai jos tikrai yra *toksai* šita...situacija, reakcija tokia *biškį* atsitraukimo tokia ir... Pačiai jai irgi, man atrodo, gal ir nepatogu, ir nepatinka, ir...

O paskui, čia jau dabar daug vėlesniam laike, jau kai... Jau kai... Jau kai tikriausiai mano tėtis buvo miręs, gal tada *jinai* ten, gal daugiau kažkuo pradėjo domėtis ar kaip, tai kažkokį *jinai* ištraukė informacijos šaltinį, dabar aš net neatsimenu, kad kažkokioj tai enciklopedijoj, ar kažkur, gal net tą knygą *jinai* ir turi iš kažko pasiėmus, yra kažkokios nuotraukos, dabar galvoju, gal net aš mačiau... Sunku dabar atsimint, lyg stovi prieš akis, kad aš mačiau tą knygą, ne šiaip tik pasakojo *jinai*, kur yra jų kaimas *nufotkintas*, to, *nu*, kur *jinai* jau ten buvo išstremta. Ir yra anų laikų netgi vaizdas, *jinai* sako aš *biškį* net prisimenu, kad ten... Ir tada *vat jinai* kai jau tą kaimą sužinojo, gal *jinai* net ir anksčiau to tiksliai... Arba negalima buvo sakyti gal, už tai nutylėjo... Tai *jinai* jau sakė va, visai norėčiau ten nuvažiuot dar iki mirties ir pamatyt, kaip dabar tas atrodo. Tai va toks čia buvo jau daug vėlesnis jos... Tik ar su kažkuo, reiškia, kažkur šnekėjo, ar kažkas tą knygą jai perdavė....Ar kažkas jai tą knygą perdavė... Nes taip yra, kad *nu* jos istorija, *jinai* yra iš penkių sesių ir vieno brolio, jie šešiese buvo. Ir paskutinė sesė, mažiausia, *jinai* buvo neišvežta. *Jinai* buvo 2-jų mėnesių tada ir *jinai, vat* reiškia, kai juos jau visus vežė, ją paslėpė vežime, čia šita istoriją irgi visi pasakojo, jis kaip mitas jau toks *biškį*. Po šiaudais ten kažkur tai pakišo ir jos tiesiog nerado, ir *nu jinai* liko tada augint, ją augino dėdė kunigas, nes mama turėjo dėdę kunigą, labai toks žymus *jisai* buvo tuo metu Lietuvoj, jau taip prieš visą tą valdžią labai mokėjo atsilaikyti ir labai toks inteligentiškas ir jis ją augino, *nu vat* kaip ekonomę tą augino ją, *nu* sakykim, kunigo tą tarnaitę, kaip jos ta... Ekonomėm vadindavo tada. Tai *vat* ta mergaitė, *jinai* ten yra auginta, *nu*, sakykim, jeigu ten

jų nebuvo... Nes jie parvažiavo skirtingu laiku, juos jau ten kai paleido, tai tėvų nepaleido, iš pradžių paleido vaikus, tėvai liko Sibire. Ir jie paleido vaikus iš Sibiro namo.

Ir Jūsų ta mama... 12-os metų?

Mama grįžo 12-os metų, kartu su sese, vyresne... 2 metų skirtumas, man atrodo, tarp jų buvo. Ir tada jas išmetė va taip gyvent, *nu* ta prasme, šita istorija, jau šitą mama jau viską prisimena, *jinai* jau pasakojo grįžimo tą istoriją. Grįžimo atgal tai neatsimena to, nes neįsivaizduoju, kiek ten turėjo parų važiuot iš Sibiro traukiniu, dvi mergaitės. Ai, ir brolis tada dar grįžo kartu. Nes brolis jas lydėjo ir kažkiek laiko dar brolis jas ten saugojo, *nu*, irgi vyresnis, man atrodo buvo. O jos gyveno pas kažkokias tetas ten, kurios jų nemėgo, *nu* kaip pamotės ten tokios. Tai viena pas vieną tetą, kita pas kitą, nes nebuvo vietos ir jos gyveno atstumu... Nu nežinau, kokie 3-4 *kilai*, 5 gal galėjo būt, ir tokia upė... Aš žinau tą vietą, nes ten jie paskui atsisteisė tą žemę ir susigražino, ta žemė dabar priklauso mūsų giminei. Tai ten buvo tokia upė, tai jos dar turėdavo, jei viena pas kitą eina, tai upę perbrist ir jau va taip susitikdavo vakarais ir verkdamo, sakė jau ten abi. Tai va tokia istorija, grįžimo jau. O pusbrolis paskui, tas brolis, kuris buvo vienintelis tarp jų sesių, tai ar jų tėvai buvo jau grįžę iš Sibiro, kai jį užmušė girtas vairuotojas...

Čia tą brolių jų, ar ne?

Jo, vienintelis brolis buvo ir jis buvo užmuštas tai tada *vat* visiem ten trauma buvo. Man atrodo, tėvai dar nebuvo grįžę. O gal jau buvo grįžę... Nežinau, kokių tarpu, grįžus visiem vaikam, grįžo tėvai. Nes jie vieną dukterį pasiliko pas save, pačią vyriausią, man atrodo, ar antrą pagal *vyresniumą*, nes *jinai* jau ten buvo pradėjus rusų mokyklą lankyt jau pilnai ir jie galvojo, kad *jinai* nebeišmoks čia lietuvių kalbos, *nu* ir tegu, vienu žodžiu... Ir *jinai* grįžo su tėvais, vienintelė, visas kitas paleido *vat* taip vos ne po vieną ten pargrįžti, ar po dvi. Tai va, tai istorijos tokios, kad čia dar ir sugrįžimo, o mamai, kai *jinai* ten neatsimena buvimo, *jinai* tą istoriją grįžimo prisimena jau kaip trauminę visiškai. Kad *jinai* ten ir šlapintis buvo pradėjus tos 12-os metų į lovą, iš tų visų baimių ir vienišumo... O ta teta, mano teta, jos sesė, su kuria *jinai* grįžo, *jinai* prisimena, kai pas tą pamotę vadinamą, *nu* ten jau tetos buvo, ten tikri artimi giminės buvo, *nu* bet buvo tokia natūra, griežti ten ir... Tai *jinai* turėdavo tiek kartų šveist taures, kol jos visiškai blizgės.

O *jetus*...

Nu ten tokie kankinimo elementai, tokie tikrai, ir aš suprantu, kad tom mergaitėm ten norėjosi geriau vienom gyvent, bet *nu* kažkas turėjo jas maitint ir prižiūrėt. Tai *vat* aš tų detalių, kiek laiko be tėvų jos gyveno ir po kiek laiko sugrįžo tėvai, nežinau net *vat*. Kiek ten to vienišumo buvo... O Sibiras pats tai va, liko tokiu... Bet dabar sakau, pas ją jau nebėra, kad *jinai* labai stipriai vengtų, *jinai* nu kažkaip tas nuotraukas *jinai* rodo visai su tokiu jau... Nu ir tą knygą, ne su skausmu, o su tokiu, *nu* va, va, pagaliau yra kažkas, ką galima atvirai parodyt.

O nuotraukų turi *jinai* ten kažkokių?

Tai aš suprantu, kad va tos nuotraukos ir yra iš tos knygos. Ir man atrodo, gal jas perfotografavo net kažkas paskui, kad paskui *jinai* gal ir jas turėjo, *nu* jau nuotraukų formate sudėjus tenai. Atvirai pasakius,

reikia dar jos pasiklaust. Nes šito, *vat*, aš žinau tikrai, ta knyga kažkokia buvo su tuo kaimu, gal ten „Tremtinių keliai“ kokia nors knyga, *vat* iš tų išleistų, kur nuvažiuodavo ten ir jie *fotheadavo* tremtinių vietas ir... Lietuviai, tai va gal tokią knygą *jinai* iš kažkur gavo. Ir *jinai* atpažino, va šitus jau *jinai* atpažino, sako čia tie namai, čia... Bet visa kita tai... Sakau, ar ten mokyklas kokias lankėt ar ką...

Jokios tos buitės...

Nieko, sako, neatsimenu.

Mhm. O *vat*, pavyzdžiui, apie patį suėmimą, turbūt, irgi, galbūt iš mamos tų sesių žinot?

Kiek istorijų nebent galėtų būt...

Kuriais ten metais suėmė ar už ką juos...?

Jeigu jai buvo 2 metukai, *jinai* gimus yra 45-ais, tai 47-ais tada. Kaip ten buvo... Ai, istorija irgi yra mitas, nežinau, kiek jis teisingas. Bet istorija yra tokia, *vat*, kaip jie susipriešino, nes paskui jos grįžo *vat* būtent pas tuos gimines, dėl to gal tas toks neapykantos buvo motyvas. Buvo kalba, jie ten visi turėjo nemažai žemių, tie broliai, *nu*, mamos, jų dėdės, sakykim, ir mamos tėvai buvo pakankamai, daug žemių turėjo ir jų ten aplinkui gyveno dar dėdė gal... Ten tų giminių... Gal pusbrolis, dabar net nežinau... Vis tik pusbrolis gal, antros tos kartos, ne brolis, ne, ne, ne... Mano močiutė, mano senelio gal ten buvo giminė, ar močiutės, aš dabar galvoju, kuris ten kaimas. Tuoj... Ar ten močiutės jaunystės, ar senelio... Kaip ten tie seneliai mano abu susitiko galvoju...

Mhm. Nes jie grįžo, ta prasme, Jūsų močiutė jau grįžo ten pat, į tas pačias vietas?

Jo, jo, jo, ne, ne, ne, ten gyveno žmonės, buvo atiduoti namai, tarybiniais laikais konfiskavo viską.

Mhm. Bet ta prasme, jie kur buvo, iš kur ištrėmė ir po to jau kai grįžo jos vaikai, tai grįžo pas tetas, tai ten tam pačiam kaime, ar...?

Taip, nu ten tokie vienkiemiai. Ten yra vienkiemiai. Jie gal priklauso kažkokiam kaimui, bet ten aš nemanau, kad... Gal ir koks... Ai, yra pavadinimas išlikęs. Bet realiai ten yra jeigu ir kaimas, tai jis išsidėstęs per 3 *kilus*, 4 vienkiemiais tokiais. Tai jie *vat* taip buvo išsimėtę, bet ten ne broliai gyveno, ten pusbroliai, tai *vat* eina tie vadinami mitai tokie, kad norėjo suimti tą pusbrolių ir juos išvežt ir *jisai* paskundė, *vat* nu mano močiutės seneliu. Ir vietoj jų išvežė šituos, o tie liko gyvent, jų neišvežė. O paskui tas mergaites, kai parvežė mano mamą su sese, va ten ir apgyvendino pas tuos, kurie buvo išdavikai.

Kurie paskundė...

Tokia yra istorija ir jie iki dabar nesišneka su tais pusbroliais, kurie gyvi likę.

Tai Jūsų *vat* teta čia gaunasi, gyveno pas tuos žmones, ar ne, ir Jūsų mama...

Taip.

Ir dabar nesišneka?

Nesišneka iš viso jie ten. Jie, ta prasme, dar kiek liko, buvo jų gyvų, man atrodo, dabar jau ten jie visi išmirę, nes jie visi mano močiutės metų, senelio. Bet jie *tenai* tą kerštą tokį, piktybiškumą, jie laikė visada, tai yra *nu* va toks, jeigu kokia giminė susitinka ten baliaus ar kur, tai niekada šitų žmonių nebus, nors jie ten, sakau, per 4-3 *kilus* gyvena. Ir tai, kad atvažiavo tos mergaitės ten gyvent, tai, man atrodo, nebuvo tiesiog išeičių kitų. Kodėl pas kunigą visų nepriėmė, tai gal irgi ten nebuvo tų vietų... Nežinau tiksliai, va tos istorijos, kodėl jas išskyrė, pavyzdžiui, kodėl jos kartu negalėjo gyvent. Bet tikrai žinau, kad kažkuri iš jų tikrai pas tą jau visiškai išdaviką gyveno šeimoj, o kita pas jos gimines ten, vis tiek ten jie visi buvo giminės.

O dar *vat* tą kunigą minėjot, tai ir jis atrado tą vaikučį, ar ne?

Tai liko specialiai ten. Ten kažkokiu būdu, aš taip suprantu, tas vežimas, kai ten ją pakišo po tais šiaudais tą mergytę mažą, ten ir buvo kažkur kunigo kieme vos ne. Jie ten buvo jau sutarę, kad kunigas ją augins ir tikrai reikia palaukt, kol čia praeis visas šitas chaosas. Ir tada ją ten kažkokiu būdu paslėpė, kaip ten ją po to įformino, aš neįsivaizduoju, kaip kieno vaiką.... Tai *jina*, pavyzdžiui, jeigu žiūrėt nuo visų mamos sesių, ir nuo mamos, tai *jina* yra skirtingiausia. Žiauriai jaučiasi, charakteriai, kad *jina* kitokia.

O kaip skirias?

Nu *jina*, *vat jina* paskui dalyvavo nepriklausomybės atstatyme, *jina* buvo sausio 13-osios, *jina* tam... Sėdėjo vyriausybėj, *jina* gavo ten karininko laipsnį ir su vyru jie kartu, jie labai stipriai atkovojo tą valdžią tuo metu. Tada jų sūnūs, lygiai taip pat, irgi abu kariškiai, abu ten labai tokio, Sąjūdžio laikais, *nu* ten gana taip jau maištingai buvo jie. Mokykloj vėliavas keldavo trispalves, ten juos vos ne iš mokyklos norėjo išmest, *nu* taip labai stipriai ėjo. Ko nepasakysi apie nei vieną kitą sesę, apie nei vieną, jos kitos visos nuėjo tokį skausmą ir *vat* tas, kai susitinka jos abi, nes va ta teta jauniausia ir mano mama kartais susitikdavo ir aš kartais būdavau ten kartu, tai jos tiesiog iki ginčų nueina, ar atleist, ar neatleist, ir kaip čia... Nu toks *vat*, iš tų kurios buvo ištremtos, yra tokio kaltinimo, ar atleist čia tom giminėm, ar čia valdžia kalta, ar kas. O *vat* ta teta, kur nebuvo tremta ir *jina* kažkaip išsikovojo, sakykim, toj laisvėj jau *tenai*, nu beveik su šautuvais stovėjo. Tai jie tada gal jau jaučiasi jau tą pyktį tokį išlieja. Plius, *jina* nebuvo tremta, *jina* neišgyveno viso to. Ir *vat* labai įdomu stebėt, nu va, kad reiškia, net šie dalykai gali poveikį daryt, nors giminė ta pati, šeima ta pati. Bet ką pralošė *vat* ta mergaitė, *jina* pati yra sakius. Sako, aš niekada neturėjau tėčio ir mamos, kai jau jie grįžo, kaip tėvų. Aš į juos visą laik kreipdavaus kaip į svetimus žmones. *Jina* nebesuartėjo su jais.

Nu jai jau 10 metų kažkur buvo...

Ir *jina* jau vis tiek tėvu ir mama labiau laikė, *nu* aš suprantu tą, *nu* kunigo gal vis tiek toks buvo gana... Nu kunigiškas *toksai*. Bet aš suprantu, ta ekonomė gal ten buvo tokia jautresnė, ir tada *vat jina* prisirišus prie jos buvo. Tai *vat* ta istorija įdomi ir tas nuoskaudos *vat* laikymas tiem giminėm, kurie išdavė. Ir vėlgi, žinot, *nu* čia nepatikrinsi, nieks nežino, kas čia ką išdavė tuo metu, tiesiog sėmė ir viskas, bet liko *vat* istorija tokia. Ir *jina* ant tiek yra pas juos gaji, kad *nu* net po mirties tie žmonės jau, niekas jiems jau normaliai neatleidžia, ten tokio skausmo.

O Jūs koks požiūris *vat* į tuos žmones?

Mano požiūris tai apskritai, *nu*, žmonės, kai buvo visiškai pavojaus situacijoj, jie darė, ką galėjo geriausiai. Man, pavyzdžiui, toj vietoj apskritai teist *nu* absurdas kažkoks būtų. Žmogus yra priremtas prie to, kad tave tuoj nužudyt gali, tai tokioj situacijoj žmonės gelbėja savo vaikus, gelbėja save, ir ar jie tada pagalvoja apie kitus, kurie *biškį* toliau kažkur gyvena? Mažiau tikriausiai pagalvoja, negu apie savo šeimą. Kodėl taip daro... Susitapatina su ta šeima... Ir čia nėra tų nei kaltų, nei nekaltų. *Nu* tai, ką jie turėjo sakyti, vežkit mus vietoj jų? Tai visus būtų išvežę. Ir tai čia klausimas, jeigu aš save paaukoju ir savo šeimą, vežkit, vežkit, važiuojam, ar tikrai jau mano pusbrolių neišveš ten ir pusseserių, čia ta auka kartais, *nu jinai*... Suprantu, ten kai jau aukojasi koncentracijos stovyklose, ar ten... Nušaukit mane, o ne tą jauną žmogų, *nu* koks senas žmogus pasiaukoja už nepažįstamą išvis, tai ten *biškį* kitaip skamba, o čia sėdi šeima su kokiais šešiais vaikais *ane*, kaip tais laikais būdinga būdavo... Ir dabar tau sako kraukitės, važiuojam arba gali apsaugot *nu*, kad ir ten nuo išdavystės, sakykim. Ir tada tavo vaikai liks čia, ir galbūt liks gyvi, nes nuvažiuojant gali būti, kad visi mirsim. Tai *vat*, mamos atveju, kas yra unikalų visiškai, nes jie labai tikintys visi buvo. Tai jie aiškina taip, visa giminė jų, kad čia *nu* tiktai dėl Dievo jie visi gyvi grįžo. Ir sako, čia daugiavaikėj šeimoj yra labai reta.

Ta prasme, reta...?

Kad grįžtų visi gyvi. Iš tremčių, ta prasme, čia yra *nu* statistiškai... Aš nežinau, statistiką įdomu būtų paskaityt, kiek čia yra tas daugiau *nu jiem*... *Jiem* apie tai norisi šnekėt, kad būtų tas kažkoks *nu vat* galios jausmas, nes ten gi buvo suvaryti ir viskas. Ar čia iš tikrųjų taip yra, nes jų jeigu, *vat*, sakykim, ir brolis, tai jau jie šeši vaikai buvo, *nu* viena mergytė liko, tai penki vaikai su tėvais, tai jie septyni išvarė. Ir dabar jeigu visi septyni grįžo, įdomu, kokia statistika.

O Jūs šiaip *vat* girdėjot, ką jie ten, kokius darbus dirbdavo šiaip tose *vat* vietose, ar...?

Tai va, čia tada jau nebent tetų reikia klaust.

O tetos, su tetom nedaug komunikavot?

Aš daugiausia bendraudavau vaikystėj ir paauglystėj, ir jaunystėj *vat* su ta teta, kuri nebuvo. Man daugiausia su ja kažkaip, aš ir pas ją atostogaut važiuodavau... Tai aš daugiau *vat* mačiau, kaip atrodo nepriklausomybės kūrimas iš jos ten, kaip jie ten dalyvaudavo, daugiau *vat* apie tai buvo kalbama. O visa ta tremties istorija buvo labai slepiama, nes mano mama dirbo pakankamai aukštose pareigose valdžioj...

Jau sugrižus, ar ne?

Prekių srity. Jo, ir *jinai* buvo neįstojus į partiją, vienintelė, man atrodo, kaime. Dėl to *vat* tikėjimo ir dėl to, kad sako, aš į išdavikų partiją nestosiu. Ir sugebėjo užimt labai aukštas pozicijas ir tada *nu jinai* tiesiog turėjo tylėt apie tai. Nes būtų ten pavarę.

Ai, ir *jinai* niekam nesakė?

Mes net nežinojom nieko. Aš labai ilgai nežinojau apie tremtį.

Aha, o kada jau Jums pasakė? Kada jau išgirdot pirmąkart?

Kada, įdomu, sąmoningai aš supratau... Tai gali būt, kad po nepriklausomybės atgavimo. Nes aš mokyklos laikais neatsimenu, kad aš būčiau kažką tokio girdėjęs, aš tik žinau, kad kai būdavo Kūčios, netgi kai švęsdavo, nors negalima būdavo, švęsdavo gi visi tik Naujus metus, tai *jinai* uždengdavo visas užuolaidas ir tik tada žvakes degdavo ir man būdavo labai baisu, nes nepaaiškino nieko, galvojau, kodėl čia reikia, kas čia vyksta? *Nu* aš nesuprasdavau. Tai *jinai* nieko neaiškino, nei kas čia, nei prieš ką čia reikia saugotis, bet tokios baimės visą laiką būdavo.

Ir Jūs jautėt tą baimę?

Jo, jo, jautėsi labai. O nepriklausomybė jau kai atėjo, tai viskas tada jau atsilaisvino ir gal tada *vat*, *nu vat* tas vis tiek šnekėjimas yra tas šventinis vadinamas. Tai spėju, kad ten kažkur ir prie to stalo buvo istorijos. Bet ne kaip istorijos, o kaip tokios nuotrupos tikriausiai buvo pasakytos.

Supratau. O man dar *vat* įdomu buvo ta Jūsų tetos interakcija ir *vat* mamos Jūsų, kaip, pavyzdžiui, Jūsų mama žiūri į tą tetos tokį aktyvizmą, patriotizmą?

Nu tai va, tai dažniausia viena kitą jos traukia per dantį. Jau kai jos dviese susitinka tai, nes mano mama irgi taip, turi savo nuomonę, tai tos tetos jos liko taip anti-politiškos, aš sakyčiau, jos nesivelia išvis į šituos dalykus, jos rūpinasi ten vaikais savo, anūkais, jos perėjo *biškį vat* į šitą vietą. Darbu, ten viena iš jų, man atrodo, tokia darboholikė buvo. Ir va, o va šita vieta, politikos visi dalykai *vat* tai jauniausiai tetai, kuriai jau ta kova už nepriklausomybę buvo, o mano mamai liko *vat* tas tiesos jausmas, nuoskaudos ir tiesos, ar čia tiesa, ar netiesa. Ir jos *vat* jau kai *susikala*, tai mano mama vis tiek sako, kad va, yra dar visur teisybė, ir jeigu teisybę palauši, tai jau viskas, tu esi išdavikas. O *vat* ta nepriklausomybė jau kai atėjo, ir mama taip sakė, kad čia labai gerai, labai gerai, bet kai ta jos jaunesnė sesuo pradeda šnekėt, kaip *jinai* tą darė, *nu* mama vėl pradeda sakyti, kad *nu* čia perdėta jau viskas ir irgi ant tos sesės *biškį važiuoja*, kad tu čia perdėtai viską darai, kad *nu* čia nereikia čia taip *nu įsivaizdinti*, gal ne tas žodis, bet irgi tokio *biškį*, *nu* tu čia nesididžiuok tuo. Vis tiek tokio *vat* yra ir nuoskaudos kažkokios...

Ir *vat*, pavyzdžiui, tremtinių *vat* klubai visi, *jinai* irgi ten labai labai ilgai nestojo į tą tremtinių klubą, sako čia kažkokia nesąmonė, čia kokios čia, apie ką čia sako, čia gi toks skausmas, kokias čia gali įstaigas daryt. Paskui jau *jinai* ten suprato, *nu*, kad gal ten būna *vat* renginiai tokie *vat* visokie, ten tas dainas senas... Va, ką *jinai* dar atsimena, tai senas tremtinių dainas, kur dainuodavo ir *vat* aš taip spėju, žinokit, kad nuo tų tremtinių klubų, *vat* kai *jinai* išdrįso ten nueit ir nenuvertindavo, kad čia, ai, čia eina visi paraudot, čia ką aš, *nu jinai* tokia yra, mano mama *biškį* kategoriška tokia. Tai *jinai*, kai jau ten *vat* pajuto, kad čia yra ir palaikymas ir ten bendrystė *vat*, tai *jinai* pradėjo *biškį* važinėt į tuos mitingus tokius *vat*, aplinkui bent jau ten, aplink savo kaimą. Ir tada *vat* jo, tas dainas, ir paskui būdavo, nes visos sesės labai dainuoja, visi jie labai dainuoja. Tai *vat* per bendrus balius būdavo tas dainas jau visos plėšia, visos tremtinių dainos eina. Tai aš suprantu, kad va ta vieta, jau per tą eina prisiminimą, bet ta gerąja prasme, aišku, ten labai liūdnoš tos dainos.

Bet jom *vat* kažkoks būdavo ten išsigelbėjimas, aš nežinau, *nu* ką sako, lietuviai juk ir turi folklorą, ant ko stovi visa tauta mūsų, kad *nu* taip išlikom, tiek represijų visokių pilna, visur karų, tokia maža valstybė

tarp tokių baisių kaimynų. *Nu*, baisių, ta prasme didelių. Ir va, ir tas folkloras kažkaip gelbėja, tai *vat* tos tautinės, *nu* tautinėm tapę beveik dainos... Tai va, šitas visada būdavo, kad susijungia giminėj. Bet šiaip jo, tą santykį surasti, *nu* kad tremtis gali būti suintegruota, *vat* tas skausmas, ir jis gali paskui būti gydantis kažkoks, tai mamai labai sunku, aš nežinau, ar dabar *jinai* *biškį* kažkaip jau atsilaisvina toj vietoj, gal po trupučiuką. Bet šiaip daugiau toks geriau nieko nematyt, nieko negirdėt, uždaryt viską ir sakyt, kaip jūs apie tai galit šnekėt. Jos dar *vat* ta buvo labai stipri nuostata, *nu* kad to nereikia liest, nes tada *nu* ką tu čia, vėl iš naujo viską, žaizdą paliesi, bet neliečiant tai dar baisiau, nu ta amnezija, tai tie jausmai taigi niekur nedingsta. Tai amnezija čia būdinga, bet nu 10 metų, tai čia galingai jau.

Jo, dar tokio amžiaus. O *jinai* ten mokyklą, nežinot, nėjo?

Kad į mokyklą *jinai* ėjo, į mokyklą *jinai* ėjo ir *jinai* po to pasakojo, kai jai grįžus, reikėjo persimokint lietuviškai. Ir jai buvo dar tas labai sunku, nes *jinai* šiaip labai gerai mokėsi... A, tai va, pasirodo, *jinai* rusų mokykloj atsimena, kad gerai mokėsi. Nes *vat nu* tokius dalykus tai *jinai* iš kažkur atsimena, perpasakoja. O sako, lietuvių paskui jai paskui labai pradėjo nesisekt, nes viskas lietuvių kalba, nors *jinai* lietuviškai laisvai jie ten visi, buvo tvarkoj su lietuvių kalba visiems, gal ten net *biškį* juos kažkas mokė lietuviškai. Kažkoks yra man atsiminimas, *jinai* kad pasakojus.

Ten Sibire, ta prasme?

Mhm. Bet gali būt, kad čia jai pasakojo, tai... Jai pasakojo tėvai tikriausia.

Bet tai patys tėvai tikriausiai palaikė tą?

Gali būt, nes senelis mano, *nu* mamos tėvas, buvo žiauriai inteligentas, jis buvo labai labai aukšto intelekto *jisai*. Aš jį atsimenu, *nu* kai jau jie buvo grįžę, jie *nu* tada, kol dar neatgavo to namo, jie gyveno tokiam kitam name, netolimam kaime labai. Tai aš jį atsimenu, kad jis būdavo va tas, kuris vienas iš pirmųjų gal tam kaime, man atrodo, susirado Amerikos bangas, *nu* Amerikos radiją, kai dar buvo negalima, ten jeigu kas nors klausys, tai į galvą dar gausi, tais tarybiniais laikais. Ir aš atsimenu labai gerai, jau čia aš atsimenu, kaip *jisai* vaikštinėja virtuvėj ir klauso Amerikos radijo ir man taip buvo keista, nes kalba tada tie vedėjai, jie tikrai su akcentu kalba, ir aš galvoju, kaip keistai lietuviškai šneka. Tai *vat* tas man išlikęs, nu jis aukštas *toksai* buvo ir *vat* jo toks tikrai... Tai aš spėju, kad ten ir jis galėjo vadovaut. Nes močiutė tai tokia daugiau buvo tokia paklusni, *jinai* tokia nerimastinga tokia, visa tokia bėga, bėga, aš ją *vat* taip atsimenu, ten senelis buvo daugiau *toksai*, tvirtas toks. Arba ten kažkokia gali būt lietuvi šiaip gal kokia mokytoja, žinant kaip ten buvo, gi ištremtų daug mokytojų.

Šiaip realiai jos užklausęs, aš dabar *vat* galvoju, kaip motina... Galvoju iš kur aš tą istoriją žinau, *ane?* Nes aš su niekuo kitu nešnekėjau, su niekuo. Aš spėju, kad jos paklausus, būdavo, jeigu patikslini klausimą kažkokį, *jinai* papasakoja ir va čia amnezijos yra juokai va tokie, *nu* juokai gerąja prasme, kad *jinai* tarsi ištrinta yra, visa atmintis, bet jeigu žmogų patikslini, tarsi *jinai* sugrįžta ant to klausimo. Tai aš spėju, kad va šitas detales, kur aš dabar pasakoju, aš jas pati buvau užmiršus, kad mama man sakė, *jinai* iš to ir išpasakodavo, kai *biškį* patikslinantį klausimą užduodi. Nes dabar *jinai* gerai lietuviškai rašo, *jinai* kartais padaro klaidą, kuri panaši į rusų rašymo žmogų ir aš klausiu, sakau, tai kaip tu tada, *nu* jeigu taip vėlai... Tai sako, jo, persimokiau, buvo labai sunku. Ten iš pradžių buvau pirmūnė, pirmūnė, o paskui va

čia Lietuvoj man reikėjo vyti ir... *Nu* bet kaip gabi buvo, tai *jinai* greit ten susitvarkė ir pasivijo. Tai *vat* tokios įdomios detalės, jos, reiškia, išlenda kalbant, jeigu tą žmogų kalbintum daugiau, panašu, kad jis labai prisimintų daug.

O *vat* apie tuos senelius užsiminėt, tai jie *Jums* galbūt irgi kažką pasakojo ar nelabai, dar ne tas laikas turbūt buvo?

Visiškai nieko. *Nu* suprantat, jie, jeigu taip žiūrėt, kaip tipiniai seneliai atrodo, tai jie buvo visiškai ne seneliai. Jie buvo daugiau tokie, *nu* aš močiutę atsimenu tiktai lakstančią ir nešiojančią lėkštes ant stalo. Išvis nesedėdavo ir nekalbėdavo *jinai*. O senelį atsimenu tokį iš toliau, labai iškilmingą tokį, *vat nu* biškį karališką, tai prie jo išvis nelabai prieisi. Ta prasme, aš apskritai senelių va tokių iš mamos pusės, asmeniškai, nelabai turėjau. Būdavo ten tie *baliai*, kur jie pakviečia, visa giminė suvažiuoja, nes daug žmonių, pusbrolių, pusseserių, ir mes tada su pusbroliais, pusseserėm būnam, o prie stalo vyksta didžiulis klegesys *toksai*, nes visi garsiai šneka, mūsų tokia visa giminė beveik garsiakalbė labai. Ir viskas, o močiutės išvis nesimato, *jin* laksto, maistą nešioja, o senelis sėdi ir tyli, *vat* toks iškilnus, aukštas *jisai* labai buvo, *nu vat* ir toks *vat* jis sėdi. Tai jį matai, *jisai* toks buvo griežtas, jis ten neleisdavo bet ko imt, ten su batais vaikščiot neleisdavo, nu toks *vat* buvo. Tai jo turi klausyt, bet jis nesikiša, jeigu po akių nepalįsi *vat* taip... Tai ten prie jų prieit ten, aš nežinau... *Nu* ir močiutė mirė, gal kai man buvo 10 metų, *jinai vat nu*... Gal 11 kokių, aš dabar galvoju... Gal ir *biškį* daugiau jau, gal aš paauglystėj dar pas ją buvau su pusbroliu nuvažiavus *biškį* pabūt, *nu* mamos reikia paklaust. O senelis mirė vėliau, man atrodo. Jo, močiutė pirma. *Blemba*, pamiršau net, kuris pirmas, kuris antras.

Jo, išsitrina tokie dalykai, tai suprantama. O *vat*, šiaip *vat*, *nu Jūs* kaip ir neužsiminėt, sakėt *vat Jūsų* mama tai visai geras tas pareigas užėmė ir nekalbėjo apie tai, bet nepasakojo, kad kažkokių, pavyzdžiui, su *vat* ta sovietine visuomene būtų kažkokie susidūrimai, kad dėl to, kad jie tremtiniai, galbūt kažkas, tokių?

Nu ką *jinai* pasakojo, tai *jinai* pasakojo, kad visą laik visiem turėdavai nusileist ir visada turėdavai su kažkuo sugert kartu, *nu* čia buvo *toksai* laikas, *nu* žinai, per karą. Tai *jinai vat* tai labai, sako, mokėdavo. *Jinai* labai žinodavo, su kuriais reikia mandagiai šnekėt, kuriuos reikia pakviest kažkur, kuriam ir dovaną kokią padovanot, *nu jinai* tokia buvo... *Jinai* tikrai tokia, ir *jinai* dabar tokia. *Jinai* labai, *nu* čia ir gabumai, bet čia iš kitos pusės, tie dalykai traumoj labai išryškėja, pavyzdžiui, kur žmogus yra traumotas stipriai, jie, tie žmonės, labai išmoksta būti taip prisitaikantys, kad išliktų. Nes *nu* traumoj, jeigu tokioj, represinės traumos, jos gi yra pavojingos gyvybei, ką jau kalbėt apie sveikatai, *ane?* Tai jeigu yra trauma, kuri pavojinga gyvybei, automatiškai vaikui susiformuoja *nu* refleksai tokie ir *jinai* tą turėjo tiesiog. Bet *jinai* buvo ir labai gabi, ir labai kūrybiška, ir *jinai* labai vadovaujanti, nu *jin* turi tų gabumų tikrai. *Nu* ir *jinai* visus tuos dalykus kažkaip panaudojo.

Kitas dalykas, *jinai* užsispyrus buvo, *jinai* mokėsi gerai. *Jinai* gerai baigė tą technikumą *nu* ir buvo tokia labai pažangi, *nu vat* tokia, *nu* ir kažkaip ji nuėjo į tą valdžią. Bet ten sakė labai daug dalykų buvo. Ai, va, va, va, pasakojo. Kad tada, kai visiem davė po butą, reiškia, *nu* kaip priklausu, jau ten duoda, tai jai nedavė už tai, kad *jinai* tremtinė ir ten sakė *jinai* labai nuoskaudą jautė ir tada labai... *Nu* va čia gal jau

buvo, kai *jina* atsivėrė, taip, kai *jina* verkė ir galvojo, kodėl čia taip... Tai *vat* tokių buvo... Tada gal ten kažką minėjo, kad jai aiškino, kad *nu* tavo vaikai jau čia tikrai negali niekur mokytis rimtai...

Jai jau sakė apie Jus?

Taip, taip, taip, čia apie mus su sese. Bet čia toks *nu* daugiau gal buvo, aš suprantu, gąsdinimas, nes ten jau jie neturėjo ant to valdžios tuo metu, gąsdinti aš manau galėjo. Bet ką *jina* tikrai minėjo, kad ištisai turėjo būti prisitaikius, ten ištisai nuolanki turėjo būt, visur sakyti „taip“, kur reikia, kur nereikia. *Nu* ir *tipo* jai tada *vat* tas kainavo, *nu* jeigu *jina* nestoja į partiją ir neišsižada, sakykim, viešai ten savo vertybių ir nepritaria jau tos korumpuotos valdžios vertybėm, tai tada *jina* turi labai jau daug būti *nu* tokia, visa kaip tarnaitė, bet tad išlaiko postą ir... Žmonės, *vat nu*, žmonės, su kuriais *jina* dirbo, tai ją mėgo, *jina* su žmonėm labai fainai sutarė. *Nu* ir tas gal irgi tada tiko, gal tada tie darbdaviai, *nu* tie aukštesni, nes *jina* pavaduotoja buvo, tai, sakykim, aukščiau ten buvo gal trys, keturi žmonės kokie. Tai gal jie tada matė, *nu* kad čia, jeigu *jina* žmonėm faina... Gal... Nežinau, *vat*, niuansų, kaip *jina* išsilaukė taip ilgai, 25 metus sakė tam pačiam darbe išdirbo. Bet gal ir ėjo tokia istorija, kad paskutinis postas, ten jau kai jai lyg ir gal buvo klausimas apie tai, ar *jina* direktorė taps, kad *vat jina* dėl to netapo, kad *jina* buvus.

Ai, vis dėl to...

Man atrodo, kad ten jie susikalė ir tada *vat*... Nes *jina* kalbėjo apie kažkokius tai du labai stiprius nuoskaudos dalykus. Tai vieną tikrai atsimenu... Aš nusirengsiu megztinį, karšta... Vieną tikrai atsimenu, kad buvo butas, butas tai čia jau buvo, nes tos ten tos prekybininkės draugės, *nu* mano klasiokių mamos, labai gerai aš atsimenu jas, ir jos visos butuose gyveno, ir aš, *nu* žinau, galvojau, kad čia gal nupirkta, ar ką, bet tais laikais niekas nieko nepirko. Ir aš tada supratau, aha, tai čia ne apie tą turėjo galvoj. Nes aš labai vaikystėj, vaikystėj norėjau bute gyvent, *užtai*, kad name man buvo nefaina, nejauku ir aš norėjau mažai vietos, kad būtų, ten buvo per daug man, tvarkytis daug, *nu* vienu žodžiu. Ir aš pavydėjau labai tom draugėm, kad jos ten tuos butus turi. O va paskui jau mama ten aiškino, kaip blogai, kai va čia jie apgavo.

O antras, reiškia, buvo tikriausia ta nuoskauda, kad ją ten užstabdė prieš direktoriaus postą, aš spėju, kad... Nes tikrai antras kažkoks buvo su valdžios siekimu, kad jai neleido. O tai jeigu *jina* buvo pavaduotoja, tai *nu* jai tada neleido reiškia į direktoriaus postą eit.

Bet Jūs jau čia šitus suvedėt galus jau po nepriklausomybės, ar ne?

Dabar aš galvoju, va kalbėdama. Aš net dabar va suvedinėju kai kuriuos dalykus. Nes aš va šitų dalykų tiesiogiai, kad mama būtų sakius, va buvo taip, taip, taip, tiesiogiai *jina* kalbėjo apie butą, kuris buvo atimtas iš jos, *vat* šitas tai tikrai dėl tremties. O *vat* šitas su vadovaujančiu postu, *jina* taip tiesiogiai nesakė, bet kad jai kišo pagalius į tai, kai *jina* bandydavo kažkur, kažką bandyt daugiau negu turi, tai taip, sako, visąlaik reikėdavo kažkoku būdu... *Nu* vis išgirdavai, kad kažkas tai tau kažką *prikiaulina*...

Jo... Tai nežinau, šiaip galim pajudėti ir *vat* prie Jūsų pačios to suvokimo apie tą šeimos istoriją ir kaip Jūs suprantat tą savo šeimos tremties patirtį ir ar Jūs, pavyzdžiui, pati šiaip bendraujat su aplinkiniais, draugais apie *vat* šitą, ar pasakojat? Įprastai kažkur?

Nu gal su ta *vat* drauge kartais, kur pasakė jau, kad tėtis irgi buvo tremty, apie tą gal trauminį dalyką, *nu* va ką norėt tada iš tų tėvų, kad jie būtų labai tokie empatiški ir labai tokie meilučiai, jeigu juos pačius ten visi edė. Tai čia *vat* šita vieta gal trupučiuką, *nu* kad pateisint, pavyzdžiui, kai kuriuos dalykus, kurių tėvai negalėjo duot kaip tėvai, bet čia daugiau iš to... Iš profesinės daugiau jau mes kalbam, kad *nu vat* pateisint tą skausmą jų ir tada suvesti į tai, kad tada jie negalėjo būti tais labai jau išsipildžiusiais tėvais, sakykim. Nes jie patys buvo vaikystėj, *nu vat*, visiškai palikti, ir... O paskui dar didžiausią krūvį turėjo grįžę čia atlaikyt, ir be tėvų. *Nu vat* čia *vat* tas labai sunkus dalykas, kad ne su tėvais grįžo, aš tai šito dalyko būčiau nedarius, aš, ta prasme, jeigu aš daryčiau, tai aš būčiau laikiusis iki galo, ten jau tie, kiek ten sakė, metai, kažkiek dar, kol sugrįžo tėvai, bet vaikui tada čia grįžus taigi baisu vienam, būčiau visa šeima grįžus. Tai *vat* čia jie skaičiavo, kad dėl mokslų *tipo*, kad tas mergaites anksčiau paleist, kad jos lietuviškai pradėtų mokytis... Nes kaip ten buvo... Jo, tada buvo ta penkta, šešta klasė, kažkaip tai, kai *nu* jau labai svarbu ta gramatika, *tipo* pradinės klasės rusų kalba baigtos, o čia jau reikia būtinai lietuvių, *nu*... Ir taip jau labai dėl mokslų stengėsi. Tai aš *vat* ką galvoju apie praeitį...

O su kuo kalbėtis... Ar aš daugiau draugių turiu, kur... Aš šitas temas, mes esam nagrinėję moksluose daugiau, nes aš turėjau tą dėstytoją, kuri tyrė represijas ir tremtis, Gailienė, jo, jo, jo. Tai ten daugiau buvo grynai iš to tokio *nu* abstraktaus tokio vertinimo, bet mes tada irgi ten kalbėjom apie asmenines patirtis. Man tiktai vienintelė yra svarbu man šitoj vietoj, *vat nu* kur aš žinau, kad man reikia šitą žinot, tai kai aš įsivaizduoju, kad aš neturėjau tokios mamos, kaip norėjau. Ir tada, kad nebūtų tame man skausmas ir kad aš nekaltinčiau mamos, aš žinau, kad yra Sibiro patirtis, ir kad *nu* čia jau nieko padaryt negali, čia yra dalykai kur, net jeigu ten *jinai* ir suvirškintų viską, ir ten labai atleistų visiems, ir ten... vis tiek tai yra tai. *Nu* ir apskritai, represija ilgalaikė, bet kokios rūšies, *jinai nu* duoda pasekmes, ten jau tikrai neištaisoma tai. Tai man va tiek reikia žinot.

Mhm, jūs *vat* į šitą būtent aspektą orientuojatės. O *vat* šiaip, tokioj kultūrinėj erdvėj, sakėt turėjot tas *vat* Danutės Gailienės paskaitas, o šiaip gal dar bendrai kažkaip domitės kažkokiais *vat* tos, kur apie tą, tremtis įamžinama yra, galbūt kitų žmonių kažkokiuose meno projektuose, ar knygoose, ar filmuose? Gal kažkokie Jums artimi yra pavyzdžiai?

Nu kažkaip man asmeniškai, aš esu išvis tokių vertybių žmogus, bet aš jau seniai pastebėjau šitą, kad man jeigu apie kančią kažkas tai *vat ane*, tai aš daugiau mėgstu žiūrėti ne į praeitį, o į priekį. Ir *vat*, pavyzdžiui, yra mano draugių, kurios *vat* labai jos, viena draugė ten labai stipriai domisi partizanais, *jinai* labai į tai stipriai eina. Tada kita draugė *vat* irgi yra ir tremty buvę ir visa kita, jos giminių... Tai *jinai* labai domisi *vat* istorija viso to ir tuo genealoginiu medžiu labai smarkiai, *jinai*... O man, suprantat, man, šitas grįžimas į praeitį, aš asmeniškai nelabai juntu, kad tai gali duot viltį. Tai aš tada ir nesiknisu. Aš esu *vat* vilties žmogus ir aš galvoju, kad tada, jeigu aš pradėsiu knistis praeity, tada reikia žinoti koks tikslas. O jeigu tikslas tiktai pasiknisti, rasti tą skausmą ir nugrimzti į jį, tai tada aš geriau žiūrėsiu, kaip man suintegruoti į dabartį tai, kad kuo mažiau žmonių dabar, *nu* kad ir mano kartoje ar mano vaikų kartoje, kad kuo mažiau tą skausmą jaustų. *Nu* čia kaip ir pandemija, *nu* ką mes galim, labai daug dabar šnekėt apie tai, ko daug mes netekom, kai buvo viskas uždaryta, bet *nu* kas iš to, mes žiūrim į priekį dabar. Čia bet kokia kai būna patirtis krizinė, karas, pavyzdžiui, *nu* ta prasme, mes galim pasižiūrėt... Kai yra iškreipta tiesa, va čia jau kitas dalykas. Kai yra aiškinama, kad tie, kurie vežė, yra geriečiai ir jie, *nu tipo*, čia darė

teisingai viską ir... Arba, *nu* kaip Hitleris sakė, kad yra žmonės *vat* tokie blogi, juos reikia naikinti, o jau *vat* protingus reikia palikti, nu kur yra nesąmonė, kur yra visiškas klaidės.

Tai *vat* tą pataisyti, sugrįžti į praeitį ir sutvarkyti viską, kad atsistatytų bent jau... *Nu* ne tai, kad tiesa, tiesa *vat* labai reliatyvi, ta prasme, kas čia ką paskundė dabar *ane*, prilaikyti tą nuoskaudą dabar, nekalbėti su žmonėmis, kol jie numiršta? Man atrodo, net į laidotuves jie neidavo. Ta prasme, ten *nu* iki tokio lygio yra neapykanta, kad jie net po mirties tam žmogui neatleidžia ir nenuėina palaidoti. Tai man asmeniškai, tada *nu* atrodo dar ten pasikapstyt, o paskui, kad grįžti ir susipykti – vėl nesąmonė, dabar grįžta atsiminimais – ar galima tai kažkokiu būdu patvarkyti, kad atleidimas ateitų..? Aš manau, vis tiek atleidimas ateina viduj, tai jeigu dirbt, tai tada su tuo žmogum tik dirbt, *nu* ta prasme... Ar jai gali, mano mamai, pavyzdžiui, atleidimas ateit, *nu* panašu, kad jai gali, jina *vat* vaikšto į tremtinių susitikimus, vaikščiodavo. *Jinai* dainuoja tas dainas, apsiverkia ir gal jai truputį pravaldo.

Kolektyve būtent, ar ne?

Taip, taip, taip, taip, taip. Ir tada išsivalo, *nu vat* tuo būdu netiesiogiai, per kažkokį tą patį, *nu vat* bet kokį meno, jeigu teisingai pateiktas menas, jisai tikrai duoda tą katarsį, *nu vat* išsivalymą sunkių jausmų. Bet šitoj vietoj daugiau čia yra mamos gyvenimas ir aš *nu* jai sakiau, kad jina neatsiribotų, tai aš daugiau gal jai sakiau, kad *nu* neatsiribok nuo bendruomenės, nes ten yra ta pati patirtis, kaip tu turėjai, tau tada iš pradžių gal bus nejauku, *nu* nauji žmonės, bet paskui tu vis tiek surasi kažkokį panašumą su jais. Tai aš šitą jai sakydavau, dabar ar mane tai kažkaip traukia... Hm... Aš, matot, galvoju taip, kad mes turim labai daug dabar krizinių atvejų aplinkui ir aš tada galvoju, kad mano gal čia paskirtis dairytis. Ir aš *vat* daugiau, pavyzdžiui, reaguojau, kai buvo karantinas ir pandemija, aš apie tai darau kažkokius renginius ir žmones įkvėpinėju vilties tame, kad jie neprazūtų čia ir dabar. Ar tai gali būt susiję su tuo, kad mano mama buvo tremty ir jina turėjus tą labai stiprų sukrėtimą emocinį, aš manau taip. Jeigu kalbėt apie tą... Nes mano ir vaikai tokie. Ir *vat* abi čia tokios merginos yra, jos tikrai turi labai stiprų altruistinį kažkokį pagalbos motyvo poreikį kitiems. *Nu vat*, labai supranta tuos kenčiančius ir tas dalykas, *nu* labai turi...

Aš nežinau, kiek galima sieti šitą, galima čia siet gal su vertybėmis, bet iš kur vertybės atsiranda, *ane*, tada? Tai, kad mano mama visada buvo ta, kuri už tikėjimą, už viltį, už santykį, o ne nutraukimą kažkokių dalykų, neskaitant to, kad jina *vat* turėjo kerštą kažkam. Nežinau, kaip dabar jina kalbėtų. Nes mes labai seniai kalbėjom, čia visi tie *nu* per karantiną, kai jau negali net švenčių švęst kartu... Reiktų pakalbėt, pasižiūrėt, ar jina dar vis su tais pusbroliais, taip *nu* jau mirusiais, ar jina dar tą turi neapykantą, gal jau bus *biškį* prasileidę viskas. Bet šiaip pats vertybių blokas, *vat* kuris atėjo ir kodėl, žinau, mano profesija psichoterapijoje ir pagalbos *nu*, tikra tokia... Bet aš vis tiek daugiau einu *vat* į tą skausmą, aš labai daug dirbu su labai stipriai nukentėjusiais žmonėmis, labai ribiniais irgi. Bet mano daugiau yra *vat* tas „čia ir dabar“ principas, aš *biškį* netikiu, kad *nu* jeigu mes nusikasam į praeitį, į protėvius, ten bandom sutvarkyti kažką ir man šiandien padės. Tai aš daugiau žiūriu *vat* į, pavyzdžiui, globojamus, įvaikintus vaikus, kurie dabar kenčia, kurie dabar neturi tėvo, mamos, juos išnaudoja ir kaip aš jiems galiu padėti. Arba į kalėjimus važiuoju, pavyzdžiui, *ane*. Ir darau kažkokius projektus socialinius kalėjimuose, kur dabar gal galima jam pasakyti, nors jis jau iki gyvos galvos pasodintas. Bet aš jam dar gal galiu pasakyti, o tai kas dabar yra jūsų viltis, nu bent paklaust, *nu* kad jis dar gyventų, ne tik degraduotų ten kalėjime. Tai aš daugiau gal *vat* šitaip. Aš spėju, kad tiems žmonėms, kurie tame buvo ir jie turi *vat* to keršto likusių, iš tų išdavikų

motyvų dar, *nu* va jiems gal svarbu, tą visą bagažą kažkokiu būdu *nu* paimti, *biškį* išventiliuoti. Nes taip sako, labai įdomiai tos kartos, *nu* aš *vat* kaip girdėjau, kaip vyksta tremties kartų, *vat* trijų kartų, kaip Jūs ir tiriati, kaip vyksta įdomybės. Kad, reiškia, ta karta, kuri buvo tremty, jiniai yra pirmoji karta ir jiniai dažniausiai yra amnezijoje, jiniai dažniausiai blokuoja atsiminimus, nes per arti viskas, išprotėti jie gali tiesiog, užtai gynybinė reakcija suveikia ir uždaro. Antroji karta, tai yra mano *vat* karta, jų vaikai yra darboholikai. Jie dažniausiai nesusimąsto, dėl ko dirba, *nu* mano atveju, aš susimąstau, nes mano profesija tokia, jiniai įpareigoja. Bet šiaip dažniausiai jie daug dirba, gana dažnai jų profesijos gali būti labai arti pagalbos arba paslaugų, *nu* vis tiek jie dažnai pasirenka *vat* į žmones orientuotas profesijas. Bet jie persidirba ir jie tada kaip ir savo gyvenimo nemato, bet tai irgi gali būti traumos patirtis. O trečioji karta, *vat* mūsų vaikai, tai yra tų pirmųjų, ištremtųjų, anūkai, jie perdirba traumą. Ir tai yra žiauriai įdomu, nes mano vaikas sapnuoja trauminius sapnus.

Būtent su ta patirtim susijusia?

Taip, *vat* kur Jūs apklauset mano dukterį, jiniai sapnuoja tremtį, jiniai sapnuoja traukinį ir mano mama kažką atsimena panašiai ir ta prasme, jiniai konkrečiai sapnuoja mamos ištrėmimą. Ir va čia yra jau ta nuostabiąją sąmonės galia. Ir sakoma, kad ta trečioji karta daugiausia gauna perdirbimui skirtų dalykų, bet ne tiesiogiai, nes jiniai jau gali tai paimti, užtai, kad jiniai ne arti to, o visiškai toli, užtai jiniai gali šitoj vietoj jau būti *nu* tokia kaip... Nu kaip kažkoks, žinai, kaip sietelis toks, prakošt. Bet *nu* juos *biškį* panaudoja tada. Tai mano vaikas, kai penkių metų susapnavo tą sapną pirmą, tai aš tai baisiai buvau šoke ir jiniai nesuprato, kas vyksta, jiniai ten pasibudo visa baisiai išsigandusi ir aš va tada su Gailiene, man atrodo, ar kontaktavau, kaip ar ten buvo, kad aš... Ar kažko kitų pas psichoterapeutų paklausiau, mokytojų, kurie dirba su represinėm traumom. Tai sako taigi čia kolektyvinis sapnas, sako, jiniai, sako, persapnavo močiutės tikrą įvykį. Tai va, tai va čia yra įdomybės ir va čia reiktų žiūrėti, *nu* kaip tada tam trečiajam, *nu* va tam anūkui, anūkei žinot, kas tame yra ir *nu* kad būtų, vienas dalykas, nebaisu, nes *nu* tikrai... Jeigu žmogus jautrus arba labai jau vaizduotę gerą turi, tai tikrai gali paimti tokie patyrimai. Tai čia *vat* įdomu, nežinau, kiek tyrimų apie tai daryta, bet yra tendencija, *vat* šitas... Tai mano karta yra ta, kuri kol kas neatsakys *vat* į tą klausimą, ar prasminga, ar negrįžti atgal... *Biškį* dar aš laikau tokį atstumą su tuo, bet aš dirbu vis tiek toj srity, kur galima pagelbėti žmonėm.

Bet Jūs vis tiek *vat* taip lyginat save su mama ir Jūs jaučiat, kad Jūs, *nu* esat šiaip atleidus, *nu* tą dalyką? Ar ne visiškai?

Nu aš, matot, aš tiesiog turiu empatiją visiems žmonėm. Tai aš tada turiu empatiją savo mamai, turiu empatiją tai mergytei, kurią paliko dviejų mėnesių ir kuri tėvų neturėjo, bet jiniai augo sveikai ir saugiai, jiniai visai kitokia išaugo, tai yra teta mano, taip. Turiu empatiją tam pusbroliui, kuris buvo apkaltintas, kad jis ištrėmė, nes aš suprantu, kad jis saugojo savo vaikus. Aš turiu empatiją tiems valdžios žmonėm, kurie, *nu* nežinau, išprotėję nuo galios, nuo pinigų, nuo valdžios, nuo ta prasme... Darė sprendimus, kur žudė žmones. Aš turiu empatiją Hitleriui. Ta prasme, tai yra, *nu*... Mes galim sakyti, kad tai yra velnias, bet jis iš tikrųjų buvo žmogus. Dėl ko jis toksai, aš žinau jo istoriją, *nu* aš, kaip psichoterapeutė, aš tiesiog, aš žinau kaip jį augino ir kaip sadistiškai su juo elgėsi. Tai aišku, jis neturi teisės tada žudyti sadistiškai milijonų. Kad neturi teisės, tai aš suprantu, bet ar tai, kad aš nuo to tapsiu kerštinga ir žiūrėsiu įtariai ir eisiu piketuoti, rėksiū čia dabar, ar nuo to kam nors bus geriau? Niekam. Tai aš kartais mamai pasakau,

ypač kai jos ten su ta teta ginčijasi labai aštriai, ir jeigu man ten tenka klausytis tuo metu, tai aš bandau ten pasakyti, *nu* kad svarbiausia yra pusiausvyra, kad *nu* jūs turit kiekviena savo kelią, jūs labai skirtingai gyvenot... Bet jos dažniausiai manęs ten nevisai girdi ir aš tada palieku jas ginčytis ir dažniausiai išeinu, nes *nu*... Gal per jautru ten, aš nežinau... Gal... Bet čia buvo seniai, čia buvo seniai, čia mes tada dar va atostogaudavom kartu, dar mano vaikai maži buvo. Dabar neįsivaizduoju, kas būtų, žinokit. Nes jau tų bendrų *vat* balių nevyksta, nes tetos tos *nu* jau pagyvenusios jos, jau sunkiai kai kurios juda ir jau labai labai seniai nebuvom bendram baliui, įdomu dabar, kas būtų. Ir kaip dabar, ar ten dar tas kerštas likęs, ar jau visi būtų daug labiau tolerantiški ir... Bet aš, *nu* aš apskritai esu tokia, aš *nu*... Man nėra to klausimo, kaip jie taip galėjo, nes aš žinau kaip. Aš žinau, ką reiškia traumas. Ir ką reiškia vienas žmogus traumotas, jeigu jis gauna galią ir ginklus, tai yra kažkas baisaus. Užtai reikia labai atsargiai rinkti valdžią, žinokit, ir... Nes kol jie neturi ginklų ir galios, dažniausiai jie net nesimato, kad jie pavojingi. Tai lygiai taip pat ir mes, *nu* Dieve mano, pastatytų mus į tokias sąlygas, Viešpatie brangus... Sakytų ar tu, ar tavo sesuo, žinai, kas mirsit. O Jėzau, jūs pagalvokit, *nu* tai yra kažkas neįmanomo. Tai geriau net neįsivaizduot, nes tu *nuprotėsi* vien nuo to. O jiems tame turėjo... *Nu* jie tame buvo, čia ne *bajeris*, jie nefantazuoja, jie matė ginklus, jie matė, kaip į juos nukreipta ir paklausta, ką darysi, žinai... Tai jo... Ten... Susisukt galva gali bet kokiam žmogui, ir ramiam, ir stabiliam, ten nežinau...

O *vat* kalbėjęs apie tą valdžią. Tai, kaip manot, ar *vat* ta tremties patirtis politiškai Jums kažkaip padeda pasirinkt kažkokias politines, galbūt, jėgas valstybėj?

Man padeda saugotis politikos. Nes šiaip politika yra melas, jeigu jau taip nuoširdžiai... Tai aš daugiau ieškau ten, kur aš galiu daryti savo įdirbį, būdama ne mele. Tai dėl ko ir psichoterapeuto profesiją pasirinkau, kad man būtų leista prisiliesti prie žmonių psichikos nenaudojant galios. Aš tiesiog kviečiu tą žmogų gyti. Bet jeigu jis, pavyzdžiui, gyti nenori ir jeigu jis tuo metu, jam ne laikas, ne vieta ir panašiai, aš jo nespaudžiu, tai jo pasirinkimas. Bet į Seimą aš buvau nuėjus, interviu, *nu* pranešimą skaityt ir netgi pasiprašiau šiek tiek ten, *nu* ten aišku, apie... Ne visai politine tema, ten apie vaikų, skyrybų metu vaikų priežiūrą. Bet irgi, *nu* labai jautri tema, kaip padaryt, kad kai skiriasi tėvai, vaikas netaptų atpirkimo ožiu ir jo ten netampytų į abi puses, nes taip būna. Ir aš ten dalyvavau ir aš nevengiu dalyvauti tarp valdžios kažkokių atstovų su savo idėja, bet mano idėja vis tiek eina apie tai, aš vis tiek sakau, *nu*... Apie atvertas akis aš kalbu, ne apie tai, kad pažiūrėkim, kas kaltas, jokių būdu, atvirksčiai aš sakau – kaltų nėra. Mes turim būti tie, kurie, *nu*, kur pagalbos srity dirbam, kur atsimerkiam, mes daugiausia atsimerkę turim būt. Tai ir politikus, *nu* jeigu kartais mane Dievas atves ar likimas į politikų kažkokį *nu* pokalbį su jais tiesiogiai, nes ten mes daugiau pranešimus tuos žmonėm buvom paruošę, tiems, kurie skiriasi ten ir panašiai. Tiesiog labai geras buvo debatų surinktas toks, *nu*, pranešimo pasidalinimas. Bet jeigu kažkada į politikus reiktų kreiptis, tai aš pirmu numeriu ir sakyčiau – atsimerkit! Atsimerkit, pirmiausia. Nes *nu*, kai mes žiūrim viena akim, tai aišku, mes matom tik pusę vaizdo. Tai, kad galia žmogų padaro mini bepročiu, tai taip. Ir už tai reikia labai turėt tokį *nu*, atsakomybę. Tai, kad tau davė galią, tai tau atsakomybės duoda dvigubai daugiau. Tu turi tada *nu* labai būt atsakingas.

Bet Jūs taip labai apie visą politiką bendrai galvojat, kaip apie tam tikrą melą ir...

Nu politika yra per sudėtinga, kad tenai galėtum išlikti teisingas. *Nu vat*, pavyzdžiui, socialinėj srity, *ane*, *nu vat* mano pažįstamas ir gana daug mes ten buvom socialiniuose projektuose, Linas Kukraitis, kai buvo

ministru, *nu* gi jį suvalgė. Ta prasme, kol jis dirbo socialiniuose projektuose, kur jo sritis buvo, kur jis galėjo skleisti savo tą energiją, viltį, savo vietoj ir savo laiku, buvo labai labai gerai. Jis įsteigė nuostabų centrą su nuostabiais pagalbomis... Daugybe ten tų sričių visokių. Caritas nuo jo prasidėjo, tobula! Tik atėjo į politiką - viskas, ten su ligoninėm, *nu* ta prasme, jį suvalgė.

Tai yra ne ta vieta. Mes galim duoti labai daug nuostabių dalykų žmonėm vilties lygmeny ir gydymo, *nu vat* tokie žmonės, kaip aš. Yra visokių žmonių, visokių reikia. Bet tokie kaip aš, ne į politiką atėję, kur vis tiek įvyks kažkokie tai trinties dalykai, kur tokį žmogų tiesiog ištrins. Nu jisai, jis gali išlaikyti būdus, žinai ten, siūlyti, dalyvaut, viskas *okey*. Niekas jo *nu* ten pro duris neišstums, *nu* nebe tie laikai. Bet energetiškai, ta prasme, *nu...* Dėl to aš vadinu šiaip politiką melu, *nu* kad... Ten netgi teisingi žmonės su teisinga vertybių sistema, norėdami padaryti teisingas reformas, vis tiek kažkur susivels viskas. Nes tai yra *nu...* Politika yra dalykas, kur vadovaujantis žmogus, jisai darydamas vieniem gera, vis tiek kitus nuskriaus. O jeigu mes žiūrim *vat* psichologinę ar socialinę sritį, ten faktiškai nenuskriausi nieko. Man labai patinka, kai visi lieka laimingi. Nes, pavyzdžiui, kai aš dirbau su žmonėm, kur *nu* socialiai, *ane* ten... Sakykim, tos mamos, kur atimtos teisės motinystės, *nu* baisu, *ane*? Bet aš su jom kalbuosi, *ane*, jos lieka laimingos. Aš kalbuosi su jų paliktais vaikais, jie lieka laimingi. Aš kalbuosi su globėjais, jie lieka laimingi ir aš lieku laiminga. Nei vienas nenuskriaustas. Dėl to, aš, *vat*, kai rinkausi, kur man geriau save padėt, *nu* jau savo amžiuoj, aš rinkausi tą sritį ir tą vietą, kur visi būtų laimingi. Ar tai yra ta kenkėja vadinama prostitutė mama, iš kurios atimtos mamos teisės ir narkomanė, kuri šiaip, bendražmogiškai žiūrint, yra blogietė. Bet aš su ja kalbu, jinai išeina džiaugsminga. Bet, *nu* aišku, tai nereiškia, kad jinai vakare narkotikų nepavartos, čia yra *nu* jau... Taip jau yra. Tai *vat* ir ta... Keršto motyvai ir *nu* išdavystės motyvai... Tai čia *nu* labai sudėtinga, ir tą *vat nu*, ir pandemijos atvejus dabar kai tyrė, taigi tą psichologinį smurtą staigiai paūmino, ta prasme, staigiai, *nu* kas atsitiko šeimose, skyrybų skaičius kaip išaugo, kai padarė karantiną. Tai apie ką čia kalba? Apie tai, kad mes nemokam ekstremaliose situacijose žmonėm išlikti. Dar, reiškia, *nu* tos vertybės pas mus ne iki galo įskiepytos.

Suprantu.

Ir tai nelengva, čia gi viso gyvenimo darbas. Čia daugiau apie tą, *nu* kad kiekvienas žmogus, kuris prasižioja kaltinti kitą, represijos prasme *ane*, išdavysčių visų šitų, pirmiausia pagaltotų, ar tikrai, žinai, suradus kaltą dabar gyvenimas išsispręs, *nu vat*. Ar tikrai mes pasakysim „o, kaip gera, atsipalaidavom dabar jau“. Nes bus tik blogiau. Tai, kad turi, *nu*, prisiimt atsakomybę žmonės, kurie žudė kitus ir kad, žinai, daug kas iš jų ir prisiėmė, ir atsiprašė ir daug labai nuostabių dalykų vyko, viešai atsiprašė, ta prasme. Tai *nu* rodo, kad jie po to kažkiek laiko permastė, gal net ir įkalinti kai kurie, *nu* aš nežinau, ten jau kai vyko atgal *ane*, tas grįžimas, kai jau... Kai jau demokratinė valdžia žiūrėjo kaip ir kas ir... Tai reikia žiūrėt *nu* kad va, egzistuoja ir toks dalykas, kad jie prisiima atsakomybę už savo padarytas klaidas ir jie atsiprašo, ar tai gali *nu...* Ar tai gali padėt tam žmogui atleist? Aš nežinau, bet į tai irgi reikia atsižvelgt. Tai aš sakyčiau, kad *nu* daugiau reikia žiūrėt ne per kur mes skelt turim vienas nuo kito kažką ir tada būt pikti vieni ant kitų, o per kur galim pamatyt kažkokias sąsajas, kažkokias jungtis. Tai mano tokia politika.

Supratau. Labai, labai įdomu šiaip. Realiai yra taip, natūraliai kalbant atsakot į tuos mano *vat* klausimus pasiruoštus.

Rimtai? Kurie padaryta...

Jo, realiai. Nes *vat* aš visą laiką dar paklausiu gale, *nu* Jūs sakot, kad *vat* tas kaltės motyvas yra kaip ir nelabai teisingas ir aš visada paklausiu, tai ko tada galima pasimokyt. Ir Jūs tada *vat* ir sakot – žiūrėti į tuos dalykus, kur kas atsiprašo ir taip toliau. Bet vis dėlto, gal dar tam apibendrinimui, *vat* jeigu taip reiktų sudėti ir dar pagalvoti, ko vis dėlto galima pasimokyti, ką mes atmetam ir kas tada išlieka ir kas turėtų išlikti iš tos istorijos ir tos patirties Lietuvos?

Nu, čia žinokit, kaip ir su visa kančia, *nu* vis tiek mes neatmetam, kad čia yra kančia ir tai yra svarbiausia, *mum* reikia tą prisipažint, priimt ir neneigt. Nes *vat* kai žmonės sako, *nu* kas čia tokio, taigi čia, žinai, išvažiavo, Sibiruose namus pasistatė. Ne, tai buvo kančia. Ir visa kančia buvo dar ir tai, kad tu niekada nežinojai, grįši, negrįši, *nu* tai yra kažkas tokio, tai yra totali kančia. Tai, kad jie sugebėjo prisitaikyt ir įkūrė ten savo bendruomenes, vedė, gimdė vaikus, tai rodo, kad žmogus yra, *nu*, unikalus, jis yra tiesiog... Beveik antžmogis. Kad jis gali tokiom sąlygom gyvent gyvenimą, džiaugtis, va dainuodavo dainas ir tikriausiai turėjo ir vakarėlių, ir viso kito. Tai rodo, kad žmogus bet kokiom sąlygom gali išlikt žmogum, jeigu nori.

Bet tai nereiškia, kad čia ne kančia buvo. Tai šitaip žmonės vieni su kitais elgtis neturėtų. Tai yra nežmogiška. Bet ką mes galim iš to pasimokyt, tai yra pirmiausia, kad jeigu yra kažkokia kančia, reikia žiūrėt, o kokia jos prasmė. Tai mes tada kalbam labai paprastai, *nu* tikrai labai sunku gyvent taip, kalbėt lengva. Kad tada aš galiu kalbėt apie tai, kad jeigu mano mama nebūtų ištremta į Sibirą, aš tikriausiai nebūčiau tiek pasiekus pagalbos srity kaip dabar. Aš tikriausiai nebūčiau taip su vyru išauginus tokių vaikų, kurie, tikriausiai, irgi labai daug bus altruistinio kažkokio davimo tam lygmeny atviri. Bet, aišku, kai kada Sibiro patirtis gali vesti žmogų ir į krizes, kurios neišspręstos. Ir va tada, pavyzdžiui, jau mes kalbam apie kančią, kuri neįprasmintą ir jinai veda į regresiją. Bet čia bet kokia kančia, čia, pavyzdžiui, *nu* bet kas ten... Nusizudo tėtis, mama, *ane*, visa šeima, visa giminė kančioj. Ar mokėsim įprasmint, ar regresuosim ir paskui dar vienas kažkuris nusizudys, paėmęs pavyzdį tą užkrečiamą, blogąjį. Tai mano šeimoj, mano giminėj, ir aš *vat* visą giminę stebiu mamos, kažkaip, žinokit, visi kažką rado ir kažkokiu būdu, žinokit, *nu* istorija yra šviesi pas mus. Ir tos *nu* pusbrolių, pusseserių *vat* istorijos, *nu* jie visi tikrai... Tvarkoj. Kaip žmonės, kaip...Jie tikrai moka duoti, jie moka džiaugtis, tos pačios tetos, *vat nu* kažkaip... *Nu* tikrai jos ir gyvena pakankamai ilgai, *nu* gal ten turi visokių kitokių problemų, ten gal šeimoj vienai nenusisekė ar dar kažkas, *nu* bet čia... Pilna tokių pavyzdžių ir visiškai be tremčių žmonėse. Tai *vat* gali būti apie tai.

Dabar, kaip mama tai paaiškintų, jeigu mano mamą apklaustumėt, jinai sakytų vieną ir vienintelį dalyką, tai yra tikėjimas. Nes jie visi labai tikintys buvo. Ir tai yra *nu*... Ir po to, kai jie grįžo, juos tai lydėjo. Ir todėl *vat* ir aš tikinti, ir mano vaikai tikintys, gali būti čia kaip istorija tęsiasi savotiškai. Bet mano mamos atsakymas čia jau būtų konkrečiai, jeigu Jūs paklaustumėt, kas išlaikė juos gyvus ir kas juos, *nu*, atvedė čia sveikus psichiškai, pavyzdžiui, *ane*. Ir dabar jie visi bent jau psichiškai sveiki ir jų palikuonys psichiškai sveiki, tai, sakykim, jinai nediskutuodama, man atrodo, iškart sakytų apie Dievą. Tai kančios įprasminimas, jeigu mes tikintys, *nu* yra šimtą kartų lengvesnis. Nes tikėjimas ir rodo, *nu* kad nuolankumas, tam tikrose situacijose, *nu* kaip ir mama, ar ne, sugebėjo per nuolankumą tapti vadove ir kažkokiu būdu, aišku, turėjo visokių ten ir minusų tam darbe, bet jinai vis tiek didžiavosi, kad jinai tą

darbą turi ir... Neskaitant tų patirčių ir to atmetimo tokio, *nu* kad ypač kaime, taigi žinot, viskas ten, visi visus žino. Tai nei mes nejautėm kažkokio tai atmetimo... *Nu* tikrai, aš nejaučiau niekada, kad aš *tipo* tremtinių vaikas, ar... Niekada, niekas nesityčiojo niekur. Iš manęs juokdavosi, kai aš pasakydavau, kad į bažnyčią einu, nes aš labai naivi buvau ir aš atsistodavau tada. Kai klausia, kas vaikšto į bažnyčią, žinot, kai ten tirdavo ir skūsdavo paskui. Aš atsistodavau. Žiūriu, dar kokios dvi atsistoja ar du. Galvojau, kodėl tiek mažai? Tai paskui mama man liepė nestot. Nestok, sako, kai klausia! O aš, žinai, kai aš labai nuoširdus vaikas buvau, man buvo nelengva, bet *nu* išmokau nestot paskui. Tai va čia *biškį* kiti dalykai jau, ką reiškia tas, *nu*, draudimas turėti savo tikėjimą ir paslapčia tą daryt.

Bet bet koku atveju, *nu* čia ir Franklis tą patį rašė, koncentracijų stovyklos aprašuose ten, kur jis išgelbėjo ir save, ir daugybę žmonių savo ta terapija naujai sukurta, būtent koncentracijos stovykloj, tai jis kalbėjo apie Dievą. Nes kitaip, žinot, tas atleidimas, jisai, *nu* kai taip skausmingai viskas buvo padaryta, o dar įsivaizduokit, tie žmonės, kurių mirė kiti... Jie grįžo ne visi, ir čia tai mūsų atveju tai *okey*, mes visi grįžom... *Nu* jie visi grįžo. Bet ten, kur, pavyzdžiui, mirė ir vietoj tenai, mirė ir ten važiavimuose tuose, ten kur vaikučiai mirdavo, tai jiems, žinokit, *nu* ten aš neįsivaizduoju, kiek reikia, tai ten be Dievo kartais tiesiog nepraeisi. Yra gal dar kokie būdai, aš gal nežinau.

Tai... Jo. Tai turbūt padėkosiu Jums už pokalbį, buvo labai labai įdomu.

Ačiū.

Ir dar turiu pabaigai paklausti Jūsų, gal yra kažkokių vietų, kurias vis dėlto reikėtų išimti iš interviu ar nenorėtumėt, kad tyrime naudočiau?

Žinokit, nieko nebuvo. Aš specialiai kalbėjau nekalbėdama apie pavadinimus, aš nutylėjau pavadinimus ir labai gerai, aš galvoju, dabar faktiškai viską galima dėt. Nes, aišku, mano mama labai intravertiška, jina labai labai jautri tokiem dalykam, bet nė vieno pavadinimo nebuvo, viskas čia bus gerai.

Gerai, tvarkoj, tai ačiū Jums labai.

Ačiū labai. Labai gerai, kad tokį darbą dirbat.

Smagu.

10. Informantė, 1999 m. gim.

2022 metų vasario 25 diena, Gabrielė Blikertaitė kalbasi su trečios kartos tremtinių palikuone, gimusia 1999 metais. Tai sveiki, visų pirma noriu paklausti, ar sutinkat, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašytas?

Taip.

Tai truputį prisistatysiu, papasakosiu apie tyrimą, esu Gabrielė Blikertaitė, Šiuolaikinių politikos studijų magistro programos pirmo kurso studentė ir šiuo metu darau tyrimą apie palikuonių tremtinių atmintį, kuriame bandau suprasti kaip ta tremties atmintis yra perduodama, kaip ji išlieka ir kaip keičiasi vėlesnėse kartose. Tai va, kiek Jums pasakojo tėvai, tiek seneliai ir kas Jums išliko, kas Jus, iš ko Jūs daugiausiai sužinojot, ar iš šeimos, ar iš kultūros, ir kaip tai, žodžiu, formuoja Jūsų kažkokį suvokimą ir kiek tai Jus veikia. Tai dar noriu paklausti kelių techninių klausimų, ar sutinkat, kad mūsų šio interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Jo, jo.

Ar sutinkat, kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų archyvui?

Taip.

Ir dar noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukti pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime.

Gerai.

Visų pirma, norėčiau paprašyti, kad Jūs glaustai papasakotumėt, ką žinot apie savo šeimos istoriją ir tą savo šeimos, žodžiu, ką prisimenate, kas buvo pasakota.

Pagrindė trėmimą ar apskritai?

Su tremtim, bet galit ir kažką aplinkui, jei jaučiat, kad yra svarbu.

Ai, vis tiek labiausiai stovi močiutė, kuri, bet ji vienintelė iš visų mano keturių senelių buvusi tremty, tai ji, tai žinok, aš nuo pat vaikystės žinojau, kad ji dviejų metų buvo išvežta ir grįžo dvylikos, tai ji ten dešimt metų buvo. Tai čia buvo pagrindinė informacija, kurią pirmą sužinojau, o paskui jau vėliau visą kitą.

Mhm.

Tada, jo, kad ją išvežė su visa šeima ir kad ji grįžo su sese tik, o jos šeima dar liko, nežinau, kuriam laikui liko, bet jo, ji grįžo su sese, neatsimenu kuria sese, labai daug sesių turi.

Mhm.

Ir tada ji gyveno su kunigu iki pilnametystės, jei neklustu, bet šito aš neprisimenu, tik žinau, kad gyveno su kunigu. O tremtyje paskui jau, realiai labai šiaip nedaug pasakojo man močiutė, bet rodė nuotraukas iš mokyklos, pavyzdžiui, ir pasakojo apie tai, ką ten valgė, tokius kažkokius *ale* nereikšmingus dalykus, bet, jaučiu, jai irgi sunku prisiminti, skaudu gal labiau.

Mhm.

Ir tada *biskį* dar mama papasakojo, aš nežinau, iš kur ji žinojo, bet ji pasakojo, kad jie ten *a la* vaidino normalų gyvenimą, *nu* juos, žodžiu, vertė rusai vertė vaidinti normalų gyvenimą: ten į mokyklą ėjo, šventės net vykdavo kažkokios, bet iš nuotraukų matėsi, kad nelabai laimingi, kas yra normalu.

O tose nuotraukose kas *vat Jums*, iš ko taip matėsi?

Visi labai perkarę, liekni tiesiog nuo bado, nes mama man sakė, kad močiutė valgė bulvių lupenas, aš tai nesu įsitikinusi, kad tai buvo visą laiką, dešimt metų, bet kad buvo toks periodas, tai jo, žinau. Tai jie tiesiog tokie labai įdubusios akys ir tiesiog liekni, kur jau matai, kad nesveikai, žinai.

Mhm.

Tai jo, tas labiausiai įsiminė, šitos nuotraukos dar stovi pas manęs atminty kažkodėl. Aš net prisimenu žiauriai tiksliai tą momentą, kai man parodė tą nuotrauką.

Mhm. O kada čia buvo?

Man atrodo buvau kažkur penkiolikos ir mes buvom pas močiutę name ir ten tokia labai nefaina lempa pas ją buvo ir taip tiesiog buvo uždegta ta lempa, aš nepamenu, *nu* gal ten kažkokia šventė buvo, gal ne, bet gal tiesiog buvo pas ją ir tada aš ten, iš tiesų prašinėdavau, kad ji man papasakotų apie Sibirą, bet ji niekada nepasakojo ir ji nusprendė, tiesiog sėdėjo ir nusprendė, kad parodys nuotraukas.

Aha, ir jai tada gal buvo kažkaip lengviau papasakoti kažką ar vis tiek nuotraukas parodė?

Ji nelabai, šito aš nelabai pamenu, kad ji labai išsiplėstų apie kažką ar detalai pasakotų, ji tiesiog labai, kaip čia, bendrai pasakojo.

Mhm.

Pavyzdžiui, *nu*, tragedija buvo, *nu* čia jau, vaikeliai, visiška tragedija. Čia toks siaubas, kad tu net neįsivaizduoji tokio siaubo, pas tavęs net nėra tavo galvelėj tokio, taip sakydavo maždaug bendrai gal tokią būseną labiau pasakojo, o ne apie sąlygas. Man kažkodėl buvo įdomiausia sąlygos, aš supratau, kad ten žiauru, visi supranta, jaučiu, kurie mokėsi apie tai ir visą kitą, bet man būdavo įdomu, kaip jie ten visi gyveno. Aš visą laik klausdavau, kokia tavo diena buvo, atsikeli, ką ten veiki, ką darai. Bet irgi taip labai bendrai, mes einam dirbti visi nuo ryto iki vakaro realiai ir dar pasakodavo, kad duodavo ten duonos tiesiog kepalą šeimai ir tada dalindavo, turėjo išdalinti jį visiems, tą duoną. Tada irgi visai žiauru.

Mhm.

Man taip atrodė, jo.

Čia ta prasme dienos davinys, ar ne, toks?

Taip, taip, taip, bet gal, *nu*, žiauriai, vos nepasakiau, nesvarbu, bet žiauriai nedaug, tą kiekį ji išskyrė labai. Ir, va, toks šokiruojantis aspektas buvo būtent šitas.

Mhm.

Nu tai čia bendrai, jo.

Mhm. O, pavyzdžiui, ten apie tas aplinkybes, už ką juos suėmė, kuriais metais ir kaip ten visas tas dalykas vyko, ar žinot?

Nežinau šito. Aš nežinau, kodėl juos išvežė. Ir kas yra keisčiausia, aš niekada neklausiau ir aš kažkada suvokiau, mes dabar nelabai bendraujam su močiute daug, nes ji ten turi savo kompaniją bei ir šiaip savo gyvenimą atskirą, ji tokia, močiutė, veikli, taip galima pasakyti. Tai mes nelabai su ja daug šnekamės ir aš kažkaip niekada nesumočiau paklausti jos, kodėl, už ką. Kažkaip gal, kažkaip to nepamenu, ar ji nėjo, bet ir irgi bendrai sakydavo, kad *tipo* čia visus veždavo, čia tiesiog jie prieš tai rinkdavosi, kad jie veža ten visokius intelektualus, bet paskui, kai jie nebesirinko, tiesiog vežė visus.

Mhm.

Tai gal dėl to ir neklausiau. Jo. O kuriais metais irgi nežinau šito.

Aha, o tada jau kai grįžo į tėvynę, kaip ten buvo?

Tai ten jas paėmė tas dvi seses, atskirai du kunigai ir jos ten kažkaip gyveno viena šalia kitos. Viena pas vieną kunigą, kita pas kitą. Tai va, tiek žinau.

Mhm. O kai augo mokykloj kažkokioj ar kažkaip žinojo žmonės, kad jie tremtiniai, *nu* kad jos tremtinės *vat*.

Jo, jo, jo, man atrodo jos, *nu* bent močiutė sakė, kad labai aiškiai ten kaip jie kalbėdavosi apie tai. Ir ten kaip tos lietuvių šeimos, aš nežinau šito, ar ten buvo tik lietuviai, ar ten buvo ir dar iš kitų šalių, bet man atrodo tik lietuviai, tai jie ten vis tiek bendruomenes suburdavo kažkokias ir sakė, kad meldavosi kartu. Tai, jaučiu, vaikai turėjo suprasti, ji pati niekada nesakė, bet man taip iš jos istorijų bendrų apie faktus, kai kalbėjo, tai buvo visai aišku, kad jie ten suprato, jei meldavosi.

Čia jau sugrižę ar ne?

Kaip?

Čia jau kai sugrižo, taip?

Ne, ne, ne, čia, ai, tu klausei, kai jau sugrižo, ar žinojo.

Mhm. O čia sakei kaip tremtyje ar ne buvo?

Jo, jo, jo, tremtyje buvo taip, jo. O kai grįžo – nežinau. Bet žinau, kad tiesiog griežtai ten jas auklėjo tie kunigai, o daugiau nieko. *Nu* ten išmokė religiją, aišku, dėl to, jaučiu, taip gerai ir žino viską apie katalikybę, nes su kunigu augo, iki kada irgi nežinau, iki kada tiksliai.

Mhm.

Bet kai grįžo, nieko nežinau, ar jie kalbėjosi apie tai. Žinau, kad jos susitikdavo slapta su ta sese.

Mhm. Slapta?

Jo. *Nu* tiesiog joms nelabai leisdavo tie kunigai, manau, matytis, nes jie kažkokie griežti buvo. Bet čia irgi yra klausimas, ar aš teisingai prisimenu, nes tikrai nežinau. Šitą man pasakojo mama, tai mama dar per save perleidžia kažkiek, žinai, istorijų, būtent, kad jos susitikdavo slapta.

Mhm. Tai šeimoj jau kalbat apie tai ar ne, tiek su mama, tiek su močiute?

Tai jo, daug kalbam, bet su močiute sunkiau leidžiasi ir šiaip prie jos dar buvo anksčiau nepatogu kažkaip sakyti apie tai, nes čia žiaurokas dalykas ir ji pati nelabai norėjo prisiminti, man atrodo.

Mhm. O *vat* toks bendras klausimas, bet čia gali išsiplėsti, kaip tu pati suvoki tos močiutės patirtį, ką ji tau reiškia?

Nu, dabar, su šiandienine situacija, tai aš dar galvojau tą mūsų pokalbį, žinai, tai dar labiau susimąščiau apie šitą aspektą, žinai. Tai aš nežinau, kaip paaiškinti, bet, *nu*, aš labai daug sapnuodavau su tremtimi susijusius dalykus, kai buvau mažesnė dar. Ir aš labai gerai jaučiau kažkaip tą emocinę būseną jų visų.

Mhm. O tai tie sapnai, kokie jie buvo, kada tau jie prasidėjo?

Tai jie būdavo labai aiškūs, ten traukiniai ir važiuoji į Sibirą, *nu*, pagrinde tokie, pagrinde keliavimas į ten. Tai kai man buvo kokie vienuolika man prasidėjo kažkur. Tai jo.

O kaip manai, kas paskatino, kas išprovokavo tą tokį sapną?

Nežinau, kažkoks kolektyvinis susijungimas, ne, nežinau iš tikrųjų, nežinau kodėl, bet mane labai veikė, man visada būdavo labai įdomu su tremtimi susiję dalykai, su visom empatijom ir visa kita, aš klausinėdavau daug močiutės, bet ji tiesiog neatsakydavo į viską. Tai man, aš tiesiog labai jaučiau, pergyvenau iš naujo, *nu*, iš savo prizmės kažkokios.

Mhm, mhm. O tai, pavyzdžiui, mokykloj, kai pasakodavo, ar tau tai kažkaip siejosi su tuo dalyku ar tau labiau iš mokyklos, ar iš to, ką močiutė pasakojo, atėjo?

Labiau iš močiutės, nes arčiau, bet mokykloj irgi, *nu*, man tie visi nuo Antro pasaulinio iki laisvos Lietuvos labai jautėsi, lyg aš ten būčiau gyvenus, kažkoks toks jausmas buvo ir nežinau iš kur šitas kyla.

Mhm. Ir dabar taip jauti kažkokį tokį jausmą su tais laikais?

Jo, jo, dabar dėl to kas vyksta dabar, jo, atsigamina, bet tai čia dar labiau net.

O kaip tu susisieji su tuo *vat* kas dabar vyksta?

Kaip?

Kaip tau susisieja su tuo, kas dabar vyksta?

Kažkaip, *nu*, aš jaučiu viską, aš tai manau, kad pagrindinė teisė į žmogaus pasaulyje yra būti laisvam, žinai, ir ne tremtyje, pačiam sprendimus kokius nori priimti, o tam, kad priimtų tuos sprendimus, reikia, kai yra grėsmė tam, yra labai daug baimės, man atrodo yra. Ir aš dar kažkaip, *nu*, man susisieja su tuo, nes mano močiutė ištiesai tokia būdavo. *Nu*, labai matėsi, kad ji buvo Sibire visą mano gyvenimą, labai matėsi iš jos elgesio, iš jos...

O kaip... Mhm.

Nu iš to, kad ji, šitą, kaupdavo maistą žiauriai iki sugedimo, ji valgydavo sugedusį maistą. Mes sakom: „Kodėl tu valgai sugedusį maistą?“ Ji sako: „Negaliu išmesti, aš negaliu, nes tiesiog negaliu.“ *Nu*, nesakydavo kodėl aš negaliu. Ir ji ištiesai skubėdavo visur, ten kažkaip, kad visi gerai jaustųsi, toks nerimas, bet toks jau nekoks. Bet labiausiai su maistu pamenu.

Mhm. Jo, čia šiaip įdomu, jau teko va taip girdėti. O...

Taip, man irgi labai keista, kai vaikas buvau.

Mhm. O Jums, pavyzdžiui, su mama kažkaip persiduoda taupumas?

Mamai *biškį* jo, man tai jau nelabai. Mama dar *biškį* būdavo tokia vaikystėj, bet dabar jau irgi ne. Bet čia tai jo, būdavo, negalėdavo ji irgi išmesti, bet palyginus su močiute tikrai ne ant tiek, žinai.

Jo, o tai dar noriu paklausti, *vat* tu iš šeimos tas istorijas girdi ir gal domiesi kaip kažkur kitur, filmuose, knygoje įamžinama, ar tenka pasidomėti kažkur, ar kažkas palietė tave irgi?

Nu, nebent, toks Šindlerio liftas, tas filmas, *nu* ten *biškį* apie kitką, bet vis tiek susisieja. Tai *vat* kažkoks labai panašus, aš kai žiūrėjau tą filmą, galvojau, kad, jaučiu, panašiai mano močiutei viskas jautėsi, *nu* kažkuo tai vis tiek siejosi, tiesiog ta obsesija, *inject...* negaliu sakyti angliškai, ar ne?

Gali, gali, viskas tvarkoj.

Obsesija. Obsesija bendrai, *nu*, man visai ji yra panaši, nesvarbu, kad kažką eina.

Mhm.

Autkampto ta pati yra, tai realiai jo.

Tai tu kažkaip susietum tas patirtis, ten Holokausto ir tremties?

Nu jo, jo, aš turiu omeny, kad, *nu*, kaip sunku lyginti kažkokius žiaurūs dalykus, nes, *nu*, kiekviena pusė jaučiasi labiau įskaudinta, bet tiesiog manau, kad tokie žiaurūs veiksmai, ypač atlikti kelių asmenų arba vieno žmogaus kažkokio, *nu*, nežinau, kaip pasakyti, ideologijos sukurtos, man atrodo, kad jie visi nueina į tą patį, tiesiog žmogus nori kažkokios šlovės, garbės arba įrodyti žmonėms, kad jis labai galingas ir tada nesvarbu, nesvarbu, ką jie darys, vis tiek kentės kiti žmonės, tai aš manau, kad tuo klausimu yra panašu.

Mhm. O *vat*, pavyzdžiui, kokia nors birželio 14-ta, ar mini ją, ar kaip?

Ne. Kažkaip ne, nežinau kodėl, aš daug neatsakius sau, kodėl. Kažkaip kitais, kitais būdais norėjau sakyti, bet nežinau kitų būdų. Tiesiog aš nešioju tą su savimi dalį, labai sunku paaiškinti, nes čia toks jausminis dalykas, žinai, toks ne, ne veiksminis, ne intelektualinis, o grynai jausminis, tiesiog aš, man yra tikrai jausmas, kad aš buvau arba Antrame pasauliniame, arba tremtyje. *Nu*, kažkokiu būdu, nežinau koku būdu, bet kažkaip, jo.

Ir kaip tai, pavyzdžiui, paveikė tavo kasdienybę dabartinę?

Labai sunku šiandien šnekėti dėl to, kas vyksta Ukrainoje, nes tiesiog dabar viskas yra pasikeitę, būtume susiskambinę, žinai, pirmadienį, tai visiškai kitaip būtų. Jeigu kalbėti prieš, kas čia vyksta, manau, kad nelabai, bet aš tiesiog kažkaip prisimenu iš paauglystės ankstyvos, kai aš mokykloje visus projektus, viską, viską darydavau apie istorinį laikotarpį nuo 45 iki 80-90-ų. Kažkodėl *vat* mane traukia apie tai tiesiog daryti, aš dariau vien labai, mano nuomone, kietą projektą, ten turėjom pristatinti kažkokias istorines asmenybes nuo Antrojo pasaulinio karo, kas aplink tai sukasi, ir aš dariau apie tų visų diktatorių ir pačių žiauriausių žmonių, Vokietijos būtent, čia jau net nebe tai, *biškį* vėl nukrypsiu nuo temos, bet apie jų moteris, jų žmonas ir taip toliau. Tai jo, tai mane kažkaip visada linkau link tos pusės, o pati tremtis, tai aš skaičiau knygą, pamiršau pavadinimą dabar, kaip ji vadinasi.

O apie ką buvo?

Man atrodo Rūtos Šepetys.

Ai, „Tarp pilkų debesų“?

Taip, va, tai šitą knygą skaičiau, na, aišku, visi meno kūriniai ir jų informacijos šaltiniai labai skirtingi, bet vis tiek suformuoja kažką, bet kas įdomu, tai aš tiesiog pastaruosius tris metus atitrūkus nuo šitos temos, bet buvau tikrai labai susidomėjusi, ypač mokykloje.

Mhm. O apie tą projektą, šiaip visai įdomu, gal gali paplėtoti apie tas *vat* moteris, kas tau ten taip sudomino?

Ai, man buvo kažkaip įdomu koks jausmas, tai aš maždaug apie jausmus, koks jausmas yra būti šalia tokio žmogaus ir matyti iš arti, kaip veikia jo galva ir kaip jis priima sprendimus ir kuo jis vedinas tai. Tikrai nemažai info radau apie Vokietijos, žodžiu, Hitleris turėjo dešiniąją ranką, dabar irgi neprisiminsiu pavardės, su pavardėmis sunku, turėjo dešinę savo ranką ir, va, jis turėjo žmoną, kuri

buvo labai įsijungusi į politinius reikalus, bet labai taip subtiliai ir niekas nepaviešino man, ten buvo informacijos nemažai, bet, pavyzdžiui, apie tą Hitlerio merginą, tą jaunesnę, žinai, kuri nusizudė, tai apie ją labai nedaug. Žinoma yra kilmės šalis, metai jos, kada jie ten susitiko, susipažino, tai ten reikėjo žiauriai kapstyti. Dar buvo labai įdomu, nes tu negali rasti šitų tikslų interviu kažkokių iš jų, tikslų žodžių, jų minčių, ką mano apie juos, tuos vyrus, bet tu turi daryti visokias prielaidas, iš jų veiksmų sudėti portretą tų moterų, tai labai įdomu, kaip jos mąstė.

Mhm. O radai kažką artimo sau ten?

Nežinau tiksliai, ar sau artimo, man kažkaip ne, nemanau, kad radau kažką, su kuo *relate inau*, čia labiau toks tiesiog intereso klausimas, manau, buvo visą gyvenimą iki dabar, visą, visą laiką interesų laukas buvo *vat* žmonės, kurie pasinaudojo savo, nežinau, aš, mano nuomone, ten ir galimybėmis kažkokiomis ir ten nukreipia viską į žiauriai blogą pusę, tai man tiesiog buvo labai įdomu, kada ten įvyks pas juos tas lūžis ir taip toliau. Ir kadangi jie dažniausiai labai užsislaptinę yra, pavyzdžiui, Putinas, *nu*, nieko, nieko nesužinosi apie jo šeimą, apie jo praeitį, nieko. Tiesiog jis yra ir viskas. Ir kadangi jie labai užsislaptinę, tai, *nu*, logiškiausias ėjimas yra, kodėl aš dariau tą projektą, tai, kad artimi žmonės, jei jie kažkuo dalinasi, tai yra pagrindinis informatiškumas apie tuos diktatorius. Tai aš turbūt dėl to, bet čia grynai įdomumas, aš nemanau, kad *surelate inau* kažkuo, bet jo, labiau tas.

Mhm. O tu dabar minėjai, kalbant apie tuos dabartinius įvykius Ukrainoje, tai kad tau tai kažkaip susisieja ar ne, ir kaip tai, *vat*, kaip tau tai siejasi?

Tai labai toks, labai ezoteriškai jaučiuosi, *nu*, turiu omeny, kad labai kažkaip ezoteriškai nuskambės dabar gal, bet kadangi aš, aš tiksliai nežinau, nesu nusistačiusi kažkokio savo tikėjimo, bet aš taip stipriai jaučiu, kad aš buvau tuo laiku gyva, *nu*, tai nežinia čia gal, ar egzistuoja praeiti gyvenimai, gal neegzistuoja, nežinau, ir dėl to aš labai, *nu* kad aš buvau labai susijusi su karu, nežinau, kuriuo, bet kažkada buvau, ir dėl to dabar tai, kas vyksta Ukrainoje, aš tiesiog *vat*, net nežinau, kaip pasakyti, net nėra prisiminimai, bet tai yra tokie kažkokie mirażai net sakyčiau, minčių tos kartelės, nežinau, kaip paaiškinti. Bet *vat* yra toks jausmas ir aš nežinau kaip jį paaiškinti, bet aš ten pamačiau nuotrauką vieną ir kažkaip įėjau į ją. Čia gali būti tiesiog, čia nebūtinai galima ezoterinti viską, čia gali būti, tiesiog yra kažkoks labai įsijautimas, žinai, į kitų žmonių stovį. Gali būti ir šitas, bet gali būti ir tas, tai aš net nežinau dėl ko. Ir šiaip dėl to, kad arti viskas ir taip susiję, žinai. Jo, tai gal dėl to labiausiai.

Mhm.

Nu ir kadangi, kai močiutė pasakojo tiesiog apie savo, *nu*, sakau, ji labai taip tiksliai apie jausmus kažkokius tai nešnekėjo, bet čia man tik taip buvo kažkaip baisu ar taip toliau, ar tokia akimirka, ji neišskaidydavo, tiesiog šnekėdavo bendrais terminais, sakydavo, kai tai yra tiesiog baisu ir tipo, kad realiai ją tik meldimas išgelbėjo ir tiesiog aš kažkaip pamačiau tą nuotrauką iš Ukrainos ir pagalvojau apie ją. *Nu* man susisiejo, jo, šitie dalykai apie ją ir apie tai, kad čia tokia *uncertain* situacija čia labai yra dėl mūsų irgi, tai jo.

Supratau. Nu, o dabar sugrįžtant šiek tiek prie tos tremties pačios, tai bendrai va taip žiūrint į mūsų visuomenę, kaip manai, ar ta tremtinių patirtis yra pakankamai užimama ir suprantama visuomenei?

Aš manau, kad faktiškai jo, aš manau, kad faktiškai jo, bet jausmiškai nelabai. *Nu*, man, *nu*, aš, kai, *bliamba*, sunku, žinai, nes aš per tris metus kokius nelabai domėjausi niekuo, bet, bet faktiškai mes žinom, kas įvyko *tipo*, istorijos ten, žinai, sovietai nebeužėmė istorijos, *nu*, gal jie ten ir meluoja savo vadovėliuose, *nu*, bet mes, sakykim, žinom, kaip iš tikrųjų viskas buvo ir mums gali papasakoti seneliai, ir taip toliau. Bet nėra daug tų pačių žmonių, kurie buvo tremtyje, kad jie rašytų knygas, nėra didelis skaičius tikrai, ypač Lietuvoje, nežinau, ar kas nors yra parašęs, neturiu tokios informacijos. Tai jo, trūksta, trūksta to kažkokio jausminės patirties, bet aš suprantu, kad jiems turbūt sunku tiesiog apie tai šnekėti, ką jau kalbėti, rašyti, turbūt dėl to. Bet faktiškai jo, tipo jaučiu, jei keliant tą klausimą, tai manau, kad taip.

Mhm. Ir šiaip dar kalbėjom apie tuos visus istorinius įvykius, tai kaip tu manai, va, kokie yra svarbiausi to XX amžiaus istoriniai įvykiai, apie kuriuos turėtų būti kalbama daugiausia?

O, geras.

Nu čia toks visai...

O čia apie Lietuvą ar bendrai?

Nu, gali ir apie Lietuvą, ir bendrai.

Nu aš manau, kad, aš dabar, kai man kyla į galvą tie žiauriausi įvykiai, tai manau, kad apie juos visai žmonės kalba ir visai informacija yra skleidžiama ir dar vis skleidžiama, ir dar atrandinėjami nauji dalykai, kažkokie aspektai, *nu*, tai Aušvicas čia be kalbos, čia, jaučiu, vienas žiauriausių šiaip apskritai, kas susiję, *nu*, čia nesusiję su mano močiutės tremtimi, bet juos irgi tremdavo, bet pas juos dar žiauresnės sąlygos buvo, apie tai, kiek skaičiau, tai, apie Aušvicą, nes pas juos ten dar labiau buvo. Bet mano močiutė dar, kaip čia pasakyti, jie, *nu* jo, jie turėdavo dirbti ir visą kitą, bet jų ten nemušdavo, pavyzdžiui, *nu* jie tiesiog nelabai turėjo valgyt, bet jie varydavo į mokyklą ir taip toliau. Aušvice nežinai, tu ten atsikeli ryte ir nežinai, ar tu mirsi, ar ne, tai čia *biškį* kitokia situacija, manau, nors aplinkybės panašios. Tai manau jo, šitas, aš ten tų visų karinių dalykų tai net neimu į sąrašą, nes čia jau žiauriai daug ir šiaip tas amžius *biškį*, *biškį* chaotiškas.

Mhm.

Sunku net išskirti kažką stipriai.

O vat jeigu taip galvojant iš tos tremties, tai kaip manai, kas turėtų išlikti iš to, ką turim prisiminti, ką turim perduoti ateities žmonėms?

Kad realiai, ką galiu iš savo močiutės, tą ir išsinešu. Kad realiai po vieną, *vapšie* nieko, nieko mes nepasieksim, jokios laisvės, jokios taikos, jei mums kažkas nutiks, o ypač dabar labai aktualu. Arba

mes visi kartu, arba mes tiesiog visi *kapūt*. *Nu*, bet ta prasme rimtai, nes realiai, bent jau mama man sakė, mane išgelbėjo stipri malda, tai reiškia ryšys su Dievu ir ryšys su kitais žmonėmis. Viskas. Be viso kito tu gali išgyventi baisiai kritinėse situacijose kažkokį laikotarpį. Reiškia, kad aš išsinešu ir šitą kaip svarbiausią dalyką savo gyvenime. Ir bendrystė, ir vienybė man atrodo čia gal jau klišinis dabar dalykas, visi apie tai šneka, bet ne veltui visi apie tai šneka, nes tai iš tikrųjų tiesa ir iš tikrųjų gali pakeisti pasaulį, jeigu iš tikrųjų tai įvyks, bet problema yra tame, kad mes visi žmonės su savo kažkokiais *desires* ir sunku iš tikrųjų perlpti kartais per save ir savo kažkokius arba principus, arba nuomones ir taip toliau. Susivienyti su kažkuo yra sudėtinga, nes tai kainuoja daug energijos ir prisitaikymo, tai jo.

O *vat* minėjai, kad malda buvo dar tas kitas dalykas, tai ar tai dar išlieka ir tau aktualu ar kaip?

Jo, aišku, jo, jo, jo, aš nežinau, ar man čia močiutė perdavė, ar mama perdavė, bet jos abi irgi labai tikinčios, tai realiai jo, kažką tau duoda vaikystėj, ką mama, *vat*, imdavo informaciją tam tikrą. Bet, aš manau, čia malda, tai *belekas* gali būti, malda gali būti ir daina, šnekėjimas su medžiu, *belekas*, bet tai, kas yra, kas turbūt įdėtų tave į transą šiokią tokį. Bet, *nu*, Dievas tai yra, su kuo gali tiesiogiai pajusti ryšį, tai greičiausiai dėl to jie efektyviausi. Labai sausai kažkaip pasakiau, ne, bet taip ir aš visai tikinti, bet dar nesu apsisprendusi, kuo ir kodėl.

Supratau. O *vat* šiaip dar turiu tokių irgi klausimų, visai dabar įdomiai skamba - kaip manai, kokie dabar didžiausi pavojai gresia Lietuvai?

O, Dieve, dabar rimtai?

***Nu* taip.**

O dabar sugalvojai šitą klausimą?

Ne, čia buvo seniai.

Rimtai? Eik tu sau, bet tu aiškiaregė visiškai. Hmm.

Dabar juokingai gal net skamba.

Jo, žiauriai įdomu, galima atsakyti ir taip, ir taip, įvairiai. Aš tai manau, kad, aš manau, kad viskas susisieja pasaulyje, aš manau, kad dėl šitos situacijos, kuri augina tiek daug įtampos, manau, kad tas ir įvyks. Tiesiog labai daug žmonių emigruos, jei viskas nusistovės dabar per kokius metus, aš manau labai daug žmonių emigruos iš Lietuvos, kurie sau galės leisti, nes tu, *nu*, niekada nežinai, kas atsitiks. Ir tai šiek tiek sukurs tą atskirtį. Nesakau, kad reikia susivienyti visiems Lietuvos žmonėms, susikibti rankomis, to niekada nebus, bet, bet, *nu*, kuo mažiau mūsų bus, tuo mažesnė tikimybė, kad atsilaikysim.

Mhm.

Bet dabar kažkaip man teikia vilties, labai visi susikoncentravę ir labai gerai, kad susikoncentravę, nesitikėjau to iš tikrųjų, su Lietuva, kuri buvo prieš tai, ten maršai visokie ir taip toliau. Tai visais karais, kaip sakant, kai kurie žmonės vis tiek keičiasi ir tai suteikia daug vilties, tai manau, kad pavojai aiškūs visai, bet dabar tiksliai turbūt niekas nepasakys, nes turim nekontroliuojamą vyruką. Tai nežinosim niekaip kol kas.

Mhm. O *vat* kaip dar toks gan politinis klausimas, bet *nu*, nebūtinai, kaip manai, ar tavo tremties, šeimos tremties patirtis padeda pasirinkti kažkokias politines jėgas Lietuvoj?

Tikrai ne. Nežinau, ar Lietuvoj yra kažkokių politinių jėgų, kur, pavyzdžiui, lietuvis sakytų. Nelabai yra tokių. Aš išvis pasimetus su ta Lietuvos politika, sunkiai man, sunkiai aš suprantu juos, daug labai žmonių, kurie turėtų daryti visai kitus dalykus, bet sėdi Seime. Tai ne, tas neliečia, man su politika visiškai kažkaip net nesusiję tai, koks mano ryšys su močiutės istorija, jeigu tiksliai pasakiau.

Mhm, suprantu. Tai iš esmės aš tuos klausimus paklausiau ir dar turiu šiaip visą laiką kažkaip pradžioje kažkaip pakalbam apie tą visą istoriją ir gal dar prisimeni va dabar, kai kalbėjom, kažkokią dar detalę ir kažkas, kas taip *vat* užakcentuotų pokalbį, gal kažkokį prisiminimą, ką močiutė pasakojo ir kažkokią gal iš ko pagrindinę mintį kažkokią būtų galima išsinešti? Arba galbūt tiesiog prisiminimas kažkoks, kur tave palietė.

Aš prisimenu, kai ji pasakojo, kad jau kai važiavo traukiny, važiavo dvi savaites ir jos mama supakavo tokį žiauriai didelį maišą džiuvesėlių, žiauriai didelį, ir aš kažkada buvau pas močiutę ir paėmiau džiuvesėlių ten kažkokį iš jos kažkada vasarą čia, nedidelė dar buvau aš, čia buvo viena pirmųjų istorijų, kurias ji papasakojo. Ir paėmiau tą džiuvesėlių, ir kaip „Žiedų valdovo“ žiedas, *nu* grynai perkėlė mane ten. Ir buvo stiprus jausmas, tokie ryškūs vaizdai mintyse, kaip tai atrodė, koks traukinys buvo, kokios jo grindys buvo, aš viską ryškiai mačiau. Ir tai turbūt netiesa, bet tai buvo, bet labai įsijaučiau į tą momentą, tai kažkaip norisi pagrindinei minčiai pasakyti, kad jeigu įmanoma šešių metų vaikui įsijausti į prieš 30 metų įvykusią istoriją, tai manau, kad mums visiems įmanoma įsijausti į tai, kaip dabar žmonės jaučiasi Ukrainoje. Visomis savo mintimis su jais būti, kad ir kada pasieks ar nepasieks šitas pokalbis nieko, ta prasme, jis bus paverstas į tekstą, jo?

Nu čia bus į transkripciją, tada interpretavimą, žodžiu, ir tada paverstas į tekstą. Jau bus perduotas, kaip ir minėjau, posovietinės atminties studijų centrui.

A, okey. *Nu* tai kad ir kada jis išvys kažkokį, *nu*, kada bus užbaigtas vis tiek šitas dienas prisiminsime ir kažkaip visiems žmonėms norisi palinkėti empatijos labai.

Mhm. Jo.

Man atrodo labai svarbi sąlyga, tai jo.

Šiaip labai kas man įdomu buvo iš to, ką tu kalbėjai kaip per tokias skirtingas, nežinau ar čia medijas, jei taip galima pasakyti, per džiuvesėlių, per sapną, per tokius dalykus, kad susieja tą istoriją.

Jo, ir sulimpa viskas kažkaip taip, jo, jo, šiaip pas manęs viskas susisieja labai greitai. Mano mintys, *nu* man smegenys kažkaip taip veikia, labai greitai, žinai, asociacijos vyksta, labai, labai greit, tai kartais trukdo šiek tiek, bet kartais tai visai ir *beneficial* kažkokiuose kūrybiniuose procesuose. Tai va tas pats ir su prisiminimais, nemažai daro įtakos, tai va.

Supratau, nežinau, jau turbūt padėkosiu tau už pokalbį ir dar noriu...

Ačiū ir tau labai.

Ir noriu paklausti, gal yra kažkokių vietų, kurias reikėtų išimti iš interviu ar gal nenorėtum, kad būtų naudojama tyrime?

Ne, ne, ne.

Viskas.

Aš jau nebe, aš sunkiai prisimenu detaliai, ką sakiau, tai, bet ne, tikrai ne, aišku tikrai naudok viską, nes svarbiausia, kad nenusikeikiau, nors ir būtų išėmęs tavo brolis, jaučiu, bet vos nepasakiau, tu čia įrašinėji?

Taip.

Bet jo, ačiū tau labai irgi už klausimus, labai įdomūs klausimai, viską taip kažkaip gražiai susiejai.

Nu, stengiausi.

Išėmei svarbiausius dalykus, žinai, kokius.

Tikiuosi. Tai gerai, tai aš baigiu įrašą.

Gerai. Pavyko?

11. Informantė, 1970 m. gim.

2022 metų vasario 19 diena, Gabrielė Blikertaitė kalbasi su antros kartos tremtinio palikuone, gimusia 1970-aisias[1] metais. Tai laba diena ir visų pirma noriu paklausti, ar sutinkat, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Laba diena, taip. Taip, sutinku.

Tai truputį papasakosiu dar apie save. Esu Gabrielė Blikertaitė, šiuolaikinių politikos studijų magistro studentė, ir darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį, kuriame noriu sužinoti, kiek jums *vat* buvo perduota ir pasakota iš Jūsų tėvų, kaip keitėsi tas suvokimas skirtingais laikotarpiais

ir kiek tai, *vat*, Jums išlieka svarbu. Tai dar noriu paklausti kelių tokių techninių klausimų. Ar sutinkate, kad šio interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip. Taip, sutinku.

Ir ar sutinkat, kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Ir dar noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galit nutraukti pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime.

Uhum, supratau.

Tai visų pirma norėčiau paprašyti, galbūt galėtumėte šiek tiek glaustai papasakoti apie tą savo šeimos istoriją, ką, *vat*, prisimenat?

Ach, istorija mūsų tokia, kad mano tėvelis su savo broliais ir mano seneliais, savo tėvais, buvo ištremti į Sibirą. Um, berods penkiasdešimt pirmais ar antrais metais, tiksliai dabar nepasakysiu. A, jau išdilę yra nuo tų pirmųjų pasakojimų, kad labai sunku buvo, ir kad tremtyje mirė jų tėvelis, tiktai ištremti tada jie buvo, liko maži vaikai, liko vieni su mama, daug teko dirbti. A, mano laikmetyje, kadangi aš esu gimusi 70-ais metais, tai kalbėti apie tuometines, prieš tai buvusias problemas buvo draudžiama, buvo labai slepiama, kad buvai Sibire, ir nebuvo galima viešai kalbėti. Tai, kas man yra atėję iš savo šeimos, tai begalinis taupymas, labai griežta tėčio ranka... Mm... Ir vis priminama, kad *vat*, kai mes augom, kai mums buvo sunkūs laikai, tai dabar čia jums yra juokas. Tai va čia va, sakykim, tokie *vat* pagrindiniai bruožai tokie, kad jokių emocijų nerodymas, juodas darbas ir šimtaprocentinis taupymas, nieko neleidžiant, nes *vat* žinai, kaip gali būti rytoj, kas čia gali būti toliau. Tai va tokie va man, sakau, kertiniai yra išlikę iš... Iš to, *nu* sakykim, auklėjimo. Kas yra ir šiandieną, tas griežtumas, ta disciplina, kad turi būti taip, o ne kitaip, *vat* sakau, taip, kaip yra man.

Um, ir Jūs *vat* siejat tuos dalykus su tremties ta patirtim, ar ne?

Taip, aš su ta tremties patirtimi, kad turėjimas išgyventi bet kokiomis sąlygomis, kabinimasis, išlikti gyvu, o kas liečia tautiškumą... Um... Kad va, tu esi Lietuvos pilietis ir kad tu turi daryti vardan tos Lietuvos, tai jau dabar yra truputėlį iškreipta, ko gero, tai yra šių dienų, mūsų laikmečio. Gal nėra jisai toks stiprus, koks buvo pas tėvus, bet aš manau, kad tai privedė mūsų ir ekonominiai ir visi kiti dalykai. To dvasinio, taip jisai yra ir puoselėjama ir tos lietuviškos tradicijos, ir Sausio 13-ą mes tikrai su tėčiu stovėjom Kaune prie radijo stoties, sakykim, prie Vytauto Didžiojo universiteto ir ėjom, ir laužai buvo, ir Vasario 16-ą, ir Kovo 11-ą pas mumis yra tikrai labai giliai tai įėję, neišsižadam savo va šitų tradicijų, bet kad eiti mitinguoti ar dar kažkur tai ten... Nebėra pas mumis šito išlikę.

***Uhum*, įdomu labai. Ir nežinau, dabar *vat* Jūs taip jau kaip ir nuėjot į savo dar tą patirtį, bet dar norėsiu sugrįžti į tą visą ūsų dar šeimos istoriją, paklausinėti. Tai ar Jūs, pavyzdžiui, žinot, kaip juos ten suėmė? Galbūt girdėjot ar pasakojo.**

Taip, aš labai gerai atsimenu, kadangi jau buvau pakankamai... Pakankamai... A, amžiau, kada mano tėvelis su savo visais broliais, jie važiavo į Sibirą parsivežti savo tėčio, kurio palaikai buvo tenai likę, ir labai gerai atsimenu tą visą procedūrą, kaip Ukmergės bažnyčioje buvo... A... Mišios ir laidojimas, ir ėjo ta visa procesija per Ukmergę, kur jie gyveno, iš kurio namo juos išvežė. Tiesiog buvo va šitas *vat* likęs man procesas ir labai tuo metu man atrodė labai svarbus, labai... Labai toks gilus, nes tikrai va atėjo labai labai daug žmonių... A... Pagerbti, prisiminti, kaip jie bėgo, kaip jiems buvo taip baisu, ir iš tiesų, tai buvo pakankamai jauni vaikai ir šiandien dienai, kai iš jų keturių yra likę tik du broliai, jie tikrai dar pasikalba, kaip jiems buvo sunku... Kaip jiems buvo sunku, kaip jie, *nu*, tikrai, *nu*, sakau, iškyla tokie vaizdai, iškyla.

O Jūsų tėčiui kiek tada metų buvo jau, kai va tai vyko?

A, berods apie devyneri.

Uhum. O tada jau gal jie apie tą buitį gal daugiau pasakojo jau ten nuvykus, ką jie veikė?

Buitis buvo labai skurdi, labai skurdi.... Kadangi mano tėtis buvo mažiausias iš tų, kas... Kas... Nes jie yra keturi broliai, berods, trys jie buvo tikrai išvežti. Vienas pavyko pabėgti pas kaimynus, tai jisai ir nebuvo... Ar aš čia jau dabar painioju, nes tų istorijų buvo visokiausių ir gal jie irgi ten kai kada susipainiojo su amžiumi, tai... A... tai aš žinau, kad broliai du vyresnieji dirbo lentpjūvėje, miškuose, o mano tėtis likdavo namuose ir visai šeimai iš to, kas būdavo, darydavo valgyti. Tai... A... tiesiog būdavo kūrenimas, namų priežiūra, tai būdavo labai sunku ir aš žinau, kad jie labai skaudžiai išgyveno tą tėčio netektį ir kad likę su mama buvo labai labai sunku.

Uhum, supratau. O kai grįžo, jie grįžo ten pat jau į..?

Ne, jie grįžo išsimėtę ir, man atrodo, tėtis mano pirmas grįžo. Ir paskui tikrai grįžo kiti broliai ir mama, tai grįžo jie pas gimines. Giminės priėmė... A... Ir ten padėjo mokslus išėti.

O tai... Grįžo jie jau, pavyzdžiui, Jūsų tėtis, kiek jam metų buvo... Maždaug?

Septyniolika, aštuoniolika gal. kažkas tokio panašaus.

O *vat* kai sugrįžo, galbūt pasakojo, kaip tada jiems sekėsi *vat* su tuo *vat* tokiu tremtinio įspūdžiu?

Matot, tada, kai grįžo, tai gyveno pas gimines ir ėjo iš karto mokintis, kadangi labai svarbu mano tėčiui buvo mokslas. Labai svarbu, kad nereikėtų tiek.... A, sakykim, *nu*... Išsimokslinimas, sakykim taip, labai labai buvo svarbus ir baigti aukštąjį mokslą, tai *vat*, kadangi tuo metu Šilutėj turbūt jisai baigė hidrotechnikos studijas ir jau tada į institutą į Kauną atėjo. Labai buvo svarbus, šitas yra ir išlikęs, akcentavo ir man su sese, kad *nu* privalom baigti aukštuosius mokslus, kad be profesijos, be... *Nu*... Juodadarbiai, kaip jisai sakydavo, nors sako ir dabar, kad nebūtume.

Uhum. O bet ar neiškilo sunkumų, ta prasme, dėl to, kad jis ten tremtinys buvo?

Žinokit, negaliu pasakyti, nepamenu. Manau... Manau, kad ne, tiktai... Tiktai... Sakau, jisai tikrai be galo daug skyrė dėmesio mokslam, mokindavosi ir tobulėdavo kažkaip tai. Negaliu... Nepasakojo, *nu* bendravom... *Nu* bendrabučiai... Ten visi taip gyvendavo. Bet kad jis tremtinys, ne, nesakydavo, neatsimenu tiesiog, gal ir sakydavo, nes... Nes aš jau matot, labai... Labai... Turbūt po penkiolikos metų grįžau ten į Lietuvą, tai nežinau.

Uhum, suprantu. O *vat* dar va taip kalbant apie Jus pačią, tai kada Jums pirmąkart papasakojo apie *vat* šitą istoriją?

Turbūt jie kai susitikdavo su broliais, girdėdavom, bet kadangi kai jauno amžiaus, nelabai akcentuodavai. Viešai tai nebuvo kalbama, bet kai jau pasidarė nepriklausoma Lietuva, na, labai pasipylė ir straipsniai, mes čia turime ir iš laikraščių lankstinukus, prasidėjo va tas *toksai* kaip tremtinys, tremtinė... Kažkaip tai žinojai, kad buvo tėtis tremty, kurioj vietoj Sibire, irgi kažką va taip, tas Sibiras būdavo... *Nu*, jo... Būdavo Sibire, kažkaip va taip. Gal todėl, kad aš esu moteris, mergina, sakykim, tuo metu man nelabai... Nelabai... Sakau, vyrukui gal būtų įdomu. Aš neįsivačiu jokio, kad mano tėtis yra tremtinys, nei to politinio, nei... Nei... Persekiojimo kažkokio, niekada nieko neįsivačiu. Niekada nebuvo man.

Supratau. Jo... Jūsų tėčiui jis kažkaip taip, nepasakojo, kad su tuo iškiltų tokie, ar ne, sunkumai?

Manau, kad ne.... Nežinau, ne. Arba būdavo slepiama nuo vaikų, kad neišneštų, žinot, kaip ten kaip... Ne... O dėl darbo pasirinkimo tikrai žinokit, nežinau šito. Niekada mes nešnekėjom šita tema. Norėjom tikrai labai sunku, kad jisai tremtinys, ir įsitvirtinti.

O čia *vat* minėjot šitas iškarpas ten, tai apie Jūsų kažkaip šeimą ten išspausdinta buvo, ar šiaip?

Jo, būtent apie *vat* tėčio šeimos arba ten kaip jisai pasiekė, kaip jie ten... Yra, yra pas juos.

Uhum. O šiaip *vat* bendrai ar domitės, kaip ta tremtis įamžinama knygoje, filmuose, kažkur kitur dar?

Taip, kadangi mūsų... Mūsų, sakykim, giminėje yra žmonių rašančių, taip? Juolab su ta istorija ir už Atlanto, ir čia – Lietuvoje, tai mes tikrai turime daug aprašyta, knygoje išleistų jau, taip pat turime savo genealoginį medį irgi, kas, kaip, kas vežė, kaip susiklostė jų likimai tiek iš tėčio pusės, tiek iš, sakykim, tėčio tėčio pusės arba mano mano senelio pusės, tiek iš mano močiutės pusės, iš tėčio šaknies.

O *vat* gal galėtumėte pasidalinti ten tom knygom, kuriose *vat* aprašoma, ar kažkokias konkrečias galbūt prisimenat?

Oi, dabar taip staigiai nepasakysiu, bet tikrai aš manau, kad dukra mano pasakys, nes pas ją yra, jinai labai... Labai taip pasinėrus ant to. Ir mes esam dabar ne pasižiūrėję, ar dar turim tų knygų pas ją, ar nėra.

Tai jūsų dukra irgi taip, domisi?

Jinai labiau domisi nei aš. Jai yra labiau įdomu.

O kaip manot, kas *vat* skatina tai?

Aš manau, kad jaunimui... Šiandieniniam jaunimui jaunimui, ne tie, kurie yra trisdešimtmečiai, bet dvidešimtmečiai... Jiems yra įdomu, kas čia vyksta. Tiesiog yra žingeidu.

Supratau. O *vat* Jūs *vat* kadangi sakėt, kad nebuvo galima dar vaikystėje kalbėti ir dar kurį laiką *vat* iki tos nepriklausomybės, tai ar tais laikais *vat* kalbėdavote su savo draugais kažkokiais *vat*, nežinau, slaptai kažkaip?

Ne, ne, tikrai ne. Iš mano draugų rato nieko... Niekieno tėvai nebuvo išvežti.

Supratau. O po to *vat* po nepriklausomybės ar atsirado tokių žmonių, galbūt sužinojot kažką, kitų istorijų?

Kad ne, kažkaip tai neviešino. Sakau, iš dabartinių... Dabartinių draugų irgi... Tiesiog jeigu apsišnekam *vat*, kad buvo visi tie Sibire, „o, tai mano ten senelis irgi buvo“, bet va tuo ir baigiasi. Nes *nu* jau yra išdilę, yra išdilę. Faktas... Faktai yra likę, kad *vat* buvo... *Vat* buvo Sibire. Buvo sunku *vat*, tokie man, sakau, nuotrupos yra likę. Buvo sunku, buvo... A... Maisto trūkumas, negalima švaistyti, *nu vat* sakau, tokie yra išlikę kertiniai dalykai, kaip taupymas, maisto ir disciplinos. Baisuminė disciplina ir... Ir, sakau, griežtas tas auklėjimas.

O dar *vat* taip kalbant apie tą tremties istoriją, tą patirtį galbūt pasakojo Jums, kaip jiems ten su vietiniais sekėsi bendrauti, kaip su kalba, pavyzdžiui, sekės?

Kalba, aš kiek žinau, tėtis yra baigęs rusų kalbą. Rusų kalba mokėsi mokykloje, taip kad jeigu mums iškildavo kažkokių problemų jau paskui mokantis mokykloje rusų kalba, tai visada jįsai lengvai.

O *vat* kaip papasakodavo apie tą bendravimą su žmonėmis, su kuriais jis ten gyveno?

Žinokit, neatsimenu, tikrai tikrai aš negaliu pasakyti. Aš dabar *vat*, kai visiems čia buvo korona visiem, neperklausiau, nekalbėjau tiesiog, kai tėtis paskambino, paprašė, kad aš čia galėčiau kažkiek. Tikrai mano riboti atsiminimai dabar.

Uhum, tai suprantu. Tai man realiai tai ir įdomu yra, kiek Jūs natūraliai taip prisimenat, kad Jums išlieka.

Taip, tai yra natūraliai neperklausta, nepriminta, tikrai, tai yra natūralu.

Uhum. O tokį *vat* dar bendresnį klausimą turiu. Kaip manot, kaip visuomenė supranta tas tremtinių patirtis?

Kuri? Kuri visuomenė? Dabar kadangi mūsų, sakykim, šiandien dienai yra toksai *nu* vėl susiskaldymas, *toksai nu*... A... Ta visuomenė yra vyresnė ir yra dabartinė, sakykim, apie keturiasdešimt metų, tai gal traktuokim taip: nuo keturiasdešimt ir jaunesni ir, sakykim, nuo keturiasdešimt ir žemyn. Tai *vat* sakyčiau, tie, kur nuo keturiasdešimt žemyn, jiems yra labai svarbu ir jie labai džiaugiasi ta... Ta *vat*

atkovota laisve ir jie prisimena tą tremtį ir *nu*... O va tie jaunesni, jiems yra.... Nemanau, kad jiems yra labai svarbu, kad jų ten proseneliai ar seneliai buvo išvežti.

Jaunesni, tai čia dar jaunesni?

Nuo keturiasdešimt ir, sakykim, iki šių dienų.

Uhum. Ai, tai pala, Jūs norėjot pasakyti, kad vyresni, ta prasme, labiau prisimena, ar jaunesni, nes...

Taip, taip, taip. Vyresni, vyresni. Sakykim, nuo keturiasdešimt iki šimto metų, *ane*? Tai va šitie, jiems yra labai svarbu, jie labai prisimena, ir jeigu jų paklauskite, tai su tokiu užsidegimu pasakoja atsiminimus, o jeigu paklauskite tų *vat* jaunesnių nuo keturiasdešimt iki nulio, tai, sakykim, taip *vat*, *nu* va, pavyzdžiui, sūnaus mano paklaustumėt, jisai sakytų „jo, žinau, kad mano senelis buvo“, bet ten kažko nelabai.

Uhum. Bet pavyzdžiui, jūsų dukros atvejis, sakėt...

Todėl, kad jai yra įdomu, jinai domisi tuo, jai... Jai kažkaip tai įdomu yra. Ir skaitė, ir dabar jinai tas knygas, ir kokios mūsų šaknys yra.... Jai tas yra įdomu.

Uhum. Supratau. O *vat* kaip manote, ką yra svarbiausia papasakoti ir perduoti tiems jauniems žmonėms?

Aš įsivaizduoju bendru kontekstu, kad vis dėl to laisvė, ar ne, tai yra vertybė. Kad tai, ką tu šiandien turi, tai yra tavo senelių, tavo tėvų, tavo senelių ir tavo prosenelių iškovota... Iškovota... A... Krauju, sakykim, arba gyvybe. Tai *vat* kas pagrindinis turėtų būti... Tai siekio troškimas. *Vat* kad jie kovojo už mus ir jie siekė, kad Lietuva būtų... Būtų nepriklausoma valstybe. Nes šiandien dienai, sakykim, įvertinti tai, kas vyksta, *nu* tai... Nelabai galiu. Bent mano čia yra tokia nuomonė.

O ką Jūs turit omeny, su šiandiena susiejat?

Kad nėra... Nėra vientisumo. Nėra... Nėra *vat nu* tos... Tos gyvybės nėra.

Būtent tarp jaunesnių žmonių ar bendrai?

Taip.

Uhum, supratau. O kaip manot, kodėl va taip atsitinka? Kas tai lemia?

Khm, khm, khm. Žinokit, net nežinau, čia reikėtų gilintis, giliau paanalizuoti, kas tai galėtų būti. Net, net, net, tiesiog... Gal greito rezultato siekimas, o ne nuoseklumas? A... Kad nėra nieko brangu, tiktai aš, individualis tampama, gal todėl?

Individualizmas ta prasme, ar ne?

Taip.

Uhum, suprantu, suprantu. Įdomu, įdomu, ką sakot.

Tiesiog, čia yra mano pamąstymai, *nu*.

Ir dabar dar norėsiu taip sugrįžti truputį, tai *vat* tai irgi galvojant realiai taip panašiai mąstant, apie tas kartas galvojant ir *vat* paprašysiu Jūsų pagalvoti, kaip manot, kaip *vat* skiriasi tas suvokimas apie tą istorinę patirtį, *vat*, pavyzdžiui, Jūsų tėčio, tarkim, ir mamos, Jūsų *vat* kartos ir jaunesnių žmonių. Kaip skiriasi tas vertinimas, ar jis skiriasi apskritai *vat*?

Aš manau, kad taip.... Aš manau, kad taip, nes mūsų tėvam buvo labai svarbu ta istorija ir tas siekis būti nepriklausomiems ir laisviems. Dabar, man, kadangi aš jau atėjau ir, sakykim, labai greitai gavom tą nepriklausomybę, tai ta istorija kažkiek įdomi, bet nelabai, o mano vaikam, aš manau, kad jie gyvena ir jie gyvena šia diena ir jiems yra įvykiai šios dienos yra svarbu. O kas buvo prieš tai, tai nelabai.

Uhum. O va taip kalbant apie šią dieną, tai galbūt ta tremties patirtis padeda pasirinkti kažkokias politines jėgas? Ar nelabai?

Ne, žinokit, nemanau.... Nemanau.... Nemanau, politines jėgas lemia pasirinkimas tikrai tuo atveju, jeigu tu... A... Dirbi darbą ir nori dirbti vadovaujamą darbą ir jisai yra valdomas kažkurios politinės jėgos, jeigu tu nueisi, tai tada ten dirbsi. O jeigu tu esi paprastas darbuotojas, tai tau politinė jėga nėra svarbi.

Uhum, bet ta prasme, balsuojant ar renkantis, už ką balsuoti?

Aš manau, kad balsuoju už vieną arba kitą asmenį, *katras... katras... A... Kažkur pasisakė, patiko, nepatiko, bet ne už politines. Tai paskui tikrai susiformuoja.*

O *vat* pavyzdžiui Jūsų tėvai ar ir vaikai, *vat* irgi va taip žiūrint?

Mūsų šitoj vietoj nuomonės labai išsiskyrė ir visų kardinaliai, nes tėčio yra viena, o mūsų yra visad kita. Išsiskiria.

Tai žodžiu, ta tremties patirtis nėra, kad... Ta istorija... Kad būtų kažkoks faktorius?

Taip, aš manau, kad bent mūsų šeimoje, tai tikrai ne... Tikrai ne, nes, sakykim, to, ką tėtis kaip tremtinys mums siūlo, rekomenduoja, arba *nu* tiesiog aiškina ten vienos ar kitos jo partijos, sakykim, minimos vertybes, mums jos prieštarauja.

Uhum, suprantu.

Mes matom vienaip, jis mato kitaip. Gal mes kažko nesuprantam.

Uhum. Gal irgi tas kartų skirtumas labai padaro...

Gal ir kartų skirtumas, taip. Vėl, sakykim, galbūt mes esame... A... Su savo nuomone tvirta. Irgi tai yra.

Supratau. O dar va taip, toki, kaip ir istoriškai labai žiūrint dar turiu tokį klausimą. Vat kaip manot, ar visuomenėje yra vat, jeigu ta tremtis, ar pakankamai akcentuojama? Ir kokie istoriniai klausimai mūsų Lietuvos istorijoje Jums atrodo svarbiausi, nu vat kokius išskirtumėt?

Nu tai istoriniai įvykiai, tai jau puikiai žinome, na, Sausio 13-ą, Vasario 16-ą, Kovo 11-ą. Va šitie įvykiai yra labai svarbūs ir jie visada bus mūsų širdyse ir visada mes juos paminėsime. Na, tiesiog, Tai yra, ne todėl, kad tai yra laisva diena, o todėl, kad jie turi savo istorinius faktus, tai jo, sakykim, dėkingi esame už tai, prisimenam, kad tai įvyko. Tai va. O toliau, tai net nežinau... Ne... Neturiu nuomonės, žinokit.

Uhum, supratau. Ir dar galiausiai dar noriu paklausti vat iš tų prisiminimų. Galbūt prisimenat kažkokią detalę ar kažkokią pasakojimo detalę, kuri Jums yra va taip užstrigusi labiausiai? Iš to, ką galbūt tėtis pasakojo, kažkokią tokią smulkmeną?

Yra užstrigusi, žinokit, viena, nežinau, kodėl. Tiesiog neturiu paaiškinimo, bet nuo senai, nuo senai, kad spanguoles laikydavo *bačkoj* ir gulėdavo už namo. Nežinau, kodėl. Ir užpiltas vandeniu. Nežinau, kodėl. Va tiesiog yra užstrigęs va *toksai* va, sakau, vidury nakties pakelkit, pasakysiu.

Uhum. Čia jau jie kai tremty toj gyveno, ar ne?

Taip, jie kai gyveno tremty.

Uhum, supratau. O jie ten... Jūs nežinot, kokius darbus jie ten va dirbdavo?

Miške, miške.

Supratau, uhum.

Kirtimai, man atrodo, kažkas tokio.

Uhum, supratau.

Bet tikrai pažiūriu, man yra įdomu, kai yra vykdoma ekspedicija, ta laida, sakykim, tai man apie Sibirą būdavo įdomu pasižiūrėti, kaip yra tuos apleistus kapus, kaip tvarkydavo, nes šitas nuotrupas aš atsimenu, kai tėtis su broliais važiavo parsivežti senelio palaikų, tai tikrai labai labai atsimenu *vat*, sakau, labai gerai. Bet aš jau buvau sąmoningas vaikas, tai buvo... Man šešiolika buvo metų, negaliu pasakyti.

Tai Jum, žodžiu, tai artima kažkaip?

Taip, va šitas, aš sakau, aš labai gerai atsimenu tą visą perlaidojimo procesą su tais namais, kur jie gyveno, kur išvežė. *Nu* tai buvo tiesiog tai įvykis, kuris palietė mane.

Uhum. O Jūs gal galit dar papasakot vat plačiau, kaip ten viskas vyko?

Na, žinokit, tikrai praėjo gerų trisdešimti, gal keturiasdešimt metų, jau ir aš, sakau, atsimenu tą *vat* bažnyčią, procesija nešė tą cinkuotą karstą, sustojo, ten irgi buvo su vėliavom, labai labai daug žmonių

sustojo prie to namo, kur jie.... Iš kurio juos išvežė, ir paskui į kapus. Nu tiesiog buvo *toksai*, kad *nu* neeilinis įvykis. Tremtinio perlaidojimas.

Uhum, supratau. Įdomu. O ten gal ir kitus kaime, sakėt, daugiau buvo tokių ištremtų, ar ne?

Taip, taip.

Ar ten grynai Jūsų to?

Nežinau, nežinau. Tiek aš jau nežinau. Ten tėčio reikėtų klausti.

Uhum. O šiaip su pačiu tėčiu kalbatės dažnai šeimoje apie tai?

Jau dabar ne. Jau dabar ne.

O ar jį nepasakoja, ar tiesiog ne, ar tiesiog nustojoj?

Tiesiog yra kiti reikalai. Jau tokių prisiminimų, kad atsisėsti prie stalo ir kalbėti apie prisiminimus, jau taip... Nu... Nėra.

O šiaip, ar jis pats neužsimena kažkaip taip *vat*?

Tai būna, kad va Sibire, *nu* va jau Sibiras praėjo jam, šimtas metų. Jau, jau, jau dabar žiūrim į priekį, čia mums dabar jau visiems. Kaip sveikatos, kaip tas, kaip anas.

Uhum. O dar *vat* man buvo visai įdomus momentas, ką Jūs sakėt su ta disciplina ir tuo taupymu, tai *vat*, o kaip Jūs taip susiejot ir supratot, kad šitie dalykai kažkaip ir Jus paveikė? Kada Jums atėjo tas suvokimas?

Nuo pat pradžių, kadangi, sakykim, tuo metu *vat* vėl, sakykim, mano augimo, mano auklėjimo, kadangi aš buvau vienas vaikas šeimoje, vėliau atsirado tarp manęs ir kito šeimos, sakykim, nario didelis metų skirtumas, tai vis norėdavai jau taip vaiką - tai to, tai ano. Aha, pats dirbk, eik ten kažką padaryk, užsidirbk, tada gausi, *vat* kaip mes. Sibire niekas mums neduodavo už dyką, tu turėdavai užsidirbti, pasidaryti. Kitas aspektas yra, kad vėl, sakykim, atsikeli į mokyklą kaip, tingėdavai eiti, *nu* būdavo tokių rytų, kad oi, man turbūt čia gerklę skauda. Pasimatavai temperatūrą – nėra, droži, o jeigu temperatūra yra ten septyni su dalim – nieko tokio, prasivaikščiosi ir bus gerai. Jokio va tokio „*nu*, pagulėsiu“. Ne, viskas turi būti. Va jeigu atsigulsi, tai ir atsigulsi. Tai va, sakau, šitas yra išlikęs iki šių dienų.

Uhum, o Jūs pati kai savo vaikus auginat, irgi va taip panašiai?

Ne, ne. Aš visada sakau ir sakysiu, kad šitoj vietoj, jeigu aš šiandien dieną galiu leisti, aš duosiu vaikam maksimaliai, nes nežinau, kas gali būti gyvenime jiems, tai jie atsimins ten šitoj vietoj kaip labai gražų atsiminimą.

Uhum, supratau, įdomu labai. Mm, jo, tai tada pabaigai gal dar paprašysiu *vat*, kad... Kad jau pasidalinote ir tom detalėm visai, kad galbūt tokią *vat* pagrindinę mintį, ką *vat* svarbiausia išsinešti ir atsiminti iš tos tremties *vat*? Kodėl svarbu apie tai kalbėti, kaip manot?

Todėl, kad tai yra istorijos dalis mūsų. Tai yra mūsų istorijos dalis, yra mano tėčio, yra mano tėčio brolių, mano senelių likimo istorija, ar ne? O paprastai tos istorijos, ar laimingos, ar nelaimingos, visiems yra įdomios.

Uhum. Gerai. Tai labai ačiū Jums už pasidalinimą.

Nėr už ką. Nėra už ką. Nelabai kažką Jums turbūt ir padėjau.

Padėjot, tikrai padėjot, čia labai kartais iš subtilybių išsina dalykai.

Tai čia sakau, tiesiog buvo mano nuomonė ir mano įžvalgos, o tikrai ne kažkas... Ne kažkas tokio.

Uhum. Ir dar turiu tokį klausimėlį. Ar yra galbūt kažkokių vietų, kurias reikėtų išimti iš interviu ar nenorit, kad būtų naudojama?

Ne, nemanau. Aš čia nieko nesuasmėninau, nieko neįvardinau tokio, kad kažką galėtų žeisti, užgauti ar būtų neviešinama.

Gerai, tai labai ačiū tada Jums už pasikalbėjimą.

Prašau. Prašau. Prašau.

Ir gražios tada Jums likusios dienos.

Ačiū, viso gero.

Iki.

12. Informantė, 2000 m. gim.

2022 metų vasario 22 diena, Gabrielė Blikertaitė kalbasi su trečios kartos tremtinių palikuone, gimusia 2000 metais. Tai sveiki, ir visų pirma noriu paklausti, ar sutinkate, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Taip, sutinku.

Mhm, tai prisistatysiu dar šiek tiek ir priminsiu apie ką mano tyrimas, tai esu Gabrielė Blikertaitė, šiuo metu studijuojau šiuolaikinių politikos studijų magistro programoje ir atlieku tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį, tai yra: noriu jame išsiaiškinti, kaip, žodžiu, ta atmintis persiduoda vėlesnėms kartoms, tai yra, vaikų ir anūkų kartoms, ir kas jiems yra perduodama, kiek jie

prisimena iš viso to, kas išlieka ir kaip tai, žodžiu, keičiasi iš, *vat*, Jūsų tėvų kartos į Jūsų kartą ir kaip tai, galbūt, formuoja Jūsų tapatybę. Ir noriu dar kelių tokių techninių klausimų paklausti, ar sutinkat, kad šito interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip, žinoma.

Ir ar sutinkat, kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Ir dar noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galit nutraukt pokalbį ir atsisakyt dalyvauti tyrime. O dabar, judant jau prie mano tų klausimų, tai visų pirma, kaip ir sakiau, norėsiu paprašyti Jūsų, kad papasakotumėt, visų pirma, ką žinot, ką girdėjot apie tą savo šeimos tremties istoriją.

Tai, iš tikrųjų, jau dabar net nelabai ką pamenu tiksliai, viską, ką senelis yra pasakojęs, buvo, nežinau, gal prieš maždaug dešimt ar penkiolika gal netgi metų, tada buvo gal šiek tiek labiau šita tema kalbama negu dabar.

Mhm.

O tai šiaip, labai mažai ką atsimenu, galbūt pats net senelis, iš tikrųjų, labai daug ko nepamena, na, turbūt, kad pamena, bet, *nu*, gal vis tiek jau daug labai metų praėjo, tai tie prisiminimai tokie išblėsta ir panašiai.

Mhm.

Tai labai daug dalykų, manau, ir net nepapasakojęs, *vat*, ypač man, kaip jau anūkei.

Mhm.

Tai kas labiausiai, tiesiog, yra įstrigę atminty iš to, ką pasakojo, tai, kad, tiesiog, buvo labai baisus metas, kad buvo labai keista ir labai neaišku, kodėl vieni yra tremiami, kodėl kiti nėra tremiami ir, tiesiog, buvo labai baisūs išgyvenimai, kurie tikrai sukretė visam gyvenimui ir, tiesiog, buvo labai sunkus etapas gyvenimo.

Mhm.

Ir kad, pavyzdžiui, seneliui, tai tikrai čia, ta prasme, pakeitė visą gyvenimą ir nuo to suformavo jį tokį, koks jis yra, ir tai tikrai persidavė ir jo auklėjime vaikų, ir, *nu* žinot, jau kaip anūkams tai jau nelabai, iš tikrųjų, taikydavo tą auklėjimą sakykim, bet tikrai vertybes pagrindines įskiepijo tikrai.

Mhm.

Manau, *nu* vis dar stengiasi tą pabrėžti ir tiesiog.

Mhm.

Tai *vat*, taip kažkokių tai konkrečių dalykų, tai net nelabai galėčiau dabar pasakyti, ką geriausiai prisimenu, ką pasakojo apie tą tremtį, apart to, kad tiesiog viskas buvo baisu ir panašiai.

Mhm. O va čia *vat* kalbėjęt būtent apie tą auklėjimą ir apie vertybes, tai gal galim tada apie tą auklėjimą, kaip Jūs jaučiat, kaip tas persidavė, tikriausiai, Jūsų mamai.

Tai, visą laiką būdavo labai iš senelio pusės toks, sakykim, taupymas visapusiškai, ne tik čia pinigų prasme ar daiktų, bet, tiesiog, vis atrodo, kad reikėjo saugoti, nes buvo ta baimė tokia, kad bet kurią dieną kas nors gali ateiti ir atimti viską. Tai tas ir skiepijo tą vertinimą... Atsiprašau *biškj*...

Mhm.

Tai labai, kaip ir sakau, tas ugdė vertinti visa, ką turi ir šiek tiek *vat* pas senelį, tai atrodo, ir yra ta baimė netgi naudotis tuo, ką turi, geriau viską yra kaupiti ir saugoti, nes, *nu* tiesiog, kad atrodo, kad kažkurią dieną bet kas gali nutikti ir gali visa tą prarasti. Tai, iš *vat*, mamos auklėjimo pusės, visą laiką kiek pasakodavo, kad toks būdavo, kad ten į mokyklą negalima eit su kažkokiais geresniais drabužiais ar kažko tokio, visą laiką ten viską saugot labai reikėdavo.

Mhm.

Tai *vat* iš auklėjimo pusės buvo šitas, ir, o iš vertybių, tai aišku, labai bandė, *nu*, ir skiepijo visą laiką vis dar tą šeimos vertybę, kad visi turi būti kartu, nepaleisti, kad ir kokie pykčiai ar panašiai, būtų, vis tiek, visi turi būt kartu, laikytis kartu ir, kad, tiesiog, visi turi palaikyti vieni kitus nepaisant nieko, nes šeima yra svarbiausia.

Mhm. O *vat* pavyzdžiui tas auklėjimas ir Jum pačiai irgi persidavė ar jau kažkaip tas keičiasi?

Man jau šiek tiek keičiasi, nes kažkaip vis tiek jau labai daug laiko praėjo ir, *nu*, neatrodo pasaulyje, kad nutikt jau tokie dalykai, manau, ta tremtis jau yra, na, nuo tų tremtinių laikų labai daug pažengė visas pasaulis ir, tiesiog, kad nebebūtų šiais laikais tokių dalykų kaip tremtis, tai jau ir nebėra tų tokių bijojimų gyventi sakykim.

Mhm. Supratau. O *vat* šeimos vertybė Jum irgi, tikriausiai, yra *vat* svarbi?

Taip, labai svarbu.

Mhm.

Nuo mažumės, visa, sakyčiau, net giminė yra tokia ugdoma, kad šeima yra svarbiausia vertybė.

Mhm. Supratau. O *vat* dabar dar noriu taip sugrįžti prie to *vat* šeimos Jūsų pasakojimų ir gal prie tų detalių, galbūt, gal kažką prisiminsit dar, pavyzdžiui, ten, už ką *vat* juos suėmė gal žinot ir kaip vyko visas tas procesas ir kelintais čia metais gal, maždaug, buvo?

Metų tai, iš tikrųjų, net nepasakysiu dabar, nes tikrai jau net nepamenu, o už ką ištrėmė, tai irgi, kažkaip taip ir, tokio tikslaus atsakymo, tai kaip ir nežinau, ten jau mama gal galėtų pasakyti arba senelis ten tiksliau.

Mhm.

Nes, kažkaip, senelio tėtis buvo ar ... Nežinau žinokit, tikrai negaliu dabar atsakyti, kažkaip, tikrai nepamenu dabar jau.

Mhm. Supratau. O *vat* apie tą, pavyzdžiui, buitį jums kažką pasakojo senelis ar ta pati mama, kaip jie ten gyveno, kažkokių *vat* detalių galbūt?

Tokių kaip detalių, tai nelabai pasakodavo, tiesiog visą laiką pasakodavo, kad būdavo labai baisu, kad labai skaudu prisiminti tuos laikus ir, kad tiesiog, viskas buvo labai blogai tais laikais.

Mhm.

Bet kažkokių dabar detalių tai taip nelabai ir pamenu iš tikrųjų.

Mhm. O jie kada grįžo, kai grįžo, ar žinot kur, ar ten pat grįžo, kur gyveno, ar kitur, ir kiek jie ten prabuvo laiko?

Kiek laiko prabuvo, tai nepamenu tikrai, o ar grįžo ten pat, tai, man rodos, kad ne ten pat, bet nesu įsitikinęs, žinokit. Iš tikrųjų jau labai senai su seneliu kalbėjom apie tai ir, kažkaip, nežinau, pasimiršta tokie dalykai.

Mhm. Supratau. O šiaip *vat* Jūs pati, sakot, kalbėjot, o kada pirmą kartą šiaip išgirdot apie tą savo šeimos patirtį ar bendrai apie tą istorinę Lietuvos patirtį?

Pirmą kartą tai, žinokit, tikrai neatsimenu kada, bet jau kai mokykloj tai prasidėjo apie, *nu*, ta prasme, pamokose apie visus tuos istorinius įvykius Lietuvos, aš visą laiką jau žinojau, kad mano senelis buvo tremtinys, tai čia net nepamenu, kiek buvo maždaug metų.

Mhm.

Manau, kad gal net apie kokius dešimtus metus jau tikrai žinojau, kad mano senelis buvo tremtinys, kad buvo tokie laikai ir kad buvo toks gyvenimas.

Mhm. Ir, pavyzdžiui, ką mokykloj pasakojo Jums, tai susiejo kažkaip su Jūsų šeimos istorija, ar... ?

Taip, gal labiau tuo susiję, kad tai vyko ir mano šeimoje, tai buvo daug aktualiau, negu šiaip, kad, tiesiog, kad, žinot, kad vyko tokie dalykai pasaulyje. Tai kažkaip jautriau palietė, kad tai yra kažkaip susiję, kad žinoti, kad žmonės šiaip išgyveno tokį dalyką yra baisu, bet pagalvoji, kad tavo senelis irgi tai išgyveno ir jo šeima, tai kažkaip labai jautru pasidaro.

Mhm. O *vat* tokį turiu šiaip gan bendrą gal klausimą, jis toks gan sudėtingas, ką Jums šiaip bendrai *vat* reiškia kaip *vat* anūkei, kokia ta patirtis ir kaip Jūs suprantat tą patirtį taip, jeigu bendrai pažiūrėjus?

Žinau kažkaip, kad seniau, kad ir sakykim, prieš kokius gal dešimt metų, visa tai buvo dar aktualu labai ir, tiesiog, visą tą laikotarpį gali labai, kaip pasakyt, sureikšmint sakyčiau, nes labai matės ant to meto žmonių, kad jie, *nu vat* kaip ir sakau, tokie, atrodo, bijo gyvent ir manau, kad daugelis nesupranta, kodėl taip yra visuomenėje mūsų, kad tie vyresnio amžiaus žmonės tokie, kad baisu jiems, atrodo, viskas yra baisu, kad jie bijo kažką sau leisti daugiau, negu kažkokios minimalios normos, ir, tiesiog, buvo sunku suprasti, kodėl taip yra, bet net ir dabar, kai kalbam apie tai, daugiau pagalvoji, kad, *nu* tiesiog, jie, atrodo, visą gyvenimą gyveno ta baime, ir kažkaip taip, kai yra ant tiek stipriai įsišakoję, kad, tiesiog, suformuoja jų visam gyvenimui visą tą gyvenimo būdą. O šiaip dabar tai manau, kad šiuolaikiniam žmonėm tai jau nebėra tai aktualu labai, tiesiog, manau, kad kiekvienam reikėtų žinoti, kad visa tai įvyko, bet šiuo metu nemanau, kad tai yra labai aktualu.

Mhm. O šiaip Jūs pati su draugais, pavyzdžiui, ar kalbat apie tą savo šeimos patirtį?

Ne. Kol būdavau mokykloj, tada taip, kaip būdavo ten ir istorija, ir lietuvių ten pamokose apie tai kalbos, tada šiek tiek taip, bet dabar tai visai ne.

Mhm.

Aš kaip ir sakau, manau, kad dabar jau šiuo metu jau nebėra tai aktualu, tiesiog viskas labai labai stipriai pasikeitė ir, tiesiog...

Bet Jūs manot, kad bendrai *vat* kažkaip visuomenei nėra aktualu?

Taip *vat*, tai *vat* jaunesnei kartai, manau, kad nėra aktualu tai. Manau, kad tai reiktų žinoti tiek *vat*, ta prasme, kad buvo toks laikotarpis, kad suprastų, kodėl kiti žmonės, galbūt, nemąsto taip, kaip, pavyzdžiui, dabar *vat* jaunoji karta mąsto.

Mhm.

Kad tiesiog kodėl jie taip taupo, saugo ir panašiai. Tai *vat*, manau, kad visuomenei svarbu žinoti, kad buvo toks laikotarpis, bet taip, kad apie tai kalbėti jau taip plačiai, kaip seniau, tai nemanau, kad tai yra aktualu.

Mhm. O apie kokius, pavyzdžiui, jeigu taip istoriją Lietuvos, tikriausiai, ir gal pasaulio net žvelgiant tokius istorinius įvykius, manot, kad, *nu*, aktualu, apie ką svarbu kalbėti, jeigu išskirti?

Tai, manau, kad labai svarbu, ta prasme, pasauliniai karai, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpis ir tie patys trėmimai, rusų okupacija, Vokietijos okupacija, manau, kad tai yra svarbu, bet manau, kad, pavyzdžiui, kalbant apie visą švietimą, tai manau, kad jau labai reikėtų atnaujinti visą tą informaciją, nes tai nebėra tiek aktualu, kiek buvo prieš trisdešimt metų aktualu, bet tuos visus didžiuosius dalykus manau, kad kiekvienas žmogus turi žinoti.

Mhm. O atnaujinti, tai ką būtent tada reiktų, kaip tą daryti?

Tiesiog, reiktų labiau sušiuolaikinti dalykus, kad kaip, pavyzdžiui, visa tai prisidėjo prie šiuolaikinio gyvenimo, kodėl tai yra aktualu šiai dienai, nes, iš tikrųjų, labai daug kalbama yra apie tai, kad va tada buvo taip blogai ir viskas buvo blogai ir panašiai, bet tai manau, kad mokykloj reiktų apmokyti kažko daugiau, negu kad tuo metu buvo labai blogai.

Mhm. O taip tada pažiūrint, tai kokia *vat*, jeigu į tą tremties patirtį *vat* žiūrint, kokia žinutė turėtų būt nešama dar? Jo, čia gal sudėtingas klausimas, bet *nu* galit *vat* pabandyt gal pavystyti.

Manau, kad gal labiausiai reiktų informuoti apie tai, kad, ypač jauniem žmonėm skiepyti apie tai, kad, pavyzdžiui, su vyresnio amžiaus žmonėmis kalbant apie tai, kad, tiesiog, na, žinot tuos esminius dalykus, kad jie nesijaustų kaip tai išgyvenę dėl nieko, bet kažkaip manau, turėtų keisti požiūrius po truputį, kad nereikia vis dar gyventi tais prisiminimais sakyčiau, reikia žinot, kaip buvo, bet nereikia jų toliau stipriai reikšti, kad, *nu* ta prasme, kad kaip aš sakau, kad atrodo, kad visam gyvenimui įsiskiepijo ta baimė, tai kažkaip reiktų kovoti su tuo, kad vyresnio amžiaus žmonės suprastų, kad nebeapsikartos tokie dalykai jau.

Mhm. Supratau. Šiaip įdomu, ką sakot, ypač apie tai, su dabartim kaip susiejant. Žodžiu, o *vat*, ar pati dar bendrai kažkaip, galbūt, stebit kažkur kur bendrai tą *vat* tremties, tremtis kažkaip yra įamžinama ten filmuose, knygoose ar meno kažkokiuose kūrinuose, dar kažkur?

Tai, iš tikrųjų, nieko neseku, taip iš senelio sužinau, jeigu jis kažkur kažkuo pasidalina, ar kažkoks straipsnis išeina ar knyga ar kažkas tokio, tai apie senelį viską visą laiką paskaitau, jo įspūdžius, jo mintis ir panašiai, o bet šiaip apie patį tremtinių laikotarpį, tai nesidomiu niekuo.

Mhm. O *vat* iš to, ką senelio skaitėt, galbūt, kažkas įstrigę yra?

Na, sakau, man tai labiausiai yra įstrigę, ir įstrigę, ir pikta jau, kad, tiesiog, ant tiek yra, buvo, na, ant tiek sukrėtė tas dalykas, na, aš suprantu, kad čia, ta prasme, labai baisus dalykas, bet ant tiek, kad, ta prasme, visam gyvenimui tai paveikia žmones, kad ją ir toliau po septyniasdešimt metų vis dar taip pat, atrodo, gyvena su ta pačia baime.

Mhm.

Tai *vat*, man labiausiai yra tas įstrigę, kad buvo labai blogi laikai, kad buvo labai blogai ir kad, atsižvelgiant į šiuolaikinę visuomenę, atrodo, tie tremtiniai vis dar gyvena tokioje baimėje.

Mhm. Ir tada jau taip žiūrint, kaip Jūs manytumėt, skiriamas tas Jūsų, tikriausiai, vertinimas jau nuo Jūsų, tarkim, senelio ar nuo mamos, jis keičiasi?

Taip, tikrai skiriasi labai.

Mhm.

Manau, kad šiuolaikinė karta labiausiai nori to viso aktualizavimo, kodėl mum tai yra svarbu dabar.

Mhm.

Tai *vat*.

O Jums, pavyzdžiui, dar, turiu tokį *vat* kaip ir, gal, šalutinis klausimas atrodys, bet ar, pavyzdžiui, ta, kažkaip, tremties jūsų šeimos istorija, galbūt, kažkaip padeda pasirinkti tas politines jėgas, galbūt, Lietuvoje ar kažkaip formuoja tą suvokimą, ar neveikia šitas faktorius?

Manęs, dabar, kaip jaunosios kartos, tai ne, visai ne. Todėl, nes aš palaikau tuos, kurie labiausiai atitinka mano įsitikinimus.

Mhm. O *vat* kaip, ar tai keičiasi per kartas *vat* Jūsų mamos ir Jūsų senelio kartose?

Taip, manau, kad keičiasi, nes dabar vis tiek jaunimas globalizėja ir tiesiog, pasaulis labai, manau, kad pasikeitė stipriai per tuos penkiasdešimt ar septyniasdešimt metų, tai nenuostabu, kad keičiasi ir požiūris į gyvenimą.

Mhm. Supratau. Jo, ir nežinau, jau mano klausimai kaip ir išseko, visai greit čia sukalbėjom vis dėlto ir dar aš visai gal, gale visą laiką dar paklausiu, galbūt turit kažkokių dar tokių, apibendrinančių, galbūt, kažkokią žinutę ar kažkokią detalę, ką Jums, pavyzdžiui, pasakojo senelis, ką *vat* norėtumėt taip apibendrinant, kokia žinutė svarbiausia, kurią reiktų išsinešti iš *vat* šitos patirties, kad ir ar jūsų šeimoje, ar bendriau žiūrint į visą, ten, valstybę mūsų?

Net nežinau, kaip čia dabar jums atsakyti, tiesiog *vat* manau, kad turėtų iš visos šitos patirties, išgirdus ką *vat* ten seneliai pasakoja ar kiti tremtiniai ir panašiai, manau, kad svarbiausia yra, kažkaip, būtų keista jų pačių požiūriu į visa tai ir, ne, tiksliau ne į visa tai, bet į gyvenimą ir tiesiog, kad visi, kadangi, tie tremtiniai jau tikrai vyresnio amžiaus yra ir atrodo, kad norėtųsi paskatinti juos gyventi gyvenimą, o ne jausti, kad tiesiog egzistuoja, su kažkokia baime didžiule. Tai *vat*, norėtųsi, kad jie gyventų tiesiog, mėgautųsi gyvenimu.

Mhm. Graži žinutė ir, turbūt, padėkosiu ta proga Jums už pokalbį, dar turiu tokį klausimėlį techninį. Galbūt yra kažkokių vietų iš interviu, kurias reikėtų išimti ar nenaudoti tyrime, ar viskas tvarkoj?

Ai, nežinau, manau, kad jeigu Jums buvo naudinga, tai galit viską naudoti, kas buvo naudinga.

Mhm. Gerai. Tai ačiū Jums labai už pokalbį.

Nėra už ką, ačiū, kad tiek kantrybės turėjot, nors nepavyko suderinti laiko, bet...

Viskas tvarkoj.

Tikiuosi, jog buvo naudinga bent kažkiek ir kažką panaudosit ir pavyks parašyti puikų magistrinį darbą.

Mhm. Aš irgi labai tikiuosi.

13. Informantė, 2000 m. gim.

2022 metų Kovo 4 diena, Gabrielė kalbasi su trečios kartos tremtinių palikuone, gimusia 2000-aisiais metais. Sveiki, ir visų pirma, noriu paklausti, ar sutinkate, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Sveiki, taip, sutinku.

Tai truputį prisistatysiu. Esu Gabrielė Blikertaitė, šiuolaikinių politikos studijų magistro studentė, ir darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį, kuriame bandau suprasti, kaip ta tremties atmintis yra perduodama vėlesnėms kartoms, kas išlieka iš to, kas jiems yra pasakojama, iš kur *vat* tremtinių palikuonys gauna tą informaciją, ir kiek tai išlieka svarbu jų dabartiniam gyvenime. Tai *vat*. Noriu dar paklausti, ar sutinkat.... Tai noriu paklausti, ar sutinkate, kad šio interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip, sutinku.

Ir ar sutinkat, kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų archyvui?

Taip, sutinku.

Ir noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galit nutraukt pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime.

Gerai.

Tai *vat*. Pradedant taip, tai pradžiai noriu paprašyti Jūsų, gal galėtumėt *vat* papasakoti, ką žinote apie savo senelio ir močiutės tą tremties patirtį?

Iš tikro, tai su ta giminės puse labai daug nebendrauju, bet žinau, kad mano senelio tėvai buvo įkalinti kaip politiniai kaliniai ir paskui buvo ištremiti kartu su seneliu, kai jis buvo labai mažas, kiek žinau. Ir žinau, kad vėliau jie grįžo namo, tai senelis buvo pakankamai jaunas dar tada.

Mm, jo. O Jums čia pasakojo pats senelis ar tėvai jau?

A... Ir senelis, bet pagrinde, tai viskas perėjo iš tėvo, nes tėvas labai domisi tais visais dalykais, tai iš jo labiausiai girdėjau.

Mm, supratau. O *vat* dar pasigilinant į tą pasakojimą, ar žinot, ar nežinot, pavyzdžiui, kuriais ten metais juos išvežė ir *vat* kada čia viskas vyko?

A... Tiksliai negalėčiau pasakyti, nelabai.

O grįžo... Irgi nežinot?

Irgi nežinau.

Aha. O *vat* galbūt Jums pasakojo apie tą buitį savo kažkokią tremties ar kažkokias istorijas?

A... Atsimenu, kad pasakojo, kad senelio mama, lygtais jau ištrėmus juos ten, kur jie buvo apsistoję, dirbo virtuvėje, gamino maistą, atsimenu tokį, kai pasakojo. Atsimenu, kad pasakojo, kaip kirto medžius. Šiaip tiesiog pasakojo, kad ten ištrėmus žmones tiesiog vykdavo gyvenimas, jie ten daug veiklų visokių... Ir vestuvės, viskas vykdavo.

Mm, tai Jus taip nustebino būtent tas kasdienis gyvenimas?

Jo, nes aš taip įsivaizduodavau tą vietą, kaip tiesiog kalėjimą kažkokį, kai nežinojau daug apie tai. Bet pasirodo, kad ten žmonės kurdavo savo gyvenimus ir užsiimdavo visokiom veiklom, ir dirbdavo, tai taip.

Mm, supratau. Jo. O tada šiaip *vat*, jau kai jie... Mm... Kur ten gyveno... Kokioj vietoj, ar domėjotės, būtent *vat* Jūsų senelis ir jo tėvai?

A... Dabar irgi tiksliai negalėčiau pasakyti, bijau sumaišyti vietą.

Mm, supratau. O pavyzdžiui, ar pasakojo, kaip jiems buvo sugrįžus čia į tėvynę, ar grįžo ten į tas pačias vietas, ar į kitas? Ir šiaip galbūt kažkoks, kad jie tremtiniai, ar turėjo tos kažkokios įtakos jau čia gyvenant tėvynėje?

Atsimenu, pasakojo, kad jie labai labai norėjo sugrįžti, ir grįžę jie kažkur netoliese savo vietos, kur prieš tai gyveno, pas giminaitį kitą prisiglaudė, bet taip... Atsimenu dar, kad jiems buvo žadėta, kad jiems bus lyg tai atlyginta tas, bet nieks nieko neatlygino ir tiesiog... Iš tos tremties parsivežė visokių naujų žinių, tai ten, kur ir profesiją pradėjo taikyti, tai ir senelio tėvas, kiek atsimenu, dantis pradėjo tvarkyti kažkokiam kalėjime, išmokęs, tai va.

Ai, tai jis čia sovietmečiu dantis čia kažkur taisė?

Jo, kažkaip čia jau grįžus atgal taisė čia tam savo miestely dantis žmonėm.

Ok, jo, įdomiai taip. O pavyzdžiui, ten aplinkiniai žinojo, iš kur jie grįžo?

Jo, man atrodo, kad žinojo, nes jie... Mm... Prieš išvažiuodami ten labai... Nu žinau, kad jie labai daug kur dalyvavo visokiuose... Antisovietinės informacijos skleidime ir partizanus rėmė, ir tiesiog ten kažkokioms bendrijoms priklausė, tai žinojo žmonės aplinkiniai.

O kaip tada tas su valdžia, bendravimas buvo koks, santykis?

Mm, net nežinau dabar.

Mm, o šiaip gal kažkokių istorijų iš jų to sugrįžimo kažkokių, pasakojo galbūt Jums pats senelis apie tą *vat* sovietmetį būtent?

Na, nelabai, bet tiesiog, ką akcentavo, tai ant kiek žmonės, *nu*, būdavo tas toks priverstinis diegimas tos savo sovietinės pasaulėžiūros, tų savo ideologijų, *nu* tiesiog... Ai, dar atsimenu, kad senelio mano senelis, kai buvo jie ištremti, nežinau, kaip tiksliai ta vieta vadinasi, bet kažkokia kaip... Institucija, kur jau vyresnius žmones ten nuveždavo, kur girdėjau pasakojimus, kad jie nieko nedarydavo ir vien tiktai jiems rodydavo visą tą propagandą ir *nu* tiesiog plaudavo smegenis.

Supratau, o tai čia jau Jūsų senelio seneliui ar tėtiui?

Jo, jo, taip, taip, nes jie visa šeima buvo ištremti, aš kaip suprantu.

Mm, tai dar ir Jūsų senelio senelis irgi buvo ištremtas, ar kalėjo ten būtent?

Nu, man atrodo, kad buvo ištremtas jis irgi.

Mm, o čia visą tą propagandą, tai kur čia jie rodydavo, gal prisimenat plačiau?

Nelabai atsimenu tiesiog, man atrodo, sakė kažką apie ar tai paveikslus kažkokius, ar tai ant sienų kažkokie iškabinti užrašai, ir panašiai.

Mm, supratau. Tai nežinau *vat*, galim pajudėti ir prie tos *vat* Jūsų... Kaip Jūs tą visą suvokiat, tai noriu paklausti, o kada pirmą kartą išgirdot, apie tokią *vat* savo šeimos istoriją?

Nu, išgirdau pakankamai jaunam amžiuoj, nes kaip ir minėjau, mano tiek senelis, tiek tėtis, tai yra labai dideli patriotai, tai jie visą laiką apie tai labai daug šnekėdavo, nu neatsimenu tiksliai amžiaus, bet kad tikrai nuo vaikystės aš girdėjau.

Mm, ir kai išgirdot, va tie patys pirmi kartai, kokios Jums mintys *vat* kilo ir jausmai dėl tos *vat* patirties?

Man, iš pirmo... Aš jauno amžiaus, tai nelabai supratau ir, *nu*, nesupratau to viso žiaurumo, kas ten buvo, ir net kažkaip paauglystėj labai priešinausi tam visam patriotiškumui. Nežinau čia, ar buvo mano maištas kažkoks, ar kas, bet tiesiog tėtis mane visą laiką vertė daugiau domėtis ir, *nu*, ten Lietuvos istorija, viskuo, ir man buvo neįdomu, bet paskui kažkaip labai persiverčiau ir labai pradėjo rūpėti, ir labai jautri tema, ir dar ypač žinant, kad mano giminė ten buvo, tai *nu* tikrai prisideda irgi.

Aha, o kaip manot, kas būtent lėmė tą tokį persivertimą, kas va taip nutiko?

Gal tiesiog... Nežinau, gal tiesiog daugiau informacijos, daugiau filmų pradėjau žiūrėti, pradėjau domėtis tiesiog, gal ir ta branda, kai atėjo, kai pradeda kiti dalykai svarbesni būt, tai tiesiog taip, kažkaip labai daug informacijos iš visur gavau, pati pradėjau daugiau su tėvais apie tai šnekėt ir taip gavosi.

O iš filmų, tai *vat* gal įvardintumėt kažkokius tuos, kurie įtaką darė?

Atsimenu *vat* vieną filmą lietuvišką, dabar bijau suklyst su pavadinimu, Emilija, ten lygtais, iš laisvės alėjos, ar kažkoks toks. Tai aš atsimenu, dar čia mokyklos laikais mus vežėsi mokytoja pažiūrėt tą filmą

ir aš tada labai nenorėjau, bet atsimenu, kai pažiūrėjau tą filmą, tai mane labai labai sugraudino, ir labai kažkaip palietė, ir vėliau aš jį, būdama jau vyresnio amžiaus, žiūrėjau dar kartą, nes tiesiog norėjau atsimint. Ir taip pat, dar neseniai žiūrėjau filmą, irgi lietuvišką, kur jau ten buvo apie krepšinį ir apie Sausio 13-ą, ten kaip tuo metu vyko kažkokios varžybos, ir tiesiog tuos visus įvykius rodė, kas tada vyko.

Čia *Kita svajonių komanda* turbūt, ar ne?

Jo, jo, taip.

Ir Jums tada kažkaip tas labiau būtent susisiejo su šeimos patirtim, padėjo kažkaip susieti?

Nu man šeimos... Man ir šiaip ta tema dabar atrodo tokia ir svarbi, ir jautri, bet ta šeimos padėtis dar labiau pridėjo, nes toks jausmas, kad *nu* dar arčiau tai yra.

Mm, jo. O, pavyzdžiui, Jūs su draugais bendraujat apie savo šeimos patirtį?

Apie būtent šeimos patirtį, tai nelabai, bet apie tą Lietuvos istoriją šiaip, tai kalbame.

Ir kokios būna *vat* temos iš tos *vat* istorijos?

Nu tiesiog kažkaip, nežinau, tai čia kai, pavyzdžiui, tą filmą žiūrėjom, tai paskui aptariam, *nu* tiesiog... Jautri tokia tema, net nežinau, ką pridėt. Pasikalbam kartais, kad liūdna visai dėl to.

Mm. A... O *vat*, pavyzdžiui, kaip Jūs manot, taip viešojoje erdvėje gerai tai yra suvokiama tarp visuomenės narių?

Aš manau, kad dabar pakankamai suvokiama. Nežinau, gal tarp vyresnių žmonių tos kartos, jie daugiau žino apie tai ir supranta, kaip tai buvo, bet aš manau, kad būtent dabar šiuolaikinis jaunimas irgi pakankamai daug domisi tuo ir... Ir apie tai tikrai kalbama, ir dar ypač su visais šiaip vykstančiais pasaulyje įvykiais, tai... *Nu* galbūt ir yra žmonių, kurie nelabai žino ir nelabai supranta, bet manau, kad dauguma tai tikrai žino ir supranta viską.

O Jums susisieja tai kažkaip su tais įvykiais, ar ne?

Mm, taip.

O gal atrastumėt, paplėtotumėt tas sąsajas, kaip Jūs jaučiat?

A... Čia... Galit šiek tiek patikslinti man klausimą?

***Nu*, jo. Jūs va čia minėjote, kad būtent su tais įvykiais, kurie dabar vyksta, tai kuriuos Jūs būtent užakcentuotumėt tuos įvykius, ir kaip jie Jums susisieja, ir kokios galbūt, aš nežinau, tos pamokos iš praeities yra, kažkaip *vat*?**

Nu man tiesiog ir šiandieniniai įvykiai, ir ta praeitis visa, man tiesiog kelia tokią neapykantą prieš visą Rusiją, ir tiesiog primena man, kad pas mus irgi panašiai buvo, ir irgi ta pati šalis veržiasi, ir dabar iš

šono per telefoną tu gali stebėti kažkokius video ar nuotraukas, kaip tas kitur vyksta, ir šiek tiek liūdna, nes nelabai ką gali... *Nu* aišku, gali kažką padėt, bet tai pagrinde iš šalies stebi, kaip tai vyksta... Jo, ir primena praeities įvykius.

Tai Jūs kažkaip vis tiek sugretinat tuos dalykus, ar ne?

Taip, aš manau, kad aš taip jautriai nereaguočiau į tai, kas dabar vyksta, jeigu nežinočiau tos mūsų šalies praeities ir tų visų istorijų.

Mm, jo. O *vat*, pavyzdžiui, šiaip va taip dar, Jūs minėjot, kad *vat* ir Jūsų tėvai, *vat* sakėt, tiek tėtis, tiek senelis - patriotai. O Jūs pati ar save laikytumėt patriote irgi?

A, taip, dabar tai tikrai laikyčiau. Kažkada gal buvo metas, kai galbūt nebūčiau pasakius, bet dabar tai drąsiai galiu sakyti, kad taip.

Mm, supratau. O jeigu taip žiūrint į va tą istorinę tremties patirtį, kaip manot, ko *vat* gal... Ką galėtų pasimokyti skirtingos kartos iš tos patirties?

Mm, nežinau, labiausiai, tai aš manau, ko gali pamokyt, kad tiesiog įvertinti tai, kiek mes dabar turim daug laisvės, palyginus su... Seniau, žmonės kaip neturėdavo, nors ir dabar atrodo, kad daug visokių dalykų, kur kažkam nepatinka, žmonės skundžiasi, kažkas blogai, bet iš tikro, tai palyginus su seniau, *nu* tai, tikrai manau, reikėtų labiau vertinti dabar, ką turim. Ir tiesiog manau, kad nereikėtų pamiršti tos istorijos, nes irgi yra tas svarbu.

O *vat* šiaip va žiūrint į tą Jūsų šeimos ir bendrai *vat* istorinę Lietuvos patirtį, tai *vat* ar skiriasi tas vertinimas *vat* Jūsų senelio, Jūsų tėčio, ir *vat* Jūsų kažkuo?

Nu tai skiriasi, nes vis tiek visų skirtingos tos patirtys, nes senelis tą išgyveno, mes su tėčiu labiau vis tiek girdėjom istorijas, tai vis tiek negalim tiek suprasti, ir mes to neišgyvenom, bet vis tiek aš manau, kad labai panašiai mus irgi tai liečia.

Mm, jaučiat, kad labiau šiaip liečia negu *vat* įprastus žmones?

Nu, man atrodo, kad taip, iš tikrųjų nežinau, kaip yra, bet manau, vis tiek žinant, kad *nu vat* būtent tavo giminei tas va buvo, tai kažkaip vis tiek labiau.

Mm, supratau. O... Kaip manytumėt, ar dabar va Jūsų patirtis padeda pasirinkti Lietuvoj politines jėgas, politikus tam tikrus?

Na, kažkiek galbūt ir turi įtakos, bet *nu* aš iš tikro nelabai stipriai domiuosi politika, bet jo, manau, kad kažkiek turi įtakos vis tiek.

O kaip... Kaip tai veikia?

Nu nežinau, pavyzdžiui, norisi, kad būtų lietuviai žmonės, atstovaujantys Lietuvai ir priimantys sprendimus, ir net nežinau dabar dar kokių, bet...

Mm, supratau. Jo. O *vat* pavyzdžiui, mokykloje, kai *vat* mokytojai moko, tai ar Jums kažkaip susisieja tas pasakojimas mokyklos, ir *vat* namuose ką girdit? Tremties *vat* būtent, ar šiaip, istorijos tos dvidešimto amžiaus?

Jo, tai susisieja, bet aš kažkaip labai didelio skirtumo neišgirdau ten tarp tų jau giminių pasakojimų, ir apskritai ką pasakoja šiaip, tai labai panašiai.

O *vat* kažkaip vis buvo naujo, ką išgirdot šeimoj ar mokykloj?

Mm, nežinau dabar, negalėčiau sugalvoti, neatsimenu.

Jo, suprantu. Jo... Tai dar... O bendrai gal domitės tomis tremtinių organizacijom, ar tą minit Gedulo ir Vilties dieną?

Organizacijom pačiom, tai nežinau, šiaip nelabai galėčiau pasakyti, kad domiuosi, tai iš tikro... Bet tas dienas, tai tėvai pamini, aš irgi prisidedu, aš irgi prisidedu, bet taip labiau jie seka, o aš *nu* irgi kartu su jais būnu.

O kaip, kaip Jūs *vat* paminit, pavyzdžiui?

Nu tai tiesiog, būna, susitinkam, susirenkam tiesiog taip pabūt kartu.

Mm, supratau. Aš atrodo, čia visai jau Jūsų daug ir išklausinėjau ir, nežinau, dabar gal pabaigai gal turit dar kažkokį prisiminimą iš to, ką Jums ar senelis, ar tėvai pasakojo, papasakoti kažkokį *vat*? Galbūt dar kažkas va taip, galvojant apie jų ten gyvenimą arba grįžus, gal dar liko, būtų visai įdomu ir svarbu išgirsti.

Nu vat kažkokių tokių įsimintinų istorijų nelabai turiu labai.

Mm, nu supratau, tai... Mm, tai tikriausiai padėkosiu už pokalbį ir dar pabaigai noriu paklausti, galbūt yra kažkokių vietų, kurias reikėtų išimti iš interviu?

Ne, ne.

Mm, gerai, tvarkoj, tai tada baigiu įrašą.

14. Informantas, 1974 m. gim.

2022 metų Vasario 27 diena, Gabrielė Blikertaitė kalbasi su antros kartos tremtinių palikuoniu, gimusiu 1974-aisiais metais. Tai, sveiki, ir, visų pirma, noriu paklausti, ar sutinkate, kad šis mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Taip.

Gerai, dar truputį papasakosiu apie save. Esu Gabrielė Blikertaitė, šiuolaikinių politikos studijų magistro studentė ir šiuo metu darau tyrimą apie tremties... A... Atmintį ir, būtent, tremtinių palikuonių atmintį, kuriame *vat* bandau suprasti, kaip ta tremties atmintis yra perduodama iš kartos į kartą ir, žodžiu, kiek jums buvo perduota tiek iš tėčio, tiek iš kultūros ar bendrai iš kažkur ir, žodžiu, kaip tai galbūt formuoja Jūsų asmenybę ir veikia Jūsų gyvenimą. Dar turiu kelis techninius klausimus Jums: ar sutinkate, kad šio interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip, sutinku.

Ar sutinkate, kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų centro archyvu?

Taip, perduokit, jeigu reikia.

Ir noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukti tą pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime.

Gerai.

Tai, iš pradžių norėčiau paprašyti papasakoti, ką prisimenate iš savo šeimos istorijos ir tremties patirties.

Gerai. Tai, pirmiausia, aš atsimenu, nes, kadangi tremtis buvo mano tėčio patirtis ir tėtis buvo iš tų, tuo metu, jaunosios kartos, tai, kai trėmė, jam buvo tik vieni metukai. Trėmė jo senelius ir jo mama, jį pasiėmusi, mažą vaiką, vienu metukų, išvažiavo, tai jis buvo tik su seneliais ir mama. O jo tėtis buvo išstremtas kažkur kitur ir, kiek pamenu, uždarytas į kalėjimus, kitas vietas, tai nebe tremtis ten buvo, tai... O grįžo jis septynių metų, tai jisai, taip jau pradėdant nuo apibendrinimo, nepatyrė pats visų tų skausmų, vis tiek vaikai, kokiose sąlygose bebūtų, jie yra vis tiek lepinami, jiems duodamas turbūt skanesnis kąsnis, o kas kenčia, tai visi suaugę, nes jie dėl tų vaikų aukojasi, tai va, tai... Tai gal čia viena vertus, pats jis... Tokiam amžiuo jo paties atmintis yra nelabai didelė, ką jis galėjo mums papasakoti, o, kitas dalykas, jis to paties ir labai nepatyrė, bet iš tikro, išliko ilgiausiai, nes daug iš tų, vyresniųjų žmonių, nebėra jau, kurie galėtų ką nors pasakot dabar.

O tai čia turit omeny tuos vyresnius žmones, tai čia kas jo pažįstami kažkurie, kurie buvo iš ten?

Tai, ir jo pažįstami, ir jo tėvai, jie yra gi iš vyresnės kartos, tai ir jam gi yra jau... Kiek metų... Keturiasdešimt aštuntųjų gimimo, tai visų jo tėvų, senelių, be abejo, seniai jau nebėra, ir daugelis ten kitų... Nebėra, tai va tai, jeigu kalbant, kas dabar iš gyvų likusių dar gali pasakoti tą atmintį.

Tai čia jeigu keturiasdešimt aštuntų, tai keturiasdešimtais juos trėmė, ar ne?

Aš metų labai neatsimenu, bet... Ne, tai keturiasdešimt aštuntų, tai keturiasdešimt devintais.

O galbūt žinote tą istoriją, kas ten atsitiko, kaip suėmė juos?

Žinau aš labiau, kad jie pateko tarp tų, kurie, dėl ko juos ten ėmė, dėl to, kad kažką turėjo. Jie buvo iš tų, kurie, kiek aš atsimenu, tai ėmė visada gudresnius ir apskresnius, nes jie galėjo kažką, matyt, daryti blogo ar organizuoti. Tai, jie buvo iš tokių, kurie turėjo savo parduotuvę miesto centre, tai va, seneliai. Tai va, tai buvo prie tokių pasiturinčių, verslių žmonių, tai ir pateko tarp tokių, ar buožēm juos ten vadint, ar kažkaip, bet tikrai buvo sąrašė, kad juos reikia ištremt. Na, dar, galvoju, dvejopa turbūt nauda buvo – vienas dalykas, kad neliktų čia gudresnių, o kitas dalykas - kad galbūt ten, tuose tyruose, jie kažką padarys geriau, negu kad kokie nors negabūs žmonės.

Mm, o tuose tyruose... Jau Jums galbūt kažkiek pasakojo, nežinau, ar... Ar pats tėtis, ar galbūt seneliai, apie tą visą gyvenimo būdą jų?

Aš labiau iš tėčio, seneliai tai nepasakojo, su seneliais mes toli nebuvom, tai labiau tikrai, ką tėtis pasakojo, aš kaip sakiau, jis pats prisimena labiau tokius linksmesnius dalykus, o paskui, ką pasakojo papildomai, tai pasakojo, ką jam perdavė ir pasakojo. Jo paties mama, seneliai, kai jis grįžo. Sakau, jeigu vaikais nuo mažiuko nuo vienu metų iki septynių, tai jam ten įsimena vis tiek ne patys bjauriausi, žiauriausi dalykai, o linksmesni tokie. Tai aš labiausiai... Kelias istorijas aš pats atsimenu iš ten. Jos labiau linksmesnės tokios.

O gal galėtumėt papasakoti?

Vieną, ką aš labiausiai prisimenu, ir savo vaikams sakiau, kas jiems irgi suprantama, tai *vat...* Nu ta istorija linksma, bet labiau jinai apie badą, o skamba tai, kad, *nu*, kaip jie ten turėdavo tose vietovėse *šiojais*, kažkokie ten būdavo tokie žiurkėniniai *suslikai*, kaip... Nežinau, kokio jie ten dydžio, ar stepės, ar kas...Gyvūnai, kurie žemėje rausėsi urvelius... Tai *vat*, tose vietovėse buvo daug tų *suslikų* ir jiems, kuomet norėjosi valgyti, tai tie *suslikai*, aišku, neprisileisdavo, sulįsdavo į žemę, į urvus. Tai lietuviai buvo labai gudrūs ir išsiugdė naują būdą – pasiimdavo pilną kibirą vandens, pripildavo į tą skylutę žemėj, į urvelį, tada suslikas išlįsdavo, purtydavosi, *nu* jie pagaudavo jį ir galėdavo paruošt maisto. Tai *vat*, šitą ir tėvas prisimena, ir kaip jam pasakojo, labiausiai vieną iš tokių linksmesnių istorijų, bet ten reiškė tą patį, maisto turbūt trūkumą.

Ir jis pats prisimena, kai ten valgydavo tuos?

Nu jis, ten aš detalių nelabai jau atsimenu, bet sakė, kad imdavo ir ruošdavo turbūt. Tai labiau pagavimas jau užsifiksavęs turbūt, kad jie gaudydavo tokiu būdu, negu kad jį valgydavo. Tai čia dabartiniams vaikams taip pasakoji, tai jiems taip linksmam neskamba, sako, ojojoi, kaip čia taip gyvūnus skriausdavot.

Ai. Mm.

Tai va, tai čia iš tokių. Nedaug, aš ten tų, sakau, detalių atsimenu iš... Nes tėvas gi yra... Nežinau, ar Jūs su juo kalbėjot, ar ne, bet jis pats tai yra labai veiklus, ir labai stengiasi iš visų kitų surinkti prisiminimus ir leisti visokiausius... Visus tuos atminties leidinius, tai ir pats savo rašo, teberašo dar...

Atsiminimus, taip?

Jo, tai mes labai laukiam, kada čia taip galėsime paskaityt visą tą suvestinę visų atsiminimų. Bet jau ilgokai rašo. O mums linkęs tai turbūt, sakau, tai vieną, tai kitą, jeigu paklausi, papasakot, bet... *Nu* turbūt ir daugiau čia, kad nuosekliai kažką pripasakotų, tai nėra taip, tiesioginio tokio perdavimų. Aš labiau žinau iš to, iš aplinkinių, iš pačios istorijos pats aš, negu kad labai daug istorijų iš tėvo. Bet čia turbūt, nes jo amžius toks, pats ir neatsimena daug.

O *vat* Jūs kada pirmą kartą išgirdot apie šitą dalyką, visą šitą patirtį? Ar bendrai mokykloj, ar labiau iš šeimos išgirdot?

Tai šeimoj, aišku, pas mus tokia vyravo labai... Nuo pat vaikystės... Labai antirusiška atmosfera, tai aš ir išaugau su ja, ir gyvenau, ir visą laiką iki suaugusio žmogaus, bet labiau buvo ne detalėmis iš tremties, o labiau prieš visą protestą, prieš visą prievartos sistemą. Tą tremtį aš ir prisimenu labiau, kaip vienas iš tų brutalių įrodymų, viso to smurto, neteisybės, o čia grynai tęsiasi visur, tai manau, kad tos tremtys labai įtakojo visą požiūrį į visą tą melo imperiją ir visą blogį, kurį formavo, ir visą gyvenimą to sovietmečio.

Mm. O va taip dar sekant visą tą pasakojimą šeimos, tai jie kai sugrįžo, ar kažkaip tai jiems atsiliepė tai jų gyvenimui?

Nu, aš nežinau, ar tas, bet labai daug išgyvenimų buvo ir labai daug nesantaikos šeimoj buvo pas juos, tai aš vertinčiau... Aišku, aš nežinau tikrų priežasčių... Manau, kad labai neigiamai įtakojo jų tarpusavio santykius. Ne mano tėvo čia, o jo tėvų, va tie, kurie grįžo, tai jie visi pažeisti psichologiškai gal ar psichiškai, labai sugniuždyti, tai neabejoju, kad labai neigiamai paveikė. Ir ten tos jų šeimos... Ir nebuvo tos istorijos pabaigos.

Mm. Bet Jūs čia jau apie savo senelius kalbate, ar ne?

Nu, ir senelius, bet tai tėvas buvo jau vyriausias vaikas, tai išvažiavo, kol jis buvo vienas, paskui grįžus jiems, buvo ir kitų vaikų, dar gimė naujų vaikų. Bet šeimoj buvo didelė nesantaika, nes tėvas iš tų kalėjimų grįžęs, mano tėvo tėvas. Tai va, o iš tremties, tėvo mama su seneliais ten nors ir susilaukė vaikų, bet jų santykiai buvo labai prasti ir labai įtempti. Ir vėliau net mano tėvas turėjo auginti kitus vaikus, mažesnius, kuomet ten suaugę turėjo savo blogus ir sudėtingus santykius, Tai *vat*, jis buvo šiaip toks vaikas, bet čia jau buvo sovietmetis, tai sakau, aš neabejoju, kad tie visi įvykiai tų... Jo tėvų gyvenime... Sugadino va jų šeimos santykius absoliučiai.

Mm. Jūs būtent tai siejat su ta patirtim, ar ne?

Taip, taip. Tai be abejo, *nu* kaip gali ten turėti tą visą smurtą, visas prievartas, visus pažeminimus, ir kaip tai gali neįtakoti? Tai įtakojo, bet turbūt vieni ten po to kažkaip tai gali, nežinau aš statistikos, gal Jūs

vėliau matysit, kiek sugeba po tų traumų kažkaip susivienyti ir tęsti, tai jie, šitie buvo iš tų, kurie nesugebėjo, tai sugadino viską.

Mm. O Jūs *vat* minėjot, kad su seneliais *vat* net nekalbėjot apie tai, tai jie nenorėjo patys kalbėti, ar Jūs neklausėt?

Tai mano išvis nebuvo... Paskui tėvas su savo tėvu susipyko visiškai ir mes iš jo pusės senelių ir nematėm praktiškai. Su mama šiek tiek bendraudavom, jie paskui išsiskyrė, tai su tėvo tėvu, tai visai... Tik mažiukas aš jį esu matęs, tai aš jo net neatsimenu. Tai *vat*, jie išsiskyrė net, net tėvas su savo sūnum, mano tėvu, reiškia, jis puolė nebendrauti visai, ten sukūrė kitas šeimas ir kaip ir to senelio su jo kalėjimais... Aš tik žinau jo istoriją, kuri pakankamai irgi skamba labai išdidžiai, va to mano tėvo tėvo, kai jis grįžo po visų šitų. Va taip tik galvoju dabar, čia turbūt prieš buvo, ne po. Jo, čia turbūt prieš tremtį buvo dar, nes jisai buvo karo lakūnas. Nepriklausomos Lietuvos buvo paimtas, neilgai ten truko, bet jis gavo traumą rankos, buvo atimta teisės skraidyt, tai irgi veikė. Tai aš irgi galvoju, čia kaip ir išdidus momentas, kad buvo labai lietuvis patriotas... Ir kariuomenėj, bet baigėsi ta trauma ir ta kariuomenės visa ta istorija jo irgi baigėsi.

Mm. O jį ten jau kai kalino, tai kaip politinį kalinį?

Taip, taip. Jį ten kalino kaip politinį. Tėvo tėvą, reiškia, senelį mano.

O būtent apie tą kalinimą kažką esate girdėjęs?

Ne, detalių aš jau nesu girdėjęs, tik ten kažkokius laiškus jie rašė... Popierinius, be abejo, ir kažkada ten girdėjau, kad kažkas tuose laiškuose buvo parašyta, bet jau aš turinio neatsimenu.

O Jūs pats tai ten matėt tuos laiškus, ta prasme?

Ne, ne, aš ten jų visiškai negalėjau matyti. Tėvas kažką sakė, mamai rašęs laiškus, nes jo tėvas jo mamai... Tai kažkokius retai, tie turiniai, bet faktas, kad leisdavo nusiųst iš kalėjimo į tremtį. Tai *vat*. Retai, bet būdavo kažkoks susikommunikavimas, *nu*, jie ten dirbo vyras ir žmona, ir po to, kaip sakiau, susitiko ir dar vaikų susilaukė ne vieną.

Mm, o jau čia Jūsų tėtis nustojo su savo tėčiu bendrauti jau, kai užaugo, ar ne?

Jau paauglystėje. Ne septynerių, bet jau ten keliolikos. Bet tuo metu, kai buvo tie visi papildomi vaikai pabirę, tai gavosi, kad vos ne jisai turėjo visus tuos vaikus pusę laiko auginti, būdamas paauglys, tai čia jau, manau, ir jo vaikystė buvo sunki.

Mm, o *vat* su tuo sovietmečiu, tai jūs sakot, neprisimenat tokių dalykų, kad *vat* ta tremtis *vat*, kad *nu* žinotų žmonės, kad jie tremtiniai buvo, ar kažkaip kažkoks toks iš visuomenės atsakas, ar nebuvo tokio dalyko?

Nu sovietmečiu, tai žinot, ta bendruomenė, *vat* tėvo visokie bendradarbiai, tai jie buvo gi dalis tokie... Tikrai nebuvo tokie tremtiniai, kaip jis, tai čia labiau su tam tikru ratu galėdavai apie tai kalbėt, kurie

nukentėję buvo visą tą represijų... O kiti buvo visokie, gi ten buvo visokie inžinieriai, ir dirbdavo profsajungoj sovietmečiais, tai jiems ten klausyti antirusiškų temų tikrai buvo nelabai įdomu, tai reikėdavo į priešingą pusę dūdą pūst.

Mm, tai žodžiu, vyravo ta tokia antisovietinė atmosfera ten tarp Jūsų *vat* šeimos?

Tarp mūsų, tai tikrai, tarp mūsų senelių, tarp mamos, mano tėvo žmonos, mano mamos, tai ten irgi buvo nukentėję, bet jau nebuvo ištrėmę tokie, irgi ten buvo saugoję per karą, žydus, saugoję buvo, tai pas juos irgi buvo labai antirusiška situacija. Tai sakau, augau labai antirusiškoj aplinkoj, bet pats užaugęs vis tiek bandžiau, nu aš emocionaliai esu irgi *toksai*, bet, nu kaip ir atskiriu, kad yra... *Vat* prie dabartinių įvykių visų, kai šiandien klausiat, ar ne, tai labai atskiriu, kad yra rusų žmonės, yra nusikalstama valdžia, tai tuo metu, sovietmečiu buvo tas pats. Buvo valdžios aparatas, kurie taisykles kitiems nustatinėjo, patys jų nesilaikė, nebuvo ten jokios tos moralės, nei nieko, buvo tiesiog, kaip visada... Buvo. Liaudis turi visada būt įpareigota kažko laikytis, o jiems negalioja niekas – nei moralės normos, nei kažkokie saikai, nei žmogiškumas, tai čia panašiai, kaip ir dabar.

Mm, o *vat* toje tremtyje, ar jie patys, Jūsų šeima ar bendravo su vietiniais rusais, kurie ten gyveno? Ar girdėjot?

Aš jau čia mažai, bet sakė, kad buvo. Aš kažkiek tai pamenu, kad buvo tie vietiniai, bet vis tiek juos tremdavo į tuos kraštus, kur mažai būdavo gyventojų. Bet jie ten sutardavo, tiek, kiek atsimenu, su tais vietiniais, ir tie vietiniai paprasti buvo. Ir buvo rusų tikslas, kai ištrėmus, kad žmonės vos ne į tokius menkai gyvenamus ir sunkiai vystomus rajonus, kad pakeltų ten jų kažkokį ar žemės ūkį, ar kažką iš viso imtų, padarytų, sukurtų plynuose laukuose ir šaltose vietose, šalčio ten spaudžiami, gyvybės ir kažkokios veiklos, nes lietuviai darbštūs ten būdavo, visi labai pabrėžė, žymiai darbštesni už vietinius tose vietovėse. Tai tiesiog, ir pasistatydavo namus, ir susitvarkydavo, ir įsukdavo ten žemdirbystės, ar kas ten kur... Kažkokias ten veiklas, amatus darydavo, tai buvo nepalyginamai darbštesni tose vietose ir dėl to ten ir įsisukdavo kažkokios veiklos. Ir tie vietiniai, matyt, kažko gal mokindavosi, nežinau aš apie tuos vietinius.

O *vat* dabar jau judant prie tos Jūsų asmeninės patirties, tai Jūs minėjot, kad gimėt 74-aisiais metais, tai ar *vat* sovietmečiu, ar Jums pasakojo tėvai, *nu* sakėt, kad žinot visą tą dalyką, bet ar su draugais kažkokiais bendraudavot apie tai? Koks, žodžiu, buvo tas santykis, *vat* būtent... Būtent sovietmečiu?

Dėl tremties, ar dėl...?

***Nu vat* jo, dėl tos savo šeimos istorijos, ar... Jo... Ar turėjot tą ratą tokį tarp jaunesnių žmonių?**

Tai *vat* realiai buvo, kad ten vieni buvo patyrę, ten vienu šeimos, o kitų buvo nepatyrę visi, ir vieni, kaip ten sovietmečiu ir buvo... Vieni arba labiau prie valdžios, prie partinių, o kiti, kur nepartiniai, nes ten pamenat turbūt, kad viena partija buvo tada tiktai, tai yra arba partinis, arba nepartinis. Tai va vos ne taip ir skirstėsi tų partinių vaikai. Aš kai buvau, tai maniškiai niekada tai partijai, tai pačiai komunistų, nepriklausė, ir laikydavo atstumą nuo tų kitų, kurie būdavo partiniai, tai *vat*, šitaip buvo nuteikti vaikai,

ir mes tarpusavy vaikai, taip irgi, ne kažkaip formaliai, bet taip privengdavom. Žinodavom, kad čia kokio pirmininko kolūkio vaikas, partinis, tai ten jis bus kitaip nusiteikęs, kitaip nosį užrietęs, o mes tai čia nepartiniai ir anti tokie... *Nu* ryškiai to mes, nei mes ten mušdavomės, nei ką. Pagalvoju, kad taip privengdavom ir tokios buvo šiek tiek, ne tiek, kad ryškios labai stovyklos, bet vengimas.

O dabar jau kalbant apie tą jau... Nepriklausomybės laikus, ar bendraujat su žmonėmis apie tas patirtis *vat* su pažįstamais, ar su draugais?

Retkarčiais, kai tokia tema išeina, tai taip. Arba prie tų progų... Bet šiaip, ta tema nutolusi šiaip, sakyčiau, tokia. Ir kuomet, aišku, patys tremtiniai, organizacijos, kažką daro, tai *vat* būna irgi sakyti, va čia ir aš tremtinio esu sūnus, tai tokius dalykus, kur galiu, aš pasisakau. Ir yra žmonės, kurie kažkiek istorija domisi labiau, tai jiems tas iš karto daro įspūdį, kad, o, čia žmogus, susietas visiškai su ta praeitim, nes nedaug tų va tokių likę, tai ir sakau aš dar dėl to, kad amžius toksai, kai mano tėvas dar vaikiukas dar mažas būdamas buvo, dėl to ir aš dar galiu būt jo sūnus. O daugelio jau yra seneliai buvę tremty, tų, kurie kurie buvę. Tai su seneliais gi dar mažiau praleisdavo laiko apie tai šnekėt, nors aš ir nepasakyčiau, kad mes ten labai daug ir šnekėdavom su tėvu apie. *Nu* gal dėl to, kad jis pats ir neprisimena tos savo buities.

Mm. Bet jaučiat, kad tai vis dėl to išlieka svarbu Jūsų kasdienybėj, ar ne?

Nu palikę, tikrai, pėdsaką. Ir sakau, aš to nė slepiu, aš labiau tuo gal didžiuojuosi, tik taip liūdnei... Liūdnei prasme pėdsakas paliktas, bet jisai šiaip palaipsniui sunkiai persiduoda toli, tarkim, *vat* į vaikų pusę, jeigu čia tą temą irgi paliesim.

O kodėl sunkiai?

Nu, į mano vaikų pusę, tai *vat*. Mano vaikams tai yra labiau jau istorijos pamoka kažkokia, ir kad aš ten kažką pasakau, ar ten senelis kažką ten bando pasakyti, nėra ten taip jiems aktualu ir taip įdomu, nes jie nesusiję labai tiesiogiai, nei su sovietmečiu. Na, mano mažiausias vaikas gal kartais ištrūkčioja vieno kito pasakojimo, sudarom kartais tokią nuomonę, kuri, sakyčiau, ne visai tokia, irgi, teisinga. „O rusai tai blogi“. Ir aš jau turiu aiškinti, kad ne, ne, yra daug labai gerų rusų, bet yra tokių, valdžioj esančių nusikaltėlių, tai *vat* tie blogi. O šiaip rusai geri žmonės yra kiti ir jie kenčia. Tai bet va tiems, kol jaunas, tai va toks gimsta stereotipas visai tautai - netikėti. Kaip ir dabar va.

O Jūsų dukrom, tai atsiranda ta skirtis, suvokia, ar ne?

Suvokia, bet jom irgi tiek reikšmingumo, sakau, kaip istorijos pamokos dalis. Jos aštuoniolikos ir dvidešimt vienerių metų, tai, jei kažką ir klaustumėt, turbūt tiek ir prisimintų, kaip... Kaip, kokios... Ką istorijoj mokino, o ne ką senelis pasakoja, nes ir labai gi priklauso, tie seneliai skirtingai bendrauja su tais anūkais, tai, jei vieni labai dažnai susitinka ir daug pasakoja, kiti mažiau pasakoja ir rečiau susitinka. Tai čia žmogiškas dalykas labiau. Maniškės, tai sakau, mažai jos tų klausę istorijų, tai turbūt nebūtų iš tų detalių pasakotojų, kur daug atsimena, aš taip sakyčiau, kad ir koks aš ten bebūčiau prisimenantis ir patriotas, tai mano vaikai patys, *vat* mano tėvo tremtinio anūkai jau, tai jau trečiai kartai sunkiai persiduoda. Kažkas tokio. Jos tai priima kaip kokį istorinį faktą, o ne kaip asmeninį kažkokį išgyvenimą.

Mm. O *vat* taip pagalvojus bendrąja prasme, kaip manot, kas turėtų būti perduodama tai ateities kartai? Kokia *vat* ta svarbiausia žinutė iš tos patirties?

Na, aš manau, kad labiau tą istorinės pamokos kontekste, kad kokie yra būdai, kokios būna santvarkos, ir kaip jos gali nežmoniškai elgtis su žmonėmis, kokio siekti dalyko, ką su tuo padaryti, kad prasmę jos suvoktų, aš taip manau. Va tokius dalykus reiktų labai, kad jeigu netyčia kažko tokio būtų ateity, kad pažintų situacijas arba žinotų kaip pamokas, ko tai siekiama, kaip išvengti, arba kaip elgtis, tai aš *vat* šitą pamokos aspektą labiau ir supratimą, dėl ko, kaip, kodėl. Tai šitus dalykus, norėčiau, kad jos suvoktų ir tai esminiai dalykai.

O *vat* bendrai mūsų toj Lietuvos visuomenėje, kaip manot, ar pakankamai gerai suvokiamas tas istorinis momentas, ta patirtis?

Nu vat čia jau nuo kartos priklauso. Jeigu aš antroj kartoj, tą patyriau, buvau tiesiogiai girdėjęs žmogaus, kuris... Tai trečiai kartai jau žymiai sunkiau ir aš nemanau, kad labai svarbi smarkiai ta tremtis, nes tai tremčiai atstovauja, ar kaip čia, bando apie ją atminti, įgarsinti žmonės, kurių vis mažėja. Tremtinių sąjunga, nežinau aš, tiesą sakant, ar dabar jau čia daug iš jos išliko, nes gi dauguma tų senukų, tremtinių buvusių, išmirė, o į tremtinių sąjungą ar kas nors ten naujas įstoja, ar neša tą vėliavą, tai manau, kad mažėja patys... Pats kiekis tų, kurie gali pasakoti, tai turbūt labiau išlieka, ką jie gali išleisti, tai knygas, tai kažkokius paminklus, ir tada išlieka, kaip istorijos pamokose tą pateiks, kaip kokią įvykį, ant kiek detalai, ar su kokiom išvadom, tai greičiausiai čia teisingai turėtų būt surašoma į tą istorijos edukaciją. Aš taip manau. Tų tiesioginių pasakojimų šansų išlikti gi nelieka.

Mm, o *vat* iš tų visų atsiminimų, ar šiaip kažkokių filmų, knygų, ar pats domitės tokiais dalykais? Ar skaitot, žiūrit?

Žiūriu tuos lietuviškus, istorinius filmus, ir šiaip, labiau su žiūrėjimu turbūt. Va laukiu, kažką kažkur parodo, nesu labai, kad viską žiūrėčiau ir viską skaityčiau, nes šiaip labai *vat* yra vienuolios tos leidybos popierinės, kuri labai nuobodoka, nes ten daug yra to dokumentavimo, kur yra tos pavardės, vietovės, metus. *Nu* tai tokius dalykus nei tu skaitysi, nei ką, labiau įamžinimo prasme, faktai, vietovės tremčių. Toks labai labai dokumentiniai. O kad būtų labiau... Mm... su istorija, su veiksmu, su kažkoku tai... Įvykiais... Pats pateikimo formatas būtų įdomesnis turbūt, gal tada būtų skaitančių daugiau dabar. Esu ne vieną knygą gavęs iš tėvo, tai *nu* ką ten, pavartai, buvo nuotraukos visokios tremtinių, gali pažiūrėt, kokie jie ten apskurę buvo tuose Sibiruose, ir kaip jie ten... Buities kažkokie momentai. Tai labiau toks dokumentinis.

Mm, o *vat* sakėt tuos istorinius filmus žiūrit, tai gal turit kažkokių pavyzdžių, gal turit kažką?

Ne, konkrečiau labiau... Žiūriu visus tokius, ar partizanai ten buvo, ar kažkas, pavadinimų aš neatsimenu paskutinių, kokius aš čia žiūrėjau, bet tokius... Tikrai, kai būna proga... Per lietuvišką televiziją rodomus, tai stengiuosi pažiūrėti.

Mm, ir jaučiat, kad artima tai Jums, ar ne?

Liūdna jau taip tuos prisiminimus žiūrėt, bet va, jei klaustumėt, ar jaunimas nori juos žiūrėti, tai nenori, jiems yra įdomiau holivudinį žiūrėt filmą. *Nu* aš čia...

Čia pagal savo vaikus taip, ar bendriau dar žiūrint?

Pagal savo taip sprendžiu. *Nu*, maniškė, gal tik vienas momentas, bet čia sutapimas, tai „Tarp pilkų debesų“ tas filmas buvo, tai maniškė nusifilmavo viena. Tai va šitame tai, bet čia labiau jai buvo patirtis, kad išvis kažkokiam filme, tai tai ją paskatino daugiau suprasti. Dėl to čia visi mes ėjom į tą kiną, kad *nu*, man tai atrodo, kad ten toks... Nebuvo pakankamai toks... Gerai perteikta nuotaika. Šiek tiek per lengvai pateikta.

Mm, o ko *vat* pritrūko Jums, gal apibendrintumėt?

Nu, truputį gal pagražinta, palengvinta šiek tiek. Kiek aš įsivaizduoju, turėjo nebūti taip. Turėjo būti dar žiauriau, dar baisiau. Va tai toks... *Nu* bet aišku, jeigu norim jaunimui pateikti, tai jiems reikia turbūt kažkokio siužeto, kažkokio ten taip... Apipinti labai. Ne taip, kad labai holivudinio, bet... Dokumentikos nežiūrės jaunimas. Manau, vienas iš būdų išsaugoti, reikėtų kažkaip įteikti tas istorijas kažkokias, tai rodyti gal su vienos ar kelių šeimų likimais, ir tokiu būdu jie suvoktų tuos baisumus labiau. Ne per dokumentiką, o turbūt per istoriją ir meninį labiau filmą. Tai čia šitas toks ir buvo į tą pusę. Neblogas tikrai, vienas iš geresnių, kas sukurta, bet sakau, kad super atspindėtų visą tą nuotaiką, mano požiūriu, galėtų būti ir geriau.

Mm, supratau, o *vat* šiaip, dar toks į kitą pusę galbūt klausimas kažkiek, bet kaip manytumėt, ar ta tremtis labiau formuoja kurias politines jėgas pasirenkat Lietuvoj?

Turit omeny, rinkimuose labiau?

Taip, rinkimosi.

Aišku, tai be jokios abejonės, tai visada, tai aš kaip ir sakiau, kadangi buvo tokia antikomunistiška, antirusiška atmosfera, žinant jų visus nusikaltimus ir jų veikimo metodus, tai visada pasirinkimuose atrenki, kurie yra... Kurios partijos – jų palikuoniai, ir šituos, be jokios abejonės, niekada, o renkiesi iš kitokių.

Mm, o tas požiūris *vat* skiriasi taip, per kartas žiūrint į Jūsų tėtį, Jus ar Jūsų vaikus?

Nu vat, vaikams, jo. Jau kai pradėjo balsuoti pirmą kartą vaikai, tai buvo irgi... Tokie nesuprasdami klausė, kaip kokią suvestinę pateikė. Beje, kaip tik gera mintis tokia buvom referavę, kad čia šitie yra rusų palikuoniai, šitie va tą blogiečių visokių, tai jiems taip pakankamai tuos stereotipus į tas lentynėles sudėliojam, ir jie sako, „ok, viskas aišku, tai tada rinksiuos iš tų trijų likusių, ar iš dviejų“. Tai *vat*. Tikrai įtakoja pasirinkimą ir vaikams perduodam tą tokį rūšiavimą tam tikro, kad svarbu yra praeitis, svarbu, kas kuo buvęs ir kas su kuo pagyvenęs, ir dėl ko.

Mm, o Jūsų tėčio koks požiūris, ar toks, kaip ir Jūsų?

Į ką, į balsavimą?

Nu, į balsavimą, ar šiaip bendrai, va tą politinę situaciją.

Nu panašus labai turbūt, bet, nu aišku, čia turbūt Tėvynės Sąjungoj su tais tremtiniais susijungi ir tai ir sakau taip, kartais grubiai, mirštančių senukų sąjunga ten pavadini tą tremtinių sąjungą, nes taip ir yra, tai dėl to jie kažkaip prisijungė, matyt, prisiglaudę po sparnu, bet greit išnyks. Kažin, ar ten eis kažkas, kas nebuves tremtiniais, į tą tremtinių sąjungą...

O Jūs pats ar galbūt planuojat?

Nenorėjau aš į politiką eiti, nes pats esu, kaip mano tėvas buvo ir tebėra labai aktyvus šitos veiklos, bet aš esu verslo žmogus ir labiau apibrėžti dalykai, ne politiniai, kuriuos galėčiau priimti, įtakoti, aiškiai, konkrečiau, greičiau, tie dalykai mano charakteriui.

Mm, supratau. Tai mano tie klausimai kaip ir į pabaigą, aš čia dar norėsiu Jūsų paprašyti, gal dar kokią nors istoriją, kurią pabaigai papasakotumėt iš tų, kurios Jums įsiminė iš tų tėčio pasakojimų?

Nu kad ryškiausia tai buvo ta, medžioklė, kur sakiau, kaip ten jie maisto prasimanydavo. Daugiau aš ten kažkaip, daugiau man nebuvo taip kažkaip įsiminę. Tai vat.

Mm, supratau. Tai turbūt padėkosiu Jums už pasidalinimą, tikrai buvo labai įdomu išgirsti tą Jūsų požiūrį ir tas istorijas, ir dar pabaigai norėčiau paklausti, galbūt yra tokių vietų, kurias norėtumėt išimti iš interviu, ar norėtumėt, kad jos nebūtų naudojamos mano tyrime?

Ne, viskas gali likti.

Gerai, tvarkoj, tai tada ačiū Jums labai ir palinkėsiu gero likusio vakaro.

Ačiū, viso gero.

Viso gero.

15. Informantė, 2004 m. gim.

2022 metų Kovo 4 diena, Gabrielė Blikertaitė kalbasi su trečios kartos tremtinių palikuone, gimusia 2004-aisiais metais. Tai sveiki, ir visų pirma noriu paklausti, ar sutinkate, kad šis mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Taip, žinoma.

Ir esu Gabrielė Blikertaitė, šiuolaikinių politikos studijų magistro studentė, ir šiuo metu atlieku tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį ir šitame tyrime bandau suprasti, kaip tremties atmintis yra perduodama, kaip jinai išlieka ir kaip keičiasi vėlesnėse kartose... A... Tai *vat*, tiek Jūsų, tiek Jūsų tėvų atmintyje, ir kaip jinai keitėsi galbūt skirtingais laikotarpiais, ir kiek Jums buvo perduota ir pasakota Jūsų tėvų ir senelių. Tai dar noriu paklausti, ar sutinkate, kad šio interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Žinoma.

Ir ar sutinkate, kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Ir noriu dar informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukti pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime. Tai *vat*, galim šiaip judėti prie tų klausimų mano ir tas pirmas klausimas, kaip ir minėjau, bus... Tiesiog paprašysiu jūsų, *vat*, papasakoti, ką žinot apie tą savo šeimos istoriją ir tą patirtį tremtyje?

Būtent šeimos, ta prasme?

Mm, nu galite nuo šeimos pradėti, bet galite apjungti ir bendrai su tom žinom.

Tai, žinau, kad trėmimai prasidėjo 41-ųjų metų Birželio 14 dieną. Nežinau, kuriais metais ir kelintą dieną mano močiutė buvo ištremta su šeima, tačiau žinau, kad naktį atėjo, pasakė, kad važiuojam, turėjo porą valandų (dvi - tris maždaug) susiruošti ir tiesiog išvyko. Ir viskas. Ta prasme, pagrinde kaip viskas prasidėjo, tai tokia *vat* buvo pradžia. Mm, žinau, kad buvo labai svarbus bulvių ir obuolių kainų dalykas, kad *lygtais*, bijau sumeluoti, tenais vienas obuolys bus keturios bulvės arba atvirkščiai, ir jo... Ir... Ir... Ir... Visi labai buvo... Mm... Nežinojo, ką daryti dėl maisto, tačiau jo labai labai reikėjo, nes *tenais* tikrai jo trūko. Ir mano močiutė buvo vos septynerių metų, jinai turėjo sesę, kuriai buvo keli mėnesiai, A... Važiavo dar jų mama, tėtis ir močiutė. Tai *čionais* buvo beveik visa *vat* giminė praktiškai tuometinė, vyko gyvuliniais vagonais, sakė, kad buvo krūva prisigrūdusių žmonių vagone, sausakimša, karšta, reikėjo patalynes vyniotis kažkur, susidėti. Nežinojo nei kokius rūbus imti, nei kur veža, žinojo, kad tikrai ne į šiltus kraštus, ir mano močiutė nemokėjo nė žodžio rusiškai ir ją iš karto užrašė į rusų mokyklą, ją iš karto užrašė į rusų mokyklą, nežinojo, ką daryti *tenais*, tačiau grįžusi į Vilnių jau atgal, kai jau pavyko grįžti, jinai nemokėjo visai lietuviškai, tai buvo juokingų ten situacijų, žinau, kaip negalėjo net į parduotuvę nueiti, parašius savo mamai ant lapuko, ko reikia mokyklai, negalėjo įskaityti rašto mama. Sako pardavėja „tai duokit, aš perskaitysiu ir aš rasiu iš karto prekes“, tačiau buvo gėda netgi duoti, nes vienam žody buvo penkios klaidos tiesiog. Tai va, tai žinau, kad eidavo į rusų mokyklą, nemokėjo visai rusiškai. Mm, buvo žiauriai šalta, buvo labai labai šalta, taip, kad jie turėjo kirvį pasidėję prie durų, kad ryte galėtų atlapoti duris, kad galėtų išeiti į lauką, ir žiūrėdavo kiekvieną rytą mama, mano močiutės mama, pro langą ir jeigu matydavo, kad žvejai, ir šiaip, vyrai, kurie eina pasiimti vandens iš eketės, kad „vaikai, bėkit pasiimti kartu“, nes eketė iš karto užšąla. Tai čia yra tokie pagrindiniai motyvai, ką aš galiu pasakyti...

Kas tau įsiminė...

Jo.

O iki kelių metų ten močiutė tavo buvo?

Jinai buvo ten maždaug septynerius, bijau sumeluoti, bet manau, kad kažkodėl septynerius *vat* metus jinai tenais prabuvo. Tai va taip va.

Mm. O šiaip, gan daug, atrodo, žinai, apie tą buitį, gal pasakojo, su kuo jie ten bendraudavo, su kitais žmonėm?

Realiai, nežinau dėl draugų, tačiau žinau, kad mano močiutė *vat* neturėjo iš pradžių nieko su kuo bendrauti, ir visi labai bijojo vienas kitų, nors, atrodo, turėtų būti visi, na, bendruomeniški, kad turėtų viens kitam padėti, gal taip ir buvo, aš šito nežinau. Aš asmeniškai būčiau tokia. *Nu*, visiems reikėjo visokių dalykų ir gal nenorėjo dalintis. Čia irgi yra viena iš galimybių.

O *vat* gal tu žinai, už ką juos suėmė?

A... Mano močiutės tėvelis, tai mano prosenelis, jisai buvo direktorius... Nežinau, tiksliai, ko, tačiau kažkas buvo susiję su mokykla arba gamtos darbu. Tai jisai buvo direktorius, buvo labai išsimokslinęs žmogus, mano močiut... Prosenelė, tiksliau, Mm... močiutės mama, buvo mokytoja, nežinau tiksliai, ką dirbo jau močiutės mamos mama. Gal jinai jau buvo pensininkė, tačiau jie visi buvo labai labai išsimokslinę žmonės ir dėl to suėmė. Žinau, kad mano prosenelis, jisai... Jisai mokėjo labai gerai išsisukti iš pokalbių. Kaip man pasakojo močiutė, tai, tarkim, būdavo draugų kompanija, vyrų draugų kompanija, sėdėdavo virtuvėj ir būdavo viena „žiurkė“ tokia, kuri maždaug klausosi, ką pasakys blogai apie rusus ir panašiai. Mm, pats gal bandydavo išprovokuoti klausimais, o *vat* mano tas prosenelis, močiutės tėtis... A... Jisai labai gerai atsikirsdavo, niekaip nepažeisdamas tų savo... Nepažeisdamas, žodžiu, rusų visų tų... valdžios, va taip va pasakysiu. Tai... Tai va. O dėl ko suėmė, tai tiesiog, kad nu buvo protingas žmogus, ko gero, va taip va reikėtų pasakyti, nes nemanau, kad labai didelių priežasčių jie sugebėjo rasti.

Mm. *Nu* šiaip tikrai įdomu labai. Tai *vat*, tu čia *vat* užsiminei, kad išsisukdavo, tai jie čia, kai grįžę buvo, ar ne?

Ne, prieš tai, prieš tai.

Prieš tai?

Ieškodavo maždaug, kas ką blogo pasakys, tai *vat*. Mano močiutė pasakojo, kad buvo vieną kartą... *Nu*... Buvo, jo... A... Mokinių vaikų klasė ir kažkas pasakė iš vaikų kažką blogo apie *vat* rusų kareivį, ar panašiai, tai visą tą klasę, jų tėvus ir mokytojus ištrėmė, kad... Vien tik dėl to, kad kažką blogo pasakė ar užsiminė „va, man nepatinka“, o gal lietuviškai prašneko išvis ir viskas jau, tiesiog, blogai.

O tai *vat*, tavo močiutės... Ai, bet čia jau, ta prasme, čia tavo močiutė pasakojo jau sugrįžus kažkaip? *Nu*, ta prasme, apie šitą va pasakojo...

Čia buvo... Manau, kad čia jau grįžus, arba tuo metu, kai vyko visa tai. Ji nebuvo viena iš tų pirmųjų tremtinių, gal viduryje maždaug, sakyčiau.

Ai, vat čia jau jos tokia istorija, ką jinai...

Taip, taip. Čia ne jos klasė, jinai čia tik girdėjusi yra apie šitą va dalyką.

O, kadangi judam jau link to, tai... Kai jie sugrižo, ar jie ten pat sugrižo, kur gyveno iki tol, ar kažkur kitur?

Jie... Jie nežinojo, kur grįžti, aš dabar labai bijau sumeluot, aš nežinau tiksliai. Mano atrodo, kad jie grįžo pas savo tetą į namus, nes jų namuose gyveno kita šeima, tai va taip va buvo.

Ir kaip ten tada tas gyvenimas klostėsi, kaip jiems tada sekėsi įsikurti?

Jie ieškojo... Būtų logiška ieškoti, nes jie negalėjo užsibūti ten labai ilgai, tai tikrai žinau, kad jie visą laiką negyveno pas tą tetą. Šito negaliu labai stipriai komentuoti, nes bijau tikrai labai sumeluoti.

O po to jau kaip sekėsi kad ir tavo močiutei ten kokį darbą susirasti ar studijose? Nežinau, ar studijavo...

Jai po to... Po to jai viskas buvo gerai, na, grįžo į savo lietuviškąjį, kaip pasakyt, gyvenimą, tą savo kasdienybę, kaip ir buvo mažytė, ir... Ir viskas... Po to dirbo mokytoja, visą gyvenimą pradirbo mokytoja toj pačioj mokykloj, kur dirbo jos mama.

Ai, tai vis dėlto kažkur ten visai šalia gyveno? Nu kad ir ne į tuos pačius namus, bet vis tiek aplink tą...

Taip.

O kokio dalyko mokytoja?

Jinai buvo... Dabar šito dalyko jau nebėra, nežinau, tačiau su... Kaip čia... Pardavimų prekių mokslas, kažkaip va taip va *tenais*. Pamenu, buvau toj... Toj mokykloj, kai dar buvo viskas jos vedamos pamokos, aš buvau mažytė, tai nuvedė mane į tokią klasę didelę ir ten buvo tie tokie seni kasos aparatai tie tokie, kur suvedi dar viską. Tai mokė būti *vat* pardavėjom moteris ir vyrus.

Ai, tai ten tokia kaip ir profesinė mokykla buvo?

Taip, jo, taip, manau.

Mm. Ok, o šiaip vat su kažkuo vat... Ar žmonės tie, aplinkui kur gyveno, ar žinojo, kad jie vat iš tremties sugrižo? Koks buvo tas santykis?

Manau, žinojo, tačiau jie patys nesiskelbė gal labai stipriai. Šito man nepasakojo, bet aš iš savo loginio mąstymo, gal taip pasakysiu. Manau, kad žinojo, ten daugelis turėtų būti grįžusių ir nežinojusių, ką daryti.

O tavo mama va, kai pasakojo, ar jai jau sovietmečiu kažką pasakojo apie tai, ar laikė paslapytį?

Pasakojo. Čia buvo vienas iš tų pagrindinių mūsų giminės įvykių, kad buvo nutikę. Tai ir mano mama, ir mano mamos sesė, ir mano sesė tikrai žinome, kad močiutė su savo šeima buvo tremta.

O apie tave *vat* pačią taip kalbant va taip, tai kada tu pirmą kartą išgirdai va šitą va istoriją, kiek tau metų buvo?

Vos aštuoneri maždaug. O mažytė... Tikrai buvau nu pirmokė – antrokė, va taip va maždaug galima sakyti, tai buvo užsiminta. Tada aš dar nelabai supratau, ką reiškia ten tas trėmimas maždaug, *nu*, išvežė, *nu* tiek. O po to jau vienuolikos – dvylikos aš radau daugiau informacijos apie tai jau ir galų gale mokykloje kalbėjome ne tik apie medžius ir augalus, tai... Tikrai... Jo, buvo pokalbiai su močiute ir su prosenele, kai dar buvo gyva. Mm, tai va, tikrai buvo kalbėta.

O kas tau *vat* labiausiai užstrigo iš tų *vat* pokalbių su močiute ar su prosenele? Koks *vat* galbūt jausmas kažkoks? Kaip tai vykdavo?

Kaip buvo baisu. Ta... Ta visa baimė. Kad tu važiuoji nežinau, kur, gyvulių vagone, kur ten nebuvo išvalyta, aš nemanau, kad rusai tikrai valė ten tuos vagonus... Ir kad nežinai, ar grįši, manau, čia buvo baisiausia jiems. Ir dar, kad pavalgyt reikia, tai jo... Aš manau, kad visas tas žiaurumas buvo įstrigęs labiausiai.

O kaip tavo močiutė, pavyzdžiui, apie tai va pasakodavo? *Nu*, ar jinai buvo linkusi pati pasakoti, ar tu klausinėjai?

Aš dažniausiai jos pati paklausdavau. Tiesiog... Net nebūdavo sutarto laiko ar kažko tokio, tiesiog, tarkim, *vat* mokykloje buvo kokia nors tema arba ta pati va Birželio 14-a va praeidavo ir aš paskambindavau jai ir... *Nu*... Pakalbėdavom, ką aš žinau, „ką veiki? Kaip sekasi?“, ir po to „ar žinai, kokia šiandien diena?“ ir eidavo pokalbis maždaug. O šiaip, gyvai šnekant, tai aš tiesiog paklausdavau ten „kur tu miegojai, kai tave buvo ištrėmę? Ką jūs valgėt? Ar šventėt gimtadienius?“ ir panašiai. Ir taip maždaug išsirutuliodavo pokalbis maždaug.

Bet jinai buvo linkus pasakoti visada buvo, ar ne?

Taip. Taip, taip.

Mm, *ok*. O... Tai kaip suprantu, tu šeimoj kalbi apie šitą visą patirtį, o *vat* tarp draugų... Ar turi gal kažkokių draugų su panašiom patirtim, ar šiaip kažkaip pasakoji draugams apie tai?

Kai *tiktai* pradėjau bendrauti su savo vaikinui, ten pati pradžia, *tiktai* susitikimai, esu minėjusi. Tuo metu kažkaip nelabai rimtai toks pokalbis buvo, užsiminiau tik. Po to jam pasidarė įdomu, nes aš buvau jam pirmoji, kur jisai žino, kad kažkas buvo išvis ištremtas, tai va, buvo tas mano vaikinas, jis buvo pirmasis mano toks klausytojas, kur aš jam papasakojau ten, sakau *vat*, ką man močiutė pasakojo. Yra pats matęs, kaip *tenais*, ir... Ir kalbėjęs pats su močiute yra. Ta prasme, tikrai... Jo... Draugai yra girdėję mano istoriją.

Bet jisai pats tai iš kitokio, kaip čia, fono buvo kilęs? Nu ta prasme, jo šeimoj nebuvo tokių dalykų?

Jo šeimoje... Mm... Jo senelis yra iš Sibiro. Jisai tenais gimęs ir aš nežinau, tikrai nežinau, kaip *tenais* išsirutuliojo jo giminė visa nuo to senelio, tačiau jisai yra iš Sibiro, ir man atrodo, jis atvažiavo į Lietuvą ir susipažino, ir taip viskas vyko. Tai va, šiokių tokių šaknų turi.

Mm, tai jam buvo artima ta tavo istorija?

Kad būtent tremtis – nėra tokia artima, tačiau, kad būtent Sibiras ir tie visi Rusijos dalykai, tai – taip.

O tu kažkaip be šeimos ir be mokyklos kažkur domiesi, pavyzdžiui, kaip ten ta tremties atmintis įamžinama? Ar ten kokie filmai, knygos, ar tokie dalykai, renginiai galbūt?

Šiaip, esu mačiusi filmą tą „Tarp pilkų debesų“, esu skaičiusi keletą knygų būtent apie tremtį ir panašiai. Ne tik būtent apie *vat* Birželio va 14-osios visus tuos įvykius, tačiau ir apie patį Holokaustą. Na, įdomu, kas vyko, tai taip, esu, tačiau renginiuose nesu nei karto buvusi, kad būtent apie tremtinius.

Ir kaip paveikė tave *vat* tie filmai? Ar tau buvo artima?

Pasakysiu, kad knygą pirmiau perskaičiau, tai knygoje jautėsi ta tokia emocija ir *tenais* buvo tokia ištrauka, kad giedojo himną, girdėjo, kaip gieda himną partizanai, ir visas traukinys taipogi giedojo, ir tiesiog... Nors skaitai, tačiau galvoje tas... Tas visas jausmas toks, atrodo, nostalgiškas jaučiasi. O kai filmą pažiūrėjau, tai ir susigraudinau tikrai. Labai gerai parodytas tas momentas buvo, tai... Ir knyga, ir filmas sujaudino.

Aš irgi per tą vietą, man atrodo, kaip tik verkiau, dabar prisiminiu. Mm, jo... O kaip tu manai *vat*, Lietuvos žmonės dabar... Ar jie gerai suvokia tą patirtį, taip jeigu paėmus kažkokias grupes, ar bendrai *vat* visuomenė visą tą istoriją?

Būtent apie tremtinius, ir panašiai?

Mm.

Mm. Galėtų daugiau papasakoti senesnio amžiaus, na, tie, kurie yra patyrę, galėtų papasakoti, kad galėtume įsivaizduoti, kaip viskas atrodė. Nes žino, kad trėmė, žino, kad buvo tūkstančiai tenais *vat* tų tremtinių ir gyvuliniai vagonai. Tačiau gali pasakyti, ar mergaitėms plaukus nukirpdavo, ar *tenais* tyčiodavosi, ar prievartaudavo. Galėtų ir šitą papasakoti. Aš asmeniškai nežinau šitų dalykų, tai *vat* bus *vat* pokalbis su močiute kaip tik va, to, ko gero, paklausiu. Nu tikrai galėtų, mano nuomone, pasakyti smulkesnių detalių šito įvykio.

O kodėl tu manai, kad svarbu apie tai *vat* kalbėti?

Istorija... Gyva. Nežinau, tikiuosi, tai nepasikartos... Nu, turime žinoti, ką esame praėję, manau.

Ir ką *vat* išsinešt tada galima būtų iš tos *vat* patirties taip toliau žiūrint į ateitį galbūt?

Kokie mes stiprūs esame. Mes – lietuviai, mes labai stiprūs esame, nors ir tiek *vat*... Tremtiniai visi... Aišku, daug neišgyveno, tačiau visi tie, kurie grįžo, yra liudytojai to įvykio šimtu procentu, ta pati Sausio 13-oji, lietuviai yra labai stiprūs, ir kad, na, mes turim tą didybę šiokią tokią.

O va taip dar žiūrint, kaip jie žiūri į visą šitą tremtį ir istoriją ir tą jos svarbą skirtingos kartos, tai kaip tu manai, kaip skiriasi tas visas požiūris tavo močiutės, manos ir tavo, tarkim, kartoj? Arba dar galbūt dar prosenelę galima kažkiek įtraukti, kadangi tu ją atsimeni...

Taip, aš ją prisimenu, mano sesė jos nebeprisimena. Mm... Skirtingai. Mano močiutė, be abejo, ji viską patyrusi, čia gal net lytėjimo kažką... Gal užuodžia dar tą patį namą, kur jina gyveno, patį šaltį, kai būna žiemą šaltos. Aš nežinau, ką mama jaučia, ką jina galvoja, nesu su ja kalbėjusi nieko apie tai, tik su močiute esu kalbėjusi, tai negaliu nieko apie ją komentuoti. O aš pati, nu, žinau, kiek man pasakojo. Tai tik tiek ir žinau, kad buvo tikrai tikrai baisu. Pati negaliu įsivaizduot tokio jausmo.

O *vat*, pavyzdžiui, kaip tu manytum, ar ta patirtis šeimos kažkaip formuoja galbūt tavo požiūrį dabarties į politiką ar visuomenę, ar kažkokius va tokius veiksnius?

Mm, kaip čia pasakius... Aišku, daug yra pasikeitę nuo to momento, kai viskas vyko, ir tie patys šalies visi vadovai... Aš nežinau, kaip dabartinė politika kalba. Jie nekalba apie tai, pati dabar stebiu viską, ir daug apie, pavyzdžiui, Landsbergius irgi negaliu komentuoti, aš nežinau, labai daug žmonių nemėgsta jų, tačiau mano močiutė vis sako, kad reikia dėkoti jam. Pavyzdžiui, dėl Sausio 13-osios reikia dėkoti *vat* Landsbergiui, o... Ir tiek. O aš prieš tai jo nemėgau ir neturėjau pagrindo nemėgti, tačiau vien tik dėl to, kad močiutė sako „tu pažiūrėk, ką jis padarė, mes laisvi, čia reikia dėkoti iš viso, čia, nu, gelbėtojas“... Tai tik tiek... O dėl tremties, tai... Nu... tikrai nežinau, nuoširdžiai.

O dabar jau jeigu reiktų balsuoti, tai ar rinktumeis kažkaip taip politines jėgas, ar kažkaip... Ar tai darytų įtaką, kaip manai?

Manau, darytų pagal jų tuometines sakomas ir matomas vertybes. Jeigu jie visai nekalbėtų ir nieko... Nieko išvis neminėtų praeities įvykių, na, reiktų apsvarstyti šitą jau pasirinkimą. Manau, svarbu, kad kažką bent jau darytų, kas būtų susiję ir su praeitim. Tai va.

Ir šiaip, čia dar turėjau iš anksto klausimą, kokie, manytum, pavojai gresia Lietuvai? Aišku, dabar šitam dabartiniam kontekste... Jisai taip įdomiai nuskamba, bet gal atsakysi ir į šitą klausimą, kažką pasvarstysi?

Nežinau, čia priklauso nuo kitų šalių... Noro, ir panašiai. Žiūrint į dabartinę situaciją, aš asmeniškai nemanau, kad užpuls šią sekundę, šiuo momentu. O kaip bus rytoj, nežinau, pažiūrėsime rytoj.

O jeigu atsitiktų *vat* kažkas, kaip manai, ar eitum ginti?

Aš esu buvusi Šaulė ir momentais gailiuosi, kad išėjau iš Šaulių sąjungos, ir šiaip esu Lietuvos pilietė ir tikrai myliu Lietuvą, be abejo, eisiu ginti, ar šiaip taip padėti, jeigu jau ne kažkokia jėga, tai bent darbais kažkokiais.

Gražu, ką sakai. O šitie mano klausimai kaip ir į pabaigą eina, tik dar noriu paklausti, galbūt kažko *nedasakei*, galbūt yra kažkokia detalė ar kažką iš močiutės tų istorijų prisimeni ir kažką norėtum dar papildyti?

Žinau *tiktai*s tai, kad jie gyveno vieno kambario namuke, jinai miegojo po stalu, buvo... Na, galim įsivaizduoti, ten namai nebuvo, kaip dabartiniai... Nors ir buvo vieno kambario, vis tiek jie nebuvo labai dideli, buvo vėsoka *tenais*. A... Nežinau tiksliai, į kurią vietą juos išvežė, tačiau žinau, kad *tenais* be tų... Pamišau, pavadinimą tų batų, tų veltinių tokių batų...

Vailokai?

Taip, taip, vilokai, ar kaip ten. Be jų neišeisi, sakė, šakės, kaip šalta, tai... šitą labai gerai prisimenu, kaip pasakojo. Negaliu nieko komentuoti iš prosenelės, neprisimenu mūsų pokalbių su ja, tačiau, tikrai esame kalbėjusios, arba bent jau užsiminė, kad „mes buvom išvažiavę *tenais*“, ir panašiai. Tačiau žinau, kad buvo tikrai sunku. Nežinau, kaip jie gavo maisto, dirbo, aišku, tą žemę, ir panašiai, ar šiaip kažką, tai... Buvo sunku *tenais* verstis, be abejo, ir... Jo... Mano močiutės sesė ten užaugo, gal taip pasakyti, kelių mėnesių vaikas išvežtas, tai aišku, kad užaugo jis tenai, tai grįžo jis, aišku, gal neprisimenu dabar tų momentų, tačiau aš įsivaizduoju, kad, na, močiutė mano, jinai tikrai... Nu kasdien jinai šį tą prisimena, aš manau.

Jo... O dar dėl močiutės, tai koks tavo močiutės požiūris su sovietais buvo, koks santykis?

Jinai labai nemėgsta jų. Suprantu, kodėl, tai *vat*. Ai, jinai jų bijojo, tai... Aš manau, kad bijojo... Bent jau, kaip jinai pasakojo, ta jos intonacija, jinai nebuvo labai maloni, ar kažkokia su maloniais prisiminimais tokia lydima, tai *vat*. Nu aš irgi jausčiau tokią pagiežą, tai va. O šiaip, ką mažas vaikas ten galėtų jiems pasakyti, aš nežinau, duotų į galvą, jeigu jinai ten vos kažką atsakytų jiems.

O ką tu... Sakai, jaustum pagiežą, o ką tu šiaip jauti apie šitą va savo šeimos patirtį? Kokius jausmus tau tai kelia?

Aš žinau, kad vien iš mano močiutės šitų pasakojimų ir visos praeities, žinau, kad aš nenoriu susidurti su rusais. Aš žinau, kad Rusijoje tikrai gyvena gerų žmonių, bet vien tik dėl tų įvykių, neprasidedu, taip pasakysiu gal. Gal jie tikrai nieko blogo nepadarys, aišku, dabar negaliu šito labai stipriai patvirtinti, na, bet žinai, vis tiek yra toks savisaugos jausmas kažkoks. Nors pati to nepatyrčiau, bet nenoriu patirti, va taip va.

Supratau, tai nežinau, labai ačiū tau tada. Ir dar pabaigai noriu paklausti, galbūt yra kažkokių vietų, kurias reikėtų išimti iš interviu, ar norėtum, kad nebūtų naudojama, ar viskas tvarkoj?

Čia jau... Ne... Ne... Neįrašo, ar ne?

Įrašinėja, bet jeigu tu pasakysi po to, išimsim.

Ai, supratau. Nežinau, aš labai daug kartų sakydavau žodį „jo“, jeigu labai daug sakydavau, tai išimk.

Tai viskas tvarkoj su tuo...

Na, ta prasme, gramatiškas klaidas tokias nebent. O šiaip tai lyg tais, neprisimenu...

Nu šiaip, kad per daug pasakei, ar...

Ne, ne, nemanau.

Tai tvarkoj, tai tada ačiū tau ir baigiu įrašą.

16. Informantė, 1976 m. gim.

2022 kovo 8 diena, Gabrielė Blikertaitė kalbasi su antros kartos tremtinių palikuone, gimusia 1976 m. Sveiki, visų pirma noriu paklausti, ar sutinkate, kad šis mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Taip, sutinku.

Ir truputį prisistatysiu, esu Gabrielė Blikertaitė šiuolaikinių politikos studijų magistro studentė, šiuo metu darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį. Šitame tyrime bandau suprasti, kaip tremties atmintis perduodama iš kartos į kartą, kiek ji išlieka skirtingose kartose, kiek ji keičiasi, kas išlieka svarbu, o kas galbūt pasimiršta. Iš Jūsų noriu sužinoti, kas Jums buvo perduota, iš kur Jūs gavot tą informaciją, ir kaip tai keičiasi Jūsų ir Jūsų vaikų atmintyje. Dar noriu paklausti kelių tokių techninių klausimų, tai ar sutinkate, kad ši mano renkama medžiaga būtų naudojama tyrimo tikslams?

Taip, žinoma.

Ar sutinkate, kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukti pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime.

Viskas gerai.

Kaip ir minėjau, pirmas klausimas būtų prašymas papasakoti, ką Jūs žinote apie savo tėvų istoriją ir *vat* tiesiog papasakokit jeigu galit.

Tai, pradžioj pasakosiu daugiau iš senelės ir mamos lūpų, mamai šiuo metu 76 metai. Tai atsitiko, kai 1957 spalio mėnesį išvežė Kėdainių rajono kaimo. Mama pasakojo, kad jos sesuo buvo tik gimusi, jai buvo šeši mėnesiai. Tuo metu pas juos atvažiavo jų močiutė, mano promočiutė, kuri atvyko apsilankyti, kartu su savimi turėjo gėrybių iš kaimo. Promočiutė apsistojo kelioms dienoms ir viskas, atėjo ir pasakė, kad per dvi valandas turi susiruošti. Senelė iškart su seneliu surinko visus dokumentus. Mano promočiutės nenorėjo imti, bet jinai išsiprašė ir man čia žinot toks kaip *déjà vu*, kaip filme “Kur gyvenimas yra gražus”, kad mama išsiprašė į traukinį, kad ją išvežtų, promočiutė nusprendė važiuoti kartu, nes ji bijojo grįžti atgal į tą savo kaimą, nes nežinojo, kas jos laukia, gal ten nieko neberas. Ją išvežė kartu, tai buvo paskutinis vežimas. Prabuvo jie ten penkis metus, dabar kur – aš nepasakysiu, žinokit, nepamenu, bet žinau, kad žiemą budavo labai šalta, bet mano mama, kuriai tuo metu buvo 11 metų, turėjo važiuoti pieną pardavinėti, tai į *bliudą* supila tą pieną, o jis užšąla. Sakė, važiuodavo su traukiniu, jame būdavo tokie barakai, įeina, atidaro duris ir rėkia: „*Кому молоко?* (liet. kam pieno?)“. Klausė ji pas mane, ar aš žinau kas tie barakai, sakau – žinau. O vasarą, *nu* ką, susipildavo į kažkur tai, vežiodavo, bet sakė labai sunku būdavo. Mano senelis, kai jį išvežė buvo mokyklos direktorius, o senelė visą gyvenimą dirbo mokytoja, bet galiu klysti. Senelė buvo labai išlaikyta, žinojo savo vertę. Mama mano irgi buvo griežta, senelė irgi, galimai tai tremties pasekmės arba dėl to, kad abi mokytojos.

Išskirtumėt tokį griežtumą?

Jo, išskirčiau griežtumą ir vėl gi va, dabar mes turime šunį, ir *vat* mama šuns yra retai apuostoma, mama pasakodavo, kad ji miegodavo po stalu. Tai jinai toks jausmas *vat*, kad jinai negali to pamiršti, jinai jautėsi kaip šuo, kai mato mūsų šunį. Mes dabar esame atgavę žemes, mano senelio gimtinę, Priekulės rajone, mano mama per teismus turėjo įrodyti, kad ten jos yra žemės dokumentai, nes dokumentuose nebuvo konkretumo. Mama turėjo eiti ieškoti liudininkų, kad tas žemės ribas įrodyti, kurios jai priklauso, bet ji atgavo tik pusę. Mama jau yra amžiuje, tai tas žemes ji paliko man. Tiksliau ne žemes, žemes ji sau pasiliko, bet namas, t. y. sodas, iki hektaro liko man. Ji labai bijojo, kad gavus jas, aš jas parduosiu – niekada, niekada neparduosiu. Tai yra žemė, aš ją branginsiu, man tai yra svarbu. Aš atvažiuoju ir sakau dabar kiekvieną, *nu* žiemą tai ne, nes ten griūva ir pūva tvartai, aišku, tai kainuos lėšų. Viskas, einam į priekį – stengsiuos išsaugoti žemes ir žinoma, gal kažkada norėčiau ten ir apsigyvent. Toks nukrypimas, bet man tai yra labai svarbu. O dabar, kaip jų gyvenimas, kaip mama pasakojo, senelis – mamos tėtis, tai jis ten mokytoju dirbo, buvo protingas, mama pasakojo, kad jis kiną rodė, nors niekas nemokėjo, nors galimai jis ir pats nemokėjo, bet nesusimetė ir galėjo tai padaryti. Buvo gerbiamas. Apie patį namą – stogas buvo iki žemės, nuotrauką kaip dabar matau, senelė stovi, mama, senelis ir Violeta (teta), tai vos ne jų ūgio tas namukas. Vėliau namų sąlygomis senelis pradėjo statyti tą namą, nes gavo gerų plytų, o iš kur nežinau.

Čia kažkiek kalbėjote apie tą buitį, kaip jiems sekėsi, su kuo jie ten bendraudavo ar su vietiniais, ar su tremtiniais?

Su pačiais vietiniais nepasakysiu, bet senelis, nenoriu prikurti, neatsakysiu....bet jis visur stengdavosi ir naudos išpešti ir rūpintis savo šeima. Jis buvo išvežtas medžių kirsti.

O va, kai jau jie grįžinėjo iš tos tremties, tai kiek jau Jūsų mamai metų buvo? Ir kaip jie ten grįžo?

Dabar tai jo, kai Stalinas mirė, juos tada paleido, tai mamai buvo dvylika metų. Žinau, kad tik kaip jie grįžo – yra išlikęs didžiulis senelės paveikslas, o mes visos moterys, senelė mano, mama, aš, mano Ugnė – tamsios esam, o visose šitose kartose buvo po dvi dukras, iš kurių vyresnioji buvo tamsi, o jaunesnioji šviesi, tiek aš, tiek Ugnė. Bet sakau, tas paveikslas rėmo nebuvo, kaimynai tuos daiktus išsaugojo, bet atidavė tik tai ko jiems nereikėjo, o kitą pasiliko. Mama sakė, ateina pas kaimynus ir savo daiktus mato, bet ar jie išvogė, ar pati senelė atidavė – nežinau.

Tai jie ta prasme grįžo ten pat?

Jo, jie grįžo ten pat, paskui jie į Vilnių išsikėlė, tada man buvo turbūt nebe tas galvoj, pati buvau paauglė ir *vat...* Žinau, kad yra išlikęs rankraštis, iš mano senelės imtas interviu, kurį pati skaičiau būdama penkiolikos metų, senokai. *Vat...*

O tai nuotraukos kurias matėte, turėjote išlikusių daiktų iš tremties, kurie primintų Jums?

Taip, yra nuotraukos.

Koks jausmas būna žiūrint į tas nuotraukas?

Baisu, labai tamsu, liūdnos mintys. Tie jų veidai atrodo, kad ir išspausta tą jų šypsena, o iš tikrųjų tai yra... Nuotraukos tos juodai baltos, sunkumą neša.

Supratau. Norėjau paklausti, kad kai jie grįžo ir negalėjo apsigyventi, jie į Vilnių atvažiavo šiek tiek vėliau?

Vėliau, kada – neatsakysiu. Galėjau mamos paklausti, bet matot...

Tai viskas tvarkoj, o, pavyzdžiui, gal Jums pasakojo gal buvo jau kokie sovietmiečiu kažkaip, ar žinojo žmonės, kad jie iš tremties sugrįžo, ar buvo kokių nepatogumų?

Buvo nepatogumų, mano senelė visą laiką už Lietuvą tiktai, už nepriklausomą, niekada nepasidavė visokiems... Norėjo mokyklose, reikėjo, jo nėra, senelė neleido. Mano teta studijavo vokiečių kalbą, tai jos nepaėmė į Rytų Vokietiją važiuoti, vien dėl to, kad ji nerišėjo kaklaraiščio. Senelė labai kovojo su tuo.

O koks tada santykis buvo tarp Jūsų senelės, tetos, Jūsų? Kaip jos reagavo į tokį senelės požiūrį?

Jos, manau, didžiavosi ja. Aišku, nežinau, dabar negaliu atsižavėti, šaunuolė senelė, mama irgi visą laik buvo....

Bet Jūsų mama irgi manot, kad didžiavosi ja?

Taip, čia buvo įskiepyta.

Jūs, kai buvot vaikas ir gyvenot tuo sovietmečiu, ar Jums pasakodavo tuos dalykus, ką Jūs išgirdote?

Žinokite nepamenu, bet manau pasakojo. Bet kai su tuo kaklaraiščiu, spaliuko ženkliuku – aš vaikščiojau, visi vaikščiojo, bijojo. Mamos vestuvės kai turėjo būti, pasakė tik vienai draugei, tėvai šventė penkiasdešimtmetį, atėjo ta moteris, aš bėgau mamos albumą atsidariau – tai jinai yra, vienintelė pamergė, aš jos niekada nebuvau mačiusi. Tai jai vienintelei pasakė, ji ėjo į bažnyčią pro galinį įėjimą, persirengė ten, susituokė ir rūbus paslėpė.

Tai Jūsų šeimoj tas tikėjimas svarbus buvo?

Taip.

Ir tai išlieka per visas kartas?

Taip, tikrai taip.

O *vat*, sakot, kad Jūs neprisimenat kada Jums apie tai pirmą kartą papasakojo?

Žinokit, senelė visą laiką sakydavo, šnekėdavo, nuo mažumės - maždaug kaip ir *poteriukus* reikėjo.

O mama kaip, ar kalbėdavo?

Mama – taip, pasakodavo, vis prisimena ir vėl kažkokia smulkmena, o mes atrodo tą jau girdėjom, bet suprانتat tą ką pasakojo, tai turbūt daugiausia tą ir pasakoja.

Tai mamai tai irgi taip svarbu?

Taip, mamai labai svarbu. Būna kartais su mano tėčiu būna, nors negaliu pasakyti, kad jis koks komunistas, bet būna rinkimai pas mus ir mama, grįžta tėvai ir mama skyrybomis grasina. Mama nuo mažens, nuo tada kai esame nepriklausomi ir tėvas būdavo, kad ne už mūsų, būdavo konfliktų. Mama visada Landsbergis, aišku.

Čia ir turėjo būt mano klausimas, kurio klausiu pabaigoje apie tas politines jėgas, bet ar tai įtakoja tą pasirinkimą, daro įtaką?

Taip.

Kaip tai atsispindi sekančiose kartose?

Suprantat, mano mama, ne, Ugnę imant, jai bus 18 metų, bet mano mama jau kiek kokie trys metai, pora metų. Ugnė nežinojo, jinai apie Landsbergį yra prisiklausius visokių kalbų, o mano mama jai papasakojo viską iš savo pusės, Ugnė sužinojo visai kitokių dalykų.

Jūs pati irgi esat linkus į tą pusę?

Negaliu taip pasakyti.

Bet ar Jūs jaučiat, kad ta tremtis daro įtaką šeimos istorijai?

Daro, tikrai daro, man yra įskiepyta, taip, kad tikrai taip.

O pagalvojant, su kokiais žmonėm, nebūtinai šeimoje bendraujat apie tremties patirtis?

Ne, nebuvo su kuo. Bet jeigu kažkas iš pažįstamų pasako, kad jų tėvai – aišku visada pasakai. Žmonės, kurie tremtyje buvo, ji yra svarbūs, prisikentėję tiek...

Jaučiat artumą?

Taip, teisingas žodis.

O galvojant, apie kažkokių kūrinių, knygas, renginius, kaip tokie dalykai? Ar yra kažkokie dalykai, kurie yra susiję su šeimos patirtim?

Žiūrėjau, aišku, filmą, skaičiau knygą. Sakau, man tas gyvenimas gražus filmas, įspūdį paliko, tėčiui esu nupirkus kasetę, kad galėtų žiūrėti.

Žiūrint filmą ar jaučiat, ar Jums kažkaip siejasi su Jūsų šeima ar kažkas kitaip?

Ne, panašiai, gal truputį taip atrodo, kad senelis stengėsi, kad tik jo moterim būtų kuo lengviau, kuo geriau, kad šilta ir pavalgusios būtų.

Supratau. O taip pažiūrėjus į Lietuvos visuomenę, ar žmonės gerai supranta tremtį? Ar pakankamai?

Yra dalis, kas supranta. Geriausiai supras, kas yra tai išgyvenęs ir perdavęs savo palikuonims.

Kaip manot, kokius dalykus svarbiausia perduot savo palikuonims?

Meilė tėvynei, Lietuvai, būti nepriklausomiems, turėti žodžio laisvę.

Manot, kad iš jų patirties galima to semtis?

Manau.

Pamąstant, koks yra santykis su Jūsų mamos tremtim? Jūsų ir Jūsų vaikų? Kaip tai skiriasi?

Senelė išgyveno labiausiai, mama, *vat*, matot, atsimena tuos tokius įsimintiniausius jai dalykus ir viską pasakojo mums. Mes neišgyvensim to, ką jie. Tas vežimas truko dvi savaitės ir laikyti kūdikį ant rankų – baisu.

Kaip Jūsų vaikai tai supranta?

Ugnė tai taip, ji supranta, ji mėgsta bendrauti, kalbėtis, išklaušė – bet ji apie tai nešnekės. O ta meilė žemei, kraštui Klaipėdos – aš skiepysiu, nenumesiu rankų, taip, jos paauglės, bet aš nenuleisiu rankų.

Mes dirbdavom, padėdavom tėvams, dabar yra kitaip. Tą griežtumą esu paveldėjęs, arba aš pati nežinau...bet taip yra, persidavė man.

Įdomus griežtumo aspektas, manot jis atėjo iš tremties?

Taip, aš taip manau, nors nežinau...

Supratau, o pamąstant visai į pabaigą, apie tas vertybes, kokios būtų svarbiausios paveikusios ankstesnes kartas? Kokios vertybės paveikė vėlesnes kartas?

Meilė Lietuvai, tėvynei, didžiausias noras grįžti namo. Aš džiaugiuosi, kad čia gyvenu, kad Lietuvoj gyvenu. Mes už Lietuvą, su vaikais apie tai šnekame. Tik, kad karo nebūtų.

Jums dabartinė situacija su Ukraina skatina pamąstymus apie istoriją?

Kaupiasi... Baisu yra iš tikrųjų, baisu.

Tikrai, tokia situacija... Reikia tikėtis, kad viskas išsispręs geriausiu.

Reikia tikėtis... aišku...

Labai nenoriu klausimais užkrauti, noriu padėkoti. Galbūt yra kažkokių vietų ar dalykų, kurių norėtumėte, kad nebūtų naudojame tyrime?

Žiūrėkites pati, gal tik dėl tėčio ir mamos, visgi jų tas susitikimas dėl skirtingų politinių pažiūrų.

Manot apie tai nereiktų kalbėt, ar ne?

Manau gal nereik, nors nežinau, pasakiau nepagalvojus, mamos neatsiklausus. Mama iki ašarų visą laiką būdavo, kad jie vežė mus į Sibirą, va taip ji kartodavo.

Ji taip sakydavo?

Jo, kai gyvenau su tėvais, kai kažką per televizorių, kažką piktesniu žodžiu pakomentuodavo, tai mama iškart sakydavo, kad tas (asmuo TV) vežė juos į Sibirą.

Tikrai, įdomu, ką sakot.

Šitą atsimenu, tėtis mamos bijo, po šiai dienai, bet jis pakantus. *Nu* va taip va atsimenu.

Iš esmės mūsų interviu yra anonimizuotas.

Tada palikite viską taip kaip yra, tegul.

17. Informantė, 1961 m. gim.

2022 metų Kovo 4 diena, Gabrielė Blikertaitė kalbasi su antros kartos tremtinių palikuone, gimusia 1961-aisiais metais. Tai, sveiki, visų pirma noriu paklausti, ar sutinkat, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Sveiki, taip.

Ir prisistatysiu. Esu Gabrielė Blikertaitė, šiuolaikinių politikos studijų magistro studentė, ir atlieku tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį, ir šitame tyrime bandau suprasti, kaip tremties atmintis ta yra perduodama iš kartos į kartą ir kaip išlieka ir kaip keičiasi vėlesnėse kartose. Ir noriu sužinoti, kaip *vat* Jums buvo perduota ir pasakota iš Jūsų tėvų, kaip tai keitėsi Jūsų ir Jūsų vaikų atmintyje, skirtingais istoriniais laikotarpiais. Ir dar noriu paklausti kelių techninių klausimų. Ar sutinkat, kad šio interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Sutinku.

Ir ar sutinkat, kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Ir dar noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galit nutraukt pokalbį ir atsisakyt dalyvaut tyrime.

Supratau.

Ir dabar šiaip jau galima judėt prie tų mano klausimų. Tai visų pirma, kaip ir minėjau, paprašysiu Jūsų pačios *vat* papasakoti apie tai, ką žinot apie savo *vat* tėvų patirtį ir... Ir visą tą istoriją.

Mano abu tėvai buvo ne tremtiniai, o politiniai kaliniai. Ir aš tą žinojau ir vaikystėje, ir paauglystėje. Žodžiu, aš tą anksti sužinojau. Tiesiog tėtis neslėpdavo, bet paaikindavo, jis buvo geras pasakorius, jis turėjo talentą tą tokį literatūrinį ir rašydavo. Taip kad aš tai gana anksti sužinojau, net kažkaip tai man tai buvo... Aišku... Ne visiškai aišku vaikui, bet vėliau... Vėliau pradėjau vis daugiau suprasti. Tai... Mano tėtis buvo išvežtas 44-ais metais, o mama buvo 46-ais dar išvežta iš Rasų rajono. Ir žodžiu, kas man užstrigo, tai pirmiausia, kad buvau auklėta tikrai patriotiškai, Tautišką Giesmę mokėjau nuo ketverių metų, *nu* kai muzikantė, tai ir grot, ir dainuot... Jo... O šiaip tai daugiau būdavo... Ai... Vasario 16-ą tėtės gimtadienis, tai mes pastoviai dainuodavom „Lietuva brangi“, bet kažkaip kaimynai neskūsdavo, nors jie... Gyvenom po.... Po grįžimo tėvų neleido grįžti į savo gimtąsias vietas, negražino turto ir gyvenom mes čia Vilniaus krašte, kur lietuvių tikrai tuo metu buvo mažuma, bet kažkaip gyvenom visi gana draugiškai. Tai va. Gal trumpai šiek tiek.

Mm, supratau. Tai aš tada va taip truputį paklausiu dar Jūsų daugiau detalių. Apie tą suėmimą gal Jūs žinot daugiau ir galėtumėt daugiau papasakoti? Kaip juos suėmė?

Jo, tėtį suėmė ir nuteisė tokia *troika*, tai... Jau turbūt žinoma čia, nebeaiškinsiu, ką ta reiškia. Nuteisė už akių, neakivaizdžiai. Jį pas... Jį į Utenos kalėjimą suėmė, jisai buvo tam krašte vienas iš raštingesnių, buvo baigęs gimnaziją ir... Užėmė apylinkės... Apylinkėje jis ten būdavo arba pirmininku, žodžiu, kad jo, aš dabar neatsimenu tikrų pareigų, bet žodžiu jisai dirbo ten labiau vadovaujantį darbą ir užėjus bolševikam rusam kažkaip tai pamatė, kad visus suiminėja arba išvežinėja, *nu* ir jis paslėpė sąrašus, dėl to pas jį ateidavo dar... Jis dar išplatino ten visokią spaudą ir jį kažkas išdavė, labai greitai išdavė ten 44-ais ten žodžiu... Kokį mėnesį, dabar neatsimenu tik kokį mėnesį suėmė, nes aš paskui skaičiau ypatingajam archyve bylas, tai ten yra trys bylos, bet jose ten tiesos visiškai nelabai yra. Ten tiktai surašytas turtas ir... Ir surašyta... Visokių ten prirašyta skundikų, kad jis tenai... Ką jis ten darė.... *Nu* ten visokių tų dalykų, tai aš ten tiksliai, sakyčiau, to konkrečiau... Tų tokių dalykų, tik žinau, kad jis visą laiką buvo tas, kuris padėdavo kitiems ir nemažai yra išgelbėjęs žmonių. Tai *vat*. O iš mamos... Mama... Mamos pirmas vyras buvo miške ir žuvo. Jis buvo partizanas ir žuvo... Ir mama jo... Po tos žūties mamą suėmė. Mm, aš dar turėjau du brolius, tai vienas brolis kaip tik tuo pat metu mirė ir mama turėjo atvežti iš Kauno pasus partizanams, ir jinai juos išiminėjo tenai, ten su kažkuo susisiekusi buvo ir kažkas išdavė, ir ją suėmė Kaune. Po to ją dar tampė po mišką, aiškino, kur jinai juos padės, kad ateitų paimt. Bet jinai sugebėjo apgauti ir nieks ten jų ateit... Pasiimt ir neatėjo. Ir žodžiu, ji ten kaip ryšininė šiek tiek dirbo. Ir... *Nu* va, ir ją suėmė ir išvežė į Vorkutą, jie Vorkutoj susipažino, aš gimiau Lietuvoj jau grįžus.

Aha, o iki kelių ten metų buvo?

Dešimt metų abu turėjo.

Aha.

Abu buvo nuteisti dešimčiai metų.

Bet tai tada skirtingais laikais ir grįžo, ar ne?

Ne, kai jie susipažino, jie paskui... vis tiek tėtis kažkiek laiko gi ten po Stalino mirties jau gavo laisvesnį ten tą buvimą ir išsikraustė atskirai ten kažkaip, ir po jau du kartus prašė sugrįžt, vieną kartą aš net mačiau tokį raštą, kai čia kažkas parašė, kad nepatikimas ir dar tegul negrįžta, tai... Bet paskui neturėjo kur net prisiregistruoti, apsigyventi kaip, metus laiko ieškojo čia ir šiaip ne taip, o kadangi šitam Vilniaus krašte buvo giminių, jie čia suveikė tokį namelį ir tada jau grįžo.

Aha, supratau. O dar *vat* apie visą tą.... Dar kai jie kalėjo, ar pasakojo visus tuos įvykius? Galbūt kažką prisimenat iš jų pasakojimų būtent apie tą patirtį?

Tai taip, aš gi.... Ten aišku, mama dirbo, tiesė geležinkelius. Prisimenu, kaip mama sakė, koks buvo streikas. Streikai būdavo tokie moterų, ten moterys būdavo atskirai gi barakuose: reiškia, moterys dirba, o darbas stovi vietoje. Nes nedirbt negalėjai, nes ten nušaus. Ten darbas buvo, kad jos lyg ir dirba, bet darbo, *nu* pačio tikslo nepasiekė. Žodžiu, taip kažkaip mane tai.... O tėvukas, jisai ten papuolė į šachtas, man atrodo, į devintą šachtą, *nu* aš gal jau biški primiršau, bet.. Ir toj šachtoj ten išgyvent buvo neįmanoma, tai jis daug pasakojo apie šachtą. Mama labai mažai pasakojo, o tėtis pasakojo daug, bet aš nelabai viską ten tuo metu rašydavau, ir už tai nelabai ir atsimenu, bet atsimenu, kad jis susižeidė koją,

papuolė į „San Časti“ ir tenai... Ir tenai bandydamos, kadangi ten toj šachtoj išgyvent, vos ne pats pasikrapštydavo tą žaizdą, kad tik negrižt į tą šachtą, ir jis ten toj „San Častei“... Ai... Kažkoks dėdė ten jo buvo išvežtas 41-ais... Ne pirmos eilės... Ir tada jis jį paėmė kažkaip tais, užsiliko tokiu ten sanitaru maždaug, kažkoku ten... *Nu* va, po truputį, po truputį jis iš tos šachtos išėjo į kitą, ta prasme, veiklą ir tada sugebėjo va taip išgyvent.

O, *vat* pavyzdžiui, pasakojo galbūt Jums tėvai, su kuo jie ten *vat* bendraudavo?

Taip, ir va nedaug dar tokių pavardžių prisimenu, bet nuotraukų yra. Tik dabar čia... Dabar čia galvoju, <...> pavardė, tai jis iš Šiaulių, man dar tada tas... Dar važiuodavom... Ai... Mama čia nelabai, bet kai dabar mama jau amžinatilsy... Bet jos draugė, su kuria ją suėmė kartu, ta <...> tokia.... Mus gi mama įrašinėjo, aš turiu vaizdo įrašą, jinai įrašyta buvo va šito centro ir tada, atrodo, <...>, tada buvo, sakė, tai va Ukmergėj, ir sesė tokią kalbinom, ir mama sakė „o va, tai mes gi su ja buvom suimtos“, tai mes pas tą sesė važiavom. Tai po 50-imt metų jos viena kitą sutiko. Tik dabar tos sesės nebėr gyvos, jinai ten iš to būrio Paškuonio, jo buvo žmona. Tai va, kažkiek tokių atsimenu, tik va, sakau, tos pavardės jau man išgaravo, Jūrmaloj po to viena draugė, net aš važiavau į tą Jūrmalą kažkada tai ir bendravom su jais. Tie iš Vorkutos tie žmonės, su kuriais mama bendravo, tai jie man kažkiek prisimena, *nu*, ta prasme, aš juos atsimenu, bet, aišku, jau jie arba iškeliavę, arba jau labai.... Labai seni.

O Jūs, pavyzdžiui, su jų palikuonim kažkaip, vaikais bendraujat? Su *vat* tų žmonių... Kažkiek... Gal irgi?

Nelabai jie turėjo palikuonių, labai ten tos situacijos, tai jinai... Tenai baisus buvo pasakojimas... Ten jinai turėjo dvynukus, na, laukėsi dvynukų ir jai šita... Šaltą žiemą į vandenį upėj liepė lįst, ir jai nutiko persileidimas, ir vaikų jie neturėjo. Šiaip tai vienintelis, kurį atsimenu, tai tą sūnų Jūrmaloj... Tos mamos draugės, tai kažkaip tai sūnus buvo davęs ar kažkaip tai susirašinėjom, bet kažkur tai išnyko ten tie susirašinėjai per ilgą laiką, taip kad naujų kažkokių kontaktų neturiu.

Supratau, o *vat* jau ten sakėt, po dešimties tų metų jie sugrižo, ir sakėt, sunku buvo jiems susirasti, kur gyventi?

Taip, tai dėka giminių, kurie gyveno Vilniaus rajone, tai ten vienas dirbo kažkoku ten, nežinau, statybos kažkoku valdininku, tai jisai padėjo... *Nu*... Padėjo susirasti darbą tokį paprastą. Tėvukas dirbo dažytoju, mama dirbo daržininke, agurkus augino. Tai va, tokie va..

O pavyzdžiui, kai jie čia sugrižo, tai tie žmonės žinojo, iš kur jie grižo?

Žinojo, mhm, žinojo, taip. Tarp kitko, jautėsi *toksai*... Dabar, kai aš jau prisimenu, po to, kai aš jau pradėjau nepriklausomybės laikais skaityti ir ypatingojo archyvo bylas, galvoti apie tą praeitį, tai pradėjau suprasti, kodėl, pavyzdžiui, manęs, kaip choristės, beveik neleido į Lvovo sritį, po to sunkiai vadovas išprašė, kad aš ten galėčiau dainuoti nuvažiuoti, ta prasme, į konservatoriją ten, mes važiavom su choru... Tai va tokių dalykų buvo, kurie iš tikrųjų vertė stabdyt mano kai kuriuos momentus gyvenime. Iš šalies tai nesuprasdavai, kodėl taip, bet paskui pradėdavai suprasti, kodėl viskas čia taip įdomiai, bet... Bet visada buvai toks matomas kai kurių organizacijų.

Aha. O *vat* Jūs minėjot, kad Jūs jau nuo vaikystės visą tą istoriją žinojot?

Taip.

Ir... Ir pavyzdžiui, tai *vat* kada pirmąkart susidūrėt su tuo, kad žmonės aplinkui kažkaip kitaip žiūri, ar iš visuomenės..?

Nu tai iš tikrųjų tai mes gyvenom tokiam mišriam krašte ir... Lietuvių va šalia mūsų, man atrodo, ten beveik nebuvo. Buvo tik viena šeima. Tai buvo toks mišrus... Bet vaikystėj, kai aš buvau vaikas, tai visi tenai žiūrėjo, kaip iš kito pasaulio – kodėl aš ne rusų tautybės, arba lenkų... Tarp kitko, ir ukrainiečių ten buvo, ir mano geriausia draugė ji ten buvo. Bet ten nebuvo visiškai toks, *nu vat* turim turim, bet toks buvo nusiteikimas nekoks. Paskui aš įpratau jau, ten išmokau su visais draugauti, bet nusiteikimo.... Nusiteikimas kažkoks buvo, kad tu *vat*... *Nu* jis nebuvo labai ryškus, bet savotiškas jo. *Nu*, o kadangi mano tėtis buvo.... *Nu* ten tarybinis ūkis buvo. Jis buvo turbūt vienintelis, kuris nenaudojo alkoholio, tai buvo taip labai gerbiamas ten, tai kažkaip išbūdavo ten, gerbdavo jį.

O Jus tėvai nuo vaikystės lietuviškai mokė kalbėti?

Nu taip, tai mano tėvai lietuviai, bet aš ten išmokau, aišku, visom kalbom kalbėti.

O į mokyklą irgi lietuvišką ėjot?

Tai ten, kur aš mokiausi, toj Paberžėj, tai buvo 8 klasės lietuviškos, o vidurinė buvo lenkų ir rusų. Tai aštuonias klases baigėm turbūt buvom aštuoni mokiniai, po važinėjau į Giedraičius. Tai baigiau ten vidurinę. Ganėtinai toli buvo, turbūt penkiolika kilometrų.

Tai ten jau važiavot irgi į lietuvišką?

Jo, jo.

Tai.... O *vat* šeimoj tada, kai kalbėjot, kaip Jums apie tai va kalbėjo, kai vaikas dar buvot? Kaip *vat* papasakojo?

Aš nežinau, aš, žinokit, neprisimenu, *vat* ką aš prisimenu, kad tėtis dažnai dejuodavo naktim, girdėdavai dejones, nes ten paskui jis pasakojo apie tokius, sakykim, ganėtinai baisius dalykus. Aš tą atsimenu, kaip ten šachtoje, *nu*, jis visada būdavo... Mano tėvai visada buvo tikintys, iš tikrųjų, tas tikėjimas juos išgelbėjo... Kad va kažkoks ten va.... Jie kaip ten juos vadindavo tuos... *Nadzeratelius* tokius, kad jam šachtoj irgi *vat* nutraukė galvą, kažkoks nelaimingas atsitikimas, ar kažkokią dalį tos galvos, kad jis dar gyvas šaukėsi Dievo, nors niekada netikėjo ir buvo aršus ir ten visus mušdavo... Jis ten mušdavo, suprantat, va eina ir būtina daužo.

Mm. Čia būtent tie prižiūrėtojai?

Taip, prižiūrėtojai. *Nu*, aišku, ten buvo dalis dar tokių *blatnujų*, kurie kriminaliniai, tai jie buvo specialiai suvaryti, kad šituos ten pribaigt politinius, bet tėtis mokėjo labai gerai pasakoti, tai jis išsigelbėdavo tuo,

kad jie klausydavo jo pasakojimų, kaip romano. Ir jis vis pratęsdavo, tai manau, rašytojas buvo tėtis, sakau. Kažkur tai jis buvo prirašęs tų eilėraščių, bandau juos ten surasti dar po truputį.

O apie ką jis *vat* pasakodavo? Kokius dalykus?

Na, jis tokius romanus, matyt, ten pasakojo, ką jis pasakojo tiems *blatniesiems*, bet aš prisimenu, kad jį nusinešdavo už rankų paėmę, *nu*, ir sakydavo „pasakok dabar“. Ir taip jie kažkaip mušdavo jį ar kažką padarydavo, tai jis kažkaip su tuo savo pasakojimu, sakau, išsigelbėdavo.

Ai, mhm.

Nes jų buvo toks tikslas, kriminalinius su politiniais, kad mažiau liktų tų politinių.

Mm, supratau. O pavyzdžiui, kai buvot jau vaikas sovietmečiu tuo, ar buvo draugų ar bendraamžių, su kuriais va taip va bendraudavot, ar turėjot tokių *vat* žmonių aplinkui?

Mes turėjom tenai giminių, tai su jais kalbėdavom, po to dažniausiai savaitgaliais važiuodavom kur nors į Kauną. Kaune buvo dėdė, kuris irgi gerai prisiminė tą Kalantos susideginimą. Ir tėtis užsidaręs su juo kalbėdavo, bet aš kažkaip išgirsti sugebėdavau. A... Labai čia trukdo mane, tai gal galiu kažkaip sustoti ir paskui pratęsti?

Jo, galim truputį pristabdyt.

Paskutinis, kuom baigėm, kalbėjom apie archyvo įrašus, Jūs, sakėt, buvo nuvažiavusi, suradot bylas, pavardes. Gal norėsit paplėtot, kas Jus labiausiai nustebino?

Aš jau iš tėčio žinojau, kad ten tiesos nelabai rasi, kai išveža bent turtą tiksliai surašo, bet šiaip tik, kad pasodint, nes ten sodina į kalėjimus, tai tą *troiką* sodindavo už akių, tai manęs ten kažkas labai nenustebino. Buvo labai daug skundikų, „tas pasakė tą“, rusų kalba, o aš mokėjau, perskaičiau ir man įstrigo: „Sėdžiu už namo krūmų ir matau kaip ateina partizanų vadas“. Tokios citatos, skundimai, kur dėl atsišaukimų ir pan., šiaip tai visur būdavo sudėliota ta byla iš įvairių žmonių skundimų. Tai nestebino manęs, bet buvo skaudu, pagalvojus, kad žmogus daro gerus darbus, o jie skundžia ir išveža... bet aš žinojau, tik, kad pasidarė aiškiau, norėjau, kad mano sūnus suprastų, panagrinėjom toliau, kai ką turiu atsikopijavus.

Kodėl Jums buvo tai svarbu su sūnum? Kaip jis tai suprato?

Geriausiai istoriją išmoksti žiūrėdamas į giminės, tėvynės istoriją, tų žmonių, kurie tikrai patys pasakoja, o nemokėt istorijos yra blogai. Svarbu žinot tikrą istoriją, nes įvairių traktuočių yra, žinot, kaip laisvės kovos, partizaninės kovos – vieni vienaip, kiti kitaip, taigi svarbu žinoti tikrą istoriją.

Manot, kad svarbu išsaugoti istorinę atmintį?

Taip.

Iš tos tremties, kokia yra svarbiausia žinutė, kuri turėtų būti perduota ir kodėl?

Tikriausiai ta, kad tiesiog meilė tėvynei, tėvams, savo artimiesiems, kad tauta būtų stipri ir neišnaikinama. O nežinant tikros istorijos, nematant to, nežinau, gal ir mano sūnaus pasirinkimas, ir jo sūnaus disertacijos sovietinio laikotarpio epochos. Tai, kad tu turi tikrą istoriją – turi kuo pasiremti. Matot kas vyksta, kai istorija perdirbama, rusai apie Ukrainą sukuria nebūtų dalykų, o žmonės tuo tiki, tikra istorija yra pagrindas.

Reikia to vieno pasakojimo kuris padėtų?

Reikia ne vieno pasakojimo, o susidūrimo su gyvais pasakotojais. Dabar dirbdama meno mokykloje, birželio 14 d. pasikviečiau žmonių, kurie galėtų apie tremtį papasakoti ir džiaugiuosi tuo, kad jaunesniems tai yra įdomu. O jie tiek užduoda klausimų, kodėl vežė? Kuo nusikaltot?

Bendrai paėmus, ar manot, kad Lietuvos visuomenė gerai supranta tremties istoriją ir praeitį?

Na nežinau, man atrodo, kad didesnė dalis supranta gerai. Bet yra ir tie, kurie, matyt, tiesiog nenori suprasti. Kai buvo pokaris, tai vieni trėmė, kiti skundė, kiti buvo ištremiti, o čia eina sekančios kartos, kurios ateina iš tų šeimų išeina. Tai aukos būtų ir tie, ir tie, ir tie kurie trėmė. Nes tai irgi jų kartos, kurios girdėjo tą istoriją kitaip, o ji buvo perdirbta, kodėl? Žmogus jei kažką padarė blogo, tai kaltė nebando to malšinti, o man teko tai patirti. Kaip gyveno tie sribų vaikai ir kaip blogai jiems klostėsi gyvenimas toliau. Jie nebūna ramia sąžine, net girdėdami pasiteisinančias istorijas, kur kažkas skundė, kažkas dėl jų kentėjo. Mano pusseserė, kuri yra gerokai vyresnė už mane, gyveno prie tų žmonių, kuriuos išvežė, o jų namus tuo metu plėšė, vaikščiojo su jų rūbais. Taip ir išsigimė tos kartos. Ką žmogus išgirsta, kokioj šeimoj auga, kokią tiesą girdi – sunkiai ir supras. Melu paversta tiesa nuo vaikystės – nežinau ar lengva taip gyventi. Turiu žmonių, kur, tarkim, skaitydama bylas mačiau, kad jie pasidavė saugumui, bijodami dėl vaikų, kadangi jie tai galėjo, nes kai kas dirbo sovietinėms organizacijoms. Žmonės bijojo, labai bijojo, jų sąžinė niekada nebuvo rami. Man pakankamai metų, kad būčiau mačius tuos žmones ir žinočiau kaip jie bandė malšinti tą jausmą. Paskui vis tiek kažkaip, dabar irgi yra sudėtingų dalykų, gerokai tenka nusiminti, kai kažkas sako, kad partizanams nereikia nei paminklų, nei pagarbos – žmonėms, matyt, tai yra tolima. Kai kas sakydavo, kad partizanai plėšdavo, bet mes iš istorijos žinome, kad taip nebuvo. Kai nenori suprast – nesupranta. Na, norėčiau, kad žmonės daugiau atkreiptų į Lietuvos istoriją, pokario epochą.

Norėjau klausti apie mokyklą, įamžinimą. Ar pati domitės, kokios knygos, filmai gali skatinti tą domėjimąsi?

Didžiulis literatūros sąrašas, atskirai nepamėnėčiau. Nors dažnai būnu bibliotekoje, apdovanojame knygomis, svarbu, kad jas skaitytų, yra ir tų, kur labai vaikiškai parašyta. Gal kažkam atrodo, kad jos gali traumuot, nes ten yra skausmo, bet mano nuomone geriausiai suprantama istorija, kai jos klausomasi iš žmonių, kurie dar išliko. Tarp kitko, teko susidurti, kai pasakoja, o jie tai daro labai aiškiai, paprastai. Yra organizuojami žygiai, vietose kur vyko partizaniniai žygiai, tokį planuojame ir mes. Jaunimas žino kodėl reikia ginti savo tėvynę, draugus, namus, brolius, seses. Tai yra ne tiek teoriniai pasakojimai, kurie duoda daugiau naudos. Kelionę su projektu turėjom, išvykom į Radviliškį, į bunkerį, važiavo gimnazijos

mokinė, mūsų mokyklos mokinė, jie gerai žinojo, ypač gimnazistai. Tai priklauso ir nuo mokytojo ir nuo...

Jūs istoriją dėstot?

Ne, muziką.

Ai...

Muzika irgi labai siejasi su istorija, tai *vat...*

Kalbėję apie kartas ateities tų sribų. Pareflectavus tremtinių kartas, pasižiūrėjus, kaip tai suprato Jūsų mama ir tėtis? Kaip Jūs? Kaip Jūsų vaikai? Kaip tai keičiasi? Kokie dalykai užsifiksuoja skirtingose kartose?

Čia reikia pažiūrėti iš įvairaus kampo, bet šeimoje mes panašiai suprantame, ir sūnus, ir aš, ir mano vyras. Pas mus nebuvo išskirtinio ginčo, kad kitaip suprast. Močiutė vaikams buvo didžiulė vaikams, iškeliavo, rugpjūtį – ji daug žinojo. Mūsų šeimoje išskirtinės nuomonės nebuvo, bet man tenka susidurti, kadangi savanoriauju, nes tarp šeimų yra skirtumų. Būna tėvai slepia, tada vaikai gėdijasi, gal taip kaip pajuoka, bet nepriklausomybės pradžioje tai prašviesėjo. Tremtiniai priprato, o gal ir liko, o kai kas ir vedė sibirietes. Kaip yra šeimoj dėstoma, supranta ta istorija – taip ir supratimas klostosi. Skirtingas suvokimas pas tuos, kurie buvo trėmiami ir pas tuos, kurie kovojo už laisvę. Nežinau, tai priklauso nuo žmogaus, va, turiu pažįstamą, kurio tėvai buvo partizanai, bet tai buvo slepiama, tai dabar nejauku. Mano pažįstamos mama buvo ryšininkė, bet ji apie tai tyli, nors ir ilgą laiką nežinojo, matyt dėl to, kad dalis istorijos yra skaudi ir žmonės nenori pasakot – yra nevienodų, tikrai, dalykų.

Kai buvot vaikas, tai Jūsų šeimoj buvo žinoma, ar buvo dalykų kurių nežinojot ar turėjot nesakyt?

Buvo, daug ko nežinojau, ne viską žinojau. Tėvukas po to bendravo su žmonėm, kurie sovietiniais laikais leisdavo literatūrą, tai slapčia pasiklausydavau, bet stengdavosi, kad nežinočiau. Saugodavosi.

Kaip manot, ar tremties patirtis padeda pasirinkti politines jėgas? Ar tai keičiasi skirtingose kartose?

Manau išlieka, sakau iš savo patirties. Pas mus politinės tos jėgos – Lietuva neaiški linija pagal sprendimus, bet išlieka.

O įtaką istorinis kontekstas daro?

Daro.

Kokios yra svarbiausios vertybės, kurias per kartas keliauja Jūsų šeimoje?

Tikėjimas, meilė tėvynei, Lietuvai, tikrai tas yra, šeimos supratimas, santarvė, ramybė tarp žmonių. Jie išgyveno, nes buvo tikintys, turėjo į ką atsiremti, vaikus, tėvus, vyrą, žmoną, tie taškai išlieka ir gal gelbėja.

Manot, kad jie išlieka ir eina per kartas?

Manau, kad taip.

Padėkosiu jums už pasidalinimą, labai ačiū, buvo įdomu. Gero vakaro.

18. Informantė, 1984 m. gim.

2022 metų Vasario 18 diena, Gabrielė Blikertaitė kalbasi su trečios kartos tremtinio palikuone, gimusia 1984-aisiais metais. Laba diena, ir visų pirma, noriu paklausti, ar sutinkate, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Laba diena, taip, sutinku.

Mm. Tai esu Gabrielė Blikertaitė, šiuolaikinių politikos mokslų studijų magistro studentė, ir šiuo metu darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį ir... Mm... Šitam tyrime bandau suprasti, kaip ta tremties istorija ir atmintis yra perduodama vėlesnėms kartoms, kaip jinai išlieka ir keičiasi vėlesnėse kartose, ir kaip jinai keičiasi skirtingais laikotarpiais, ir *vat*, pavyzdžiui, kiek Jums buvo perduota iš Jūsų tėvų ir senelių. Tai dabar dar noriu paklausti, ar sutinkat, kad šio mano interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip, sutinku.

Ir ar sutinkat, kad interviu medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų archyvu?

Taip.

Ir žinoma, noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukti pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime. Tai visų pirma, norėsiu Jūsų paprašyti, galbūt Jūs galėtumėt papasakoti, ką žinote apie savo senelio *vat* tą tremties patirtį, tą istoriją?

Tremtyje buvo mano seneliai. Jie buvo abu – mano močiutė ir senelis. Močiutė mirė, kai jau buvau... Kai buvau dar vaikas, tai iš močiutės jau... Jau nieko nebesužinojau, nes *nu*... Ką ten labai vaikui papasakosi... *Vat* jau senelis... Senelis pasakodavo. Netgi va taip. Senelis mirė prieš kelis metus, sulaukęs... Trūko... Nedaug labai jau trūko iki šimto metų, tai *vat* labai toksai stiprus, ilgaamžis... Pas jį namuose visada kabėdavo toksai didelis didelis žemėlapis, kur buvo... Ach... Nurodyta *vat*, kurioj vietoj jie toj tremty buvo išvežti. Prieš kiek laiko buvo jie ten, tai aš dabar net ir... Net ir... Net ir... Net ir neatsiminsiu, bet

nemažai metų, gimė ten mano tėčio brolis toj tremty. Beje, tas broliukas, net nežinau, kuom susirgo ir mirė, nes senelis... Nelabai net senelis ta tema kalbėdavo ir nelabai ir klausdavom mes, anūkai... *Nu* suprasdavom, kad... Kad galbūt ta tema skaudi. O gyvenimas kaip ir *tenais* nebuvo lengvas, bet labai mes *vat*... Kaip supratau, užgrūdino žmogų, nes senelis, aišku, gal jis iš prigimties toks, jis niekada, kad ir kaip jam sunku būdavo... Niekada nedejuodavo, daug metų pragyveno vienas, nes jo žmona mirė pakankamai jauna, gal apie 60-imt metų buvo, ar 65-i. Tai va, tikrai *vat* iki beveik šimto metų pragyveno vienas ir visada sakė „Aš gyvensiu, *nu*... *Vat* pas vaikus neisiu gyvent, man čia gerai, geri namai, čia ir gyvensiu“. Tai va tikrai atrodo, ir jėgų kažkokių turėjo ir tikrai niekada, *vat*, nesiskųsdavo, tai, manau, užgrūdintas gyvenimo buvo.

Mm. O gal pasakojo, už ką ten suėmė juos? Ar kelintais metais maždaug tai buvo?

Vat nežinau, tikrai metų nepasakysiu, už ką, irgi. *Nu*... Matyt... Matyt... Ir be priežasties... Galbūt kažko... Kažko per daug turėjo, nes *vat* iš mano tos didelės šeimos irgi kilęs. Ir paskui vykdavo *vat* jau Lietuvoj tie tremtinių suvažiavimai, *vat* ir į Raseinius ten važiuodavo, žinau, kad visada jis su tais tremtiniais važiuodavo visur, visur dalyvaudavo, tai *vat*. Neliko *vat* viskas pamiršta, jis visur... Visur keliaudavo. Mano tėčiui sakydavo... Sakydavo, „aš“ - sako jau *vat*,-,likau vienas *vat*“... *nu vat* kai 90 metų seneliui jau... „*Nu vat* jau.... Likome iš tų tremtinių du gyvi“, ir sako „Va dabar *vat* jau žiūrėsim, kuris kurį pergyvens“. Tai *vat*, niekada jis tos tremties nepamiršo ir, aišku, negali to pamiršt, bet jis tame gyveno tenai ir visada susitikdavo su... Su tremties tais žmonėmis.

O jas, *vat* pavyzdžiui, kai grįžo, tai grįžo, kur prieš tai *vat* gyveno, ar kažkur kitur turėjo?

Ne, jie tada, kai grįžo, jie apsigyveno tada jau Kupiškio rajone, Šepetos kaime. O kilęs yra... O kilęs yra iš Raseinių rajono. Persikėlė kitur. Kodėl taip, nežinau, tikriausiai susiklostė, matyt, tos aplinkybės.

Jo, daug kam ir neleista buvo tiesiog grįžti, iš kur buvo ištremti, dažniausiai.

Taip, taip.

O *vat* kaip jie jau grįžo, kaip jiems ten sekėsi sugrįžus jau įsikurti?

Įsikūrė... Turėjo šiek tiek ūkio. Senelis, dabar galvoju, gal ir durpyne kažkiek dirbo tame dar Šepetos kaime, kur gyveno. Tai tokie patys, darbštūs žmonės labai buvo ir to darbo nebijojo, tikrai nebuvo, kad kažko neturėjo, kad ten badavo, *nu* bet aišku, viską *vat*... Viską, ką turėjo, tai viską savo juodu darbu, nes tikrai nebuvo, kas *vat* padeda, kažkas padaro, viską viską patiems reikėjo. *Nu* bet aišku, *nu* visų ten tų tremtinių tokia lemtis, kad grįžai kaip į niekur, iš kažkur grįžai į niekur, vėl viskas nuo pradžių, visas tas gyvenimas.

O *vat* tie vietiniai, kaip čia... Ar žinojo, kad jie ten tremtiniai buvo, ir kaip... Kaip... Ar žinojo?

Manau, kad žinojo, nes gyveno senelis kaime, tas kaimukas nedidelis, labai *toksai* jaukus ir draugiškas, ta visa ta jų gatvelė tokia draugiška buvo, vienas kitam visada padės. Taip, žinojo, žinojo. Ir dar, kaip supratau, ten dar Kupišky *vat*, Kupiškio rajone gyveno senelis, tai ten tų tremtinių buvo... Buvo nemažai

ir, matyt, dauguma ten ir sugrižo į tą... į tą Kupiškio rajoną, nes tikrai, iš ten gi ir organizuodavo tuos susitikimus tremtinių.

O *vat* kažkokios priešpriešos nesusidūrė, *nu* kad būtų sudėtinga išitraukt atgal *vat* dėl žmonių būtent? Tokių nebuvo?

Ne, ne, senelis nesakė, kad būtų va dėl to. Gal dėl to, kad labai jis ten nedejuodavo, tikrai niekada neatsimenu, kad pasakytų, kad yra sunku, kad yra kas nors blogai. Niekada, niekada ir *vat* niekada nesakydavo, kad ten tremty blogai... Nors iš tikrųjų, gi tikrai buvo ir sunku, bet žmogaus toks *vat* būdas buvo nedejuoti. Niekada, niekada jis nedejuodavo. Taigi viskas yra gerai, sako. Tikrai, net aš net pergalvoju, niekada nemačiau senelio *vat* ar pikto, ar kažkokio, visada, visada jis buvo su gera nuotaika, kad ir kaip būtų sunku, viskas yra gerai.

Ir apie tą tremtį kai pasakojo, irgi galbūt.... *Nu*, kaip jis ten tą pateikdavo?

Nu vat pasakodavo, kad jis ten dirbdavo ir sunkiai dirbdavo, ir galbūt ten ir valgyt ne visuomet būdavo. Bet aš, kaip suprantu, gal... Nebuvo... Žinau, kad kiti ten *nu* visiškai badavo, jiems taip ir nebūdavo. Taip, kad kažko tokio nebuvo, *nu* aišku, tas gyvenimas nebuvo.... Nebuvo lengvas, bet kai pasirinkęs visiškai taip nebijoti to juodo darbo, iš jo nesu... Nesu išgirdusi ir galbūt... Galbūt... Iš kitos pusės galbūt ir nenorėdavo prisiminti, gal prisimindavo tiktai, kas gero ir pačiam gal lengviau kad būtų.

O pavyzdžiui, gal pasakojo, kaip ten Sibire su tais vietiniais bendravo, ar sutarė?

Būdavo visko, nes tikrai sakydavo, kad būdavo tarp tų vietinių ir gerų žmonių ir... Ir sutardavo, kad ir kaip žmogus geras, nekonfliktiškas, bet visada rasdavo kalbą... Kalbą su visais ir visada, ir visur. Prieidavo ir nekonfliktuodavo, viskas būdavo gražiai.

O jie ten, kai išvažiavo, tai jie mokėjo rusiškai, ar teko išmokti jau tremtyje?

Aš manau, kad teko, nes jie kilę iš to lietuviško tokio kaimo. Bet dėl kalbos tikrai *vat*... Geras klausimas, nežinau tiksliai, negaliu atsakyti.... Gal tik tiek ten elementariai ir mokėjo, o daugiau jau teko prisitaikyt ir išmokti. Nes jau nebuvo... Nebuvo kur dingti.

O *vat* jeigu jau apie Jus jau klausiant, kada Jūs pirmą kartą išgirdot apie tą šeimos patirtį?

Aš *vat*... Aš kiek atsimenu, kad *vat* nuo vaikystės visada tas žemėlapis kabėdavo, ir *vat* sakydavo, kad buvo Sibire. *Vat* kada jau tai pradėjau suprasti, nežinau, jau turbūt mokinė būdama pradėjau... Pradėjau suprasti, kas tai yra... Tai *vat*, kas tai yra..

Tai žodžiu, kaip ir nebuvo taip jau tabu tas dalykas?

Ne, ne. Tik visada va kabėdavo tas žemėlapis ir visada mes klausdavom, kas... Sakydavo, va, va čia *vat*, būdavo net pažymėtas toks taškas, va, va čia *vat* gyvenau, va čia mes buvom išvežti.

O kurioj ten vietoj jie maždaug buvo?

Prie Kursko, jeigu neklystu. Tai *vat*, tikrai tikrai toli. Toli, kur šalta, kur balta.

Mm. Jo. Turiu aš Jums dar tokį kaip ir bendresnį klausimą, tai bendrai, ką Jums reiškia ta tokia senelio patirtis Jūsų gyvenime, kaip Jūs ją šiaip suprantat *vat*? Bendrai taip galit atsakyti, nežinau, kaip jaučiat.

Aš gal labiau vertinu, kad tą senelio... Kad tą senelio patirtį... Tai, ką mes dabar turim, kaip mes, kaip mes dabar gyvenam. Tai *vat*, žmonės sako „blogai, kaip čia viskas blogai, ai, blogai“. Mes visi gyvenam... Gyvename laisvi. Mes nebijom pasakyti, tai *vat*, suprantu, kad reikia vertinti tą laisvę, kurią iškovojo mūsų tėvai ir seneliai, tai *vat*, ką mes dabar turim.

O kaip manot, ar ta tremtinių patirtis... Nu... Ar gerai suprantama mūsų visuomenėj taip jau?

Aš nežinau, jaunoji karta jau ir nelabai supranta ir gal net nelabai galvoja, kad taip gali būti, nebelabai ir vertina tai, ką turime dabar.

O šiaip dar *vat* norėjau paklausti, ar šiaip domitės, kaip ta tremties atmintis yra įamžinama, ten kokiuose filmuose, knygoose ar renginiuose kažkur, viešoj erdvėj?

Kad knygoose įamžinama, tai va tikrai, nes *vat* ir senelio knygų lentyna buvo. Daug... Daug tų visų tremties knygų ir senelio nebėra ir tos knygos dabar jau parkeliavusios pas mus į namus... Nes jos irgi... Irgi... Radom, ir aš tikiuosi, kad atsiradus daugiau laisvo laiko, nes dabar, kol vaikai maži, nėra net minutėlės kavai, kad atsisėsti ir paskaityti knygą. Ir aš žinau, kad ateis laikas ir aš tikrai... Tikrai tas knygas atsiversiu. Nebus va tiesiog padėtos į lentyną ir užmiršta. Tai va, o filmai... Aišku, yra ir filmų, yra visko sukurta ir, manau, tai reikalinga.

Mm. O ar Jums pačiai tos patys patirtys kaip ir artimos, kaip filmuose pateikia, knygoose, ar kažkokį jaučiat tokį..?

Taip, aš tada prisimenu senelį, prisimenu senelį *vat*, kad... Kad va taip buvo ir, atrodo, kad buvo kažkada toli, bet iš tikrųjų, ne taip čia... Ne taip čia ir toli viskas buvo. Tai taip.

O *vat* Jūs jau mokyklą lankėt nepriklausomoj Lietuvoj?

Taip.

Tai ar buvo daug Jums kalbėta apie tai mokykloj ir pasakota?

Dabar galvoju, mokykloj per istorijos pamokas kažkiek, bet kad labai labai daug... Labai labai daug, man atrodo, ne, nebuvo.

O *vat* tas pasakojimas kažkaip skyrėsi nuo to, ką namuose girdėdavote, pavyzdžiui?

Ne, ne, nesiskyrė, nes *nu* vis tiek tą istoriją... Tą istoriją ir papasakojo mūsų tie... Mūsų seneliai, tai ji yra tikra.

Mm. Va taip pasižiūrėjus į tą tremties patirtį, tai kaip manot, kokia *vat* žinutė turėtų būti perduota ateities kartoms? Ar pati savo vaikams pasakojat, ar galbūt pasakosit apie šitą dalyką?

Vaikai dar kol kas mažyčiai mano – trijų, šešių metų, tai dar nelabai supranta, bet aš žinau, kad aš tikrai, jau kai ateis laikas, kai jau ateis tas supratimas, tikrai papasakosiu, kad *vat* proseneliai, koks tas gyvenimas.... Nes man svarbu, kad vaikai žinotų tą savo kilimo, taip sakant, istoriją. Tai tikrai vaikams bus papasakota.

O kaip manot, kodėl *vat* reikia tai pasakoti? Kuo tai svarbu?

Nes vis tiek, tai yra mūsų istorija, mūsų gyvenimas, *nu*, tai esame mes, *vat*. Kad tiesiog žinotų, koks buvo tas gyvenimas, iš kur mes kilę, nes... Vis tiek aš labai ir diegiu vaikams tas savybes, kad jie žinotų... Seneliai, proseneliai... Kad jie *vat*... Kad jie *vat* viską žinotų. Aišku, jie dar maži, aš jiems kažkiek sakau, bet... Bet dar atminty tiek daug jiems neišlieka. Nes *nu vat* kol kas *vat*, kol jie dar maži, mes vartom nuotraukų albumus ir senelį parodau, „va čia yra tai senelis, va čia yra tavo prosenelė“, ir *vat* kažką bandai jiems papasakoti. Aš manau, kiekvienam yra svarbu, kad savo kilimo istoriją va... Ir ne tik tėvų, bet ir senelių, prosenelių.

Mm. O pavyzdžiui, Jūsų tėtis ar Jums pasakojo, ar labiau va tik senelis?

Tėtis nelabai kažkaip, va viską daugiau iš senelio.

O kaip manot, ar tėtis ir senelis, ir Jūs pati... Ar panašiai suprantat tas patirtis, ar galbūt kažkiek skiriasi... Tas vertinimas kažkoks?

Aš manau, kiekvienas mes skirtingai. Senelis vėl... Jis visame tame gyveno, tai jau į jo tą patirtį mes turbūt nei vienas... To neišgyvenęs, tame nebuvęs... Niekada mes ir neįeisim į tą patirtį, mes galim tiktai iš pasakojimų įsivaizduoti. O jau tai, ką išgyveno... Tai jau tik tai, kad išgyveno, ir paliko.... Kažkaip manau.

Mm. O *vat* kaip manot, ar ta tremties patirtis, ta šeimos istorija, padeda Jums pasirinkti kažkokias politines jėgas Lietuvoj, ar nedaro įtakos?

Aš nežinau, gal kažkokių tokių konkrečių nedaro, bet galbūt kažkas iš sąmonės, galbūt kažkas *vat* yra, bet konkrečiai dalykai, turbūt, kad ne. Galbūt kažkas nesąmoningai, aišku, visada yra. Bet *vat* kad galvočiau, *vat* kad iš tos praeities kažkas gero, manau, kad ne.

O Jūsų, pavyzdžiui, tos politinės vizijos ar skiriasi nuo tėvų ir senelių? Ar keičiasi tie dalykai?

Tos pačios, pagrindinės vertybės – ne. Tai *vat* tikrai... Kai senelis buvo gyvas, sakydavom: „*Nu* tai *vat* seneli, už ką *vat* čia šiais metais balsuoti?“ Ir kažkaip *vat* sutapdavo va tas *vat* matymas, mąstymas... Va taip va, atrodo, ir senoji karta, ir jaunoji, kažkaip *vat* sutapdavo tie visi. Tai... turbūt vis tiek aš manau, visas tas matymas vis tiek yra suformuotas tėvų, senelių, tai jis kažkaip gal ir negali labai skirtis, nes kokioj aplinkoj augam, tą ir atsinešam toliau į gyvenimą.

Mm. Jo. Ir dabar dar visai norėčiau... Galbūt Jūs ir pati *vat* kaip prakalbėjot... Galbūt va dar prisiminsit ar pasakojimą, ar momentą, kuris Jums galbūt yra įstrigęs, ar detalę, iš to, ką Jums pasakojo, tos Jūsų šeimos istorijos?

Iš tos pačios tremties, ar ne?

Mhm. Arba galbūt po to, galbūt kažkas, kas *vat* taip veikia?

Na, galbūt, kaip vaikui... Kaip vaikui iš tos visos tremties išliko senelio, kad va tos senelio... Tos kelionės su tremtiniais, nes mus vaikus taip pat veždavosi, mes taip pat važiuodavom kartu. *Vat* atsimenu, į Raseinius visi važiuodavom, kad senelis dideliu autobusu su visais, tai va... Tai kad senelis dar *vat*... Atrodo, kad dar senelis, kaip dar atsimenu, visada eidavo prieky pats pirmas ir nešdavo tos Lietuvos vėliavą. Tai *vat* man va vaikystėj įstrigę *vat*, kad mes su seneliu būdami maži vaikai važiuojam į tas visas tremtinių šventes.

O šiaip tie žmonės... Kokie jie buvo, gal Jūs prisimenat?

Man jie visi tokie šviesūs žmonės, tokie... Tokių šviesų mąstymų, tokie visi... tokie visi geri, tokie visi teigiami. Man tikrai va tokie visi geri, mieli žmonės. Tai *vat*. Ir va dar atsimenu, pas senelį *vat* visi senesni žmonės... Visada užsisakydavo laikraščius ir visada eidavom... Eidavom į pašto dėžutę pasiimti to laikraščio, ir visada būdavo, man atrodo, taip ir vadinosi „Tremtinys“ tas laikraštis. Gal ir dabar leidžiamas, bet nežinau, bet visada senelis užsiskandinėdavo tą... Tą laikraštį tremtinio. O dabar leidžiamas, net nežinau, tikriausiai gal yra.

Reiktų pažiūrėti, bet man atrodo, kad jis jau nustotas leisti, bet galbūt dar kažkur..

Tai *vat*, kad būdavo, tai aš tikrai atsimenu, ir tas „Valstiečio“ laikraštis ir „Tremtinys“, senelio užsisakyti.

O Jūs pati va tuose suvažiuimuose galbūt su kitais žmonėmis bendraudavot? Ar jie pasakodavo kažką?

Nu matyt, kad bendravom, bet buvau dar vaikas, tai... Tai tikrai negaliu atsakyti *vat*, ką jie ten pasakojo, bet atminty taip stipriai neišliko, nes buvau mokinė.... Gal pradinių klasių būdavau..

Tai tiesiog labiau toks jausmas išlikęs jau?

Tai jo, tas jausmas *toksai*, tas didingas *vat* man išlikęs to renginio visas tas didingas jausmas. Kas ten jie.... *Nu* aišku, vykdavo kalbos, visokie koncertai, bet apie ką ten kas, kaip vaikui.... Aišku, vaikui tokių metų turbūt ir nelabai... Nelabai gal ir įdomu... Nu kaip, įdomu būdavo, bet nesuprasdavai, apie ką tiksliai, *nu* kiek ten, septynių ar aštuonių metų vaikas, ką jis ten labai gali suvokti tuo metu?

O dabar ar dalyvaujat tokiuose panašiuose renginiuose?

Ne. Jeigu senelis būtų gyvas ir važiuotų, matyt, taip, bet paskui senelis jau sulaukė gražaus amžiaus, tai paskui jis jau nebeturėdavo jėgų į tuos renginius važiuoti, net nežinau, gal paskui jau ir nebedarydavo tų

renginių... Tai jau nebevažiuodavo, tai aišku, tada ir mes jau nebevažiuodavom. Bet manau, kad jeigu būtų senelis dar važiuavęs, tai ir mes tada būtume važiuavę, matyt. Bet kai jau nebėra, kas važiuoja, tai va taip ir gaunasi.

Tai nežinau, tai pabaigai turėjau gal tokį klausimą, jau gal ir kažkiek klausiau, bet... Kaip manot, kokios pamokos *vat* Lietuvai ir jos žmonėms... *Nu*, kokios galėtų būti išmoktos iš tos patirties? Kokią Jūsų tą pagrindinę mintį pasakykit?

Kad vertintume tai, ką mes turime, vertinkim gyvenimą, vertinkim savo laisvę gyvenime, stenkimės dėl gyvenimo pačios Lietuvos, nežiūrėkime, kad mums kažkas kažką duotų, o daugiau darykime... Daugiau darykime patys. Ir dėkokime savo seneliams, protėviams, kad... Kad dabar turim tai, ką mes dabar turime.

Labai gražu. Ir turbūt labai noriu Jums padėkoti, kad sutikot pasikalbėti čia su manim. Ir *vat* ne taip ir ilgai, atrodo, užtrukome...

Net labai įdomu.... Prisiminti *vat* senelį, tikrai *vat* prisimenu ir dabar *vat* matau senelį besišypsant, kad *vat*... Atminty išliko senelis.

Labai smagu, kad šiltas toks prisiminimas išlieka.

Nu taip, nes *vat*, kažkaip *vat*, man seneliai yra lygu tėvai. Kažkaip *vat*... Gal mes buvom taip ir išauklėti, bet visada su seneliu šiltą ryšį palaikydavom, tai man seneliai, tai *vat*, lygu tėvai.

Mm. Jo, tai Jums ir ta patirtis, matyt, tokia artima turbūt... Šeimos.

Taip, taip.

Supratau. *Nu* tai turbūt padėkosiu Jums labai už pokalbį ir paklausiu, galbūt yra kažkokių vietų, kad išimčiau iš interviu, kur nenorėtumėt, kad naudočiau tyrime?

Ne, manau, kad viską galite palikti, kaip yra.

Gera, tai ačiū Jums ir geros likusios dienos tada.

Gera, ačiū Jums, gero tyrimo ir viso geriausio.

Iki.

Iki.

19. Informantė, 1977 m. gim.

2022 metų Kovo 7 diena, Gabrielė Blikertaitė kalbasi su antros kartos tremtinių palikuone, gimusia 1977-aisiais. Tai, sveiki, ir visų pirma noriu paklausti, ar sutinkat, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Taip, sutinku.

Tai, prisistatysiu. Esu Gabrielė Blikertaitė, šiuolaikinių politikos studijų magistro studentė, ir šiuo metu darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį, kuriame bandau suprasti, kaip tremties patirtis yra perduodama iš kartos į kartą, kaip jinai išlieka ir keičiasi vėlesnėse kartose, ir noriu sužinoti, kiek Jums buvo perduota ir pasakota iš tėvų, ir kaip tai keitėsi Jūsų ir Jūsų vaikų atminty. Ir dar noriu paklaust kelių techninių klausimų: ar sutinkat, kad šito interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip, sutinku.

Ir ar sutinkat, kad ši medžiaga būtų perduota posovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip, sutinku.

Ir dar noriu informuot, kad bet kuriuo metu galit nutraukt pokalbį ir atsisakyt dalyvauti tyrime.

Gerai.

Tai va, tai šiaip galim judėti jau prie tų mano klausimų ir, kaip jau minėjau, pirmas tas mano klausimas būtų... A... Paprašysiu Jūsų tiesiog papasakoti apie tą savo šeimos istoriją, ką Jūs prisimenat ir ką Jūs žinot... Kuo plačiau.

Tai, išstremta buvo mano mamytės šeima ir, kaip pasakojo, jie buvo išstremti 1949-ais metais ir buvo išstremta visa mamos... Mano mamos mamos šeima. Iš tikrųjų, ir močiutės, ir broliai, ir seserys, o diedukas buvo politinis kalinys. Tai, žinau, kad močiutė, kai išvažiavo į tremtį, kai buvo tremiama, tai jinai laukėsi mano mamos, nėščia išvažiavo į tremtį, ir, iš tikrųjų, išvyko jie į Irkutsko sritį, Irkutske mano mama ir gimė, ir tai įrašyta ir jos asmens dokumente – „Gimimo vieta – Irkutskas“, ir, kiek žinau iš pasakojimų, iš tikrųjų, teko daug, daug kančių ir išgyvenimų patirti, kadangi, kaip jau minėjau, diedukas buvo politinis kalinys, tai jisai į kalėjimą buvo išvežtas, o mama, žodžiu, močiutė mūsų, besilaukianti mamos ir su dviem seserim, žodžiu, turėjo kažkaip tai prisitaikyti ir gyventi ten tremtyje. Tai žinau, kad... Kad buvo labai sunku, iš tikrųjų, buvo laikmetis, kada neturėjo visiškai, ko valgyti, buvo be galo šalta, buvo sunkios darbo sąlygos. Kiek žinau, močiutė pradėjo dirbti fermoje, iš pradžių – žąsų, paskui vėliau – kiaulių fermoje, ir iš tikrųjų pasakodavo, kad tiesiog bandydavo slapčia kišeniuose kažkur persinešti saują grūdų, ar... Ar... Ar dar kažkokio ėdalo, kad jis buvo skirtas, tai žodžiu, gyvūnams, kad galėtų namie pamaitinti mamą ir pasidalinti su dviem seserim, kurios buvo netekėjusios ir jaunesnės. Nes kiti broliai, žodžiu, šeimoj, jie taip pat buvo... Žodžiu, močiutės broliai, buvo išstremti ir jie gyveno, kiek žinau, kitose vietose. Tai iš tikrųjų, tas laikmetis buvo sudėtingas, kada močiutė viena turėjo rūpintis tiktai gimusia mama, žodžiu, viena praktiškai ją auginti, ir dar šalia buvo dvi jaunesnės seserys, kuriomis... Jau jos buvo paaugę, bet *nu* irgi reikėjo jomis pasirūpinti. Kiek žinau ir pasakojimų, kad iš tikrųjų buvo gana sunku

vienai moteriai... Trim moterim, iš tikrųjų, vienai su vaiku, o kitom dviem jaunom moterim, tikrai daug išgyvenimų irgi teko patirti ir sunkumų, ir tik jau vėliau, kai jau... Kai jau šiek tiek ten apsibuvo, kai... Kai susibendravo su vietiniais gyventojais, tai... Ir jie ten buvo visokių, buvo labai tokių gerų, buvo tokių, kurie ir šelpė, ir padėjo, kaip sako, va šitą, žodžiu, visą sunkumą pakęsti. Tai kadangi diedukas buvo kalėjime, tai jį kažkaip tik žinau... Tik periodiškai išleisdavo... Išleisdavo aplankyti šeimos, tai labai daug prie šeimos gerovės ir pagalbos taip pat negalėjo prisidėti ir... Ir vėliau iš tremties jie grįžo 56-ais, 1956-ais metais, kada mamai buvo jau septyni metai, o močiutė, žodžiu, grįžo besilaukdama vėlgi iš tremties. Atsiprašau, jau grįžo su... Su ką tik gimusia tremty seserim, su kūdikiu ant rankų, jau į Lietuvą. Tai, toks trumpas... Tokia trumpa istorija.

Mm, o *vat* minėjot, su tais dar vietiniais bendravo, tai gal kažką *vat* pasakojo, kaip ten tas bendravimas vyko, ir su kuo?

A... Tai iš tikrųjų žinau, kad *vat* pasakodavo, kad tie vietiniai ten... Jie kadangi irgi negausiai patys turėjo, ką valgyti, tai žinau, kad būdavo... Buvo kažkokia kaimynė, kuri ten duodavo kopūstų porą sauju raugintų, žodžiu, buvo, kad keletą bulvių, tai žodžiu, pasidalindavo... Pasidalindavo su... Su... Būtent su mamos šeima, tai šitokius prisiminimus kažkaip tai galėčiau... Galėčiau paminėti.

Mm, o ten *vat* kiti, pavyzdžiui, tremtiniai buvo iš lietuvių, ar dar iš kitų valstybių kažkokių?

Buvo lietuvių, bet iš kitų – negalėčiau pasakyti, kažkaip nesu užfiksavusi.

Mm, o dar aš norėčiau paklausti apie tą suėmimą, Jūs gal žinot, kaip suėmė tą Jūsų senelį, ir kas ten įvyko?

Dabar aš to suėmimo taip detalai neprisimenu, nes iš tikrųjų, kažkaip taip sovietmečiu apie tai nebuvo kalbama visiškai šeimoje, o vėliau... Vėliau buvo pasakojama, kad jo... Skubiai buvo pasakyta, kad turi... Kad turi susiruošti per labai trumpą ten laiką ir... Ir susikrauti ryšulius, ir išvažiuoti. Tai kiek žinau, kad močiutės mama, kadangi ji labai sirgo, tai ji pasiliko... Pasiliko tuose namuose, o... O, kaip jau minėjau, visi ten gyvenę ir broliai ir seserys, ir jinai pati turėjo... Turėjo skubiai išvykti.

Mm, o *vat* sakot, sovietmečiu nebuvo kalbama, tai *vat* Jūs kada, pavyzdžiui, sužinojot pirmą kartą apie šitą tą patirtį šeimos?

Iš tikrųjų, kaip aš sakau, tuo sovietmečiu nebuvo apie tai kalbama, vien iš senelio, kuris buvo toks gana ambicingas ir savo pažiūrų laikėsi visą gyvenimą, ir tiesiog... Galbūt tokiais atskirais atvejais, dar vaikystėj prisimenu, žodžiu, seneliai, vos vieną kitą taurelę padarius, va būtent, jo atsirišdavo va ta kalba ir tada va kalbėdavo ten apie sovietinius, koneveikė, keikdavo, sakydavo, kiek per juos teko patirti, kiek teko iškentėti. Ir žinau, kad *nu* kažkaip tada jį tramdydavo ir sakydavo „tėvai, tu su savo šnektom vėl pridarysi, žodžiu, bėdų“, kadangi *nu* taip buvo kalbama, kad ištrėmė tą šeimą, kadangi senelis kažkokią dainušką, žodžiu, kažkokią ten, nežinau, karčemoj, žodžiu, kažkur užstalėj, žodžiu, kažkokią ten Stalino dainušką uždainavo su draugais, ir iš jo darbo kažkas įskundė, pranešė, ir už tai visa šeima buvo iškeliavusi, žodžiu, į tremtį. Tai žodžiu, iš vaikystės tokie prisiminimai, sakydavo, kad jau jūs baikit su savo šnektom, nes... Nes, nes vėl prišauksit kokią nelaimę.

Mm, o tai čia tik senelis buvo, kiti mažiau buvo linkę kalbėti taip?

Taip, kiti buvo linkę tiesiog... Mažiau linkę ir apie tai tiesiog nekalbėjo, ir tokia... Tokia... Tokia... čia kalbu apie sovietmetį, kalbu apie sovietmetį, iš tikrųjų, jau taip, sakau, tikrai nebuvo atvirai šita tema bendraujama. Mes kaip ir žinojom, kad mama buvo gimus Irkutske, ir vaikam kažkaip į tokį klausimą, kodėl... Neatsimenu dabar to paaiškinimo, kaip ten buvo aiškinama, bet va taip, kad dėl senelio dainuškos apie Stalino, tai šitą kažkaip mes... Mes va tai žinojom, bet gal dar kaip ir nesuvokėm iki galo tos... Tos... Tos visos prasmės.

O *vat* taip dar šiaip, norėjau paklaust, *vat* jie kai sugrižo, kaip jiems sekėsi čia, sugrižus į tėvynę, prisitaikyti kažkaip? A... *Vat* ar žmonės žinojo, kad jie tremtiniai, ar tai kažkokių sunkumų sukėlė?

Iš tikrųjų buvo sunku, nes vėlgi, kaip sakyti, sugrižo ir kiti... Ir kiti močiutės broliai, seserys, ir vėl į tuos namus, tie namai, kaip sakyti, buvo ten gana... Nors ten močiutė gyveno, bet buvo labai apleisti, ir... Ir žodžiu, žinau, kad sunkumų buvo vėl visiems įsikuriant, ir ten dar pas gimines gyveno kažkaip skirtingai, žodžiu, juos ten priglaudė, ir buvo laikmetis, kad vieni broliai ir seserys pas vienus gimines, kiti pas kitus gyveno. Tai paskui, kai jau pasitvarkė jau, žodžiu, vėl grįžo į tuos, reiškias, namus, o kažkaip aplinkinių reakcijos, kaip ten... Kaip ten buvo, tiesiog negaliu pasakyti, bet žinau, kad senelis buvo dėl savo tų tokių aštrių pasisakymų visada... Visada kaip ir buvo po padidinamuoju stiklu ir, iš tikrųjų, *nu*, bijodavo, kaip sakydavo... Bijodavo, kad vėlgi kažkas neišsprūstų, kad vėlgi kažkas, žodžiu, neišgirstų jo tų pasisakymų. Ir, tiesiog, baimė vėl patirti kažkokius tai, žodžiu, skaudžius dalykus.

Mm, o *vat* taip *vat* kalbant apie tą Jūsų vaikystės patirtį *vat* tuo sovietmečiu, tai ar Jus kažkaip lietė va būtent ta šeimos patirtis va būtent tuo laikotarpiu, ir jei lietė, tai kaip ir kiek Jūs žinojot, kada išgirdot, ką žinojot, ko galbūt nežinojot?

Kažkaip, kad tiesiogiai mane, kaip vaiką, kad liestų, tai šito... Šito pasakyti negaliu. Žinau tiktai *vat* iš mamos pasakojimų, bet vėlgi, kada... Kada mama tuos pasakojimus, žodžiu, pasakė, tai sunku būtų pasakyti, nes tas laikmetis, ar tai buvo sovietmetis, dar pasakojama, ar jau vėlesniu laikotarpiu, bet kažkaip žinau, mama pasakojo, kadangi jinai norėjo mokytis vidurinėje mokykloje, bet buvo pora mokytojų, kurios... Kurios... Kurios buvo... Kurios buvo atsakingos ten, matyt, už... Už, nežinau, už tą, nežinau, sovietinę tą veiklą, už propagandos, žodžiu... Rinko informaciją apie propagandą, apie visą kitą, tai žinau, kada mama sakydavo, kad per tas dvi mokytojas negalėjo mokytis vidurinėje, nes jinai... Jos svajonė buvo tapti mokytoja, tai jai buvo ne kartą sakoma, kad „su tavo praeitimi, žodžiu, tai ne apie mokslus svajot, ne apie vidurinę, ne apie mokytojos profesiją, o tau tik melžėja būt“. Tai va šitą iš mamos pasakojimų tikrai atsimenu, bet kada aš juos išgirdau, ir kaip, tai negalėčiau pasakyti. Tai mama visada kaip ir jautė nuoskaudą, kad būtent dėl tų mokytojų, iš tikrųjų, kurios ją per ne tik, kad, žodžiu, pamokas, žodžiu, visada engdavo, prastą pažymį rašė, žodžiu, bet visada ir palydėdavo va tokie komentarai. Tai, kaip suprantama, būtent dėl to tremtinio vaiko būtent va tos praeities.

Mm, o kaip *vat* Jums... Jūs iš savo perspektyvos žiūrit? Kokie Jums jausmai iš to *vat* kyla galbūt?

Iš tikrųjų, visa ta istorija, *nu*, kaip aš sakau, tampa labai artima, nes viena yra paskaityti kažkur vadovėlio puslapiuose, o kita yra išgirsti pasakojimus iš savo artimųjų, ir jau paskui, kada jau nepriklausomybės

metais, tai mes močiutės klausinédavom, kaip ten sekési išgyventi, mamos klausinédavom, tai iš tikrųjų *vat* tiesiog natūralu, kad kyla pyktis ir neapykanta, žodžiu, dėl to sovietinio režimo, ir, aišku, gailestis savo šeimai, savo artimiesiems, *nu* tai, kaip jiems ten teko išgyventi, tai, ką teko patirti. Ir kas visada žavédavo klausantis močiutės, tai būtent jos stiprybė, nes mes sakydavom „Kaip... Kaip jums pavyko, kaip jūs išgyvenot, kaip tuos sunkumus?“, tai jinai visada sakydavo „Ai, vaikai, jauni buvom, kažkaip išgyvenom, stengémės galvot ir tikėt, kad greitai ateis laikas, kada galésim grįžt į Lietuvą“. Tai, kažkaip *vat*, suprasdavom, tas nenoras prisiminti skaudžių dalykų, ką teko... Ką teko išgyventi... Ir... Ir... Ir sakydavo tiktai, neduok jums, Dieve, vaikai, tokį dalyką patirt, tai... Tai va tokie įspūdžiai.

Mm, tai Jūsų senelė kaip ir nenorédavo prisiminti tų laikų, ar ne?

Taip, taip, kažkaip jinai stengdavosi neprisimint, ir kažkaip sakydavo, kad geriau pamiršt, negalvot, ir stengtis gyvent toliau. O *vat* senelis, jis... Jis... Jis mėgo aštriai pasisakyti ir prisimint tuos laikus ir būtent tą sovietinę valdžią koneveikt, tai šitas išliko jam visą gyvenimą.

Tai čia toks visai skirtumas yra, *vat* kaip senelės ir senelio tokie požiūriai.

Taip, tiesiog senelių charakteriai skirtingi, tai tiesiog močiutė tokia uždaresnė, jinai visada, kaip sakyti, visose sunkiose gyvenimo situacijose tokia visada išlikdavo tyli, kaip sakyt, tiesiog tyliai dirbdavo darbą, tyliai darydavo tai, ką... Tai, ką atrodė, jai reikia daryti, ir niekada nesiskųsdavo. O senelio toks charakteris, kad jis *nu* visada mėgdavo paašškinti, paaštrinti, žodžiu, ten kai pamatydavo, ir jeigu prakalbdavo, tai jį nutildyti būdavo sunku. Tai, iš tikrųjų, čia, aš manau, kad ne tai, kad požiūriai į tą situaciją skyrėsi, kad lengviau ar sunkiau kažkuriam buvo, ar tiesiog, ar... Ar kad nepriėmė, tiesiog... Tiesiog, kad tai buvo sunku, *nu* tiesiog tokia išraiška, kaip, kaip vienas ir kitas, žiūrėjo, žodžiu, į situaciją, tai aš sakau, močiutė stengėsi pamiršt ir negalvot. Nes sunkumų, iš tikrųjų, labai daug teko patirt.

Mm, o *vat* pavyzdžiui, Jūsų mamai kaip persidavė tas... Ar labiau toks tėčio prieiga, priėjimas, ar labiau mamos į tą visą? Ar galbūt dar kažkaip kitaip?

A... Kažkaip sunku pasakyti, ko gero. Dar savaip, ko gero, nes *nu*... Kažkaip ten toj situacijoje, *nu vat* aš nežinau dabar, sunku vertinti, iš kurio laikotarpio, kadangi... Kadangi jeigu sovietmečiu, tai, kaip sakau, tikrai buvo vengta apie tai kalbėti, nes... Nes *nu* visada sakydavo, kad bijo dėl darbo, dėl to, kad, kaip sakyt, jau kažkada teko tai patirti, neduok Dieve, vėl reikėtų. Jeigu kalbant jau apie nepriklausomus metus, tai aišku, kad požiūris visai kitas, ir mamos noras užfiksuoti visus savo jausmus, žodžiu, ir jinai yra sukaupusi savo atsiminimus, ranka užrašiusi, planuojam jau kažkaip tai, kad ir savo jėgom, juos išleisti, ir... Ir... Ir *vat* būtent ten tas prisiminimas labiau toksai vaikiškas, ir žodžiu, kadangi jinai ten gimė ir iki septynių metų ten buvo, tai jinai pateikė tokį... Tokį vaikišką požiūrį į, žodžiu, ką ten teko išgyvent.

Mm, o gal galit pasidalint, jeigu Jums reiktų apibūdinti tą jos požiūrį, kaip... Nu kažkaip iliustruot?

Tą vaikišką požiūrį?

Aha.

Tai tiesiog *nu* tuose jos... Jos tuose pasakojimuose, iš tikrųjų, *nu* kada sunku gyventi, kad, iš tikrųjų sunki ir skurdi ta butis, kad neturėjimas žaislų, kad žodžiu, kad ten tokia skudurinė, žodžiu, skudurinė lėlytė pati mylimiausia buvo, ir kad būdavo irgi *vat* pasakojimai iš... Iš... Iš senelio apie tuos obuolius, tai iš tikro, apie ką ten sakydavo, kad neįsivaizdavo to skonio ir nežinojo, kas tai yra. Atsiminimai, vėlgi apie tai, kaip tenai mamai sunku buvo, kaip jinai eidavo, kaip jinai dirbdavo, kaip neturėjo, ko valgyt, ir jos tie tokie vaikiški prisiminimai, ir tas pirmas jų žemuogių paragavimas, kai reikėjo keliauti, kai reikėjo eiti per dešimt kilometrų, vaikui būnant, ir grįžo tiktai sutemus. Bet tiktai vietinių vaikų, kadangi bendraudavo su vietiniais vaikais, su vaikais ir žaisdavo su jais, ir susikalbėdavo, kaip suprantu, galbūt jau rusiškai. Tai *vat* būtent tas noras paragauti tų žemuogių, kurių sako, tas kvapą visi vaikai pasakodavo, bet aš niekada neteko ragauti ir teko keliauti labai ilgai, grįžt vėlai, ir tėvus išgąsdint, ir pylos gaut, žodžiu, tai *vat*... Tokie tie vaikiški jos prisiminimai.

Mm, jo. Ir dabar įdomu labai, ką papasakojot, ir dar tokie... Labai jausminės, atrodo, patirtys, ir aš visai dar norėjau paklausti, kaip Jūs jaučiat, kaip galbūt pasikeitė tas, pavyzdžiui... A... bendrai kokia nuotaika buvo jau atėjus nepriklausomybei šeimoj, ir kaip pasikeitė tas visas bendravimas apie tai? Galbūt plačiau galėtumėt išsiplėst šita tema?

Tai iš tikrųjų, kaip sakyti, *vat* jau atėjus nepriklausomybei, *vat* tada ir močiutė prakalbo, žodžiu, ir tos užuominos, su kuriomis ten senelis anksčiau kalbėjo, ir mes paaugom, ir tas požiūris... Požiūris visai tada kitas, žodžiu. Tai tada tiesiog tas požiūris visiškai toks, žodžiu, išlaisvėjo, ir tie pasakojimai išlaisvėjo, nes kaip sakau, sovietmečiu tikrai nepasakojo, aišku, mes ir maži vaikai dar buvom, bet jau tada galėjom tas istorijas, tai ką, žodžiu, tokias detales, kaip sakyti, jau tiktai sovietmečiu išgirdom jau tikrai... A... Atsiprašau, ne sovietmečiu, o nepriklausomos Lietuvos metais jau tada išgirdom, sužinojom, jau tada apie tai laisvai kalbėt galėjom, ir tada pasidomėt galėjom, kas dar iš artimųjų, kas dar iš giminių, kur ten buvo ištremti, kaip jie ten gyveno, ir žodžiu... Žodžiu, jau tiktai nepriklausomos Lietuvos metais, žodžiu, laisviau jau apie tai buvo prakalbėta, ir ta istorija šeimos buvo išgirsta.

Mm, o pavyzdžiui, kažkokiuose archyvuose ar neieškojot ten tų bylų, pagal kurias nuteisė, ar dar kažko tokio?

Ne, kažkaip nežiūrėjom, kažkaip neprisimenu, ten gal buvo kažkada mintis paieškoti, pažiūrėti, bet man atrodo, kad taip ir liko tiktai pamąstymai.

Mm, supratau. O dabar va taip imant tą gal Jūsų patirtį, tokią asmeninę labiau, tai ar dabar bendraujat šeimoj ar su draugais apie tas savo šeimos patirtis, ar išeina tai kažkaip iš kalbos, ir *nu*, ar bendraujat apie tai žodžiu? Ir su kokiais žmonėmis?

Tai, iš tikrųjų, šeimoj... Šeimoj, giminėj, tai... Tai dažnai tas patirtis prisimena, tiesiog pagal situaciją, ir tų detalių, kartais atrodo, išlenda dar daug ir įvairių, kurios galbūt ir pasimiršta, nes taip, kaip pagalvoji, *vat* kaip išgirsti per giminės susitikimus, pagalvoji, „o gal būtų tikslingai užrašyti ir užfiksuoti“, bet kažkaip viskas kaip ir pasimiršta, o tiesiog, kaip aš jau ir minėjau, mama, iš tikrųjų, dabar jau jos sveikata silpnesnė, bet iš tikrųjų, kai jos sveikata buvo stipresnė, tai eilėraščius kūrė ir atsiminimus rašė, ir su laisvės muziejaus darbuotojais ji tenai bendrauja, savo atsiminimus kaip ir pateikusi yra. Ją kviesdavosi

į... Į... Į atviras tokias pamokas su vietos mokiniais, tai... Tai jos eilėraščiai sukurti būtent apie tremtį, tai dukros, kadangi abi grojančios, dainuojančios, tai... Tai yra ir, kaip sakyti, žodžiu, pagal tuos eilėraščius dainas dainuoja, ir mes giminėj pasigrojam, pasidainuojam, žodžiu, tai... Tai dabar ta istorija, jinai kažkaip greta yra, šalia mūsų, ir kaip aš sakau, tikrai jinai labai labai dažnai ta tema prisimenama, ir pritaikoma vienoj ar kitoj situacijoje, tai kartais, kaip sakyti, prisimena, ypač močiutė, seneliai, žodžiu, tai jų patirtis ir išgyvenimus, žodžiu. Ir... tai ta istorija nuola... Nuolat šalia mūsų ir su mumis.

Mm, o dabar, kai prisimenat, su kokiais jausmais, kaip Jūs įvardintumėt, su kokiais jausmais prisimenat visa tai?

A... Tai, iš tikrųjų... Tai, kaip aš jau minėjau, tas *vat*, kad tie tokie jausmai, sakau, keleriopi, nes *nu* pasikartosiu, ką aš sakiau iš tikrųjų. Tokia likusi neapykanta dėl buvusio režimo ir, žodžiu, ir va tas gailėstis, ką teko šeimai... Ką teko šeimai patirti ir išgyventi, kiek teko daug prarasti, žodžiu. Tai... . Tai dažniausiai būtent su tokiom nuotaikom, bet kartu, kaip aš sakau, kartu tai yra stiprybės šaltinis, ypač žvelgiant į močiutę, kuri irgi, iš tikrųjų, labai išgyveno tremtyje ir daug patyrė. Tai, tiesiog tas stiprybės šaltinis, kad rodo, kad ir gražina, atrodo, žmogus gali patirti daug, žodžiu, kančių, bet *nu*, bet jas išgyventi ir, žodžiu, turėti vilties toliau žvelgti į gyvenimą pozityviai, ir, žodžiu, nesiskūsti, o stengtis pamiršti tai, kas buvo ir... Ir... Ir nebijoti dėl to kiekvienoj akimirkoj.

Mm, supratau. O *vat* dar norėjau paklausti, ar *vat* be šeimos *vat* domitės, kaip ta tremtis įamžinama kokiuose filmuose, knygoje, ar šiaip, kažkokiuose renginiuose, ar dar kažkur viešoj erdvėj?

Tai, taip, žinoma. Ir iš tikrųjų, ir kadangi pati dirbu kultūros srityje, tai... Tai tenka dalyvauti renginiuose ir... Ir... Ir... Ir kadangi esu ir... Ir su švietimu ir su kultūra susijusi, tai iš tikrųjų, natūraliai... Natūraliai tai yra tiesiog... Tiesiog dalis ir darbo, ir pati priklausau laisvės kovų įamžinimo grupei, kuri yra mūsų būtent rajone, tai... Tai tiesiog, kadangi toj grupėj yra įvairių - ir politinių kalinių, ir tremtinių, ir rezistencinių kovų dalyviai, tai jaučiuosi pilnaverte tos darbo grupės nare, kadangi ir mano artimieji, ir mano šeima tai patyrė, tai, apie ką kalbama, tai man nėra svetima. Žinau, kad mano šeima tą patį išgyveno, žodžiu, tai... Tai kadangi tenka priimti drauge įvairius sprendimus dėl tremtinių įamžinimo, žodžiu, tai šita tema irgi yra vėl, kaip aš sakau, yra ne tik mano šeimos tema, bet kaip ir visuomenės tema, istorijos, yra... Yra... Yra irgi mano darbe, mano kasdienybėj irgi, visai greta, visai šalia.

Mm, ir tie žmonės aplinkui, su jais ir tapatinatės turbūt?

Taip, taip, iš tikrųjų, tenka dalyvaut įvairiuose renginiuose, ir su vietos tremtiniais, ir su laisvės kovų dalyviais, tai... Tai... Taip, tai žmonėms ir turim dalintis, turim išgirsti jų istorijas, užfiksuot, įrašyti, kadangi ir mokykloje dirbau, ir su mokiniais, išgirsti mokinių ir jų artimųjų istorijas, žodžiu, dalyvauti ne viename rašinių, eilėraščių konkurse, tai... Tai ta tema iš tikrųjų, labai labai artima ir pažįstama.

Mm, o dar toks gal bendras klausimas, tai kaip Jūs manytumėt iš tos visos savo patirties ar taip bendrai žiūrint, ar Lietuvoje gerai suprantama ta būtent istorija ir ta tremties patirtis Lietuvos?

Aš manyčiau, kad jau... Jau... Jau šita tema yra, iš tikrųjų, nusistovėjusi ir, man atrodo, kad yra pakankamai aiški, kad nereikia įrodinėti, kas... Kas... Labai aišku, kieno, kur yra kaltė, tai man atrodo,

kad jei kalbėsime apie rezistencinių kovų dalyvius, tai dar dar ta istorija tokia aštri ir dar daug diskusijų. Man atrodo... Tremties tema, man atrodo, pakankamai aiški ir pakankamai suprantama. Ar pakankamai jai dėmesio skiriama, žodžiu, galbūt kitas klausimas būtų. Manau, kad galbūt ką tenka išgirsti būtent iš tremtinių, atrodo, kad vis tik jiems norisi daugiau dėmesio, kad jų nepamirštų, kad va tos patirtys būtų labiau fiksuojamos, kad tas atminimas va taip nepasimirštų, kol dar yra žmonių gyvų, kurie... Kurie tą išgyveno ir patyrė.

Mm, o *vat* Jūs sakėt, pati dirbot mokykloj, tai dar klausimas, kaip manot, ką yra, *vat*, svarbiausia perduot jauniems žmonėms ir iš tos patirtis, ir taip kažkaip bendriau žiūrint, ko galima išmokti iš to?

A... Iš tikrųjų, man atrodo, *nu vat* ką labai svarbu sudėlioti, istorinius akcentus, čia gal jau, kaip sakyti, per istorijos pamokas būtų labai svarbu sudėlioti istorijos akcentus, kaip, kas, ir dėl ko įvyko, o vėliau, man... Man, iš tikrųjų, labai svarbu *vat* ta patirtis, tie išgyvenimai ir... Ir... Ir žodžiu, kad svarbiausia, jaunas žmogus žinotų ir istorinius tam tikrus faktus, bet kad stengtųsi pajusti, suprasti, išgyventi va tas... Sykiu su tais tremtiniais... Tas istorijas ir... Ir aš galvoju, kai pajauti, kai išgyveni, tai tada viską stengsiesi daryti, kad... Man atrodo, kad niekada pačiam netektų to išgyventi ir patirti. Ir labiau vertinti tų žmonių patirtį, kurie... Kurie... Kurie patyrė, kurie iškentėjo, ir savotiškai, kaip galima sakyti, jų stiprybė, jų ryžtas prisidėjo prie... Prie tautos išlikimo, prie tautos tos stiprybės, prie... Prie... Prie nepriklausomos netgi Lietuvos, žmonės nepalūžo, stengėsi išgyventi, grįžo į savo kraštą, ir toliau čia gyventi, kurti ir puoselėti valstybės šalį, tai man atrodo, va tokį dalyką svarbiausi.

Mm, o *vat* taip dar *vat* pažiūrint į visą tą, kaip *vat* Jūs suprantat, ir taip praeinant per kartas, kaip manot, tas vertinimas skiriasi, pavyzdžiui, Jūsų mamos, ir *vat* Jūsų dukros, ir kaip jį skiriasi, kas išlieka panašu? Ar girdit?

Tie žmonės, ir *vat* jeigu apie mamą kalbėčiau, tarkim, jiems atrodo, tarsi jie lyg nieko negalėjo padaryti, tartum, ką padarysi, toks režimas buvo ir mes buvom bejėgiai. Ką aš girdžiu iš savo dukros ir kitų jaunų žmonių, kad kažkaip, man atrodo, kad jie labai blaiviai ir aiškiai suvokia, kad... Kad... Kad galima kažką keisti, galima kažką daryti, žodžiu, ir nelaukti, kad, kol, neduok, Dieve, kažkas pasikartos, tai man atrodo, tas senesnės kartos lyg ir susitaikymas, kad žodžiu, ką mes galėjome padaryti, tai lyg ne nuo mūsų priklausė, o manau, kad... Ką girdžiu iš savo dukros ir jaunų, dar sakau, kitų žmonių, kad jauni žmonės nesusitaiko. Aiškiai suvokia, kas yra blogai, kodėl yra blogai, ir jie jau žino būdą, kaip galima su tuo kovoti, ir pasiryžę kovoti. Tai mane tai labai džiugina.

Aha, o jeigu dar apie save pačią, kaip savo kartos atstovę, arba apskritai *vat* savo kartos atstovus va taip pagalvoti?

Tai mes esam tokia tarpinė karta, tai aš galvoju, kad *nu...* Mes – tai tie, kurie, ko gero, semiamės įkvėpimo, tos ištvermės ir stiprybės iš... Iš savo tėvų, senelių ir... Ir, kaip sakyti, ir matome jaunų žmonių įkvėpimą, tai aš galvoju, kad tiesiog aš save matyčiau, kad aš jau šiek tiek turinti patirties ir suvokianti situaciją, žodžiu. Aš galvoju, kad, galbūt, kaip sakyti... Jaučiu... Jaučiu ir suvokiu, kad lygtai aiškiai

matau situaciją ir galiu prisidėti prie to, kad jauni žmonės irgi, kad ją irgi dar aiškesnę matytų, dar jinai jiems suprantamesnė būtų ir tai žadintų jų ir norą ir domėtis istorija, ir tautos likimu, ir panašiai.

Mm, O, ir dar noriu paklausti, ar ta *vat* pavyzdžiui, tremties patirtis Jums kažkaip padeda pasirinkt politines jėgas Lietuvoj ir... Ir, jo, Jums pačiai ir, tarkim, Jūsų vaikams, ar Jūsų *vat* tėvams? Kaip tai keičiasi?

Tai... Tiesiog, na... šiaip, stengiuosi aktyviai politikoj, kaip sakyti, nedalyvaut, politikoj nedalyvauju, ir visą požiūrį visada, žinoma, turiu, bet... Nepriklausau jokiai politinei partijai, bet, aišku, tos politinės partijos *vat* jau ir nepriklausomybės metais, žodžiu, kurios jau buvo siejamos su sovietiniu režimu, žodžiu, tai *nu* visada jos atrodo atgrasios ir nepatikimos. Tai... Tai, netgi su šiandien... Su šiandien diena tai, kas siejama su žiaurumu, agresija, ir ten kita, vienareikšmiškai, žodžiu, tiesiog, kaip aš sakau, nepritariu ir manau, kad nepalaikyčiau tokių partijų.

Mm, o kaip *vat* pavyzdžiui, Jūsų tėvai ar vaikai, ar išlieka panašiai ar kitaip?

Panašiai, tas požiūris visur, žodžiu, panašus... Visų kartų požiūriai... Bent jau mano šeimoj.

Mm, supratau. Ir dar *vat* visai čia jau mano klausimai į pabaigą, dar noriu paklausti, kokias galbūt išskirtumėt tas pagrindines vertybes Jumss galbūt, mama ar seneliai perdavė, kurias *vat* Jūs nešatės galbūt savo gyvenime dabar, ir toliau nešat, kokios būtų tos pagrindinės?

Nu, tos vertybės, tai, ko gero, *vat*, jeigu kalbėtumėm apie tą senelio tą tokią griežtą poziciją ir... Ir... Ir išsakytas aštrias mintis, aš galvoju, tai rodo, kad tiesiog, na, nereikia bijoti pasisakyti kartais kiek kartais ir aštriau ir sakyti savo pozicijų. Jeigu... Jeigu kalbėtume apie močiutę tą tokį... Tokį nuoširdumą, žodžiu, ir tą kantrybę, žodžiu, tai mane moko, kad, žodžiu, *vat*, kad... Kad žmogus pajėgus iškęsti tas negandas ir... Ir... Ir tas baisybės, kurias... Kurias patyrė, bet žodžiu... Bet dvasiškai išlikti stiprus, tai... Tai man ta močiutės dvasinė stiprybė, patyrus daug kančių, tai irgi labai imponuoja ir visada atrodo, kad tiesiog irgi sektinas pavyzdys. Tai nereikia, kad tiesiog pamiršti tai, kas įvyko, bet tiesiog turėti dvasinės stiprybės gyventi toliau ir išgyventi... Mokėt išgyventi. Tai... Tai... Šitie dalykai, na, o didžiuojuosi aš savo mama, kuri... Kuri, kaip sakyti, nori užfiksuoti savo atsiminimus ir rašo juos, užrašo ir dalijasi savo prisiminimais, ir... Ir... Ir... su darbuotojais, ir su anūkais, tai va kalbėti apie tai irgi reikia, išsakyti savo mintis, kalbėti, užfiksuoti istoriją irgi labai svarbu.

Mm, supratau. Tai šiaip buvo tikrai įdomu Jūsų klausytis ir tikrai tokios labai įdomios ir išvystytos išvalgos atrodo, ir dar pabaigai dar to noriu paklausti, ar galbūt yra kažkokių vietų, kurias vis dėlto reikia išimti iš interviu, ar nenorėtumėt, kad naudočiau savo tyrime, ar viskas tvarkoje?

A... Man atrodo, kad viskas tvarkoj, tai Jūs savo nuožiūra tada, kaip... Kaip... Kaip Jums atrodys. Mano toks pasakojimas gal labiau per emociją, bet... Bet iš tikrųjų, tas toks... Tas toks emocinis aspektas kažkaip labai svarbus ir yra, na.

Jo, ir tikrai labai įdomu ir klausytis *vat*, kokias *vat* Jūs... . Per kokias emocijas Jums tai persiduoda irgi. Tai va. Gerai, tai aš tada baigiu įrašą mūsų.

20. Informantė, 1998 m. gim.

2022 m. kovo 6 d. Gabrielė Blikertaitė kalba su trečios kartos tremtinių palikuone, gimusia 1998 m.

Sveiki, visų pirma, noriu paklausti, ar sutinkate, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Taip, sutinku.

Prisistatysiu šiek tiek. Esu Gabrielė Blikertaitė, šiuolaikinių politikos studijų magistro studentė ir darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį. Šitame tyrime bandau suvokti, kaip tremties atmintis yra perduodama vėlesnėms kartoms, kaip jie ją supranta, kiek jiems išlieka, iš kur jie sužino tą informaciją, ar iš šeimos, ar iš kultūros, ar iš dar kažkur, ir kaip tai juos veikia. Dar noriu paklausti, ar sutinkate, kad šio interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip, sutinku.

Ir ar sutinkat, kad interviu medžiaga būtų perduodama posovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip, sutinku.

Ir dar noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galime nutraukti pokalbį ir galite atsisakyti dalyvauti tyrime.

Gera.

Dabar galime judėti prie klausimų. Ir, kaip ir minėjau, tas pirmas mano klausimas bus - tiesiog paprašysiu Jūsų papasakoti, ką žinote apie savo senelių patirtį ir apie tą istoriją gal galėtumėte papasakoti?

Tai, pirmiausia, tikriausiai, reikėtų pradėti ne nuo senelių, šiuo atveju - močiutės patirties, bet nuo prosenelių, nes mano močiutė buvo ištremta, jeigu taip galima pasakyti, tuo metu, kai buvo savo mamos pilve, buvo kažkur apie 5 mėnesis, tai čia buvo kažkur 1948 metų, pagal skaičiavimus, dabar jau neatsiminsiu, bet, manau, kad tai buvo ruduo, nes rudenį ten buvo trėmimai. Dabar tiksliai nepasakysiu, nes visur yra *susimakalavę* visa ta istorija, dėl ko ta tremtis, bet, kiek pamenu, kažkoks buvo įvykis, kuomet mano prosenelis, nežinau, kaip čia įvardinti, nežinau, žodžiu, darbo metu kažkokią padainavo dainelę apie Staliną ir gavo 15 metų kalėjimo ir ištremė dėl to su šeima į tremtį. Ten trėmė ir mano abudu prosenelius, mano prosenelės šeimą, tai, žodžiu, buvo kažkur, sakau, 1948 metai, tai taip ir gimė mano močiutė tremtyje, nes jie buvo Irkutske, prosenelis buvo kalėjime, tai irgi ilgai močiutės mano nematė.

Taip pat tremtį, kiek pamenu, buvo 1956 metai, kuomet jie grįžo. Tai tremtis buvo pradžioj sudėtinga, po to vis tiek kažkokį tai darbą ar dar kažką susirado, močiutei tai ta vaikystė buvo šiek tiek lengvesnė, nors, aišku, visko būdavo, tikrai pamenu tuos pasakojimus ir apie šaltį, nes, na, Irkutske šalčiai *nevaikiški* - apie -50 laipsnių, tai pasakodavo, kaip ir virindavosi vandenį, koks tas virinimas būdavo, kuomet viskas šąla, pačios gyvenimo sąlygos - kad sirgdavo labai labai daug, na, žodžiu, toj tremty ir mano giminaičiai mirė, močiutės dėdė, jeigu neklystu, tai, žodžiu, ta tremtis tokia, na, sudėtinga buvo, nes galų gale, liko prosenelė viena su močiute, vėliau prosenelis iš kalėjimo buvo išleistas po penkių gal metų, jeigu neklystu, ko pasekoje atsirado ir mano močiutės sesė, kuri irgi gimė tremtyje, ir, žodžiu, ta tremtis kalnuose vyko, praktiškai, kur nei medelio, kaip sakė mano močiutė, o pirmas obelis pamatė tik grįžusi į Lietuvą, tai mano močiutei buvo tuo metu 7 metai, kuomet jau reikėjo eiti į mokyklą ir, na, Stalino mirtis, tikriausiai, irgi tą lėmė, kad vis tiek buvo laisviau ir lengviau grįžti į Lietuvą, tai *vat*, taip trumpai, tikriausiai, papasakočiau apie savo šeimos istoriją.

O dar norėjau paklausti, jie, kai grįžo, tai jau grįžo ten pat ar kažkur kitur, į kitas vietas?

Ten pat grįžo, kadangi toj sodyboj, kur buvo mano šeimos vieta, buvo dar likusi, jeigu neklystu, mano močiutės senelė, jeigu neklystu, tai jinau buvo viena likusi tremty ir ten vis tiek bazavosi aplinkui giminės, na, žodžiu, ta šeimos sodyba yra išlikusi ir iki šiol.

Ir Jūs ten dar grįžtate, važiuojate?

Ne, dabar ta sodyba yra apleista, kadangi, tiesiog, ten dabar gyvena kiti giminaičiai ir labai retai ten vyksta, bet žinom tą vietą ir kartais užvažiuojam.

O *vat* taip jau papasakojote apie tą tremtį, o kaip sekėsi jiems sugrįžus jiems į tėvynę, ar žmonės žinojo, iš kur jie sugrįžo, ir kaip tada ten tuos darbus susirasti, viską?

Dabar negaliu pasakyti, bet žinau, kad tikrai buvo sudėtinga, nes vis tiek žinojo, kad yra tremtinių vaikas, šiuo atveju – mano močiutė, kad, na, tikrai buvo sudėtinga, tiesą sakant, čia, tikriausiai, mano mama geriau papasakos, nes tiesiogiai yra, na, bendravus, aš net ne, ta prasme, mano proseneliai mirė, kai dar aš buvau negimus, bet žinau, kad tikrai buvo sudėtinga ir, kaip ir visiems tremtiniams, tikriausiai negalėdavo ir pasakyti, nes vis tiek kitaip visuomenėje į tuos žmones žiūrėdavo, na, ten dangstytis nereikėjo, bet, na, buvo sudėtinga, tikrai, ir mokykloj, kiek žinau, ir vėliau stojant į aukštesnes mokyklas.

O taip pat apie tą Jūsų patirtį, Jūs sakėt, kad Jums, *nu*, kad mama žino, o ar Jūs ten, ar Jums močiutė pati pasakodavo, ar iš mamos daugiau sužinojot?

Aš dabar irgi susimąščiau, kada aš sužinojau apie tą *vat*, močiutė gimė tremty, tai tikriausiai ir būdavo tai sakoma, kad, na, kad tremty gimė, bet kai mažas vaikas esi, tu nelabai supranti, kas yra ta tremtis. Šiaip vis tiek būdavo, kad tu pasiklausai močiutės, nes jos praktiškai vaikystė praėjo ten iki mokyklinio to amžiaus, tai šiaip iš pasakojimų – mano močiutė kažkuriais metais yra užrašus padariusi apie tą tremtį, savo, na, kaip prisiminimų, pavadinkim, dienoraščius. Va irgi prisiminiau, yra pasakojimas, man bent jau ryškiausias išlikęs, kaip močiutė, būdama, nežinau, ten gal šešerių metų, kopė į kalną, kad žemuoges pirmas pamatytų ir rinktų tame amžinajame įšale, tai tos tokios istorijos, *nu*, jų yra daug, tik aišku, aš jau

seniai skaičiau. Bandėm čia skaitmenizuot, bet, *nu*, gal pavyks prie progos, bet jo, šiaip *tais*, yra dienoraštis, pavadinkim taip, tai irgi leidžia, na, susipažint, bet čia vėlgi, tikriausiai, priklauso, kas kaip norėjo sužinot, nes, na, aš savo atžvilgiu, man buvo įdomu, tai tiek močiutės klausinėjau, tiek skaičiau jos užrašus.

O čia bandėt skaitmenizuoti, tai čia per kur bandėt?

Mes bandėm tiesiog, na, suvesti tiesiog, ir kažkur, na, išleisti, tai tikriausiai ne, bet tiesiog turėti atminčiai, kad, na, nebūtų dingę užrašai, nes jie tikrai bent mano šeimos istorijai tai yra vertingi.

Supratau. O šiaip turiu tokį gal bendrą klausimą, bet galbūt kažkaip išvystysim – kaip Jums ta *vat* tremties šeimos patirtis, kaip jinai *vat*, ką jinai reiškia Jums kaip žmogui dabar?

Man tai reiškia mano tapatybę, leidžia suprast, kas aš esu ir iš kur. Tikriausiai, tam tikra prasme, tai ir patriotizmą ugdė, nes, na, suvokiam, kad mano šeima buvo, šiuo atžvilgiu - agresoriaus auka, tai vis tiek žiūrime visiškai kitaip, nes, na, supranti, kad buvo kitaip, kad paveikė, galbūt, ir sveikatą tavo šeimos narių, tai, žodžiu, tas, na, požiūris vis tiek paveikė, kaip sakau, visiškai kitaip žiūriu, nes, tikriausiai, kas nėra tremtinių šeimos nariai, vis tiek nesupranta tos sąvokos trėmimo. Iš šono, tikriausiai, žvelgiant atrodo, kad tiesiog, na, vyko trėmimai, žmonės buvo tremiami, ten sąlygos buvo beprotiškai prastos, ir tiek, bet, na, kai susiduri su asmeniniais išgyvenimais, vis tiek kažkur paliečia, nes supranti, kad viso to pasekoje, na, ir tu esi čia, Lietuvoje, ir laisvoje Lietuvoje.

Tai Jūs manytumėt, kad visuomenė nelabai tada supranta tas patirtis tremties iki galo?

Aš nesakyčiau, kad nesupranta, bet, aš manau, tiesiog, kad tie, kas neturi tokių asmeninių patirčių, tai gali žiūrėti šiek tiek, net nežinau, kaip įvardinti, šiek tiek žiūrėti kitaip, nes, na, vis tiek, kai tavo šeimos narys nėra su tuo susidūręs, tau tai atrodo tiesiog, na, kartais gal net kaip istorinis, tiesiog, faktas.

O Jūsų pačios tą atmintį, tai kaip jinai, pavyzdžiui, susisiejo su tuo, ką mokykloj mokėtės? Ar susisiejo tos istorijos kažkaip?

Aš visada norėdavau, kad mokykloje būtų labiau apie tai pasakojama, nes kiek pati pamenu ir kadangi pati ir studijavau su istorija susijusius mokslus, kad, na, ne tai, kad neskiriama dėmesio, vis tiek „Misija Sibiras“ projektas, tikriausiai, irgi tą sklaidą informacinę apie tą turinį, tokius įvykius irgi skleidė visuomenei, bet man visą laiką norėjosi, kad būtų daugiau pasakojama, nes kiti, nežinau, ir mokykloje, man atrodo, kur tu, tiesiog, vieną gabaliuką paėmi, perskaitai, bet kažkokio ryškumo nėra. Nors dabar, sakyčiau, kad gal situacija yra pasikeitusi, kuomet R. Šepetyš išleido „Tarp pilkų debesų“, nes vis tiek pamatai *biški*, na, vis tiek romanas – visokios alegorijos, metaforos – vis tiek paveikia žmones, tai aš manau, kad dabar gal kaip ir, na, didesnis santykis, tikriausiai, yra į tremtinius negu tada, kai aš buvau mokykloj.

Tai Jūs manot, kad va tas romanas taip gal padėjo pakeisti tą požiūrį?

Nelabai žinau, kur ten galima keist požiūrį, bet, tikriausiai, leido bent romanas, nors tai vis tiek yra grožinė literatūra, ne akademinė, tam tikra prasme, tikriausiai, leido susitapatint, pajust, nežinau, išgyvenimus, nes R. Šepetys gana savo knygoj ryškiai tą liniją veda, tai, manau, tas pastiprino. Man atrodo, kad to visuomenei trūko.

O ar Jums buvo ta patirtis, skaitant knygą, ar tai buvo artima Jums?

Taip, tai buvo artima, aišku, vis tiek į tai žiūri, kadangi aš labiau dabar akademinę literatūrą skaitau, tai vis tiek žiūri, supranti, kad tai yra kaip meno kūrinys, tad tam tikra prasme, natūralu, kad išgyveni, nes bandai sutapatint tą visą siužetinę liniją su savo gimine, kuri yra išgyvenusi tremtį.

O šiaip va tas suvokimas, kaip manot, kaip jisai keičiasi, jeigu taip žiūrint per tuos istorinius laikotarpius apie tremtį būtent gal?

Aš manau, kad keičiasi, ir gerąja prasme, nes žmonės pradeda kritiškiau, na, šiuo atveju – Rusijos, Sovietų Sąjungos tuo metu, tą visą agresiją išvelgt įdėmiau, nes, na, vis tiek dabartinė situacija Europoje ir šiaip tas propagandinis karas ir visa ta mėsmalė leidžia suprast, kad mes esam nukentėjusi tauta, ir nereikia, kas buvo sovietmečiu, kuomet žmonės vengdavo sakyti, kad yra tremtinys (čia, aišku, nereikia kuo didžiutis ir taip toliau), bet, na, kažkoks suvokimas vis tiek ateina ir supranti, kad tavo, galų gale, jei ir ne giminaičiai, bet, galbūt, pažįstami ar tautiečiai turi šeimoj tokį įspaudą ir jisai vis tiek paveikia gyvenimus, nes supranti, kad tavo šeimos linija yra šiek tiek kitokia negu, tikriausiai, įprasto lietuvių, kuris nebuvo ištremtas.

O vat čia taip susiejot tą Rusiją - Sovietų Sąjungą, Jums šitie dalykai kažkiek turi kažkoko tęstinumo, ar ne?

Manau, kad taip, aišku, mano toks, na, kaip čia pasakyti, manau, kad yra tęstinumas, nes dabartinės idėjos, kurias skleidžia Rusijos Federacijos valdžia yra tampriai susijusios su Sovietų Sąjunga, o žmonių naikinimas, žmonių trėmimas į nepakeliamas gyvenimo sąlygas, taip negali įvardinti, kad tai yra kažkokia tąsa, aš manau, kad viskas yra tampriai susiję, tik gal netiesiogiai, bet, giliai pamaščius, tikrai viskas yra susiję.

Supratau. O va taip pasižiūrint per tas skirtingas kartas, tai kaip manot, va, jeigu taip paėmus kaip Jūsų močiutė suprato, kaip mama suprato, ir kaip, žodžiu, jos kalba apie tą tremtį, kuo skiriasi tie požiūriai?

Aš manau, bent iš močiutės, tikriausiai, kaip, dabar galva nuo pačios mano trečios tos kartos, pavadinkim: vis tiek trečia karta pagal visą sociologiją žvelgia giliausiai, antra yra vis tiek tik, kur supranta, kad kažkas buvo, nes, na, vis tiek, tarkim: aš vis tiek jau dabar gyvenu nepriklausomoj Lietuvoj, apie tai yra viešai kalbama, yra daug literatūros, kurią tu gali tikrinti, skaityti ir vertinti, o šiuo atveju - sovietmečiu, mano mama, šiuo atveju – antra karta, aš turiu įtarimą ir manau, kad vis tiek daug nežinojo, nes vis tiek pagal visą tendenciją tremtiniai dažniausiai vengdavo kalbėti vaikams apie tai, kad jie buvo ištremti, nes, na, tai gali pakenkti visuomenės pačiam gyvenimui: tiek mokykloj, tiek darbe, tad aš manau, kad vis tiek šiek tiek vengė kalbėti. O man atrodo, kad močiutė tiesiog, kadangi ji nebuvo tame procese, kuomet buvo

tremiama, tos beprotiškai neįmanomos sąlygos, vagonuose važiuojant, vis tiek jų taip, na, jinau nematė to, aš manau, kad jai tiesiog buvo suprantama, kad gyveno čia (vis tiek beveik visa vaikystė ten prabūta) ir tik tiek. Aš žinau, kad visą laiką svajodavo apie Lietuvą ir va tas ir močiutės užrašuose yra užrašyta - tas sugrįžimas, tas obelų elementarių pamatymas, va kur kažkas tau septynis metus aiškina, kad ne čia tavo namai, o kažkur va ten, kur yra močiutė, nežinau, sodai, pievos ir taip toliau, o yra čia pat, ir tu atvažiuoji ir tu realiai pamatai, kad realiai čia tavo gyvenimas turėjo būt, bet ne ten. Tai čia *vat*, manau, kad *nu* priimta ne taip, kaip blogybė, bet, na, tiesiog, kad vaikystė buvo praleista...

Užstrigot.

Tai manau...

Ar girdit?

Taip, girdžiu.

Gerai, nes čia biški užstrigo: „Vaikystė buvo“ ir tada...

Tiesiog, kad vaikystė tokia, na, ir buvo, nes vis tiek, sakau, nuo gimimo buvo tremty, tai tas suvokimas, kad kažkur yra Lietuva, kažkur tie tikri namai yra, bet vaikystė vis tiek visa: draugai, kiemas ir taip toliau buvo, šiuo atveju, tremtyje. Tai ta tremtis, aš nežinau, ar buvo įsisamoninta kaip mažam vaikui, kad čia *vat* yra tremtis ir viskas. Aš manau, kad tai buvo priimta kaip kasdienybė, nes, sakau, nuo gimimo ten augta.

O *vat* Jūs pati su savo mama ar kalbatės apie tai, apie tą patirtį, apie močiutės? Ar jinau daug kalba?

Pasišnekam kartais, aišku, būna, jeigu susitinkam visos trys ar ten kažkur su gimine, tai natūralu, kad pasipasakoja tuos prisiminimus, nežinau, aišku, pasipasakojam. Visą laiką, nežinau, kol buvo „Misija Sibiras“, visą laiką palaikydavom ir aukodavom, nes, na, suprasdavom, kad mūsų beveik visi giminaičiai grįžo sveiki ir gyvi, o kažkieno šeimos nariai tiesiog yra nežinia kur ir *nu* ir tai vis tiek liečia, nes suvoki, kad tavo šeimos atžvilgiu galbūt galėjo irgi taip pasibaigt, tai visą laiką įdomu, palaikai ir kai pradedi kažkur išgirst sapaliojimus apie tas tremtis, kad čia jie patys kalti ir taip toliau, tai natūraliai, kad pyktis šiek tiek atsiranda.

O tenka išgirsti tokių dalykų?

Iš visuomenės – ne, tikriausiai, bet internete, jeigu kažkur pasiskaitai, kadangi vis tiek tų rusiškų trolių, visko daugėja, tai kartais būna ta linija, bet jinau nėra ryški, nes tikriausiai vis tiek daug ką paveikia.

O *vat* šiaip taip žiūrint irgi, ar ta tremties padeda kažkaip politines jėgas Lietuvoje pasirinkti?

Politines jėgas? Nežinau, ar politines jėgas, aš labiau gal apie tas patriotines, apie šalies tas gynimo, kadangi pati esu šaulė, tai yra toks akstinas, jeigu galima taip pavadint, kodėl noriu gint šalį nuo agresijos ir kodėl turi būti taip, o ne kitaip. O dėl politinių jėgų, *nu* tikriausiai vis tiek į socialistines partijas,

tikriausiai, kas yra susiję su komunistais, tu vis tiek žiūri kreivai, nes tavo šeimą tokios partijos, kaip ir... na, ne partijos, bet nu šiuo atveju – jeigu buvo komunistų partijų, tai iš to tikriausiai LSDP ir taip toliau perėję, aš bent šiuo atžvilgiu, nežinau, ką mano šeimos nariai, aš ne tai, kad juos vertinu kritiškai, bet aš renkuosi kitą jėgą politinę.

O tai kaip kiti šeimos nariai nežinot, ar daugmaž irgi, įsivaizduojat?

Man sunku pasakyti dėl šeimos narių, bet, aš manau, kad irgi ta kryptis nėra tokia socialistinė, kadangi vis tiek šeima yra patyrusi kažkokios agresijos.

Čia įdomu, ką pasakėt dėl to buvimo šaule ir kad motyvuoja tai kažkaip iš tos istorinės perspektyvos irgi pažvelgti į viską.

Nu, taip, sakau, kažkaip vis tiek visi istoriniai įvykiai, visos šeimos linijos, vis tiek tai paveikia ir supranti, kad nenorėtum, kad istorija kartotųsi, kad šitoj istorijoje, kuri linkusi kartotis, kad joje nedalyvautum, o tiesiog – tam reikia priešintis arba bent pasiruošti ir stengtis išvengti tokios situacijos, kuri buvo tuo metu.

Supratau. Ir dar taip *vat* Jūs čia tas patriotizmo vertybes minėjot, tai realiai pabaigai noriu paklausti – su patriotizmu ir gal bendrai dar papildysit, kokias vertybes, kaip manot, ugdo Jums ir bendrai Jūsų šeimai ta patirtis? *Vat* ką dar išugdė?

Man atrodo, tą pasitikėjimą savimi ir išgyvenimą tam tikrose sunkiose situacijose, nes kartais pagalvoji, kaip viskas yra nepakeliama, kaip niekur nespėji, kaip nieko negali, bet tuo tarpu irgi bandai susivokti, kad tu gyveni per gerom sąlygom negu tavo giminaičiai, tikriausiai, tremtyje gyveno ir kad kartais mes per daug linkę skųstis, kad blogai gyvenam, o iš tikrųjų buvo blogiau. Bet iš tikrųjų tas patriotizmas, tikriausiai, vis tiek prieš tą valdžią, kuri, šiuo atveju - va kas ir vyksta Rusijoje, kur, na, nesi šalininkas tokios valdžios, nes supranti, kad tai, ką jie šneka, tai yra pasikartojanti istorija, na, ypatingai žvelgiant, ką Putinas šneka.

Supratau. Tai turbūt tada ir padėkosiu labai už pasidalinimą. Ir dar noriu pabaigai paklausti, gal yra kažkokių vietų, kurias reikėtų išimti iš interviu, ar nenorėtumėt dalintis, kad tyrime būtų naudojama?

Nežinau, manau, kad ten viskas tvarkoj, aišku, apie politines partijas, aš suprantu, kad reikia tyrimui, bet nu *kinda okay*, aš savo požiūrio ta prasme neatsižadu, tai kaip ir viskas tvarkoj.

Gerai, tai ačiū Jums labai.

Pokalbis su knygos „Sibiro haiku“ autore Jurga Vile.

Sveiki. Noriu paklausti, ar sutinkate, kad mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Taip.

Gabrielė Blikertaitė kalbasi su tremtinio dukra Jurga Vile. Pokalbis vyksta „Zoom“ platformoje. Dabar yra 2022 metų rugpjūčio 16 diena. Noriu Jūsų paklausti, ar sutinkate, kad šio interviu medžiaga būtų naudojama mano tyrimo tikslams?

Taip.

Ir ar sutinkate, kad šio interviu medžiaga būtų perduota Posovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Ir noriu informuoti, kad bet kuriuo metu galite nutraukti mūsų pokalbį, atsisakyti dalyvauti mano tyrime. Kaip ir minėjau, darau tyrimą apie tremtinių palikuonių atmintį, esu Šiuolaikinių politikos studijų Magistro programos pirmo kurso studentė ir pasistengsiu Jūsų paklausinėti apie tai, kiek tai reiškia Jūsų gyvenime ir kaip tai skleidžiasi, žodžiu, Jūsų gyvenime.

Visų pirma noriu Jūsų paklausti, kada Jūs pirmą kartą išgirdote apie savo tėčio istoriją, kiek Jums buvo metų ir kaip tai atsitiko?

Galbūt ne visa istorija, bet, kai buvau maža, tai, priešingai nei daugelis šeimų, mano tėtis pasakodavo apie kai kuriuos nutikimus Sibire. Tik, galbūt, tai nebuvo labai konkrečiai vardijama, kad tai Sibiras, kaip kažkokia tolima, šalta šalis, kraštas kažkoks. Daugiau, galbūt, buvo pasakojimai, kažkokie tai linksni nutikimai nutikę, kaip vaikui, bet čia galbūt yra kažkiek absurdiški arba mums sunkiai suvokiami tokie buvo.

Kiek save pamenu, pamenu tėtį pasakojantį, ypatingai, kai pradėjau savo knygą rašyti apie bulvę. Bulvė išlįsdavo mums sušalusi, labai dažnai prie stalo. Mus taip drausmindavo, kad mes nepagarbiai elgiamės prie stalo, ar nepagarbiai elgiamės su maistu ir pasakodavo, kad džiaugdavosi ir sušalusią bulvę radęs. Tai ta sušalusi bulvė buvo toks motyvas.

Paskui, kažkaip, augant gal... Tiesą pasakius, visą laiką mes turėjom tokį tą suvokimą, kad negalima dalintis šitom istorijom, kad jos tokios mūsų labai asmeninės ir kad apie tai nepasakojam už namų sienų. Šitą mes, tokį žinojimą turėjome. Nežinau, ar mums liepė nepasakoti, neatsimenu šito, bet kad eičiau aš ir kalbėčiau apie kažkokią sušalusią bulvę Sibire taip nebuvo. Bet, aišku, 13 metų buvau, kai Lietuva atgavo nepriklausomybę, tai tuomet jau ir daugiau kas pradėjo dalintis šeimos istorijomis, mes drąsiau pradėjome kalbėti. Galbūt net ir kažkiek prieš tai jautėsi, buvo tas toks laikas, kai jau buvo galima šį bei tą pasakyti arba kai mes, kadangi tokie maištingi paaugliai buvom, jau galėdavom kažką pasakyti drąsiau, ten kaklaraiščius nusirišdavom. Tai aš buvau iš tokios šeimos ir iš tokių, kurie jau nebesisaugojo ir drąsiai kažką sakydavo.

Galima sakyti, kad nuo mažų dienų mane lydėjo šitas pasakojimas, galbūt nelabai *jisai* buvo išsamus *toksai*, bet fragmentiškas labiau.

O sovietmečiu tie kiti vaikai kažkaip gal žinodavo Jus, kad buvot tremtinio dukra, ar niekas nežinojo išvis? Ar kažkokie aplinkiniai, pavyzdžiui?

Negaliu pasakyti, kad konkrečiai žinojo, bet kažkaip buvo taip, kad ir tarp klasiokų, kad mes tarsi žinojome, kas yra kas, aš nežinau. Bet kažkurie kažkuo susiję gal daugiau, arba kad... Nežinau, bet buvo kažkoks *toksai*, kaip čia įvardinti, kaip bendrininkai kažkuriais laikais jautėmės. Tai, matyt, iš kažkokių nuotrupų vis dėlto jautėm, kad gal turim tą pačią patirtį, kad šeima kažką to pačio patyrė. Tai aš manau, kad jie, dabar net nežinočiau įvardinti, bet prisimenu aš, kad su kai kuriais mes galėjome laisviau šnabždėtis apie kai kuriuos dalykus. Tai, matyt, jie buvo irgi, jų šeimos buvo patyrusios tą tremtį ir mes jautėmės kažkuo tai turintys bendrą tą praeitį, kuri mus siejo kažkuo.

Įdomu kaip užsimezga tas dalykas, kai tu iš esmės tiesiogiai nepapasakoji vienas kitam ir kažkaip, tarsi pajauti kažkokiam nebyliam lygmeny ar kažkas tokio.

Jausmas kažkoks, kažkokie ženklai galbūt, kažkokie... bet kažkas tokio vis dėlto išlenda iš bendravimo.

O Jūsų toj šeimoj pasakodavo tėtis, o Jūs su mama kažkokį turėjot panašų foną?

Ne, mama labai priešingai. Jos tėtis buvo... kariavo Raudonojoje Armijoje, visiškai priešingos patirtys. Mano mamos šeima nepatyrė tremčių, bet mano mama buvo labai aktyvi ir patriotė visą laiką ir netgi sovietiniais metais turejo daug nemalonumų, nes labai visą laiką aršiai kovojo už lietuvių kalbą ir už lietuvių identitetą ir taip toliau, todėl galima sakyti, kad šeimoj nebuvo jokios konfliktiškos ta prasme situacijos, tiesiog buvo viena stovykla labai aiški.

Supratau. Ir tada, nežinau, gal taip ir judėsiu - kodėl mes kalbamės. Kadangi Jūs mąstėt parašyti knygą ir įamžinti visą tą prisiminimą savo tėčio ir noriu paklausti, kaip atėjo į galvą ir ar tai kažkaip natūraliai buvo, ar seniai galvojote apie tai?

Istorija yra tokia, kad paskelbus nepriklausomybę Lietuvai, pasipylė, galima sakyti, tremties literatūros knygos, buvo tuo metu gan daug jų pasirodę, daugiau mažiau literatūrinės arba dokumentinės - liudijimai ir taip toliau. Ten jau kitas dalykas yra vertinti kaip literatūros kūrinius arba tiesiog kaip liudijimus atsiminimus, memuarus.

Mano tėtis pirkto visas tas knygas, tiesiog turėjo tokią lentyną ir kas pasirodydavo *jisai* pirkdavo. Ir tokia biblioteka tremties literatūros ir man buvo labai įdomu, aš skaičiau viską iš tikrųjų. Kai nuperka knygą ir skaitau tai praktiškai tuo metu skaičiau labai daug tos tremties literatūros ir tuo metu daugelis iš tų knygų buvo tokios, kaip pasakyti, labai stiprios, labai autentiškos, tie prisiminimai buvo užgniaužti ir kai pagaliau tie žmonės jau gali juos papasakoti... Aišku būdavo ir kažkokių anksčiau pasižymėtų dienoraščių kažkokių ištraukų ir taip toliau. Bet jie buvo tokie, kaip pasakyti, tokie kaip atvira žaizda ir tai labai labai stipriai mane paveikė, man taip atrodė, kad aš pati išgyvenu tuos dalykus. Bet aš jau tada pradėjau galvoti, kad labai norėčiau parašyti tėčio istoriją ir, aišku, kaip ir kiekvienas svajojantis būti rašytoju, sakiau, kad aš tai parašysiu kažkaip kitaip šitą istoriją.

Tai jau man tada užsimezgė ta mintis, bet iš pradžių aš labai galvojau apie „Našlaičių traukinį“, labiausiai man buvo palikęs įspūdį, nes būtent jau paskui, tėtis laisviau galėjo pasakoti, *jisai* pasakojo apie savo sugrižimą, kaip vaikai tiesiog grįžo. Aš tada dar įsivaizdavau vieni, aišku, su palydovais, bet grįžo į Lietuvą vieni be tėvų ir man labiausiai norėjosi, aš galvojau, kad parašysiu knygą, visą knygą, kad bus veiksmas našlaičių traukinys, *vat* jie važiuoja. Nes man toks stipriausias įspūdis buvo, man kažkaip net

ne pati tremtis, bet tie vaikai, sugrįžtantys į Lietuvą, vieni, be tėvų ir kaip jie čia gyvena. Tai man tas našlaičių traukinys tupėjo galvoje, o paskui kažkaip tai... Tai aš visą laiką kažką užsirašinėdavau, skaitydavau ir sakiau sau, kad aš parašysiu knygą, bet niekas praktiškai nebetikėjo, kad aš ją parašysiu, nes aš taip ilgai tęsiau, daug metų praėjo, kol aš ten rinkau tą medžiagą. Ir kažkuriuo momentu net buvo keista, nes pati pradžia buvo net ne knyga, o kažkuriuo momentu aš stojau į scenarijaus mokyklą Paryžiuje ir ten reikėjo kažkuriam etape jau išvystyti kelias scenas iš įsivaizduojamo filmo, iš scenarijaus, ir aš tada sugalvojau tą filmą tokį, „Ant žąsino sparnų“ vadinosi ir kaip tik *vat* pasakojau tą momentą nuo įlipimo į našlaičių traukinį ir kelionės pradžią. Tai kaip filmą perteikiau. Čia gal ir buvo pats pirmas etapas, aš praėjau į tolimesnius etapus, ten tokia prestižinė ta mokykla, aš į ją galiausiai neįstojau, bet tas pats, reiškia, epizodas kažkoks iš mano įsivaizduojamo filmo juos labai sudomino. Tai va, buvo tokia pati pirma pradžia, kai buvo išrašytas kažkoks tai epizodas iš tos istorijos, kurią aš paskui papasakojau knygoje.

O vėliau aš ją visai ir taip, ir taip galvojau rašyti ir užsirašinėju ir pati ten kažką piešiau ir galvojau, kad traukinį padaryti, kad pinigai išsilanksto kaip traukinys ir *vat* visą pasakojimą apie kelionę. Tai daug buvo mano visokių minčių, kol kažkaip per visus tuos metus ir vaikų susilaukiau, ir vaikai paaugo šiek tiek ir tada aš sugalvojau, kad tik tada, kai turėjau savo vaikus, ir būtent pasakojau jiems apie bulvę ir visą kitą, ir matydama dar didesnę atotrūkį negu mes vaikai galėjome turėti, tada pagalvojau, kad vaikams reikia parašyti šitą knygą. Buvo „Tarp pilkų debesų“, buvo labai įdomiai Giedrės Beinoriūtės tas filmas „Gyveno močiutė ir diedukas“ ir - aš jau buvau pradėjusi rašyti - pažiūrėjau tą filmą ir sakau, o, aš jai sakiau, Giedre, aš irgi ta tema kažką rašau.

Tai man tiesiog atrodė, tada, aš ir leidyklai pristačiau, nors leidykla sakė, kad mes gauname labai nemažai projektų, pasiūlymų knygų apie tremtį, kad *vat* nori rašyti. Bet kažkaip aš, galbūt, iš karto kadangi įsivaizdavau, kad tai turėtų būti komiksas, galiausiai išvirto į tokį grafinį romaną, mano tas sumanymas buvo galbūt toks šiuolaikiškesnis *toksai*, patrauklesnis, tai leidykla mane atsirinko. Aš dar nebuvau... Nu kaip, aš turėjau tokią sinapsę, pasakojimą, įsivaizdavimą maždaug, bet ne tokį ir tikslų, bet atsirinko mane ir tada aš jau parašiau tą knygą iš pradžių, iš tikrųjų visiškai kaip komiksui. Beveik viskas buvo dialogas, o kai paskui susiradom Liną, kuri pradėjo piešti, pradėjo labai labai kruopščiai piešti ir komiksui gan sudėtinga būtų šitaip išpiešti ir ji *begalimai* stora būtų, tai pradėjau tame procese perrašyti kai ką į tuos epizodus, Algiuko kur tie prisiminimai.

Taip atkeliavau iki knygos, iki knygos vaikam, ir man jau buvo toks jausmas, kad aš būtinai turiu ją dabar *vat* parašyti, nes jaučiau, kad kažkas tikrai parašys, nes reikalinga yra knyga, ir, kaip pasirodė, tikrai yra tiesa, vaikams apie tą momentą mūsų istorinį. Tai va, kažkaip greitai mes susisukom ir įvyko.

O Jūsų tėtis pats neplanavo kažko rašyti ir kaip jam buvo, kai Jūs pasakėt, kad Jūs planuojat rašyti, ką jis apie tai manė?

Mano tėtis, iš tikrųjų, labiau visąlaik sakydavo, kad jis ne ką ir tepamena iš to Sibiro, mažas vaikas buvo, mažesnis negu mano herojus knygoje. Keista, bet jis nemažai prisiminė, bet man jau rašant, tai aš negaliu pasakyti, kad labai daug pasiėmiau iš savo tėčio istorijos, tiesiog, kadangi visa ta perskaityta tremties literatūra mano galvoje ir atmintyje nugulė kaip kažkokia mūsų bendra atmintis, tai aš retkarčiais ir nebežinodavau iš kur šitas epizodas.

O tėčiui pačiam, jis labiau kaip tas Algiukas knygoje, jis tokius eilėraščius rašydavo vaikiškus gan ir *jisai* to Sibiro kažkokių prisiminimų ne... Buvo močiutė parašiusi, bet močiutė parašė jau paskelbus nepriklausomybę, tai, ką jinai prisiminė ir parašė tą vieną ploną sąsiuvinį. Tai, galbūt, labiau aš rėmiausi į močiutės, arba laiškų, kiek išlikusių buvo laiškų iš Sibiro, kai kurie cituojami knygoje. Močiutė man nieko, iš tikrųjų, nepasakojo, bet kiek jos buvo surašyta paskui ir paskui papildydama iš tėčio, bendraudama su juo, kai rašiau knygą, tai vis kažką *jisai*... Tarsi viskas atrodė jam tarsi nereikšminga, gal ten toks buvo epizodas - kaip ir tas japono epizodas atsiradęs, kurį jis prisiminė - bet viskas jam atrodė, kad gal ne, to gal nebuvo, ta atmintis jam buvo tokia susivėlus, bet man bendraujant, kalbant apie tai, rašant pavyko nemažai dalykų prikelti jo atmintį jam pačiam besistebint, kad mes galime tas dulkes nušluostyti, ypatingai, sakau, kai tu kalbi, bendrauji ir nebežinai, iš kur tai ateina, atsiveria kažkoks sluoksnius, kurį tu tarsi buvai prislėpęs.

Vienas toks įdomus momentas iš tos vaikystės, tai tėtis - mes žinojom, kad mūsų tėtis, todėl, kad jis vaikystėje neturėjo valgyti, tai kai mes eidavom į svečius, jis viską suvalgydavo. Būdavo truputėlį gėda, reikėdavo jį prilaikyti, *nu* žodžiu, *jisai* labai daug valgydavo, nes kai jau šventė, tai reikia gerai pavalgyti. Tai tą labai prisimenu, nes buvo toks šeimos juokas, kad reikia laikyti tėtį, nes jis įsismaginęs prie stalo viską *doroja*, valgo. Tada mums gal ir buvo šiek tiek juokinga, bet dabar prisimenant tai, ant kiek lieka žmoguje tas, kad jam reikia pavalgyti, nes nežinai, kada kitą kartą valgysi, tas išlieka ilgam. Tai va, nepamenu jau, apie ką mes čia. Tai taip panašiai, taip.

Ir rašant knygą, kadangi su vaikais ir pasakoja berniukas, koks buvo mano sūnus maždaug tuo metu, tokio amžiaus, tai aš stengiausi, kad ji būtų tokia autentiška, kad tas vaikiškas balsas pasiektų tuos vaikus ir iš tikrųjų keista, nes yra labai sunku taip jau tikrai parašyti, įsijausti, kad tu esi lyg vaikas ir gal ne viskas yra taip, kaip vaikas pasakytų, bet vaikams atliepė ta knyga. Paskui, verčiant tą knygą, ji nebūtinai yra skirta vaikams, kai kuriose šalyse netgi suaugusiems skirta. Nu nes įsivaizduojama, kad vaikams galbūt per anksti. Tai tas skaitytojas, galiausiai, visų mūsų laimei ir džiaugsmui tapo kaip nuo mažiausio iki didžiausio, nes yra labai daug atvejų, kai neskaitantiems vaikams mamos skaito tą knygą ir jie dėl kažkokios priežasties visiškai įsimyli tą knygą ir tas pats - labai daug tų senesnio amžiaus žmonių perskaitė knygą, nors gal ir sunkus toks stilius skaitymo ir toks raštas, bet tuo metu dar buvo ir tų tremtinių daugiau, kiekvienais metais vis mažiau jų lieka, tai tėčiui buvo toks užtvirtinimas, kai jo pažįstami draugai tremtiniai įvertino tą knygą, jam atrodė irgi šiek tiek keista, kad knyga tokio formato ir tas pasakojimas *toksai*. Tai jam buvo irgi šiek tiek nedrąsu, kol jis sulaukė tų teigiamų įvertinimų.

Mhm. Labai įdomu šiaip, čia buvo daug momentų, kur aš tarsi užkliuvau. Tai dar vienas tas įdomus momentas, kur, *vat*, pasakojot, kad valgydavo tėtis - o šiaip taip žiūrint į savo auklėjimą, vaikystę, kaip manot, kas dar Jūsų vaikystę taip paveikė ir kokie momentai, tėčio galbūt, kurie ateina iš tos tremties, kad jaučiat, kad pakeitė Jūsų vaikystę ir galbūt ir vėlesnius gyvenimo metus kažkaip, kažką, ką pastebit iš tėčio? Arba jo, kaip asmenybę, [pakeitė]?

Tėtis buvo chemikas, manau, kad tai buvo mums labai svarbu, nes visas tas persikeldavo eksperimentų kažkoks tai motyvas, kolbos ir taip toliau į namus. Daug eksperimentuodavo jis su medžiagom, padenginėjo medžiagas, metalus ir taip toliau ir šitas, aš manau, man labai svarbus iš vaikystės, nuolatinis kažkoks tyrinėjimas, ieškojimas. Tai čia vienas aspektas.

Kitas aspektas, mano tėvai tokie turistai, nu kaip, tuo metu turistai iškeliavė ir net alpinistai kažkuriuo momentu, tai, manau, tas irgi išliko kažkoks tai... Aišku, tuo metu visi norėjo iškelti, čia buvo Sovietų Sąjungos ribose keliaujama, bet jie buvo tą užsibrėžtą tikslą, ten maršrutai, taip toliau, tai man labai *toksai* turistinių kuprinių kvapas yra - mano vaikystė tiesiog persismelkusi ir aš nekeliavau su jais, nu mes tik Lietuvoje keliavom su jais, bet jeigu jie toliau iškeliavė, mes būdavome paliekami ten kur nors, pas kokias gimines ir laukdavom, ir jie grįždavo, ištraukdavo kokias fosilijas, ir vėžlį parsigabeno iš Karakumų dykumos.

Tai buvo labai daug to tokio, galbūt, irgi tėčio tokio žingeidumo ir to noro labai pažinti kažką, keliauti, ieškauti, taip toliau. Be to, tėtis labai mėgo rašyti eilėraščius, tai ta poezija kažkokia, persiteikimas, kad jo dėdė, Kazys Jakubėnas, kuris buvo Alfonso Jakubėno ir jo mamos brolis, poetas, rezistentas, maištininkas ir taip toliau, tai dar ta dvasia persiteikė, kad *vat*, visą laiką kovoji, ant jo antkapio parašyta „Kovojant su neteisybe“ ir taip toliau, tai čia buvo dar vienas *toksai* aspektas.

Ir kitas dar dalykas, kurį aš jau supratau rašydama tikrai šitą knygą, kam iš esmės visas patyrimas, sakykim, trauma vaikui, kurią patyrė tėtis mano, ir jis prarado savo tėtį, ir jis mums sakydavo, nežinau, ar tai yra... Nepateisinu aš to, bet kartais jis sakydavo: „Jūs nežinot, ką reiškia prarasti tėtį tokiam amžiu“, vertinkit, kad jūs turit tėtį, nes aš neturėjau, labai gerai atsimenu. Aš galvoju, kad aš užaugau su tuo jausmu, *lygtai* man norisi pasirūpinti mano tėčiu kaip vaiku, ir *vat* tas labiausiai atsiskleidė rašant knygą, kad *jisai*, kaip nukentėjęs vaikystėje, kaip vaikas, kuris daug išgyveno, ant mirties ribos praktiškai buvo - aš gal to neakcentuoju labai knygoje, bet iš tikrųjų beveik kiekviename močiutės laiške *jinai* taip jau buvo susitaikiusi, kad tas vaikelis jau tuoj mirs, nes jis labai kosėjo, sirgo ten kokliušu, bet jis išgyveno. Bet aš manau, kad aš turėjau tą tokį, kadangi mergaitė, yra kiti du broliai pas mus, mano broliai, bet aš turėjau tą tokį jausmą, kad reikia labai mylėti, rūpintis tėčiu, bet kaip vaiku, aš paskui supratau, kaip vaiku, iš tos jo vaikystės ir rašydama tą knygą įvyko tas *toksai* dalykas, kad staiga aš jaučiau, kad jis yra mano kaip vaikas ir aš toj knygoj, ką galiu padaryti dėl jo, tai toje knygoje galiu padaryti, kažkaip jį apsaugoti, jam suteikti tą galimybę į fantazijos pasaulį, kažkaip iškelti.

Žodžiu, taip tarsi *post factum*, bet visumoje aš tarsi, *vat*, apglėbti jį tais sunkiais žąsino sparnais, jam duoti, suteikti jam tą draugą žąsiną Martyną. Manau, kad visa tai ir atkeliavo iš tos vaikystės, kad aš jaučiau, kad, nepaisant to, kad tai nebuvo taip labai kasdienis dalykas, tie prisiminimų dalinimaisi ir, galbūt, skaudžių ypatingai patirčių, bet, aš manau, kad aš su tuo išaugau ir kad *vat* kažkuria prasme susitapatindavau su savo močiute, jo mama. Kažkaip man atrodydavo, kažkas man sako, tavo blaudos visai kaip močiutės, o, tu dabar taip eini, paaugai, kaip močiutė arba dar kažką. Ir man atrodydavo - ir net dabar kalbant šalta darosi - kad aš ten buvau iš tikrųjų, nes aš net Sibire nebuvo. Mes turėjome važiuoti į Rusiją su rusų kalbos leidimu prieš visą šitą reikalą, tai neįvyko mūsų ta turnė Sibire, bet man atrodė, aišku, iš tos gausos perskaitytų kūrinių, kad aš visą tai išgyvenau iš tikrųjų. *Nu* ir kad aš išgyvenau ir tėčiui jaučiu tą, *nu* tokį kaip jo mama, kaip mano močiutė.

Nors kai *jinai* buvo šalia mūsų aš nejaučiau jai tokio artumo, ji buvo keista moteriškė būtent dėl tų savo išgyvenimų, ji buvo tokia uždara ir nebuvo to tokio močiutės ir anūkės santykio, kad aš jai galėčiau atsisėsti ant kelių ir ten kažką, ne. Buvo *toksai* visai kitoks, gan šaltesnis santykis. Kol aš irgi supratau ir galėjau paaiškinti, nes kaip vaikas aš negalėjau paaiškinti, kodėl *jinai* tokia yra, o paskui po truputėlį

pradėjau suprasti ir galvojau, kad per vėlai iš tiesų supratau, kad buvo galima ir ją kažkuria prasme apglėbti ir parodyti, kad aš suprantu, kodėl jai taip sunku ir skauda, nes ji visokių dalykų ir rimtesnių ištvėrė, apie ką šitoj knygoj nerašau, bet ypatingai po to pabėgimo-sugrįžimo į Lietuvą ir paskui sugavimo, kankinimo ir grąžinimo atgal į Sibirą, man atrodo, tai yra labai jau rimtas išgyvenimas, tarsi išsiveržti iš viso to košmaro ir tave vėl į jį sugrąžina. Tai vienas dalykas.

O antras dalykas, kaip ir daugeliui tremtinių, apie ką ir šiaip būtų labai įdomu parašyti knygą, tai jiems grįžus į Lietuvą buvo labai negerai, ta prasme, daug kas jų čia nelaukė, įsitvirtinti ir gyventi buvo labai sunku ir man skaudžiausia šitos tremties istorijos dalis, kad daugelis turėjo sugrįžti atgal į Sibirą, kur buvo jau šiek tiek *prakutę* ir kur turėjo savo vietą, kur jų laukė, galbūt, ir sibiriečiai kažkokie tai, kurie jiems padėjo, tai yra be galo daug tokių istorijų, kur, iš tikrųjų, iš Lietuvos, pargrįžę, jie turėjo išvažiuoti atgal. Mums taip nentutiko, bet, kita vertus, močiutė sakydavo, kad, kartais net sakydavo, geriau jau būčiau grįžusi atgal į Sibirą, kas yra išvis neįtikėtina, todėl, kad savo šalyje nebuvo vietos tremtiniam, bent jau kažkuriuo momentu.

O *vat* čia taip palyginot savo tėtį ir močiutę, tai Jums jie abu pasakodavo kažkiek detalēm ir kaip skirdavosi tie pasakojimai, galbūt vieni buvo fragmentiškesni, kiti labiau nuoseklesni? Galbūt tėčio pasakojimas, nežinau, ar galima taip pasakyti, buvo linksmesnis? Jeigu reikėtų dar taip konkrečiau palyginti iš ko ir kaip manot susiformavo - *nu* kaip skiriasi tie jų pasakojimai ir kaip Jums tai padėjo formuoti savo savimonę tą visą istoriją?

Aš, kaip ir sakiau, močiutė nepasakojo mano apie Sibirą, tik tai tokias užuominas, be to, pas mus kažkuriuo metu gyveno ji ir rėkdavo per sapnus, turėjo tokios trauminės patirties, kuri išsiskleisdavo tokioje kasdienybėje. Apart to, kad kartais pasakydavo - labai nedaug, iš tikrųjų, nepasakodavo, kaip pasakojimo, galėdavo pasakyti kažkokius epizodus, kaip ten Sibire rinkdavo mėlynės, kokie geri būdavo Sibire žmonės ir taip toliau, kažkokias tokias frazes, bet nepasakojo konkrečiai, nes *vat* paskui tėtis sakė, kad buvo konkreti moteriškė, kuri labai padėdavo, ji virsta į Margaritą mano kyngoje. Tai apie tą moteriškę ji nepasakojo taip konkrečiai, sakydavo, kokie geri žmonės, čia nėra tiek gerų žmonių, kiek Sibire būdavo ir taip toliau.

Bet toliau tas pasakojimas išsiliejo tame sąsiuvinyje, kur paskui ji pasidalino savo prisiminimais. Tokie buvo keisti, nes jie buvo tokie nesukoncentruoti į kažkokį vargą, bet kažkokius išgyvenimus, pastebėjimus apie gamtą ir taip toliau.

Jūs minėjot, kad sovietmečiu buvo ta bendrystė su bendraamžiais, kurie galbūt kažką panašaus patyrė ir noriu paklausti - jau po nepriklausomybės, ar Jūs toliau kažkaip bendraujat su žmonėmis, kurie turėjo panašią istoriją savo šeimos, ar jaučiat kažkokią bendrystę, ar vystosi kažkaip?

Ne, negaliu pasakyti, kad specialiai bendraučiau su žmonėmis, kurie turi panašią patirtį. Tik, aišku, su knyga labai daug atsivėrė žmonių, labai daug išgirdau žmonių, kurie, galbūt, šalia ir su kuriais nebūtinai apie tai kalbėdavome, natūraliai iš to neišeidavo. Tai tų paliestų tremties šeimų yra labai daug, tų istorijų tai... Kažkaip tie atsivėrimai natūraliai dabar įvyksta, nes kažkas perskaito knygą ir sako „o, žinai, man irgi buvo taip ir taip“. Tų pasakojimų tai labai daug.

Nežinau, net kaip pasakyti, nevardinčiau artimiausių draugų, kurie turi kažkokių savo šeimoje trėmimų atvejų ar ne, nemanau, kad tas mus su kažkuo siejo, tai kažkokia patirtis bendra, matyt, bet nepaisant to, ar tai draugas ar kažkoks nepažįstamas žmogus, kuris pasidalina, tas ir apjungia galbūt.

Bet man net buvo per sunku klausyti, nes kai knyga išėjo labai daug dalinosi savo istorijomis, man buvo truputėlį net slegiantis momentas iš tikrųjų, kol aš išmokau, galbūt, klausyti, nes tikrai daug žmonių norėjo labai daug pasidalinti, bet aš tų istorijų jau ir girdėjus ir prisiskaičius, ir jos kažkuria prasme kartoja, kai kurios yra labiau unikalios, dėl kažkokių priežasčių. Bet šiaip, visumoje, jau aš jų taip nefiksavau, kaip rinkdama medžiagą, taip toliau, todėl kad, na, kaip ir su kiekviena labai jau tema, į kurią tu labai daug gilinies kažkuriuo metu ir paskui tu ją tarsi apibendrini tai apibendrinimas įvyko šita knyga. Tai, tarkim, mano atveju, aš jau, sakykim, nevažiuočiau į tremtinių suvažiavimą, nebent pakviestų, bet specialiai, kad klausyčiau... Kažkoks gal vienintelis momentas, tai kad suvokimas, kad tremtinių gretos labai mažėja, nes pagal amžių išlieka labai nedaug gyvųjų liudininkų, visi jie buvo vaikai ir netgi dabar, kurie buvo maži vaikai, jau pagal amžių. Tas tik suvokimas.

Bet, kita vertus, kas galėjo kažką užfiksuoti, tas užfiksavo, dar galbūt yra kažkiek laiko. *Vat*, pavyzdžiui, man kas patinka, knyga įkvepia kažką kitą nuveikti, pavyzdžiui, Tadas Kazakevičius padarė „Pernykštis sniegas“ būtent knygos įkvėptas, kai susirado našlaičius kažkiek tai jų ir kurie yra dabar senukai ir padarė fotoreportažą ir pasikalbėjo su tais žmonėmis. Ruošiant tą projektą keli iškeliavo Anapilin. Tai *vat* tas yra svarbu man atrodo ir šiuo metu mes dirbame kaip tik prie animacinio filmo, kurį darysime apie Sibirą, man atrodo, labiau *toksai*, kad iš tos knygos išeina kiti projektai, kad *jinai* kažką įkvepia ką kitą padaryti, man atrodo tas yra svarbu.

O tas apsikeitimas... Aš neturiu labai daugiau ką papasakoti negu aš papasakojau knygoje. Aišku, nėra joje ten irgi *begalinai* daug istorijų, bet aš neturiu iš kur daugiau, nebent iš kitų knygų skaitytų, bet ir kiti žmonės gali paskui tas knygas paskaityti. Aišku, mane domina, žinau *vat* dabar, kad Kaune yra Grinkevičiūtės kambario paroda, aš dar nebuvau, bet važiuoju šį savaitgalį, aš, aišku, eisiu ją pažiūrėti, man labai įdomu ir apskritai labiausiai galbūt patiko Grinkevičiūtės knyga iš visų tremtinių knygų skaitytų, tai aš nepraeinu pro šalį, kai matau ar išgirstu, kad kalbama apie tą temą arba ypatingai ji yra pateikta kažkaip tai įdomiai, kaip į kambarį tu gali pažiūrėti kažkokį prisiminimų ir kažkaip va taip va.

O prie tų seniai skaitytų tremtinių knygų, tai nu irgi negrįžtu kažkaip tai natūraliai. Buvo tas etapas, o dabar kažkoks kitas etapas, kažką kito rašai, kažkur kitur giliniesi, tai *vat* sakau, negaliu perteikti... Išskyrus, galbūt, jau tą močiutės praradimą ir kai jos nebėra tu tada suvoki, kad tu galbūt jos neįvertinai, tos jos praeities arba nesugebėjai taip gerai pajauti, tas gal likęs jausmas. Bet jai irgi, kažkaip, ta knyga yra skirta tai joje ji tarsi toks prisimenama, ką aš galėjau padaryti. Tai tėčiui ir močiutei dovanuju tą knygą. Bet ar aš gyvenu su tuo kasdien? Nežinau, čia reiktų kažkokių psichologų klausti, kaip atsiliepi tai tavo kasdienybei, ar tai atsiliepi, ar yra kažkoks nesaugumo jausmas, kad bet kas bet kada gali vykti, kuris perduodamas per kartas. Aš nežinau, ypatingai dabar, kai yra toks laikas, tu tada galvoji, kad jo, gali viskas pasikartoti, kažkur yra tremiami kiti žmonės ir tas yra man, galbūt, sunkiausia suvokti, kad nukeliautas toks kelias ir kad vis dėlto tie dalykai kartoja, tai labai labai sudėtinga susitaikyti su tuo. Nes *vat* tu rašai tą knygą, mano ta knyga, aš norėjau, kad ji būtų tokia šviesi, kad parodytų kaip žmogus gali išlikti, kaip jis gali tose situacijose, kaip ir filmas, koks tas gyvenimas yra gražus, kad gyvenimas

yra gražus, kad atsitinka tokie dalykai, bet mes išgyvename ir kuriame gražų gyvenimą ir, aišku, labai sunku suvokti.

Ir su ta mintimi, kaip aš įsivaizdavau, kaip mes važiuosime į Sibirą su ta knyga, ir ten laukė mūsų, nes ambasadorius jau buvo pranešęs, kad mes atvažiuosime ir ten kažkokie palikuonių palikuonys laukė mūsų atvykstančių ir aš galvoju, kaip gražiai tas ratas apsisuko, kad mes pristatysime tą knygą, kaip mes vaikščiosime tom vietom, kalbam mes su dailininke. Ir staiga *vat* tokia realybė yra, nei mes ten važiom ir ne tai, kad mes ten nenuvažiom, tai gal ir nieko tokio. Ir kur mūsų yra knyga, kuri tuo pačiu metu išėjo ir ukrainiečių, ir rusų kalba, kurioje vietoj ji atsiduria, kai, tuo tarpu, koks atrodo tikėjimas, kad sugebėtų nešti kokią taikos vėliavą ir taip toliau.

Tai yra šiek tiek tokio pasimetimo, kaip iš tikrųjų viskas vyksta, ar čia kažką gali knygos, gal nieko negali, nežinau. Gal tiktai tau reikėjo tuo pasidalinti, o paskui žiūri, kad tiesiog viskas ir toliau vyksta taip tiesiog. Yra toks kažkoks momentas, nes ta knyga, atrodė, galima pasiekti - aš per tą knygą supratau, kiek vertimų yra padaryta, kiek galima plačios auditorijos pasiekti ir papasakoti apie tai. Aš supratau, aišku, kad kas dieną tuo negyvenu, bet, kita vertus, dabar lenkiškai išeis, mes vėl važiuosim į Lenkiją ir taip toliau, tai tada vis tie momentai, kai mes pristatinėjam, tikriausiai rudenį į Japoniją net važiuosim, tai aišku vis periodiškai tie pasitaiko tie momentai, kai mes galime kalbėti apie tai už Lietuvos ribų ir tai yra visiškai neįtikėtina, nes iš tikrųjų, ten jeigu dar ypatingai kokie apdovanojimai ir taip toliau knygai, kaip Vokietijoje įvyko, tai man yra *toksai* o, čia yra super priemonė pasiekti kažkokią auditoriją ir kitaip papasakoti, sakykim, šitą istorinį momentą.

Bet tuo pačiu metu paliečiant ir labai sujaudinant tuos žmones, kurie, galbūt, neturi tokios panašios - daug kas turi panašią patirtį, bet, *nu*, sakykim, ne visiškai tokią pačią, ne visiškai gal tremčių ir taip toliau. Tai ta knyga atvėrė tikrai nemažai durų ir mes nemažai su ja pasivažinėjom ir dar, manau, važinėsim, tai čia irgi yra svarbus momentas, kad tai išeina iš tavo šeimos rėmų, tai tampa tavo šalies reprezentavimas ir pasakojimas savo šalies istorijos per tas mažas istorijas, kur, aš sakau, yra vienodai svarbios su didžiąja istorija.

O Jūs, kadangi keliaujat, bendraujat su tais žmonėmis, kaip Jūs manot, ar žmonės, lietuviai, pakankamai gerai suvokia tą tremties istoriją visą? Koks yra tas bendras suvokimas? Aišku, Jūs gal irgi su tam tikrais žmonėmis bendraujate, turėsite sąvitą vaizdą, bet iš Jūsų to vaizdo, kaip manot, ar yra pakankamai gerai suvokiamas tas vaizdas, aptariamasis?

Man atrodo, Lietuvoje taip. Aš nematau kaip kažkaip daugiau... Ypatingai dabar, kai yra pasiektas ir tas mažųjų ratas, vaikų, kurie dabar irgi kažkaip tai visai neblogai suvokia tremties situaciją. Įdomu yra tai, kad jie irgi išeina už tos knygos ribų ir toliau domisi. *Vat*, neseniai, vakar pasakojo moteriškė, kad girdėjo bibliotekoje kaip paaugliai prašė kažko tokio panašaus kaip „Sibiro haiku“, *nu* ta pačia tema. Tai tas yra įdomu, nes tada perskaito ir tą, ir tą, ir tą, ir tą, ir...

Čia aš kalbu apie vaikus, *nu* o apie suaugusius man atrodo, kad Lietuvoje, aišku, visi suvokia tą situaciją. Kažkaip tai nėra ji, man rodos, pamiršta ir pakankamai dažnai atgimsta visokiuose meno kūrinuose, kūrybiniuose projektuose. Man atrodo, pakankamai *jinai* yra realizuojama ir neužmiršta.

O vat Jūs, pavyzdžiui, savo vaikams kada pradėjote pasakoti ir kaip Jūs tai darėte, kai jau perdavinėjote tą pasakojimą?

Na, tai panašiai, galbūt, kaip tėtis man, tikrai... Galbūt irgi... Panašiai sakau, nors ir buvo galima apie viską kalbėti, bet jie nelabai suvokė gal, iš tikrųjų, sunku suvokti tai. Pasakoji ir tas senelis jau toliau negu kad... Jie gavo tą pačią bulvę ir nežinau, ar jie pasakos savo vaikams apie bulvę, bet jie, matyt, pasakos, kad mama pasakodavo apie sušalusią bulvę, kuria senelis džiaugėsi, nes nes aš turiu tą tokį labai stiprų su maistu susijusį požiūrį į pagarbą maistui ir apskritai elgesį prie stalo, tokį, *nu*, tikrai tai man labai siejasi.

Mano vaikai, nežinau, ar aš jų irgi tam tikra prasme netraumuoju, nes aš labai dažnai duodu jiems pavyzdį iš Sibiro. Man tiesiog yra, kažkaip, aš nepakanti labai tokiems *išsidirbinėjimams* dabartiniam laike ir taip toliau, ir labai dažnai atsisuku į praeitį ir kaip galima gyventi, kaip būna, kaip atsitinka. Bet aš tuo pačiu metu rėmiuosi, kad dabar irgi tas vyksta ir kad mes labai gerai gyvenam, ir kad nesuvokiam, ir iš kur, ir kaip, ir kas gali būti ir taip toliau. *Nu* kad jie suvoktų tą situaciją. Tai aš nežinau, ar aš kartais neperlenkiu lazdos, nes jau kartais jie ir šaiposi iš manęs „taip, mes žinom, Sibire...“, bet, sakau, vaikai, taip, Sibire buvo taip. Dažnai jie gali man pasakyti „bet čia ne Sibiras, mama, atsipalaiduok“ ar kažką. Bet, sakau, taip, ne Sibiras, bet tada irgi niekas netikėjo, kad gal Sibire atsidurs, taip kad labai dažnai man irgi norisi tą žmonių stiprybę akcentuoti, tų žmonių, kokie jie buvo stiprūs, kad mes nežinia, kaip mes ten išgyventume, dabartiniai žmonės, kokie mes esame, kaip viskas gan paprastai vyksta. Man jau vienas koks nors epizodas, kaip jie eina ir kokį 15 kilometrų atvykę į tą Sibirą iki tų savo barakų, eina ir krenta, bet kaip jie išbūna, kaip jie ateina ir nieko neturi, kaip jie susikuria. Tai *vat* tas šeimoje irgi persiduoda, nes aš visą laiką sakau, kad iš visur visur, kur tik mes atsiduriame, turim čia pat susikurti savo tarsi namus jaukius. Kad visur, net jei vieną naktį nakvoji, turi būti tokie namai. Arba kažkokioje situacijoje ieškok, ką tu gali kažką padaryti, nebūtinai nusipirkti, iš ko gali pasidaryti baldą ar kažką. Aš perduodu, gal čia yra *tasai*... Aš gi ir šiukšles renku, Ispanijoje iš viso dariau, mes ten darėm tokius bendruomenės, kur keičiam šiukšles į meno kūrinius ir taip toliau. *Nu* labai daug mano vaikai yra išgyvenę su tuo, kaip kokia Pepė Ilgakojinė, kad mes renkam kažkokius dalykėlius, arba kad šiaip tvarkoma aplinka.

Kad iš to, ką turi, kažkaip tai išsiversti labai dažnai juos mokau. Arba tiesiog pastebėti daiktą, kai tau reikia kažko, tai tu tiesiog iš to, ką turi, kaip tu gali pasidaryti, arba kažkaip tai susikonstruoti, susikalti arba kažką tai. Man atrodo visą laiką yra svarbu - aš tiesiog galvoju, kaip jie atsidūrė ten. Va, pavyzdžiui, net ne Berneulos, prie Laptevų jūros, kur iš viso sniege turejo susikurti gyvenime, kaip mes, *vat*, tą padarytume ar ne. Arba irgi labai dažnai tos žolelės man - nes aš suvokiau per tą tremtinių prisiminimą - žolelės, kad viena žolelė, kai arbatą užpildavo, galėdavo išgelbėti praktiškai gyvybę, nes žmogus tikėjo, jam kažko reikėjo. Ir, *vat*, pavyzdžiui, kažkas turėjo ten kokią žolelę, galiausiai paskui pušų spyglių arbata ir taip toliau, kartais labai reikėdavo tokio kažko, kad yra ta žolelė ir ji galėdavo stebuklą sukurti. Ir daugelyje atsiminimų mes galime skaityti, kad va, išgėriau arbatos ir, žiūrėk, jam pagerėjo. Ir tu galvoji, ar dabar mes čia tas arbatas pilam, susirgę tų arbatų ir taip toliau, bet tas tikėjimas būtų, kad ta žolelė gali mus išgelbėti, mes neturime vaistų, taip toliau. Ką mes galime rasti iš gamtos? Tai šitas irgi, mes kai Ispanijoje gyvenome tai labai aš su vaikais visą laiką ateinam ir ką mes iš gamtos - riešutą išsigliaudai, tą nusiskinti, ką mes galime iš gamtos parsinešti.

Dabar pasakodama galvoju, kad aš, iš tikrųjų, labai daug to perduodu, kaip išsiversti. Mes visko kaip ir turim, bet bandyti įsivaizduoti, kad o jeigu neturėtume, kaip išgyventume ir kaip įsikurtume, kur nieko tarkim nėra. Tai *vat*.

Nežinau, gal ir reikalinga ta patirtis. *Vat*, pavyzdžiui, mano vaiko pirmoji knyga, sūnaus, buvo mylima visiška - „Išgyvenimo vadovėlis“. Tai čia, *vat*, jis dar neskaitė, jam reikėdavo skaityti, kaip išgyventi. Amerikietiška ta knyga, versta, bet ten *vat* viskas, kai vandens nėra susirasti arba susitaupyti lašą, nuodus išsičiulpti ir taip toliau. Tai taip, tai va.

Labai įdomūs pastebėjimai ir atradimai, kas galbūt būtų iš ten atėję. Jo, šiaip, labai įdomu, ką pasakojat. Man dar įdomu - aišku, Jūsų, turbūt, daug kas klausinėja iš tos knygos, kurie momentai yra, nu, sugalvoti, kuriuos tėtis pasakojo, kad ir tas žąsinas - ar tikrai turejo Jūsų tėtis tą žąsiną, ar čia Jūsų kūryba. Aišku, galite nesidalinti, vis tiek kūrėjo, turbūt, paslaptis.

Ne, čia visą laiką klausinėja, ypatingai apie žąsiną. Aš visą laiką sakau - vienas dalykas, tai tikra, kas išgalvota, *nu* kai tampa taip tikra, kad tu gali labai sunkiai skirstyti tuos netikrus, įsivaizduojamus ir tikrus personažus, tai žąsino, *kaipo* tokio, nebuvo. Aš, aišku, sugalvojau, kaip tokį įsivaizduojamą draugą ir, galbūt, tai, kad *jisai* toje knygoje atstovauja tokią paralelinę realybę, netgi tai, kad jis gyvena, kaip dvaselė, bet ir tai, kad tas pats paukštis yra kaip draugas ir gali perspėti, pasidžiaugti ir taip toliau. Čia buvo iš to momento, kur tėčiui suteikti... Ta prasme, kad jis nebūtų niekada vienišas ar kažką. Tai žąsiną aš sugalvojau.

Be to, man labai patiko tas, kad, *nu*, tas neužtikrintumas, kad ar gaus kas nors tavo laišką, ar ten pasieks kokia naujiena ir ar perduoti kažkokią žinutę tiem vyram lageryje, tai, man atrodo, tas žąsinas atliko tą funkciją, kad irgi kažkoks stebuklas, kažkokia magija. Tai *jisai* buvo išgalvotas.

Dar stebint, iš tikrųjų, Vilius, mano sūnus, buvo Ispanijoje, nekalbėjo dar ispaniškai, neturėjo draugų, susigalvodavo visokių personažų, tai jis irgi atėjo iš tokio natūralaus, kaip mes žinom, vaikai susigalvoja, kai jiems trūksta kažko. Tai *vat* ir su tuo žąsinu taip.

O Jūs esat patys išvykę į Ispaniją ar dabar jau sugrįžę?

Mes dabar jau Lietuvoje. Praktiškai knyga mane sugrąžino, nes kažkaip tai ten daugiau mažiau baigiau ją rašyti, bet paskui prasidėjo pristatymas ir visa kita, ir staiga tu pajutai, kad ta knyga, ne šiaip sau tu ją išleidai, kad ji padėta ir kažkas nusiperka, o kad pasirodė, jog prasidėjo ilga kelionė su knyga, tiesiog ją reikėjo lydėti, reikėjo apie ją kalbėti, tai jau buvo per sudėtinga iš Ispanijos visa tai daryti. Ir todėl, kad ir tėtis irgi amžiuje...

Toks sugrįžimas - ne tai kad aš sugrįžau tokia keliauninkė, aš vis dar iškeliaučiau rytoj kažkur - bet toks, kad reikia pabūti savo šaly ir vaikai šiek tiek buvo pradėję kalbą primiršti, tai mes grįžom prieš ketverius metus ir kol kas esame čia. Bet sakau, visai juokingai, kad didžiausia paspirtis buvo dėl knygos grįžti, nes pasidarė sudėtinga, matant, kiek visko reikia su ja veikti, per sudėtinga būti kažkokiam Ispanijos kaime. Tai va.

Ir, nežinau, net kaip paklausti, apie tą meilę Tėvynei, kaip ji, galbūt, Jūsų gyvenime skleidėsi? Ar tėtis tai skiepydavo, ar nelabai?

Šeimoj ir tėtis, ir mama, augome labai patriotinėj šeimoj. Visą laiką žinojome, kad Lietuva yra užimta, mano mama keldavo skandalus parduotuvėse, kai kažkas su ja rusiškai kalbėdavo. Tai mes... *Nu* kaip, ta prasme, ypatingai toks laikas mūsų visos kartos, kai tau 13 metų ir įvyksta toks pokytis, sugriuvimas Sovietų Sąjungos ir tas laisvės gūsis *toksai*, tai tada tas ypatingai buvo stipru, visi tie mitingai ir taip toliau, čia nepamirštama. Aišku, tas lieka vavyje ir tu negali niekaip ignoruoti šito momento, nes virsmas vyksta tau esant tokiam maištingam amžiui ir taip toliau, kai viskas atrodo... Viskas buvo nukreipta į Lietuvą, į laisvę ir taip toliau.

Tai tėvynės meilė, bet aš ją visą laiką... Sakau, kad mes nešiojamės tėvynę širdyje, mes galime gyventi bet kur. Tiesiog man yra svarbu, kad vaikai mano kalba lietuviškai, kad jie kalbėtų lietuviškai, kad jie mylėtų lietuvių kalbą, kad jie mylėtų šalį. Aš nežinau, man labiau yra gamta, man labiau yra mūsų mylimi miestai, *vat* taip va. Iškilūs žmonės, kuriuos mes turime žinoti, kuriuos mes turime skaityti, kuriuos mes turime gerbti už tai, ką jie parašė, už tai, ką jie perdavė. Man visa tai yra natūralu ir svarbu, bet nebūtinai aš eisiu su vaikais, su vėliava į mitingą, *vat*. Tiesiog, aš manau, kad aš natūraliai jiems perteikiu tą meilę šaliai.

Šalis nėra kažkoks abstraktus dalykas, susideda iš visko, ką aš sakau, iš žmonių, iš gamtos, iš architektūros, iš viso paveldo, kur mes turime gerbti ir iš tų pačių tremtinių kančių ir visų kitų dalykų. Tai mokėti dainuoti dainą, lietuvių liaudies, jausti kažkokį virpulį širdy, atpažinti save kaip lietuvi, manau, kad tai yra svarbu. O kur gyveni, kur tave nuneša vėjas, pasaulis tiesiog kviečia mus jį atrasti ir aš už tai, kad mes galime laisvai judėti, jeigu galime, kol galim, visur, tiesiog nešiotis tą Lietuvą širdyje. Nepamiršti, iš kur mes atėjome.

Labai gražu. Iš esmės, kaip ir išsiklausinėjau Jūsų, pati daug ką papasakojot, pasakėt, ką svarbiausia perduoti. Nebent gal turite dar kažką. Bet buvo labai įdomu išgirsti ir pamatyti tą autoriaus požiūrį. Pirmą kartą kalbu va taip perskaičiusi knygą su knygos autore, labai įdomu, man pačiai tai buvo įdomi patirtis.

Labai ačiū, kad atradote laiko.

Kaip tik turėjau vieną susitikimą, bet neįvyko, tai skyrėm laiką. Tai ačiū ir jeigu dar kils klausimėlis, parašykit.

Gerai.

Sėkmės.

Ir dar, aišku, noriu paklausti, galbūt yra kažkokių vietų, kurias reikėtų išimti iš interviu?

Nežinau, gal išgirsite, ko nereikia.

Tvarkoj tada, gražios Jums dienos likusios.

Ačiū, Jums irgi.

Iki.

Pokalbis su filmo „Gyveno senelis ir bobutė“ režisierė Giedre Beinoriūte.

Tai sveiki ir visų pirma noriu paklausti, ar sutinkate, kad šitas mūsų pokalbis būtų įrašomas?

Taip.

Gerai, tai labai smagu. Dabar yra 2022 m. rugpjūčio 17 diena. Gabrielė Blikertaitė kalbasi su Giedre Beinoriūte, tremtinių anūke. Kalbamės gyvai ir noriu jums truputį papasakoti apie savo tyrimą ir šiaip, kas esu. Esu Gabrielė Blikertaitė, šiuo metu esu Magistro studentė Vilniaus universitete, studijuojau šiuolaikinės politikos studijas ir mano tyrimų laukas ir žodžiu, *magistrinė* tema ir šiaip projekto temos, sukasi aplink palikuonių atmintį ir konkrečiai apie tremtinių palikuonių patirtį. Dariau tyrimą visą semestrą *grynai* su tremtinių palikuonimis, tiesiog, kaip jie save suvokia, žodžiu. Ir... Kaip ta atmintis yra perduodama per vėlesnes kartas. O dabar vasarą, vasarą turiu praktiką, ir kurios metu nusprendžiau paanalizuoti tų palikuonių atmintį, kurie tą savo galbūt pasakojimą yra kažkaip įdėję į kažkokią medijos formą, į kažkokį meno kūrinį ir kaip tai sklinda, žodžiu. Ir norėsiu ir jūsų paklausinėti, visų pirma, kaip palikuonės, apie jūsų pačios patirtį, kaip jūs susipažinote su ta šeimos istorija, kaip jums formavosi požiūris į tą detalę mūsų Lietuvos istorijoje. Net ne detalę, didelį reikšmingą įvykį. Tai turbūt tiek, kaip ir minėjau, nežinau, pasakokit viską, kas jums atrodo svarbu, kas atrodo ne tiek svarbu. Dar turiu techninius kelis klausimėlius, tai noriu paklausti, ar sutinkate, kad interviu medžiaga būtų naudojama tyrimo tikslams?

Taip.

Ir ar sutinkate, kad interviu medžiaga būtų perduota postsovietinės atminties studijų centro archyvui?

Taip.

Ir dar noriu informuoti, kad bet koku metu galite nutraukti mūsų pokalbį ir atsisakyti dalyvauti tyrime. Tai iš esmės, kai atlikinėjau tą tyrimą su žmonėmis semestro metu, tai visą laiką prašydavau papasakoti tą savo šeimos istoriją, bet čia jau kitoks kontekstas, tai iškart norėčiau eiti prie tos dalies, kur noriu paklausti tiesiog apie jūsų patirtį, ir kada jūs pirmą kartą išgirdote apie savo senelių istoriją, iš ko, kaip tai nutiko, kaip tai buvo, žodžiu.

Tai tokio momento aš turbūt neatsimenu, nes kaip čia pasakyt. Nuo tiek kiek save atsimenu, aš turbūt kažkaip žinojau, kad mano mama ten, ir seneliai. Ir teta, ir dėdė, kažkada gyveno Sibire. Kodėl jie ten

gyveno ir su kuo tai susiję, ne... *Nu* kaip čia pasakyt, nelabai supratau vaikystėj, aišku. Bet būdavo, tas filmas turbūt labai turi įtakos tam. *Vat* toks atsiminimas, kad tai buvo istorijos iš Sibiro, visokios nuotrupos istorijų. Kaip ten mama pasakojo... *Nu* ten, nežinau, *belekoks vat* kontekstas ir mama sako, ten, Sibire uogos labai didelės buvo. Sako, važiuom kažkokių tai kapų lankyti ir prisirinkom didelius kibirus spanguolių, ar ko ten. Ir mama pasakojo, kad berniukai ten iš jos norėdami pasišaipyti ir sako: „Pridėk liežuvį prie geležinės rankenos.“ Ir jai prišalo tas liežuvis. Tai va tiek, kažkokios istorijos ar kaip *bobutė* pasakodavo, kaip ten traukiny, kad mama buvo trijų metų, kaip jinai ten. Ką ten mama pasakojo, aš jau neatsimenu, bet kai mama buvo maža. Na, kai gyveno dar Lietuvoj, jų namas... *Bobutės* tėvų namas, mamos senelių namas buvo kaip du vienkiemiai vienas per kitą nutolę. Ten kilometras, kažkiek, arti. Ir, kad jinai eidavo pas tą savo *bobutę*, mano mama ir jai duodavo kiaušinių, pavyzdžiui. *Nu* pavyzdžiui, pavaišindavo. Kaip sakė, kad jau važiuoja traukiniu, nu, į Sibirą ir mano mama sako: „eisiu pas *bobutę*, duos kiaušinių“. Tai va, ką čia pasakoju, tai tos nuotrupos nuo vaikystės mane lydėjo. Mano šeima kažkada gyveno Sibire, neaišku kodėl. *Nu* kaip, maždaug aišku kodėl, kad nekentė komunistų. Pavyzdžiui senelis, nežiūrėdavo rusiškų žinių, bet irgi toks juokingas epizodas, kad aš tais laikais *nu* nežinau, turbūt pas daugelį jau taip nėra, televizorius buvo toks centras, kad kažkokios žinios, labanakt vaikučiai, panorama ir kokia ten nors rusiška laida buvo. Ir tokia viena paskui kitą eina programos, visa šeima sueina į kambarį ir žiūri tą televizorių ir baigėsi lietuviška ta panorama ir senelis eina miegoti, *tipo* „*ruskai* nežiūrėsiu“. O aš kai pradėjau eit į mokyklą, aš išmokau rusų kalbą jau gana anksti: ir lauke, ir mokykloje, ir aš seneliui sakau: tai aš tau išversiu, nes galvojau, kad senelis nesupranta rusiškai. O jis ten prie caro žodžiu, vos ne mokyklą lankė. Tai jis juokėsi labai iš manęs. Sakė: „Vaikeli, aš suprantu, tik klausytis nenoriu“. *Nu* tai va, va taip ir augi iš tų istorijų ir ten dar kažko. Ir kai prasidėjo atgimimas. Nes pavyzdžiui kažkokių politinių, švietimo valandėlių namie nebūdavo, nu, kad ten kažkas aiškintų. Aš taip suprantu, kad saugodavo vaikus, kad ten per daug neprisišnekėtų dar kol. O kai prasidėjo atgimimas tų istorijų būdavo galbūt daugiau, maždaug suprast, kažko klausinėti ir mokykloj pradeda kalbėti. Aš atsimenu, kad mama pasakodavo, kad mokykloje neleisdavo kalbėti lietuviškai, *nu* ir mokykloje mokėsi rusiškai, ir, kad jai sunku buvo grįžus į Lietuvą, kad *bobutė* galvojo ją leisti į rusišką mokyklą. Todėl, kad ji kalbėti tai mokėjo ten, rašyti prastai, bet ten pavyzdžiui matematikos kokią įstrižainę, išvis žodžiai nebuvo girdėti. *Nu* ten sakė, kad labai verkė, ir nemokėjo ir norėjo atgal į Sibirą. Pavyzdžiui šitą dalyką aš papasakojau, kai buvau vasaros stovykloje ir auklėtojai ten kažkokia, kad mama nemokėjo ir ta reiškia auklėtoja pasakė, kad čia maždaug tėvų, mano senelių, problema, kad ten neišmokė rašyt Sibire. Tai *vat*, *nu* tai ir čia, sakau, kažkoks sąmoningėjimas vyko ir su laiku, ir su amžiumi. Ir kaip pasidarė įdomu ir čia kažkaip einu link filmo, kad irgi susiję su tuo, kad *nu*, tos nuotraukos buvo iš Sibiro, kur būdavo įdomu žiūrėti mažą savo mamą, ar ten dar kažką. Ir kažkuriuo momentu aš supratau, kad aš esu tokio amžiaus, kaip buvo *bobutė*, kai ją ištrėmė - buvau jauna moteris. ir man tas toks „įvyko trumpas sujungimas“, taip aš *vat* galvoju dabar. Iš manęs dabar aš net neturėjau šeimos, nieko. Nebuvo labai ką daug atimti, bet vis tiek, jeigu atimtų visą mano dabartinį gyvenimą va tokia amžiuje, reiškia ir išvežtų į kitą pasaulio kraštą ir kapanokis... Tai kažkoks toks įvyko susijungimas ir plius, kadangi, kai atsirado tas tems apie tremtį, domėjosi kalbėjo, o paskui tai įgriso ir pasidarė tokiu kaip... Ai *nu* tie tremtiniai... jiems ten pašalpų ar dar kažko. Ir kažkokia ten, *nu jo*, kad tas jaunų žmonių išvis buvo toks net neigiamas požiūris į tuos tremtinius. Nes *nu* kiek galima kalbėti apie tą liūdesį ir taip toliau... Ir, kad tie tremtiniai, *nu* kadangi jie visi buvo amžiuje, tremtinių chorai, „*nu aaaa*“, tokiais balsais gieda savo tremtinių dainas, tai ir man buvo toks impulsas kažkaip tai atstovėti už juos. Nu, ir kad jie buvo jauni žmonės, kai juos

ištrėmė, ir balsai buvo kitokie. Tai va tas turbūt buvo tos atminties, kodėl tai tapo filmu. Kažkoks tai buvo noras parodyt, įrodyt, *nu* nežinau, būtent pabūt atstovė tų žmonių tada, ir *tipo* juos dabartiniame kontekste *nu* tiesiog įsijausti. *Nu* ir pačiai įsijausti, išgyventi ir kažkaip. Tai aš tada labai toli nuėjau. Šita... Tai aš remdamasi tais savo prisiminimais vaikystės, tom istorijom, aš tada pasisodinau mamą ir pasidariau įrašą, ką ji prisimena ir klausinėjau. Ir manau, kad mama vienintelė buvo likus gyva iš tos visos šeimos, kuri buvo Sibire. Tai ir tada remdamasi ir tais prisiminimais, nuotraukas pasidėjom, tą ką turėjom. Ir klausiau kas čia, ir kaip čia, kodėl, ten kažką... *Nu* žodžiu kuo daugiau detalių, tai ką paprasčiau tas visas istorijas, kad pakartotinai papasakotų. *Nu* ir tada tokias sudėlioju konkretesnę vaizdą, tada jau į archyvą, dokumentus suradau apie senelį, visus tuos tremties dokumentus. *Nu* ir tada iš to genocido tyrimo centrą perskaičiau knygą, aš galvoju ar jinai buvo apie būtent tą 1948 metų trėmimą. *Nu* aš neatsimenu apie tas visas operacijas, ar tą, bet irgi labai detalčiai išnagrinėjau maršrutą traukinio, ten, kuo daugiau tos informacijos, tada nuotraukų, nežinau 1000 peržiūrėjau ir irgi radau savo tetą, nes yra filme viena nuotrauka iš archyvo, kurios nebuvo šeimos albumuose. Tai va, maždaug toks ten kelias iki tos istorijos iki to supratimo.

O šiaip vat, Jūs sakote, man labai įdomu, kai jūs pasakėt, kad matėt tą tokį visuomenės *nusisėdimą* ir kaip jūs tada norėjot parodyt tuos tremtinius, juos atgaivinti. Kokia buvo ta pirminė idėja?

Tai mano, tai tas vienas, kad jie buvo jauni žmonės. Kai aš sakiau, kad kai bobutė esu tokio amžiaus, kad man norėjosi, kad ir jums čia ir dabar taip jums būtų, kad tai nėra kažkur toli, kad tai nėra apie senus žmones ir ta prasme neatmenami laikai. O tai yra apie žmones būtent.

Kadangi taip nuėjot į priekį, tai gal grįžkim atgal truputį. Tai vat, sakėt *diedukas* toks buvo kaip ir gan politišką, ar ne, o kaip močiutė tada? Ar skyrėsi jų požiūriai tie, ar nežinau, pamenat.

Šiaip tai jie *nu*, labiausiai politišką tai buvo mano mama. Kiek aš atsimenu, kuri daugiausiai pasisakydavo tokiom politinėm temom, Ir iki dabar jinai pasakojo, tai seneliai labai, *nu* ta prasme, senelis tik tai turėjo va tokių frazių, vagių ir melagių karalystė. Tai reiškia čia visa Sovietų sąjunga. Tai čia ką aš puikiai įsidėmėjau. Bobutė tai aš nieko neatsimenu apie tai, *nu* ta prasme, *nu* ten tokius pasakojimus juokingus, ten kur kažką, *nu* kas susiję su tremtim, bet ne su politika, ten kaip kažkokia Žemaitė, man atrodo čia iš jos, kad *tipo*, kad jai buvo labai juokinga, kaip žemaičiai kalba, irgi kažkokie. Tai jai *vat* iškildavo visiškai žmogiški prisiminimai, kaip ten sustoja traukinys kažkokioj stotelėj ir jinai nupirko pasukų ir davė mamai gerti, *nu* nes mažiausia buvo ir sakė, kad jinai taip godžiai gėrė, ir sakau: Renyt, gal duonos, o ji sako nieko, visą ten litrą ar kiek ten nesustodama išgėrė. Tai *vat* kai tokie kažkokie žmogiški, buitiski, apie išlikimą, dar kažką, prisiminimai ne ir. Šiaip tai buvo man jie nuostabūs, *nu* tai vienas dalykas, kad jie labai dori žmonės, ir pavyzdžiui pas mamą yra pagiežos ar nuoskaudų. Pavyzdžiui iš senelių niekad nejutau pagiežos, senelis buvo tiesus visad, nekentė ruskių ir ten komunistų ir t.t., bet čia ne pagieža. Čia tiesiog, kaip čia pasakyt, o iš bobutės tai išvis nieko. Net aš irgi galvoju, kad kažkas pasako, kad jie žinojo, kas juos apskundė, ten kažkoks kaimynas, kad kaip jie grįžo, kad jis ten atėjo kažko paprašyt ir jie ten jį pasodino prie stalo ir neišvarė, *nu* ta prasme, kad nebuvo. Tai man toks, *vat* yra jausmas, kad tokia bobutė buvo *nepletkininkė*, ir ne kažkokia *mandra*. Labai tokia idealizuotą vaizdą apie ją. Nors jie

abu buvo šauliai, ir bobutė, ir senelis, *nu* ta prasme, prieš tremtį. *Nu* kaip ir pilietiškai, sąmoningi žmonės. Tai va, sakau neatsimenu, kažkokių politinių pasisakymų.

O ta *vat* pagieža jūsų mamos, kaip ji, iš kur ji, kaip jūs ją jaučia ir kaip tai atsiskleidžia?

Nu aš nežinau, aš manau, kad buvo daug nuoskaudų, kad ji negalėjo studijuoti, ten kur norėjo. Jai tiesiog neleido, kai jinai baigė tą, nežinau kaip tada vadino, dabar irgi nežinau kaip vadinasi, tai jinai negavo paskyrimo ir tada jinai turėjo dirbti žemesnės kvalifikacijos darbą ir niekada negalėjo karjeros daryt, nes tiesiog nepraleido ir negalėjo jos keltis. Tai *vat* su tuo susiję kažkokiu negalėjimu. Tai aš tą kažkaip tai girdėjau ir, kad ta prasme tos nuoskaudų likę. Ir dabar *nu* ta prasme jos aštrus požiūris, jis yra neieškantis kompromisų, *nu* ten komunistai blogi, ar ten socialdemokratai, jie vis tiek komunistai.

O jūsų koks santykis ir požiūris?

Į ką?

Nu *vat* į tą tremtį, ar yra kažkokia nuoskauda, ta visa tokia istorinė atmintis, ir kaip tą prisiminti sovietinį laikotarpį, ir tą tremties patirtį?

Nu tai *jo*, aš taip ne tai, kad asmeniškai, nes aš suprantu, kad šiaip sunku rasti šeimą, kuri nepatyrė vienu ar kitu kampu, ar ten to. Nežinau, gal kaip tautos patirtį, kad tą reikia atsiminti, kad nesikartotų. Aš anksčiau dar galvojau, kad jei mano seneliai buvo tremty, tai aš turiu kažkokių savybių, pavyzdžiui man taip atrodydavo, kad ištvermės daugiau, sakykim. Ir aš pavyzdžiui net esu sapnavus Sibirą, *tipo*, kad lankau mūsų kažkokius namus, kad ale mes Sibire turim namus ir *tipo* aš ten vaikštau, žiūriu, bet realiai aš ten nesu buvus jokioj ekspedicijoj ir panašiai. Aišku, kad tai atrodo neteisinga, bet gal man įdomesnis tas aspektas, kaip išlikti ir *nu* ta prasme, kaip jie išliko, kokie jie išliko. Ir man tą laikysena turbūt jų, neužsisedėjimas. Kaip pradedi galvoti, atrodo, kad tai yra siaubinga, apie save dabar galvotum, iš tavęs viską atima, *nu* kaip ukrainiečiams dabar. Tai atrodo visiškai siaubinga ir nesuvokiama skriauda, kuri tave sulaužyt gali. *Nu* taip neteisingai su tavim gyvenimas pasielgė, kad siaubas ir kaip toliau pasitikėti gyvenimu ir gyventi. Tai va tas, kad jie sugrįžo, gyveno toliau, pirko namus, atsistatė ir taip visai ilgą gyvenimą nugyveno seneliai. Tai šitas aspektas man svarbesnis.

Dar irgi taip prisimenant jūsų irgi vaikystę, kai į mokyklą pavyzdžiui eidavot, ten kiti vaikai žinodavo iš kokios jūs šeimos, ar nežinodavo, ar jūs žinodavot kitų vaikų ten irgi kontekstus, iš kur jie atėjo?

Tikrai ne. Sakau, ten vaikystėje, kažkoks apie kitų vaikų tai tikrai ne, aš niekada ir nesužinojau, kas iš mano klasiokų, ir mes ten nebuvo kažkokia diena buvo artima. *Nu* tada kai atėjo laikas ten kalbėti, tai žinojau, kad ten tos klasiokės močiutė ištremta ar ten dar kažkas, bet čia jau buvo paauglystė. *Nu* tas dvigubas požiūris, *nu* šitie visi pionieriai, *nu* mano tėvai sakė, kad ilgai sprendė, ar leisti man stoti į tuos spaliukus, nežinau, ar ne. Bet aš šito nežinojau ir visad turėjau dvigubą naratyvą, kad komunistai yra blogai, ir į tą bažnyčią, visiems blogai, kitiems gerai, ar čia kažkas slapto. Ir tu taip variavai, ir niekad

negalėdavai atsakyti į tą klausimą. Prie visų kalba ta tema, prie kitų ne ir bandai taip prisitaikyti, pažinti tą pasaulį. Pavyzdžiui, mano mama klausydavosi turbūt *Amerikos balso*, bet tarpusavyje sakė, kad tai *Šilutės radijas*, kur ten pasakoja žinias kažkokias.

Bet tai čia buvo kažkoks kodas?

Jo jo, ir visi jie jį žinojo. Tai sako: „Per *Šilutės radiją* sakė.“ Sutartinis toks. *Nu* čia irgi dėl vaikų, kad neišplepėt. Tai aš manau, kad jie saugojo, kad vaikam per daug nepasakyt, kad vaikai mokykloje ko nors neprisišnekėtų.

O tai jeigu einant per jūsų tėčio liniją, ar ji turėjo kažkokių tokių patirčių ar istorijų? Kažkokių savo šeimoje įvykių.

Tėtis vyresnis už mamą 8 metais ir jis jauniausias savo šeimoje, jo vyriausia sesuo buvo mano bobutės amžiaus, tai *vat* sakykim metai *biškį* kiti - ankstesni. Šiaip tai Žemaitijoje gyveno, tėčio mama mirė labai anksti, daug metų neturėjo ir kažkaip tai nebuvo nei pabėgė, nei ištremiti. Anksčiau yra kažkokia istorija, kad senelis šiaip buvo tėčio tėtis, kai tėčio dar nebuvo, kad jis buvo pabėgęs kažkur į Vidurio Aziją, bet jie nebuvo susituokę ir močiutė iš meilės ten nuvažiavo *tranzu* ir čia buvo tokia kaip ekonominė emigracija, aš taip suprantu. *Vat* sovietmečio prisiminimais, tėtis prisimena, kaip jų ten name buvo apsistoję vokiečių kariškiai, kaip duodavo kažkokių bandelių, bet tie tremimai juos aplenkė. Ai, ką aš čia kalbu. Viena tėčio sesuo buvo partizanų ryšininkė, bet sakykim toj pusėj, buvo didelė giminė, o kita tėčio sesuo buvo ištekėjusi už Tarybų Sąjungos karininko, jis buvo lietuvis, bet žodžiu net užsidėdavo uniformas per šventes. Ir ta sesuo, kuri buvo kalėjus kalėjime, ir tikrai buvo mažai šeimoje apie tai pasakojo, nes tai buvo vienintelė iš tų seserų, o kita *vat* ištekėjo už karininko. Kažkaip reikėjo suderinti šeimoje ir išvengti to politikavimo ar ten dar kažko. Atsimenu vieną kart *tipo* buvo šventė, Pergalės diena. Ėjom pas tetą, kurios ten vyras karininkas ir man padavė, *nu* aš buvau mergaitė, padavė paduot gėles, o jis manęs klausinėdavo, ar žinai kokia šiandien diena, bet čia ir buvo kažkokia provokacija.

Tai čia irgi reikėjo laviravimo daug šeimoje?

Taip, taip.

Jau po nepriklausomybės, kai pradėjo leisti tuos memuarus visus, ar jūsų ten seneliai, ar mama, ar galvojo ten kažką kurti, užfiksuoti tuos prisiminimus kažkaip?

Ne, nemanau. Kažkaip nebuvo tokių minčių net. Ir kaip aš mamos klausinėčiau, tai ji viską papasakojo, net ne apie memuarus, bet kaip aš su genocido tyrimo centru turėjau reikalų ir su archyvais, tai jie sako paprašykite mamos, kad ji ten užrašytų ar ateitų pasikalbėt, tai mama atsisakė. *Nu* ji taip kažkaip sakė, kad nieko neprisimindavo ir, kad *tipo* buvau vaikas. Ir genocido centre pasakojo, kad žmonės per daug skaudu prisiminti visa tai. Mamos tai tarsi motyvas, kad nieko neprisimena, nors aišku atsimena daug.

O iki kelerių metų ji ten buvo?

Tai labai grubiai apie 10. Tai nuo 3 iki 13, gal 9 metus.

O kai jūs pasakėt, kad kursit filmą, kaip ji reagavo? Nežinau, ar jūsų seneliai dar buvo gyvi?

Ne. Tai aš jai pasakiau, buvau jau sugalvojus formą, kad prasidės viską, kad gyveno bobutė ir senelis, įkelti senelių vestuvinės nuotraukas, ir tas raktas atsirado, kai pasaka. Tai ji sako *nu* kokia čia tau pasaka apie tremtį, gal čia pernelyg nerimta, bet aš manau, kad jai buvo *faina* ir gera, ir tikrai labai daug padėjo, kuo galėjo. Visa informaciją ką ten prisiminė, ką ne, ir mes ten surinkom iš visos giminės nuotraukų kokių tai.

Bet jūs iš esmės ir bandėt, kad būtų taip faktiškai, kuo tiksliau ar ne?

Nu labai labai, maksimaliai. Pavyzdžiui bet ir ta kometa yra filme, tai aš ten kreipiausi į astronomus ir mes bandėm nustatyt, Irkutsko srity, kuriais maždaug metais, nes niekas neprisimena, kokia galėjo būti kometa. *Nu* tai aš 100 proc. nesu tikra, bet jų buvo hipotezė, kad tai buvo ta Arendo-Rolando kometa. Čia mama nepasakojo apie tą, dvi uodegas, aš neatsimenu. Bet senelis sakydavo, kad žvaigždės uodega pranašauja karą, antra uodega atsirado iš astronomų.

O tada tas kitas visas dalykas, pasakos pasakojimas, vaiko perspektyva. Kodėl nusprendėte jį įinkorporuoti?

Nu tai dėl tų pasakojimų, kurie man išlikę iš vaikystės. Ten tas žodžių žaismas, ko kažkas kažko nesuprato, arba aš nesupratau kas yra kas, tai *vat* iš tų pasakojimų atsirado tas žvilgsnis ir mano pirminis tas suvokimas buvo vaikiškas ir plius mano mama buvo vaikas. Prisiminimai yra kaip vaiko ir aš kažkaip tai objektyviai negali pasakot dalykų. Tai tas subjektyvumas tapo meninis raktas ir jis labai daug atliko vaidmenų. Tas vaiko žvilgsnis jis padeda priimti labai skaudžius dalykus, padeda juos suvirškinti, ta vaiko perspektyva. Tai aš tada tikrai nebuvo sąmoningas ėjimas, bet prisiminus tą tikslą, kad žmonių tai neatstumtų, o kaip tik juos įtrauktų, *nu* kas buvo mano toks siekis, ypač jauniems žmonės, tą istoriją, pažiūrėt kaip faktą, tas humoras atsiradęs su tuo.

O tada jeigu žiūrint, kai jūs paleidot tą filmą, galbūt labiau, *nu* atsirado aplinkinių su panašiom patirtim? Ir koks jums iš to susidarė vaizdas, kaip Lietuvos visuomenė dabar bendrai suvokia tas patirtis, galbūt kažkoks naujas žvilgsnis atsirado ir suvokimas. *Nu* kokių naujų įžvalgų atnešė.

Nu tai man gal pats nežinau, ar, tikrai aš nustebau, net keista man dabar, kad aš nustebau, bet keista, kad tas pagrindinis, kad visi turi panašias tas patirtis, man įdomiausia buvo, kad vos ne po pirmos premjeros, priėjo būrelis tremtinių ir sako, iš kur jūs žinot apie tą obuolių kvapą? Nes kai ten ateina siuntinys, obuolių kvapas pasklinda namuose. Man atrodė, kad čia visiškai originalus mano šeimos prisiminimas, o aš suprantu, kad tiems, kas buvo tam krašte, ir kurie gaudavo, kur neaugdavo obuoliai. *Nu vat* Sibire neaugo obuoliai, ir kai atsiųsdavo iš Lietuvos obuolių, visiems buvo tas pats kvapas. Ir tas kolektyvinis *nu* kažkoks, kolektyvinė patirtis ir ta prasme buvo tokių peržiūrų, kur atsistoja žmogus ir sako: „Šitas filmas apie mane. Ir tikrai ne vienas buvo, kad žmonės labai tapatinosi ir šiaip pasižiūrėjus archyve visos tremčių

nuotraukos tai yra tie patys veidai, tie patys interjerai. Kaip vieno veido visos tos šeimos, ir tu supranti, kad labai labai daug bendro. Tai *vat* man šitą atnešė, tą susijungimą su tauta, ir sakau, kad tai tautos patirtis, o ne kažkaip individuali patirtis, labai susijusi su kitais.

O labai jaučiasi, kad aplink jus sukasi žmonės, draugai galbūt, kurie turėjo tokias patirtis, ar įvairių labiau yra, ar kažkaip susikuria tas ratas iš tos patirties?

Įvairu. Yra ir taip, ir taip. *Vat* žinau, pavyzdžiui, kaip mano mama tų pačių metų ir buvo su savo tėvais išstremta, draugės mama, bet yra ir kur nežinau istorijų, yra kur nebuvo išstremti.

Kokias vertybes jūs išlaikėt ir išsaugojot, kas jums išlieka?

Nu vat tas, ką sakiau iš mano senelių - atleidimas, susitaikymas ir ėjimas į priekį kas bebūtų, jo, kad neužsisėdėti senoj žaizdoj ar nuoskaudoj. Pagal taip, kaip bobutė gyveno, kaip elgėsi su kitais žmonės. Kaip išlikti, kai tu atsiduri tokioj situacijoje, vis dėlto bandžiau įsivaizduot, keliesi, eini į darbą, rūpiniesi vaikais, galvoji ką valgysi ir tiesiog eini ir darai. Tai to ir stengiuosi nepamiršti, ir kai prasideda kažkokios pas mus krizės, nežinau *COVID'as*, kuri atrode baisi krizė, bet karo kontekste atrodo juokinga, bet tu prisimeni tas pamokas ir kažkaip supranti, kad juokinga yra dejuoti vien dėl to, kad negali išeiti į lauką ir turi sėdėti namie. Turi karštą vandenį, ką valgyt, tas irgi padeda kažkaip. Gal adekvačiau įvertinti kas svarbu, kas yra krizė, o kas ne.

O šiaip *vat* ta kūryba, kad ir tas pats filmas, ar padeda ta bendrą žaizdą kažkaip įveikti?

Aš kažkaip tikiu ir tikiuosi, kad taip. *Nu* senai tas filmas išėjo, bet kiek ten buvo peržiūrų su žiūrovais ir gali išgirsti atsiliepimus ar dar kažką, man tai atrodo, kad taip. Ir aš manau, kad mano mamai, jos sesuo buvo jau mirusi. Tai vienas dalykas tai yra tarsi įamžinimas jų šeimos, tai jie buvo be galo dėkingi. Bet ne tai, kad ten jų paminklas stovi ir dabar visi žinos jų pavardę, bet man tai atrodo, kad jo, svarbu.

Nežinau, tai turbūt padėkosiu jums už įžvalgas ir visus pasidalinimus ir dar turiu pabaigai paklausti, ar yra kokių tai vietų, kurias reikėtų išimti, nenaudoti mano tyrime? Ar viskas tvarkoj?

Dabar nešauna į galvą.

Ačiū.